STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03858

FUN KASRILEVKE

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

218.

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

ערשטער באַנד

פון כתריל עווקע

1924

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פארבאָטן צו קויפן און פאר-
קויפן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום
אמעריקע, אין דרום-אפריקע און אין ענגלאנד.

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

צוליב דעם פארלאַנג פון שלום-עליכמס יורשים, איז די
אויסגאבע געדרוקט לויט זייער אמעריקאנער אויסגאבע.

Szolem - Alejchem. T. I. „Fun Kasrilowke".
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie" B. KLECKINA.

* * *

בײַ׳ם צוזאַמענשטעלען די ערשטע פיער בענדער פון דער נײַער אויסגאַבע פון שלום־עליכם׳ס ווערק האָבען די פערלעגער זיך ניט געהאַלטען בײַ׳ם כראָנאָלאָגישען סדר, לויט דער צײַט, ווען די ווערק זענען געשריבען געוואָרען, נאָר געהאַט מעהר אין זינען, ווי ווײַט ס׳איז מעגליך געווען, די אינהאַלטליכע גאַנצקײַט פון יעדען באַנד בעזונדער, דאָס הײסט, צוזאַמענגעשטעלט די ביכער אַזוי, אַז יעדעס בוך, לויט זײַן אינהאַלט, זאָל זײַן אַ גאַנצע זאַך פאַר זיך, מעהר אָדער ווייניגער פעראײניגט דורך דעם כאַראַקטער פון די ווערק, וואָס קומען אין דעם אַרײַן. געטהאָן איז דאָס געוואָרען צוליעב צוויי טעמים: ערשטענס, קאָן בײַ אײניגע פון די וויכטיגסטע שאַפונגען שלום־עליכם׳ס נישט אָנגעווענדט ווערען דאָס כראָנאָלאָגישע סיסטעם, בכדי דערמיט ניט צעברעקלען זייער אינערליכע גאַנצקײַט. צום בײַשפּיעל: די מעשיות פון „טביה דעם מילכיגען“ אָדער די בריעף פון „מנחם־מענדעל“ מוזען קומען אין בעזונדערע ביכער, כאָטש געשריבען זענען זיי געווען אין פערשיעדענע צײַטען, אין אַ משך פון עטליכע צעהנדליג יאָהרען. צווײטענס, ווערד אין די דאָזיגע ערשטע פיער בענדער געגעבען אַיין אויסוואַהל פון שלום־עליכם׳ס נ י ע ווערק, דאָס הײסט, פון די, וואָס זענען אין די פריהעריגע אויסגאַבען ניט אַרײַן; און אַזוי ווי אַ טײל פון די ווערק איז גענומען געוואָרען פון גאָר די לעצטע שאַפונגען, און אַ טײל — פון די פריהעריגע, אין פערשיעדענע צײַטען געשריבענע, דעריבער איז דאָ אַ שטרענג־כראָנאָלאָגישער סדר געווען גאַנץ אונמעגליך אָנצוווענדען.

אין די פיער בענדער געהען אריין, ווי געזאָגט, נייע, אין ביכער נאָך ניט געדרוקטע זאַכען. איין אויסנאַהם איז נור געמאַכט געוואָרען פאַר דריי ווערק: שיר־השירים (אין באַנד „פון פסח ביז פסח"), וואָס האָטש איניגע טיילען פון דעם זענען צעוואָרפען אין די ביכער פון די פריהעריגע אויסגאַבען, איז דאָס אָבער אַלס גאַנצער ראָמאַן נאָך ערגיץ נישט ערשיענען, און דער לעצטער טייל פון דעם — „שבת נאָך שבועות" — איז בכלל אין קיין בוך נאָך נישט געדרוקט געווען; וואָס איז חנוכה? (אינ'ם זעלבען באַנד), וועלכעס איז אין די אַלטע אויסגאַבען, דורך אַ פערזעהען פון די פריהעריגע פערלעגער, געדרוקט געווען אַלס אַ פערקירצטע אַמעריקאַנער וואַריאַציע, קומט דאָ אין זיין ערשטער פולער פאָרם, ווי עס איז לכתחילה געשריבען געוואָרען פון שלום־עליכם פונ'ם רוסיש־אידישען לעבען; די רויטע אידלעך (אין באַנד „מעשיות און פאַנטאַזיעס") איז אַריינגענומען געוואָרען אין דער אויסגאַבע צוליעב דעם נייעם צווייטען טייל, וואָס איז געפונען געוואָרען צווישען שלום־עליכם'ס נאָכגעבליבענע מאַנוסקריפּטען.

איניגע זאַכען פון די פיער בענדער זענען געדרוקט לויט דער בעאַרבייטונג און תקונים, וואָס שלום־עליכם האָט אין זיי געמאַכט פאַר זיין לעבען.

עס איז געלעגט געוואָרען אַכט דערויף, אַז אין דער דאָזיגער נייער אויסגאַבע זאָל אָפּגעהיט ווערען שלום־עליכם'ס בעשטענדיגע סיסטעמאַטישע אָרטהאָגראַפיע — פערשטעהט זיך, ווי ווייט דאָס איז מעגליך געווען דורכצופיהרען ביי דעם כאַאָטישען צושטאַנד, אין וועלכען אונזער אידישע בוך־זעצעריי־און־דרוקעריי געפינט זיך.

פון כתריל־עווקע

אינהאלט

כתרילעווקער פּראָגרעס	9
זומערדיגע ראָמאַנען	85
אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט	145
לשנה טובה	169
פון פסח ביז סוכות	185
שמואל שמעלקים און זיין יובילעאום	201
וועלוועל גאַמבעטאַ	239

טרילעווקער פּראָגרעם

בעשרייבונגען, בילדער, פֿאַקטען און מעשה׳לעך.

געשריבען אין יאָהרען 1915 — 1914

כתריל׳עווקער פראגרעס.

א.

י שטאדט.

גאט׳ס וואונדער — וואס פון א שטאדט קאן ווערען! כתרי־לעווקע, מיין אלטע היים, האט זיך אזוי איבערגעביטען, אז ס׳איז זי גאר נישט צו דערקענען! נאך א צייט פון א סך, א סך יאהרען האב איך מיך ארויסגעחאפט אין דער דאזיגער שטאדט אויף א פאר וואכען און בין ארומגעגאנגען אין איהרע גאסען, גערעדט מיט איהרע מענשען, געזוכט אלטע בעקאנטע — ווער? וואס? וועמען? דער גרעסטער טייל איז אויסגעשטארבען, דער קלענסטער טייל — ארויס־געפאהרען קיין אמעריקא, און די נייע, די אויפגעקומענע, זענען גאר־נים די מענשען. איין איבערקעהרעניש! וואו זענען אהינגעקומען די בעריהמטע קליינע מענשעלעך מיט די קליינע השגות? וואו זענען יענע אידען מיט בערד, וואס האבען אלסדינג געוואוסט און פון אלסדינג געמאכט חוזק? וואו זענען יענע יונגע לייטלעך מיט שטעקעלעך, וואס פלעגען זיך ארומדרעהען אין מארק, זוכען עפיס א טהועכץ און נישט געפינען, און פאר גרויס עגמת־נפש האט מען גענומען אפ׳לצ׳עווען איינס פון דאס אנדערע און אלע אינאיינעם פון דער גאנצער וועלט? פראנטען האב איך איצט געזעהען ארומ־שפאציערען אין די גאסען, סאלידע מענשען מיט קאפעלישען און מיט פענסנע אויף די נעזער. און פון די אמאליגע פערשלומפערטע ווייבער מיט די ווייסע זאקען און מיט די רויטע זאקענבענדלעך, און פון די אמאליגע מיידלעך מיט די פאטשיילקעס — איז קיין שריד ופליט נישט געבליבען. דאמען מיט היטעלעך זענען איצטער געגאנגען פארביי מיר. פריצעס מיט זאנטיקלעך. מאמזעלען מיט הענטשקעלעך אויף די הענט. נייע מענשען. א נייע וועלט. און די

שטאַרט אליין — חאַ־חאַ! — האָט זיך אויסגעבראָקירט די גאַסען. אנגעצונדענע עלעקטרישע לאַמפּען, אוועקגעשטעלט גראַמאַפאָנען. סינעמאַטאָגראַפען, אילוזיאָנען — חי געלעבט!

דאָס איז די אויסענווענדיגסטע זייט, אזוי צו זאָגען. אינוועניג האָט זיך כתרילעווקע נאָך א סך מעהר איבערגעביטען — ממש עס האָט זיך מיר גאָר נישט געוואָלט גלויבען, אַז איך בין אין דער היים, אין כתרילעווקע. איך בין אַרומגעגאַנגען און האָב געזוכט האָטש איין חברה פון די אַלטע חברות. דאָ זענען געווען אַמאָל, געדענק איך, א גוזמא חברות. איך רעד שוין נים פון אזעלכע חברות, ווי די „חברה תהלים“, אָדער „חברה משניות“. איך רעד פון אזעלכע חברות, ווי, למשל, חברה „גמילות־חסדים“, „לחם־אביונים“, „בקור־חולים“. „מלביש־ערומים“, „סומך־נופלים“, „רופא־חולים“, „מתיר־אסורים“... די דאָזיגע אַלע חברות זענען אוועק, אַפּנים, אַהין, וואו עס זענען אוועק יענע, וואָס האָבען געגרינדעט די חברות, און וואו עס איז אוועק דער גרעסטער טייל פון די קליינע מענשעלעך, און וואו ס'איז אוועק דער אלטער עלענדער רב יוזיפעל דער רב, א ליכטיגען גן־עדן זאָל ער האָבען — דער האָט ארויסגערופען ביי מיר א טרער אויף די אויגען... אויפ'ן אָרט פון די אַלע אויסגערעכענטע חברות זענען אויסגעוואַכסען אין דעם מאָדערנעם כתרילעווקע גאַנץ נייע חברות, מאָדערנע חברות, אָדער געזעלשאַפטען, חברות פון „קונסט“ און פון „קולטור“ און פון „שפּראַך“. אויסרעכענען זיי אַלע איז אונמעגליך. מיר קאָנען נאָר פאַרבייגעהענדיג געבען איין איבערבליק אויף די, וועלכע געפינען זיך אין דעם מאָדערנעם כתרילעווקע פון יעדען מין צו צוויי. למשל, וואָס דער שפּראַך אנבעלאַנגט, זענען פאַרהאַן דאַר־טען א חברה „אידישיסטען“ און א חברה „העברעאיסטען“. און דיביידע קאָנען זיך ניט אָנקוקען, ניט הערען דעם נאָמען איינס פונ'ם אַנדערען. אָדער ס'איז פאַרהאַן א חברה „הזמיר“, וואָס האָט זיך צעשפּאָלטען אויף צוויי: איינע הייסט די „פּלייט“, די אַנדערע — דער „טראָמייט“, און ביידע „הזמיר'ס“ זענען צווישען זיך אויף מעסערשטעך. היינט זענען פאַרהאַן צוויי „חדרים מתוקנים“. וואָס

זענען מסוכן, — זיי זענען גרייט איינס דאָס אנדערע דורס זיין מיט׳ן קוק. צוויי אידישע טהעאַטערס, וואָס זיי זאָלען ניט מורא האָבען פאר גאָט און פאר׳ן קייסער, וואָלטען זיי זיך איינס דאָס אנדערע מיט פערגעניגען אין א שטילער נאַכט אונטערגעצונדען.

און ווייטער געהען צוויי ביכער־פערלאַגען, וואָס וואָלטען איינגעשלונגען איינס דאָס אנדערע מיט די קאָלאָשען. היינט זענען פאַרהאַן צוויי ליטערארישע געזעלשאפטען, צוויי דראַמאַטישע געזעלשאַפטען, צוויי עמיגראַנטען־געזעלשאַפטען, און נאָך און נאָך א סך אנדערע מינים געזעלשאַפטען — פון יעדען מין צו צוויי. צוליעב דער וויסטער קאָנקורענציע — די אלטע מכה פון כתרילעווקע. אַזאַ טבע שוין ביי די כתרילעווקער פערבליבען פון קדמונים — אונמעגליך אויסצואוואָרצלען: לאָז זיך איינער אַפּשניידען די נאָז, קאָנט איהר זיכער זיין, אז אויף מאָרגען האָט איהר דאָרט צוויי אַפּגעשניטענע נעזער. וואָס איז דער שכל? א פּראָסטער שכל: אז יענעם לוינט זיך אַפּשניידען די נאָז, לוינט זיך מיר אויך...

ב.

גאַזעטען.

אזוי ווי אלסדינג איז אין דעם מאָדערנעם כתרילעווקע צו צוויי, זענען דעריבער אידישע צייטונגען דאָרטען אויך פאַרהאַן צוויי: „די יאַרמעלקע“ און „דער קאַפּעליש“.

זעלבסטפערשטענדליך, אז „די יאַרמעלקע“ איז א פרומע אלט־מאָדישע גאַזעט פאר אָרטאָדאָקסען, און „דער קאַפּעליש“ איז א מאָדערנע, ראַדיקאַלע צייטונג פאר די פּאָרטגעשריטענע עלעמענטען. שוין פון די מאָטטאָס אליין איז גרינג צו פערשטעהן די ריכטונג פון די דאָזיגע צוויי קאָנקורירענדע גאַזעטען: „די יאַרמעלקע“ האָט

אוועקגעשטעלט מיט גרויסע אותיות אויבנאַן: „צו גאָט און צו לייט!“ און דער רעדאקטאָר פונ׳ם „קאַפּעליש“ האָט אוועקגעשטעלט אויך אויבנאַן און אויך מיט גרויסע אותיות זיין אייגענעם נאָמען און אונטערגעשריבן גאַנץ בעשיידען: „איך בין דאָ — אַלעס דאָ!“

ווען זענען די דאָזיגע צוויי אָרגאַנען געגרינדעט געוואָרען און ווער פון זיי איז עלטער — דאָס איז שווער צו זאָגען, ווייל יעדער פון זיי שרייבט אויף זיך, אז ער איז דער ערשטער און דער איינציגער אידישער אָרגאַן אין כתרילעווקע, און איגנאָרירט שליסט אויס דעם אנדערען, דערמאָנט, חלילה, קיינמאָל דעם נאָמען זיינעם נישט — אסור חזיר! סיידען אונטער א נויט, אז מע קאָן שוין אנדערש ניט און מע מוז, צום ביישפּיעל, אויסזידלען, אויסשעלטען, מבזה זיין איינס דאָס אנדערע, דעמאָלט רופט אָז „די יאַרמעלקע“ דעם שכן איהרען „דאָס אָפּגעבאַרעטע קאַפּעלישעל“, און „דער קאַפּעליש“ רופט אָז זיין שכנה „די פערשימעלטע יאַמפּערקע“. נאָר מעהרסטענטייל געהט עס צו ביי זיי פערשטעלט, און זיי מיידען אויס, ווי ווייט מעגליך, צו דערמאָנען דעם נאָמען פונ׳ם קאָנקורענט. למשל, אָז „דער קאַפּעליש“ וויל רעדען פון זיין שכנה און וויל איהר נאָמען נישט דערמאָנען, וועט ער אנשטאָט דעם וואָרט „יאַרמעלקע“ בעסער אויסרעכענען א גאַנץ צעטעל מיט נעמען על־פּי אלף־בית, אָט אזוי: „אָט דער אביון, דער בטלן, דער גראָבער יונג, דער דלפון, דער הונט, דער וצדקתך, דער זולל־וסובא׳ניק, דער חצוף, דער טינטלער, דער יודלאַק, דער כלב שבכלבים, דער לעדיגגעהער, דער מסור, דער נודניק, דער סוואָליטש, דער עם־הארץ, דער פראָוואָקאַטאָר, דער פּוילִיאַק, דער צרעת, דער קבצן, דער רעטאָך, דער שוטה, דער תרח, וואָס מיר ווילען גיט דערמאָנען זיין נאָמען“...

דאָס האָט געהאַט א גוואַלדיגען ערפאָלג אין כתרילעווקע, און מע האָט דעם „קאַפּעליש" צעהאַפּט. אַלע האָבען זיך אַרומגעטראָגען מיט'ן אַלף־בית און אויסגע'חזר'ט איהם אויף אויסווענינג. האָט דאָס דער „יאַרמעלקע". נאַטירליך, פערדראָסען, און זי איז אַרויס באַלד אויף מאָרגען מיט א תשובה, אויך על־פּי אַלף־בית: „מיר האָבען געלייענט אַט דעם אַלף־בית פון **אַט דעם אויסוואורף, דעם באַד־יונג, דעם גנב, דעם דבר־אחר, דעם הולטיי, דעם וואַוועקלאַקע, דעם זשוליק, דעם חזיר, דעם טריפּניאַק, דעם יונגאַטש, דעם כל־בו'ניק, דעם ליגנער, דעם ממזר, דעם נאַחאַל, דעם סקאַנדאַליסט, דעם עזות־פּנים, דעם פּאַרך, דעם צורר־היהודים, דעם קריכער, דעם רשע, דעם תרח'ס אייניקעל**, — נאָר מיר ענטפערען איהם נישט, דערפאַר וואָס מיר ווילען ניט מיאוס מאַכען אונזער פעדער"...

דער כתרילעווקער לעזער האָט דעם דאָזיגען מין ליטעראַטור ליעב דוקא בעסער ווי אַלסדינג. ביי איהם ווערד עס אָנגערופען מיט'ן נאָמען „קריטיקע", און ער איז זיך מחיה, בעת די רעדאַקטוירען פון ביידע גאַזעטען „קריטיקירען" זיך. דעם טאָג, וואָס ס'איז ניטאָ אין בלאַט קיין „קריטיקע", געהען די גאַזעטען אין כתרילעווקע עפּיס ניט אזוי פויגעלדיג. פלייסען זיך דעריבער די רעדאַקטוירען אָפּטער איבערוואַשען איינס דעם אנדערען דאָס קויטיגע גרעט, בכדי ס'זאָל זיין וואָס מעהר „קריטיקע", און דער עולם זאָל האָבען פון וואָס צו לעקען די פינגער.

ג.

קאנקורענציע.

אז סע קומט אונטער א „נאווי־גאָר“ און די גאזעטען הויבען אן צו קאָכען זיך, צו טראמייטערען, ארויסלאזען איינס איבער דאס אנדערע ברייטע, שרייענדיגע פּראספּעקטען צום נייעם יאהר, ווי אויף דער גאנצער וועלט, צעלאזט זיך „די יארמעלקע“ מיט א ברייטען „המלך“, רעכענט אויס אלסדינג, וואס זי האט אויפגעטהאן אינ׳ם פערגאנגענעם יאהר, וויל ניט רעדען, חלילה, קיין לשון־הרע אויף איהר קאנקורענט, מחמת לשון־הרע איז אסור מן התורה, נאר גלאט אזוי, בדרך־אגב, דערמאנט זי, אז „דאס אפּגעבארעטע קאפּעלישעל“ איז נאך געלעגען אין די ווינדעלעך, און איהר רעדאקטאר איז נאך ארומגעגאנגען אהן שטיוועל, בעת זי, „די יארמעלקע“, איז שוין געווען, מיט גאט׳ס הילף, א יארמעלקע... און „דער קאפּעליש“ פון זיין זייט בעריהמט זיך אין זיין פּראספּעקט, אויך גאנץ בעשיידען, אז בעת „די פערשימעלטע יאמפּערקע“ האט זיך נאך געוואלגערט אויפ׳ן מיסט פונ׳ם שוהל־הויף, האט ער, „דער קאפּעליש“, שוין צעשפּרייט זיך מיט זיין גאנצער פּראכט און גלאנץ איבער די האריזאנטען פון כתרילעווקע, און ווען ניט ער, וואלט כתרילעווקע עד־היום נאך געשלאפען מיט׳ן לעטארגישען שלאף פונ׳ם פינסטערען פאנאטיזם...

און באמת, ווער פון די צוויי איז מעהר פערשפּרייט — דאס איז ניט אזוי גרינג צו וויסען. „די יארמעלקע“ לעגט־איין די וועלט און שווערט זיך ביי גאט, אז אזוי פיעל ווי זי ווערד געלייענט, ווערד איבערהויפּט נאך קיין אידישע גאזעט אין דער וועלט ניט געלייענט. ווער עס גלויבט ניט, קאן זיך מטריח זיין אין דער רעדאקציע, וועט מען איהם עפּים ווייזען...

דאס אייגענע שרייבט אבער אויף זיך „דער קאפּעליש“ אויך. קריכט פון דער הויט און זאגט־צו איטליכען בעזונדער א פּרעמיע

פון צעהן טויזענד רובעל, ווער ס'ווענט איהם דערוויזען שווארץ אויף ווייס, אז ס'איז פאַרהאַן ערגיץ אויף דער גאַנצער וועלט נאָך אַזא גאַזעט, וואָס ווערד אַזוי געלייענט, ווי „דער קאַפּעליש". און ער לאָזט אויס גאַנץ בעשיידען, ווי זיין שטייגער איז: „מיר האָבען פיינט בעריהמען זיך מיט אונזער גאַזעט. מיר האַלטען ניט פון בעריהמעריי. בעריהמעריי איז אַ שלעכטער סימן, א סימן דלות. נאָר מיר לעגען פאַר דעם לעזער זעלבסט — זאָל דער לעזער אַליין פערגלייכען אַ גאַזעט מיט אַ גאַזעט און אַ רעדאַקטאָר מיט אַ רעדאַקטאָר"...

פערשטעהט זיך, אַז ווייל די קאָנקורענציע איז אונגעהויער גרויס און קנאת סופרים תרבה חכמה, פלייסען זיך דעריבער ביידע גאַזעטען צו איבעריאָגען איינס דאָס אַנדערע, ארויסגעהן וואָס פריהער פון דרוק, ארויסחאַפּען פון די גוי'אישע צייטונגען וואָס מעהר נייעס און נאָך אַזעלכע זאַכען. היטען זיי אָבער איינס דאָס אַנדערע די טריט, קוקען נאָך און ווייסען איינס ביי'ם אַנדערען, וואָס סע קאָכט זיך, און לאָז איין רעדאַקציע עפּיס פערטראַכטען, ווייסט מען דאָס שוין אין דער אַנדערער רעדאַקציע מיט אַלע פּישטשעווקעס. אַלס אילוסטראַציע וועלען מיר אייך דערצעהלען אַ פּאָר מעשה'לעך, ווי מע האָט דאָס מיר איבערגעגעבען, בעת איך בין געווען אין כתרילעווקע.

ביי דער „יאַרמעלקע" איז געווען אַ מנהג פון קדמונים — אַלע ערב שבת איז זי ארויס מיט אַ בעזונדער בלעטעל אונטער'ן נאָמען „אַ גוט שבת". „דער קאַפּעליש", חאָטש ער איז אַ ראַדיקאַל, און חאָטש ער זאָגט, אַז ער איז ארויסגעגאַנגען אַ סך פריהער פון דער „יאַרמעלקע", האָט פונדעסטוועגען נעבאָך געמוזט נאָכטאַנצען דער „יאַרמעלקע" און אויך אָנהויבען ארויסצוגעהן אַלע פרייטאָג מיט אַ בעזונדער בלעטעל אונטער'ן זעלבען נאָמען „אַ גוט שבת". קאָנקורענציע — וואָס זאָל מען טהון?... עפּיס איינמאָל איז איהם נמאס געוואָרען דאָס נאָכלויפעניש, איז ער ארויס פרייטאָג מיט איין ערקלערונג, אַז אַזוי ווי פיעלע פון זיינע

לעזער געפינען נישט קיין אינטערעס אין דעם ערב־שבת'דיגען בלעטעל, און אזוי ווי דער רעדאקטאר זעהט נאר צופריערען שטעלען דעם לעזער, על־כן געהט ארויס „דער קאפעליש" מהיום והלאה אהן „א גוט שבת". און ווי נבהל ונשתומם איז ער געווארען, אז ער האט אויפגעעפענט „די יארמעלקע" און האט איבערגעלייענט דארטען די זעלבע ערקלערונג כמעט ווארט אין ווארט: „אזוי ווי פיעלע פון אונזערע לעזער... על־כן געהט ארויס „די יארמעלקע" מהיום והלאה אהן „א גוט שבת"...

איז זיך מיישב „דער קאפעליש": אז יענער איז יא אזא מאלפע, ווע לען מיר זעהן! און ער איז געפאלען אויף א שענער המצאה און געהט ארויס איינמאל אין א מיטען מיטוואך אויף א טשיקאווען נאר מיט דריי זייטען, און די פיערטע — א גלאטע, ווי א לאקשענברעט. איז אבער „די יארמעלקע" ניט פויל און געהט אויך ארויס דעם זעלבען מיטוואך נאר מיט דריי זייטען, די פיערטע — א גלאטע, ווי א לאקשענברעט. האט דאס שוין רעכט פערדראסען דעם „קאפעליש", און ער האט גענומען קודם רייניגען די רעדאקציע פון די מענשען, וואס „טראגען ארויס דאס מיסט פון שטוב". נאר עס האט ווינציג וואס געהאלפען. ער האט זיך איבערציינגט, אז ס'איז ניטא קיין פערבארגענע זאך פאר דער „יארמעלקע".

ד׳

א נ ק ע ט ע ס.

די כתרילעווקער רעדאקטוירען האבען פיינט בלאזען פון זיך קעגען די לעזער, אדער מאכען פון זיך א גאנצען צימעס. אדרבה, אין כתרילעווקע איז צווישען רעדאקטאר מיט'ן לעזער פאראן א מין פאדעם אזעלכער, וואס בינדט זיי צוזאמען. אין כתרילעווקע האט דער רעדאקטאר ליעב זיך שואל בעצה זיין מיט'ן לעזער וועגען

זיין ציימונג, איז צופריעדען, אַז דער לעזער שרייבט איהם אַ בריוועל, און ער לאָזט אַרויס דעריבער פערשיעדענע אַנקעטעס. דאָס הייסט, ער פרעגט זיך אָן ביי די לעזער, זיי זאָלען זיך מטריח זיין אַרויסזאָגען זייער מיינונג וועגען דער אָדער יענער פראַגע. וועגען דעם מין אַנקעטעס גערה איך איצט דערציילען אַ מעשה.

דערצעהלט האָט דאָס מיר טאַקי אַ כתרילעווקער ליטעראַט. וואָס האָט מיך צוליעב דעם אַרויסגעפיהרט ווייט־ווייט הינטער דער שטאָדט. און אַז מיר זענען געבליבען דאָרט אַליין, האָט ער זיך פריהער צעלאַכט, און אַז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער אָנגעהויבען בזה הלשון:

— ווייסט איהר, ווען ס'איז די ערגסטע צייט ביי אונז אויף גאַזעטען? — זומער. סיידען אַז נאָט העלפט אַ חלירע — דעמאָלט איז עפּיס אַנדערש. דעם זומער, וואָס איך דערצעהל אייך, איז קיין חלירע ניט געווען — נאָר משוגע צו ווערען! וואָס טהוט מען? פאַלט דער „קאַפּעליש" אויף אַ שפּיצעל (איך בין דעמאָלט אַקוראַט געווען אָנגעשטעלט אין „קאַפּעליש") און טרעט אַרויס אין מיטען דריי־נען מיט אַ נייעס: „אַזוי ווי אַ געוויסער טייל לעזער פון'ם „קאַפּעליש" איז ניט צופריעדען מיט'ן קעפּעל פון אונזער גאַזעט; זיי זאָגען, אַז די למ"ד פון'ם „קאַפּעליש" איז צו לאַנג, זעהט אויס ווי אַ טשערנאַהוז, און אַ געוויסער טייל זאָגט, אדרבה, אַז אַ לאַנגע למ"ד איז אַ סך שענער ווי אַ קורצע, — על־כן גיט מען איבער די דאָזיגע פראַגע פאַר די לעזער: אויב די מאַיאָריטעט לעזער וועלען זאָגען, אַז זיי ווילען איין אַנדער קעפּעל, איז, ניט קוקענדיג אויף די הוצאות, גיט מען זיי איין אַנדער קעפּעל. ווער עס וויל זיך בעטייליגען אין דער דאָזיגער אַנקעטע, בעדאַרף זיך מעלדען מיט אַ בריעף אין דער רעדאַקציע פון'ם „קאַפּעליש".

אָפּגעטהאָן דאָס דאָזיגע שטיקעל אַרבייט, האָט זיך אונזער רע־דאַקטאָר געפריידט. „די בהמות, האָט ער געזאָגט, וועלען שוין האָבען וואָס צו קייען". צום סוף לאָזט זיך אויס, מיר קומען אויף מאָרגען אין דער פריה אין דער

רעדאקציע, מיר טהוען א קוק — דער רעדאקטאר זידט, ווי א סאמאוואר. וואס איז? מיר מאכען איהם אומגליקליך! מיר טראגען ארויס פון דער רעדאקציע אלע סודות! און ער נעמט און בעווייזט אונז „די יארמעלקע“ מיט דער זעלבינער מודעה, וואס אין דעם „קאפעליש“: „באשר אזוי ווי ניט אלע לעזער פון דער „יארמעלקע“ זענען צופריעדען מיט׳ן קעפעל פון אונזער גאזעט: זיי געפינען, אז די למ״ד פון דער „יארמעלקע“ איז א ביסעל צו קורץ, זעהט אויס ווי א קאטשקע, בשעת זי שווימט; און אנדערע געפינען, אדרבה, אז א קורצע למ״ד איז א סך שענער פון א לאנגער למ״ד, — על־כן גיט מען איבער די דאזיגע פראגע פאר די לעזער: אויב דאס רוב לעזער וועט זאגען, אז זיי ווילען איין אנדער קעפעל, מעג עס אונז קאסטען מי יודע וויפיעל — געבען מיר זיי איין אנדער קעפעל. די לעזער פון דער „יארמעלקע“ זענען געבעטען, זיי זאלען זיך מטריח זיין און זיך מעלדען מיט דער אנקעטע דורך פאסט אין דער רעדאקציע אריין“.

דאס איז געוועזן א טוידט־קלאפ פאר׳ן „קאפעליש“! פונדעסטוועגען האט ער ניט אויפגעהערט טאג־איין טאג־אויס צו דרוקען די אנקעטע פונ׳ם קעפעל, און „די יארמעלקע“ — אויך דאס זעלבע: טאג־איין טאג־אויס מיט׳ן קעפעל! און אט אזוי האט זיך עס ביי אונז אין כתרילעווקע כמעט דעם גאנצען זומער געקעפעלט און געקעפעלט, ביז „דער קאפעליש“ איז אין א שענעם פריהמארגען ארויס מיט א בשורה: „מיר קאנען אנזאגען אונזערע לעזער, אז דאס קעפעל פון אונזער „קאפעליש“ בלייבט איבער דאס אייגענע, ווייל פון אונזערע 20,000 לעזער זענען נאר 187 ק ע ג ע ן אלטען קעפעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פ א ר ׳ ן אלטען קעפעל“... זענט איהר פארטיג? אודאי איז דעם זעלבען טאג „די יארמעלקע“ ארויס מיט דער זעלבער ערקלערונג: „אזוי ווי פון אונזערע 20,000 לעזער זענען נאר 187 ק ע ג ע ן אונזער אלטען קעפעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פ א ר ׳ ן קעפעל, על־כן בלייבען מיר ביי׳ם אלטען קעפעל“... פון וואנען „די יארמעלקע“ איז דאס געוואוירע געווארען? — דא איז דאך נישטא קיינער, נאר איהר און איך און

גאט — איך זאג אייך: דאס איז א שווארצער כח! א כשוף־מאכער! דער גוטער־יאהר ווייסט איהם!... נאר איהר ווילט דאך וויסען דעם סוף? א וויסטער סוף! אונזער רעדאקטאר פונ׳ם „קאפעליש“ האט זיך פערשלאסען ביי זיך אין קאבינעט און האט זיך אזש צעוויינט. פון וואנען איך וויים עס? — מסתמא ווייס איך, אז איך זאג... דערנאך, אז ער האט זיך אויסגעוויינט, האט ער צעטריבען אלע מיטארבייטער — און מיך בתוכם — און האט צוגענומען נייע. ער האט שוין אבער יענע אויך דורכגעטריבען און אויף זייער ארט צוגענומען צוריק די אלטע. נאר צו מיר איז עס נאך נישט אנגעקומען. עס וועט מסתמא קומען. מע דארף האפען... ער איז א משוגע׳נער, דער „קאפעליש“ — ס׳איז אמת: מע פערדיענט אבער ביי איהם א פאר גראשען... ביי דער „יארמעלקע“ קאן מען דאס אויך ניט. די „יארמעלקע“ איז נאך פיעל ערגער! ...

ה.

סענסאציעס און ראמאנען.

ווי אין דער גאנצער וועלט, האלט זיך די כתרילעווקער פרעסע אויף די אויסערגעוועהנליכע נייעס פון טאג, אויף סענסאציעס. נישט מעהר, אויף דער גאנצער וועלט איז דאס מיט א מאס, אין כתרילעווקע ווייסט מען נישט פון קיין מאס — און אלץ צוליעב דער קאנקורענציע. למשל: ברענגט „דער קאפעליש“ א נייעס, אז אין פראנקרייך האט א פרוי געבוירען א קינד מיט צוויי קעפ, — געפינט איהר אויף מארגען דאס זעלבע נייעס אין דער „יארמעלקע“, נאר א ביסעלע צוגעפעפערט: אז אין פראנקרייך האט א פרוי געבוירען א קינד מיט ד ר י י קעפ, דאס קינד לעבט און עסט מיט אלע דריי מיילער... אדער דעם „קאפעליש“ איז געראטען צו ברענ־

גען א נייעס, אז אין מיטען יולי איז אין אדעס אויסגעפאלען א מורא׳דיגער שניי, ווי אין ווינטער — האט געהאפט אויף מארגען „די יארמעלקע“ און האט נעגעבען דאס זעלבע נייעס, נאר א ביסעלע שטארקער, אז אין אדעס איז אויסגעפאלען אין מיטען יולי א שניי אויף דריי קלאפטער, עטליכע און צוואנציג מאן האט מען געפונען געפרוירענע.

שענער פון אלץ איז די מעשה מיט׳ן פיש. איינמאל אין א פרייטאג איז „די יארמעלקע“ ארויס מיט אזא מין נייעס: אז א אידינע, א לעזערין פון דער „יארמעלקע“, האט געקויפט פיש אויף שבת, א העכט פון עטליכע פונט. געבראכט דעם פיש אהיים, האט זי דעם פיש אפגעשאבען און אויפגעשניטען און געפונען אינ׳ם פיש א פינגערעל מיט צוויי אויהערינגלעך, זהב טהור. מע שאצט דאס זעהר א סך געלד. ווער עס וויל אנקוקען דאס פינגערעל מיט די אויהערינגלעך, קאן עס זעהען אין דער רעדאקציע פון דער „יאר־מעלקע“.

האט דאס דעם „קאפעליש“ פערקאכט ביי׳ם הארצען, און ער איז א גאנצען טאג שבת ארומגעגאנגען אהן א קאפ. קוים דערלעבט זונטאג, האט ער געלאזט וויסען זייערע לעזער, אז א אידינע, א לע־זערין פונ׳ם „קאפעליש“, האט געקויפט א פיש אויף שבת, א שלייען פון א פונט צעהן, און האט איהם קוים געבראכט אהיים. אין דער היים האט זי דעם שלייען אפגעשאבען און צעשניטען און ארויס־גענומען א גאנצען אוצר: א האלב טוץ עס־לעפעל, א טוץ קליינע לעפעלעך, דריי בעכערלעך נעגילטע, צוויי פארסטאוועס, א פאר זילבערנע לייכטער — אלסדינג 84 פרוב. ווער עס וויל עס זעהען, זאל קומען אין דער רעדאקציע פונ׳ם „קאפעליש“.

נאר מעהר סענסאציאנעל פון אלסדינג איז דארט דער ראמאן. אין דער צייט, וואס איך בין געווען אין כתרילעווקע, האבען ביידע צייטונגען, „דער קאפעליש“ מיט דער „יארמעלקע“, געדרוקט א העכסט־אינטערעסאנטען און שפאנענדען ראמאן. ביי איינעם האט ער געהייסען: „ד ע ר פ ע ר ב א ט ע נ ע ר ק ו ש פ ו ן

ד ע ר ג ע׳ג נ ב׳ע ט ע ה כ ל ה״: ביים צווייטען האט ער געהייסען: „ד ע ר ג ע׳ג נ ב׳ע ט ע ר ק ו ש פ ו ן ד ע ר פ ע ר ב א ט ע נ ע ר כ ל ה״

ווי מיין אויבענדערמאנטער כתרילעוועקער ליטעראט האט מיר איבערגעגעבען, בסוד געוועהנליך, איז דער דאזיגער ראמאן ארויסגענומען פון איין אלטען רוסישען בוך דורך צוויי ליטעראטען, וואס האבען זיך גענומען צעשמירען די מעשיות ווי וויים מעגליך ל ע נ ג ע ר און בכדי צו האלטען דאס פובליקום אין שפאנונג, טראכטען זיי צו אלע טאג נייע סענסאציעס, לעגען אוועק אין מיטען העלען טאג א פרישען, א געזונדען העלד און מאכען איהם אבער באלד לעבעדיג, פוילען זיך ניט אראפברענגען פון יענער וועלט א פאר ווייבער, אבי עס פאסט זיי צום רומעל. און אז איהר ווילט, הויבען זיי גאר אן נאך אמאל פונ׳ם אנהויב — און טהוט זיי עפּיס! מע מוז אבער דעם אמת זאגען, אז אין כתרילעוועקע ווערד דער דאזיגער ראמאן געלייענט מיט גרוים חשק. דער עולם לעקט פון איהם די פינגער, קוקט ארוים אויף איהם. קוים וואס מע דערלעבט דעם פריהמארגען, טהוט מען זיך א ווארף אויף דער „פערבאטענער כלה״. מע וויל שוין וויסען, וואס וועט זיין דער סוף.

א סוף וואלט שוין, אייגענטליך, לאנג בעדארפט זיין. ס׳איז שוין די פערפאסערס אליין אויך נמאס ומאוס געווארען צו ציהען די עצמות. זיי האבען שוין לאנג אוועקגעלעגט די העלדען פונ׳ם ראמאן: וועמען מע האט אויפגעהאנגען, וועמען מע האט אוועקגעסמ׳ט און וועמען מע האט געשאסען. נאר איבער דער וויסטער קאנקורענציע פאדערען די רעדאקטוירען, מע זאל ציהען ווייטער; קיינער פון זיי וויל ניט מאכען קיין סוף, איידער דער אנדערער וועט עס טהון. אין דער צייט, וואס איך בין געווען אין כתרילעווקע, האט דאס געהאלטען דערביי, אז אייניגע העלדען פונ׳ם ראמאן זענען געווען שוין דעם ד ר י ט ע ן מאל געשאסען, און די פערבאטענע כלה איז שוין געווען צוויי מאל גע׳גנב׳עט, פערפיהרט און געפייניגט; דערנאך האט מען זי געזוכט און געפונען און נאך אמאל גע׳גנב׳עט

און מערדערליך געפייניגט. עס האט גאר קיין שיעור ניט צו דעה מערדעריי פון די דאזיגע מחברים — איך וויים גאר ניט, וואס זיי טראכטען זיך!

ו.

רעקלאמעס.

אודאי, ווען די כתרילעווקער גאזעטען זאלען דארפען ארויס־קוקען נאר אויפ'ן לעזער אליין, וואלטען זיי גרין בעשטאנען. דער גאנצער טומעל מיט'ן חו־הא איז נאר צוליעב דער פיערטער זייט פון דער גאזעט — צוליעב דער רעקלאמע, צוליעב די אנאנסען, וואס אויף זיי, כידוע, האלט זיך די פרעסע פון דער גאנצער וועלט.

מע קאן זאגען, אז אינ'ם ענין פון רעקלאמע און אנאנסען זענען די כתרילעווקער גאזעטען אוועק אויפ'ן זעלבען וועג, וואס איז אמעריקא, נאר א סך ווייטער. אין כתרילעווקע איז די רעקלאמע שטארק אריין אין דער מאדע. ניטא שוין היינט אין כתרילעווקע דער סוחר, דער קרעמער, אדער דער בעל־מלאכה, אדער די קיך־אי־דינע, אדער דאס דיענסטמיידעל, וואס זאל ניט געבען קיין אנאנס אין די גאזעטען. צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט — אנאנסירען זיך מוזט איהר. מאכט איהר חתונה א קינד — דארפט איהר אנאנ־סירען. ווערד ביי אייך געבוירען א יונגעל — גיט איהר איין אנאנס. א מיידעל — אויך איין אנאנס. און פערקעהרט, זייט א חכם און פרובט ניט געבען קיין אנאנס, — איז דעמאלט א קלאג צו אייער קאפ! דאס הייסט, טהון טהוט מען אייך, חלילה, גארניט; מע שרייבט נאר דערנאך וועגען אייך אזעלכע זאכען אויף די גאזעטען. אז איהר בעט זיך ביי זיי: „קינדערלעך! נאט אייך איין אנאנס, צוויי אנאנסען, דריי אנאנסען, אבי ווערד אנשווייגען"...

אט ווענען דעם לייפען נאך אנאנסען דערצעהלט מען זיך אז אין בתרילעווקע א סך שענע מעשיות. מיר גיבען דא איבער מעהר ניט א פאר פון די ראזינע מעשה׳לעך:

1) א מעשה מיט א קרעמער.

נחום דעם באקאליישטשיק איז נמאס געווארען צו געבען אנאנ־סען אין די גאזעטען. איז ער אויפגעשטאנען איינמאל אין דער פריה, געעפענט א גאזעט און געחאפט זיך ביים קאפ: אויף דער ער־שטער זייט פון דער גאזעט איז געשטאנען שווארץ אויף ווייס מיט גרויסע אותיות:

„היינטיגע נאכט זענען אנגעפאלען מייז אין א חינער גרויסער באקאליינער קלייט און געמאכט א תל פון דער גאנ־צער סחורה. אנגעפרעסען זיך מיט באקאליי, האבען די מייז גענומען פגר׳ען מאסענווייז...“

אודאי האט זיך נחום באקאליישטשיק נעבאך געשמיצט און געווארפען, נעשווארען זיך, אז ער וועט מאכען די גאזעטען א „דיע־לא“; נאר געענדיגט האט זיך עס דערמיט, וואס אויף דער פיערטער זייט פון ביידע בתרילעווקער גאזעטען דרוקט זיך היינט אלע טאג מיט גרויסע אותיות איין אנאנס:

„גוטע פרישע סחורה כל המינים באקאליי קאן מען קריגען נור ביי נחום באקאליישטשיק“.

אז מע בעצאהלט רבי־נעלה, ווערד מען, אפנים, קליגער.

2) א מעשה מיט א פעסעל וויין.

אידעל וויינשענקער האט זיך צעקריעגט מיט׳ן „קאפעליש“ און מיט ז׳ער „יארמעלקע“ און האט געזאגט: איין עק! ער וויל ניט

מעהר רעקלאמירען זיך אין די גאזעטען — און טחוט איהם עפּיס! ער האט אבער באלד חרטה געהאט, ווארום אויף מארגען איז געשטאנען א נייעס איןביידע כתרילעווקער גאזעטען, אז ביי א היגען וויינשענקער האט זיך געטראפען איין אומגליק. א פעסעל ווייז איז געשטאנען און געזייערט, און מחמת זויערקייט האט דער ווייז אנגהויבען איהרען און רייסען זיך ארויס. האט דאס פעסעל געפּלאצט, און דער וויינשענקער איז שיער ניט אומגעקומען...

אז אידעל וויינשענקער האט דאס איבערגעלייענט, איז ער באלד אוועק אין ביידע רעדאקציעס און איינגעגעבען איין אנאנס:

„ווער עס וויל א פריש גלעזעל וויין, זאל ער זיך דערמאנען, אז ס׳איז דא א איד, וואס חיסט אידעל וויינשענקער“...

אז מע וויל ניט מיט גוטען, איז מיט בייזען!

3) א מעשה מיט א פּענאמען.

ביי א פּאר־פאלק נאך דער חתונה איז געבוירען געווארען א יונגעל. האבען די פאטער און מוטער געפּראוועט א ברית, ווי גאט האט געבאטען. נאר וואס דען־זשע? זיי האבען פערגעסען פריהער מיט א טאג געבען איין אנאנס און דרוקען א מזל טוב אין די גאזעטען. אויף מארגען נאכ׳ן ברית איז אין די כתרילעווקער גאזעטען געווען צו לייענען א נאטיץ מיט׳ן נאמען: „פּענאמען“.

אין דער נאטיץ ווערד זיך דערצעהלט א מעשה, אז אין כתרילעווקע איז פארגעקומען א חידוש׳ליכע זאך, וואס טרעפט איין מאל אין טויזענד יאהר. דהיינו: א יונג ווייבעל, איין ערשטלינג, איז אויפגעבונדען געווארען מיט א פענאמען: צו פינף חדשים נאך דער חתונה האט זי בשלום געבוירען א יונגעל. דאס יונגעל, דער „פּענאמען“, לעבט און איז געזונד און שטארק אויף אלע אברים, און ערשט נעכטען איז געווען דער ברית“...

וואָס דאָס פאָר־פאָלק האָט איבערגעלעבט — בעדאַרף מען אליין פערשטעהן. דער יונגערמאַן, דער פאָטער פונ׳ם „פענאָמען“, איז נעבאָך ארומגעלאָפען איבער כתרילעווקע, ווי א פער׳סמ׳טע מויז, אויסגערעכענט אלעמען אויף די פינגער, אז ס׳איז ביי איהם נאָך דער חתונה פונקט נייען חדשים מיט נייען טעג... נאָר געה שריי חי וקים! די שטאָדט האָט איהם אויסגעהערט און געקייכט פאר געלעכטער. דער יונגערמאַן האָט געסטראשעט מיט א פראָצעס. נאָר אזוי ווי ס׳איז ניט געווען ארויסגעשטעלט קיין נאָמען — אין פארפאַלען, נישטאָ ביי וואָס אָנצונעמען... די שטאָדט האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען פונ׳ם „פענאָמען“. דאָס איז אויך פון די זאַכען, וואָס א כתרילעווקער לעזער האָט ליעב צו לייענען. א כתרילעווקער לעזער האָט פיינט אומעטיגע מעשיות. ער האָט ליעב, ס׳זאָל זיין פריילין!

ז.

פּאָליטיק.

מע דאַרף נישט מיינען, אז די כתרילעווקער פרעסע איז איינ־גאַנצען איינגעטונקען נאָר אין דעם, וואָס ווערד אָנגערופען אין אמעריקא ביזנעס, און אז די גאַזעטען טרייבען נישט קיין שום פּאָליטיק. וואָס וואָלט דאָס געווען פאר א פרעסע אָהן פּאָליטיק? וואָס וואָלט דאָס געווען פאר גאַזעטען, ווען זיי זאָלען זיך ניט איינ־טערעסירען מיט זאַכען, וואָס זענען נוגע דעם כלל? נישט נאָר די רעדאַקטוירען און די מיטארבייטער פון די צייטונגען, נאָר אויך די לעזער ווערען אריינגעצויגען אין דעם פּאָליטישען קאַמפּף, אז עס קומט די צייט. פּאַרטייען האַלטען מלחמה. פּאַרטייען שלאָגען זיך. עס איז הימעל עפען זיך. א ברודער שטעהט־אויף אויף א ברודער. דאָס וואָרט „יושר“ עקזיסטירט ניט. עס שטאַרבט אָפּ דאָס געפיהל

פון רחמנות — ס'איז עק וועלט! און דאס ווערד איבערגע'חזר'ט אקוראט אלע דריי יאהר — מע קלויבט א ראבינער.

פארטיעס זענען פאראן אין כתרילעווקע אזוי פיעל, וויפיעל קאנדידאטען. צוויי קאנדידאטען — צוויי פארטיעס. איין קאנדידאט ווערד אונטערגעהאלטען פון דער „יארמעלקע" און פון איהר פאר־טיע, וואס מע רופט זיי דארט „יארמעלקיסטען". דער אנדערער קאנדידאט ווערד געשטיצט פונ'ם „קאפעליש" מיט זיין פארטיע, וואס מע רופט זיי די „קאפעלישיסטען". ביידע קאנדידאטען זענען שוין געזעסען אין כתרילעווקע אויף דער שטוהל, אבער נאר צו דריי יאהר. מעהר פון דריי יאהר איז נאך קיינער פון זיי נים אויס־געזעסען. און יעדער פון די קאנדידאטען האט זיך, זעלבסטפער־שטענדליך, זיין פלאטפארמע. צום ביישפיעל: דער קאנדידאט פון די „יארמעלקיסטען", אז מע קלויבט איהם אויס, קומט ער די ער־שטע צייט שבת אין שוהל אריין פריהער פון אלעמען, אין שטוב זיצט ער אין א יארמעלקע (א פערברענטער יארמעלקיסט!), און האט א טבע דינגען זיך. וויפיעל מע זאל איהם געבען — איז קארג. אקעגען זשע אבער דער קאנדידאט פון די „קאפעלישיסטען" געהט גאר נים אין שוהל אריין, סיידען אמאל אונטער א יום טוב, און אין שטוב זיצט ער דוקא אהן א היטעל, און עסט, זאגט מען, א קאלבאס אויך. זיין פרינציפ איז: „נאפליעוואט". און וואס ס'איז שייך צו דינגען זיך, דינגט ער זיך ניט, ווי יענער קאנדידאט. חס ושלום! ס'איז דא ביי איהם א טאקסע, און אז איהר האט ניט צו בעצאהלען נאך דער טאקסע, מעגט איהר זיך אויסציהען און מעגט אויסגעהן אפילו — נאפליעוואט!

אין דער צייט, וואס איך האב געוויילט אין כתרילעווקע, איז געווען אקוראט, ווי עס הייסט אין אמעריקא, „ערב עלעקשאן" — ערב וואהלען הייסט עס. א היים שטיקעל צייט. און וועה־וועה, וואס ס'האט זיך געטהאן אויף ביידע גאזעטען! אלסדינג, וואס די צוויי האבען געשריבען, איז אונמעגליך איבערצוגעבען. מיר קאנען דא נאר ברענגען א מאדעל פון דעם, ווי אזוי די צוויי רעדאקטוירען

האבען זיך עס א ביסעל דורכגעשמועסט צווישען זיך איינמאל אין א פריהמארגען אויף זייער לשון:

„וויפיעל שוויס, וויפיעל ברוד, וויפיעל שמוץ עס האט זיך אנגעקליבען אונטער דער אידישער יארמעלקע! וויפעל פיין, וויפיעל שפאט, וויפיעל גנאט מיר האבען געהאט איבער דער היסטארישער יארמעלקע! דער טאג, וואס מיר וועלען איננאנצען בעפרייט ווערען פון דער דאזיגער יארמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער בעפרייאונגס־יום־טוב. דער טאג, וואס מיר וועלען איננאנצען פטור ווערען פון דער דאזיגער יארמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער יציאת מצרים. ניעדער מיט דער יארמעלקע! עס לעבע דער קאפעליש! ניעדער מיט די יארמעלקיסטען! עס לעבע די קאפעלישיסטען! הוררא!"

איצטיגס מאל האט די „יארמעלקע" אפגעענטפערט דעם „קאפעליש" אין גאר קורצע ווערטער בזה הלשון:

„דאס אפגעבארעטע קאפעלישעל האט שוין ווידער בעקומען לשון. וואס קריכען זיי, די קאפעלישיסטען, מיט זייער קאנדידאט? שוין זשע ווייסען זיי ניט, אז כתרילעווקע איז א אידישע שטאדט, א עיר ואם בישראל, וואס וועט נישט אויסקלייבען קיין ראבינער א קאנדידאט, וואס פרעסט חזירים'לעה, געפרעגעלט אין פוטער, אין די נייען טעג, אהן א היטעל, פאר'ן דאוונען, אומגעוואשען?"...

מיט וואס דער קאמפף האט זיך דארט געענדיגט — ווייס איך ניט. איך בין אוועקגעפאהרען.

ח.

א מעשה מיט זיעבען שדכנים.

א צייטונג דארף זיך צופאסען צו איהרע לעזער און צו זייערע בעדערפענישען. דאס האט דער ערשטער פערשטאנען דער רעדאקטאר פון דער „יארמעלקע", און ער האט ניט־לאנג איינגעפיהרט ביי

זיך אין גאזעט א מין ביורא פון שדוכים אונטער'ן נאמען „ק ו ל ח ת ן ו ק ו ל כ ל ה“, און האט געגעבן צו וויסן זיינע לעזער דורך א מודעה, אזוי צו זאגן:

„באשר אזוי ווי די שטאדט כתרילעווקע ווערד גרעסער, און קינדער וואכסען אונטער, און די שדכנים קאנען זיך ניט צערייסען,— על־כן האבען מיר צוגעטראכט א מיטעל, אז כתרילעווקער בעלי־בתים, וואס זארגען פאר'ן שיקזאל פון זייערע קינדער, זאלען ניט דארפען אנקומען צו דער הילף פון שדכנים און זאלען אליין קאנען פערזארגען זייערע חתנים מיט כלות און זייערע כלות מיט חתנים. דהיינו, ווי אזוי? גאר פשוט: יעדער בעל־הבית, וואס האט א קינד אויף חתונה צו מאכען, זאל זיך ניט שעמען און מעלדען עס אין אונזער „יארמעלקע“, אז ער האט אזא און אזא בחור, אדער אזא און אזא בתולה, און נדן גיט ער אזוי פיעל און אזוי פיעל. און פערלאנגען פערלאנגט ער דאס און דאס. די אלע מעלדונגען דרוקען מיר אהן נעצאהלטס, ווייל מיר טהוען עס נור לשם מצוה און צוליעב טובת־הכלל“...

פערשטעהט זיך, אז פאר'ן „קאפעליש“ איז דאס געווען א באמבע. סטייטש, די „יארמעלקע“ זאל ביי איהם אזא זאך אויסחאפען! תחילת האט ער געדעכענט ארויסגעהן מיט א פייערינגען ארטיקעל קעגען דער „יארמעלקע“, שרייען גוואלד — ווי ווייט אונזער כתרילעווקער פרעסע איז געפאלען און צו וואס אונזער ליטעראטור האט זיך ערנידעריגט, אז די „פערשימעלטע יאמפערקע“ איז שוין געווארען א שדכנ'טע אויף דער עלטער — און נאך אזעלכע שארפע ווערטער. צום סוף האט זיך דער רעדאקטאר איבערגעלעגט און איז ארויס אויף מארגען אין זיין „קאפעליש“ מיט אזא מין מעלדונג:

„די וועלט שטעהט ניט. דער פראגרעס טהוט זיינס. עס האבען זיך שוין געפעהלט יענע צייטען, ווען פאנאטישע פאטער און מוטער האבען געצוואונגען זייערע קינדער, זיי זאלען חתונה האבען גיט מיט וועמען זיי גלייבען. עס האבען זיך שוין געפעהלט יענע צייי־

טען, ווען א שרכן א פינסטערלינג איז געקומען און האט אפגע־
געבען מזל־טוב חתן־כלה. גיין. די קינדער פון אונזער מאדערנער
צייט זענען שוין קליגער געווארען. זיי קאנען שוין אליין זייער
שטערטעל בעשטעהן. דאס היילינע געפיהל פון דער הייליגער
ליעבע ברעכט דורך מויערען און שלאגט זיך דורך דורך אייזערנע
ווענט. הערצער בעגעגענען זיך. נשמות בעהעפטען זיך. מיר
עפענען אויף צוליעב דעם דאזיגען צוועק די טויערען פון אונזער
צייטונג, און אונטער דעם טיטעל „פון בחור צום מיי־
דעל און פון מיידעל צום בחור" קאן יעדער
איינציגער מעלדען, וואס ער פערלאנגט, מעג עס זיין א בחור אדער
א מאמזעל, איין אלמן אדער א וויטווע. — דער „קאפעליש" איז
שטענדיג גרייט פאר זיי צו דיענען, ווייל דער דעוויז פון אונזער
צייטונג איז: „דאס וואהלזיין פונ'ם פאלק".
און דער דעוויז פון דער דאזיגער נייער אפטהיילונג איז:
„פרייהייט און ליעבע"...

און עס האבען זיך געגעבען א שאט מעלדונגען וועגען שדוכים
איןביידע כתרילעווקער גאזעטען: אין דער „יארמעלקע", אונ־
טער'ן קעפעל „קול חתן וקול כלה", זענען ארויסגעטראטען די על־
טערען פון חתנים און כלות, און אין „קאפעליש", אונטער'ן קעפעל
„פון בחור צום מיידעל און פון מיידעל צום בחור", זענען ארויס־
געטראטען די חתנים מיט די כלות אליין, און ס'איז געווארען אין
כתרילעווקע ליהודים. א קלייניגקייט, אז איהר קאנט שרייבען וואס
איהר ווילט און קיין געלד קאסט עס ניט!

וואלט געווען גוט, ווען אין כתרילעווקע זאל זיין נור איין גאַ־
זעט און קיין שדכנים זאלען שוין גאר אויף דער וועלט ניט זיין.
ווי זשע איז אבער דער דין, אז עס פיקט זיך אוים א שדוך דורך איין
גאזעט, נאר עס מישט זיך אריין אויף די צווייטע, און א שדכן
שטעלט אויך אריין א פוס — דעמאלט ווערד א ויצעקו. אז מע מוז
אפטרעטען פון כתרילעווקע! נאר ניט לאנג פאר מיין אוועקפאהר
האט זיך דארט געטראפען א מעשה, וואס ס'איז כדאי זי צו בע־

שרייבען, ניט אזוי צוליעב דער מעשה אליין, ווי צוליעב דעם מוסר־השכל פון דער מעשה. אז די געשיכטע איז איין אמת'ע, חלילה ניט קיין אויסגעטראכטע, — גאראנטירט אין דעם דער, וואס האט זי מיר דערצעהלט. און דערצעהלט האט דאס מיר טאקי יענער יונגערמאן, וואס האט מיר איבערגעגעבען בסוד־סודות די געשיכטע מיט די „קעפלעך".

„אז איהר וועט האלטען אמאל ביי'ם בעשרייבען די דאזיגע מעשה, זאלט איהר איהר א נאמען געבען: „א מעשה מיט זיעבען שדכנים". — אזוי האט זיך אנגערופען צו מיר דער יונגערמאן און האט זיך פערשטעלט דאס מויל מיטביידע הענד און האט זיך פערגאנגען פאר געלעכטער. איבערשלאגען איהם האב איך ניט געוואלט. מסתמא, אז ער אליין לאכט, איז דאס שוין גוט לעכעריג. האב איך איהם געלאזט, אז ער זאל זיך אויסלאכען. און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, איז ער צוגעטראטען צום גוף המעשה, וואס מיר געבען דא איבער מיט זיין לשון:

— ווייסט איהר דאך שוין, ווי אזוי אונזערע בעלי־טובות, סאי די קאנסערוואטיווע „יארמעלקע", סאי דער מאדערנער „קאפעליש", טהוען נישט חלילה קיין זאך צוליעב זיך, נאר צוליעב טובת־הכלל און נאר צוליעב יענעם, און אז איהר לייענט וואס זיי שרייבען, קומט אויס, אז זייער דעוויז איז „שלי שלך ושלך שלך". נאר אז איך וועל אייך זאגען, למשל, אז אונזערעביידע רעדאקטוירען זענען שדכנים, פשוטע שדכנים, וועט איהר ניט וועלען גלויבען, איא? וואס זשע וועט אבער זיין, אז איך וועל אייך בעווייזען שווארץ אויף וויים?

ביי די ווערטער האט דער יונגערמאן ארויסגעצויגען פון בוזעם־קעשעני א פאק מיט גאזעטען, פריהער די „יארמעלקע", דערנאך דעם „קאפעליש", און האט גענומען לייענען:

„קול חתן וקול כלה".

„ווערטהער העררר רעדאקטאר! היות אזוי ווי איך בין א שטענדיגער לעזער פון אייער ווערטהער „יארמעלקע", געפין איך, אז

ס'איז זעהר גוט, וואס איהר האט אײנגעפיהרט דעם „קול חתן וקול כלה". און דעריבער בעט איך אײך, איהר זאלט אפּדרוקען, אז איך בין א כתרילעווקער בעל־הבית פון פיינעם שטאנד, פון שלשלת היוחסין, און פערמאג אײן טאכטער א בת יחידה, וואס איך דארף זי ניט לויבען, ווארום סע שטעהט געשריבען: יהללך זר ולא פיך — לאז דיך יענער לויבען. כאָר אין קורצען וועל איך אויסרעכענען דא איהרע מעלות. זי איז: 1) א בתולה, 2) א יפת־תואר, 3) א חכמה נפלאה, 4) א בריה אויף אלסדינג, 5) געביל־דעט סכנות, 6) שפּיעלט פּיאנא, 7) עשרת אלפים נדן, 8) אויסגעקליידעט בגדי מלכות, 9) קען פראנצויז, 10) טאנ־צען אויך. ווער עס האט א זוהן, וואס האט גע'פּטר'ט דעם פרי־זיוו מיט א ווייסען בילעט און האט פּראוועס, זאל זיך ווענדען אין דער „יארמעלקע" אויפ'ן נאמען פון מ. ב. מ."

דאס איז נומער אײנס. אין דער זעלביגער „יארמעלקע" פון'ם זעלביגען טאג האט איהר אײך אזא מין מודעה:

„געעהרטער הערר רעדאקטאר! כפי אזוי ווי איך בין א שטענ־דיגער לעזער פון אײער געעהרטער „יארמעלקע", געפין איך אויך, אז איהר האט זעהר גוט געטהאן, וואס איהר האט אײנגעפיהרט ביי זיך אזא טהייערע זאך, ווי דער „קול חתן וקול כלה". אלס בעװייז, ווי גוט דאס איז, קום איך אײך מעלדען, אז איך אליין בין א היגער, א כתרילעווקער. מיינע עלטערען און אור־אור־עלטערען זענען געווען כתרילעווקער. איך האב דאנקען גאט א נאמען, און בין אליין א נגיד און א מיוחס, און טהו שדוכים מיט די גרעסטע מיוחסים, און האב א זוהן אויף חתונה צו מאכען, וואס פערמאגט א שען ביסעל מעלות. און מחמת סע שטעהט געשריבען: יהללך זר ולא פיך, טייטש איך דעם פּסוק אזוי: יהללך זר — לאז דיך לויבען א פרעמדער; ולא — אז ס'איז ניטא קיין פרעמדער? איז פיך — לויב זיך אליין. אט דא זענען די מעלות פון מיין זוהן: 1) א בחור, 2) א טאטענס א קינד, 3) א בן־יחיד, 4) האט א וויי־

סען בילעט, 5) א קענער, 6) א כתבא רבה, 7) שפיעלט פיערעל. 8) רעדט לשון־קודש, 9) פרום, 10) האט נדן אויך. ווער עס האט א בתולה א יפת־תואר, זאל זיך אפרופען אין דעם „קול חתן וקול כלה“ פון דער „יארמעלקע“ אויפ'ן נאמען פון נ. ב. נ.“

— פיינע צוויי אנאנסלעך — איא? דארף זיך טרעפען אזוי, אז אקוראט אין יענעם טאג דרוקען זיך, ווי איהר זעהט אטא, אינ'ם „קאפעליש“, אונטער'ן קעפעל „פון בחור צום מיידעל און פון מיידעל צום בחור“, אויך צוויי אנאנסען, שוין נישט פון די עלטערען, נאר פון א בחור מיט א מיידעל. אט וואס דער בחור שרייבט ווענען זיך:

„ווערטהער הערר רעדאקטאר! אלס א שטענדיגער לעזער פון אייער ווערטהען „קאפעליש“ קום איך אייך צו מעלדען, אז איך בין א שענער בחור פון 23 יאהר, הויך געוואכסען, און חאטש איך האב א ווייסען בילעט, פון דעסטוועגען בין איך געזונד און שטארק. הלואי ווייטער נישט ערגער. געקאנטשעט האב איך זעכס קלאסען און האב פראוועס פון א פראוויזאר. איך זוך א מיידעל א קראסאוויצע מיט היבשע עטליכע טויזענד נדן און מיט א גוטען כאראקטער. אויב זי קאן שפיעלען פיאנא, איז דאס ניט קיין חסרון, און טאמער שטאמט זי פון פיינע עלטערען — שאדט אויך נישט. ווער עס וויל מיך, זאל זיך ווענדען צום „קאפעליש“ אויפ'ן נאמען פון דעם „וואוילען יונג“.

— אט דאס שרייבט דער בחור אין „קאפעליש“. אצינד ווילען מיר זעהען, וואס שרייבט דאס מיידעל פונ'ם „קאפעליש“. זי שרייבט אזוי:

„נעעהרטער הערר רעדאקטאר! אלס שטענדיגע לעזעריז פון אייער געעהרטען „קאפעליש“ לאז איך אייך וויסען, אז איך בין א מיידעל פון 21 יאהר, מיטעלע וואוכס, שווארצע האר, א ווייס פנים, מיט חן־גריבעלעך אין די באקען און מיט זעהר א גוטען כא־ראקטער. גאנץ כתרילעווקע האלט מיך פאר א קראסאוויצע. אז סע קומט אויף א שמחה, זענען אלע קאוואליערען נאך מיר די כפרה. נאר איך האב זיי אין דער ערד. איך וויל א בחור מיט א גוטען

כאַראַקטער, נישט יונגער פון 22, וואָס זאָל זיין אַ מענטש און קאָנען געבען אַ ווייב ברויט. טאָמער האָט ער נדן מאַכט נישט אויס. ער וועט יעדענפאַלס געפינען אין מיר אַ ליעבע פרוי. זיך ווענדען אין „קאַפעליש“ צו דער „בעריהמטער קראַסאָוויצע“.

— על־פּי שכל־הישר וואָלט, דאַכט זיך, בעדאַרפט זיין אַזוי, אַז דער פאָטער פון דער יפת־תואר מ. ב. מ., וואָס זוכט אַ חתן מיט אַ ווייסען בילעט, האָט בעדאַרפט זיך אַפרופען אין דער „יאַרמעל־קע“ אויפ'ן נאָמען פון נ. ב. נ., צוליעב'ן בן־יחיד, וואָס האָט אַ ווייסען בילעט און איז אַ מיוחס און שפּיעלט פיעדעל און רעדט לשון־קודש, און אַזוי ווייטער. דאָס וואָלט געווען באמת אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל. וואָס טהוט נאָט? פערגלוסט זיך דעם פאָטער, וואָס לייענט די „יאַרמעלקע“, געבען אַ קוק אַריין אינ'ם „קאַפעליש“, אויף דער פיערטער זייט, זעהען, וואָס טהוט זיך עפּיס דאָרטען מכח דעם ענין פון חתן־כלה? איינגעלייענט זיך אין די מעלדונגען אויף דער פיערטער זייט, איז איהם אַריין אין נאָז אַריין: וואָס טויג איהם דער מיוחס דער בן־יחיד, וואָס איז אַ כתבא רבה און רעדט לשון־קודש און שפּיעלט אויפ'ן פיעדעל? ער בעדאַרף ניט קיין בעסערען חתן, ווי דער „וואוילער יונג“ פונ'ם „קאַפּעליש“, וואָס האָט אַ ווייסען בילעט און דערצו נאָך פּראָוועס פון אַ פּראָוויזאָר. אי, וואָס ער איז אַ לעזער פונ'ם „קאַפעליש“? מילא, וואו שטעהט דאָס, אַז אַלע אידען דאַרפען לייענען די „יאַרמעלקע“? סע שטעהט געשריבען: „וחי אחיך עמך“... בקיצור, ער האָט געשיקט רופען אַ שדכן און האָט איהם איבערגעגעבען אַזוי און אַזוי די מעשה: „איהר דאַרפט מיר אויפזוכען דעם אַדרעס פונ'ם „וואוי־לען יונג“ דורכ'ן „קאַפעליש“, און אויב מה' יצא הדבר, זאָלט איהר איהם ברענגען צופיהרען, וועט ער זיך בעקענען מיט מיין טאָכטער, וועט מען שרייבען תנאים, ו ה כ ל ש ר י ר ו ק י י ם“...

אצינד לאָזען מיר איבער דעם פאָטער פון דער יפת־תואר און געהען אַריבער צום פאָטער פונ'ם בן־יחיד דעם מיוחס מיט'ן ווייסען בילעט, וואָס שפּיעלט אויפ'ן פיעדעל, רעדט לשון־קודש און

אזוי ווייטער. איבערגעלייגט אינ'ם „קול חתן וקול כלה“ פון דער „יארמעלקע“, אז ס'איז דא אזא יפת־תואר מיט אזוי פיעל מעלות, און האט נאך צעהנטויזענד גדן אויך, האט ער זיך געטראכט, אז דער שדוך איז טאקי א פיינער שדוך. נאר וואס דען? אט די צעהנטויזענד גדן שטעהט ווי א ביין אין האלז. א איד, וואס זאגט, אז ער גיט צעהן טויזענד, גיט ער מסתמא די גרעסטע העלפט, הלואי דריי — מע קען זיי, די כתרילעווקער נגידים! הינט זאלען מיט זיי האנדלען. אמעהר, אט האט ער בעסער געלייענט היינט אינ'ם „קאפעליש“, מעלדעט זיך דארט א מיידעל פון 21 יאהר, א קראסאוויצע, וואס זוכט א חתן מיט א גוטען כאראקטער. „מע דארף ניט האבען קיין בעסערען כאראקטער פון מיין זוהן'ס כאראקטער!“...

אט אזוי האט זיך געזאגט דער איד פון דער „יארמעלקע“, נ. ב. נ., און האט געשיקט רופען צו זיך א שדכן און האט איהם איבערגעגעבען בסוד־סודות, ער זאל למען השם אויסגעפינען אינ'ם „קאפעליש“, ווער איז די קראסאוויצע מיט'ן גוטען כאראקטער, און ער זאל איהר פארלעגען זיין זוהן דעם בן־יחיד מיט'ן ווייסען בילעט, וואס שפיעלט פיעדעל, רעדט לשון־קודש און אזוי ווייטער. און אז גאט וועט העלפען, ס'וועט געהן א גאנג, וועט אם ירצה שם זיין רעכט, אין א גוטער שעה, אין א מזל'דיגער — אמן.

אצינד ווילען מיר אריבערגעהן צום בחור פון „קאפעליש“, וואס האט געקאנטשעט זעכס קלאסען און האט פראוועס פון א פראוויזאר. דאכט זיך, אז א מינדעסט קינד וועט אייך זאגען, אז דער דאזיגער בחור איז אנגעמאסטען פאר דער קראסאוויצע פונ'ם „קאפעליש“, וואס אלע בחורים זענען נאך איהר די כפרה. צום סוף, וואס לאזט זיך אויס? אז דער בחור איז א בעלן געבען א קוק אריין אין דער „יארמעלקע“, און ווי נאר ער האט איבערגעלייענט אינ'ם „קול חתן וקול כלה“ וועגען דעם אידען, דעם מיוחס, וואס פערמאגט א בת־יחידה א יפת־תואר מיט צעהן מעלות, און זוכט א חתן כמיט א ווייסען בילעט און מיט פראוועס, און גיט נאך צעהן טוי־

זענד אויף, האָט עס איהם געגעבען אַ טראַג אויף: סטייטש, ער האָט דאָך דעם אמת'ען ווייסען בילעט מיט די אמת'ע פּראַוועס! און נישט וואַרטענדיג קיין איבעריגע מינוט, האָט ער זיך שוין צענויפ־גערעדט מיט אַ בעקאַנטען אידען, וואָס זוכט אַ פּערדיענסטעל, און יענער איז גלייך אַוועק צום בעל־הבית מ. ב. מ. און לעגט איהם פאַר אַ בחור מיט אַ ווייסען בילעט און מיט פּראַוועס. האָט זיך דער בעל־הבית דערפריידט און זאָגט צו איהם: „סטייטש, ער האָט נאַר־וואָס אַוועקגעשיקט צום בחור מיט'ן ווייסען בילעט און מיט די פּראַוועס אַ שדכן!“ זאָגט צו איהם דער איד: „מילא, וועלען זיין צוויי שדכנים, אַבי ס'זאָל זיין מיט מזל“. זאָגט איהם דער בעל־חבית: „פון אייער מויל אין גאָט'ס אויהערען“. ענטפערט איהם דער איד: „אמן“.

אַצינד בלייבט אונז נאָך איבער די קראַסאַוויצע פון'ם „קאַפּעליש“ — און מיר ווערען פאַרטיג מיט אַלע שדוכים. די קראַסאַוויצע, אַז זי האָט איבערגעלייענט אינ'ם קאַפּעליש“, אַז ס'איז דאָ אַ חתן מיט אַ ווייסען בילעט און מיט פּראַוועס, האָט זי אַ טראַכט געגעבען, אַז דאָס וואָלט אפשר געווען פאַר איהר אַ גלייכער שדוך, נאָר ס'איז פאַרהאַן אַ שטיקעל חסרון: ער זוכט אַ כלה מיט נדן, און נאָך היבשע עטליכע טויזענד דערצו — היבשע עטליכע מכות איהם! אונזערע קאַפּעלישיסטען, ס'זאָל זיי צו קיין חרפה ניט זיין, זענען טאַקי מאָדערן און ליבעראַל און אַלסדינג. נאָר אַז עס קומט צו געלד, חאַפּט זיי אַוועק דער שוואַרץ־יאָהר. פאַר געלד וועלען זיי אייך פערקויפען דעם אייגענעם טאַטען. אין געלד־זאַכען זענען שוין די יארמעלקיסטען אַ סך פיינער. אַט לאָזט ווייסען אין דער „יארמעלקע“, אינ'ם „קול חתן וקול כלה“, אַ איד אַ נגיד, אַז ער האָט אַ זוהן מיט אַלע מעלות און זוכט אַ יפת־תואר — אַ קראַסאַוויצע הייסט דאָס, און פון נדן דערמאַנט ער גאָר אפילו ניט. מעג ניט זיין דער בחור דער פּראַוויזאָר מיט די פּראַוועס אַ כּפּרה פאַר דעם אידען? נישמעהר, איין קליינעם חסרון האָט אַט דעם נגיד'ס זוהן: ער איז פרום און רעדט לשון־קודש. האַפּט זי

אבער, אז קיין גרויסע שטעהרונגען וועט דאס ניט זיין. פרומקייט איז א פריוואט־זאך, און וואס ער רעדט לשון־קודש — איז דאס א קרענק, וואס געהט איבער. לאזען זיי נאר חתונה האבען, וועט ער שוין אויפהערען רעדען לשון קודש; ער וועט שוין רעדען ביי איהר, ווי א מענטש!...

אזוי האט אפגע׳פסק׳ענט ביי זיך די קראסאוויצע און האט גע׳פועל׳ט ביי איהר אייגענעם פעטער, נעבאך א איד א יורד, ער זאל זיך מטריח זיין צו יענעם נגיד פון דער „יארמעלקע“, וואס זוכט א קראסאוויצע אהן געלד, און זאל איהם בעוויזען איהר בילד, וועט ער אייננעמען א מיתה־משונה. כך הוה — ס׳איז טאקי אזוי געווען. וויבאלד נאר דער נגיד האט דערזעהן דאס בילד, האט ער אויסגעשריען: „אט דאס איז דאך די, וואס איך זוך פאר מיין זוהן! איך האב געשיקט ערשט היינט א שדכן צו דער דאזיגער יפת־תואר!“ רופט זיך אן דער פעטער פון דער קראסאוויצע, דער יורד: „מעהר קיין דאגות זאלט איהר ניט האבען — וועלען מיר דעם רח״ש טיילען אויף דער האלב, וואס קאן דא זיין?“... „הלואי, פון אייער מויל אין גאט׳ס אויהערען“. „אמן ואמן“.

מיינט איהר דאך, אז איהר זענט שוין פארטיג מיט אלע שדכנים? האט צייט א ביסעל. פערגעסט ניט, אז כתרילעווקע איז א שטאדט, און ארעמע לייט, ברוך השם, זענען דא גענוג. שטעהט זיך א אידעל אין גאס, ניטא וואס צו טהון, לייענט ער ביידע גאזע־טען, די „יארמעלקע“ מיט׳ן „קאפעליש“, פון דער ערשטער זייט ביז דער לעצטער זייט, לאזט נישט דורך קיין אות אפילו. דערזעהט ער אין ביידע גאזעטען די חתנים מיט די כלות און שפרינגט אונ־טער פאר התפעלות: „סטייטש, ס׳איז דאך מן השמים! אט דאס מיידעל, די קראסאוויצע פונ׳ם „קאפעליש“, איז אנגעמאסטען פאר׳ן נגיד׳ס בן־יחיד פון דער „יארמעלקע“, וואס זוכט א יפת־תואר אהן נדן, און די בתולה, די יפת־תואר פון דער „יארמעלקע“, וואס איז געבילדעט סכנות, שפיעלט פיאנא און פערמאגט צעהנטויזענד נדן,

קאַנטשעט זעכס קלאַסען, ווארום יענע זוכט דאָך אַ חתן מיט פּראָ־וועס, און דער האָט אַלע פּראָוועס"...

און דער חברה־מאַן האָט נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות — למאי זאָל איין אַנדערער אויסחאַפּען? — און איז אין איין שעה אויסגעוועזן ביי אַלע פיער: ביי'ם נגיד און ביי'ם בעל־הבית פון דער „יאַרמעלקע" און ביי'ם בחור מיט'ן מיידעל פון דעם „קאַפּעליש". נאָר וואוהין ער איז געקומען, האָט מען איהם געענטפערט: „שוין אַ ביסעל שפּעטליך, פעטער, האָט איהר זיך אויסגעקראַצט — נאָר־וואָס געוועזן אַ שדכן און גערעדט דאָס אייגענע, וואָס איהר"... „וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר? געוועזן אַ שדכן, ניט געוועזן קיין שדכן— אַבי דאָס, וואָס איך רעד, רעד איך גלייך. און אפשר איז דאָס ניט גלייך, דאַרפט איהר מיר זאָגען נאָר איין וואָרט, מאַך איך דאָס קאַלי, ווארום אויף קאַלי מאַכען בין איך אַ בריה"... דערהערט אַזעלכע דבורים, איז זיי פּרחה נשמתם געוואָרען. זיי האָבען דערזעהען, אַז זיי האָבען צו טהון מיט אַ שייגעץ, איין עזות־מחוצף־פּנים. האָבען זיי געבעטען דאָס אידעל, ער זאָל נישט קאַלי מאַכען, ובשכר זה, אַז ס'וועט זיך עפּיס דערפון אויספּיקען און ס'וועט קומען צום רח"ש, וועט מען שוין זעהען מסתמא, ער זאָל אויף עפּיס פּער־דיענען.

און גאָט האָט געהאָלפען, ביידע שדוכים האָבען זיך אויס־געפּיקט און ביידע קנס־מאָלס זענען געוועזן אין איין נאַכט, און עס האָבען זיך אַ לאַז געגעבען שדכנים פון דער וועלט. ערשטענס, די צוויי שדכנים פון חתנ'ס צד. דערנאָך די צוויי שדכנים פון כלה'ס צד. דערנאָך דאָס אידעל, וואָס האָט געזאָלט קאַלי מאַכען. איז אחת לאחת האָבען מיר אַ קיימאַ־לן פון פינף שדכנים. היינט וואו זענען די רעדאַקטוירען פון ביידע גאַזעטען? די „יאַרמעלקע" און דער „קאַפּעליש" זענען געקומען ביידע אויסגעפּוצט, ווי מחותנים, חאָטש קיינער האָט זיי ניט געבעטען. נאָר געקומען — מהכתיתי, זעהר אַנגעלעגט. האָט מען זיי גאַנץ פיין אויפגענומען, יעדען בעזונדער. געשטעלט בראַנפען, דערלאַנגט לעקאַך מיט איינגעמאַכטס. האָבען

זיי זיך בעדאנקט און געגעבן אנצוהערעניש. אז ניט צוליעב דעם זענען זיי געקומען. „צוליעב וואס זשע דען?" „צוליעב רח"ש". „וואס הייסט — צוליעב רח"ש?" „אט דאס הייסט. זיי מאנען נישט, נאר מע דארף אליין פערשטעהן... ווארום ווען ניט זיי מיט זייערע גאזעטען, פון וואנען וואלטען זיך גענומען די דאזיגע שדוכים? דאס הייסט, מאנען מאנען זיי נישט, נאר מע דארף אליין פערשטעהן"... אזוי האבען גע'טענה'ט אונזערע רעדאקטוירען. און ביי די מחותנים וואלט מען דאס אפשר גע'פועל'ט, ווארום וואס אחרט דאס זיי? קיין צוויי מאל רח"ש וועלען זיי נישט צאהלען. האבען זיך אבער די חברה שדכנים אויפגעהויבען און האבען געמאכט א גוואלד עד לב השמים: „וואס פאר א שייכות האבען רעדאקטוירען צו שדכנות? און וואו איז דאס געהערט געווארען, אז ביי צוויי שדוכים זאלען זיין זיעבען שדכנים? צו דריי מיט א האלבען שדכן אויף א שדוך?"... מעהר פון אלע האט איינגעלעגט די וועלט יענער אידעל, וואס האט געסטראשעט, אז ער וועט קאלי מאכען. ער האט מבטיח געוועןביידע רעדאקטוירען, אז ער וועט זיי „אריינווארפען יעדען איינציגען א בינטעל פינגער אין טשאלענט-ברעטעל אריין"... און ער וואלט זיין הבטחה מקיים געווען, ווארום ער איז שוין גרייט געווען צו פערקאטשען די ארבעל אפילו. האבען זיך אריינגעמישט די מחותנים פון ביידע צדדים און האבען זיי צענומען — און אט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען אונזערע רעדאקטוירען, דאנקען גאט, ארוים טרוקען, אהן פעטש.

דא האט זיך דער יונגערמאן ווידער פערשטעלט מיט ביידע הענט דאס פנים און האט געלאכט שטילערהייד, זיך אזש געטרייסעלט פאר געלעכטער. און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, האט ער מיך א פרעג געגעבען, ווען איך בין פריי? אזוי ווי איך האלט ביי צוועקפאהרען, וויל ער קומען מיך אינטערוויוען. איך האב איהם געבעטען, ער זאל קומען מארגען.

ט.

אינטערוויוערס.

אויף מארגען, נאך דעם, ווי דער לאבענדיגער יונגערמאן האט מיר דערצעהלט די מעשה מיט די זיעבען שדכנים, איז ער געקומען צו מיר מיט אזא גרויסען פארטפעל, אז איך האב מיך אזש דערשראקען.

— איך וויל אייך אינטערווירען. — האט ער אנגעהויבען און ארויסגעצויגען א לאנג ביכעלע פון א זייט־קעשעני און גענומען מיר דערצעהלען מעשיות, מיך נישט געלאזט א ווארט אויסריידען. — פרעגט מיך, וואו עס וועט זיין געדרוקט מיין אינטערוויו מיט אייך — ווייס איך אליין ניט. עס קאן זיין אין „קאפעליש“. און עס קאן זיין אין דער „יארמעלקע“. אלץ איינע שאנסען. גיכער וואלט מיך בעדארפט צונעמען דער „קאפעליש“. פארט א פראגרעסיווע גאזעט. חאטש זיין גאנצער פראגרעס בעשטעהט אין דעם, וואס ער לאכט אפ פון אידישע דינים און מאכט חוזק פון אידישע מנהגים. צום ביישפיעל: איהם געפעלט ניט דער מנהג פון פאסטען. קומט ערב תשעה באב, אדער ערב יום־כפור, אדער ערב איין אנדער תענית — צעלאזט זיך דער „קאפעליש“ מיט איין ארטיקעל פון א דאקטאר. דער דאקטאר איז אזוי א דאקטאר, ווי איהר זענט א גובערנאטאר. דאס שרייבט ער אליין, טאקי דער רעדאקטאר בכבודו ובעצמו, און חתמ'ענען חתמ'עט ער זיך „דאקטאר מאלינוס איינגעמאכצוס“. אין זיינע ארטיקלען צעשפרייט זיך דער דאקטאר מאלינוס איינגעמאכצוס וועגען די שעדליכקייט פונ'ם פאסטען און אפפאסטען און פייניגען זיך, ברענגט ראיות פון ספרים און ביכער, וואס קיינער האט זיי ניט געזעהען, ברענגט נעמען פון גרויסע געלעהרטע, אויסגעטראכטע נעמען, למשל: דאקטאר פעפערוס, פראפעסאר קנאבעלוס, פריעדריך פאן ציבעלוס, טשארלז חריינוס, פיליפ מוסטארדוס, עדוארד לאטקוס, לואידזשי פאלירטשעקוס און נאך אזעלכע מיני־

געמען פון דער הגדה. און טאמער איז ווינציג אזעלכע אויטאריטעטען, טהוט ער זיך א ווארף אויף סטאטיסטיק און טהוט א רעכען־אוים, וויפיעל מענשען עס שטארבען אוים א יאהר פון פערצעהרונג דורך תעניתים. עס קומט אוים, אז פון תעניתים שטארבען אוים אין כתרילעווקע דריי מאל אזוי פיעל, וויפיעל עס ווערען געבוירען קינ־דער דורכ'ן יאהר. און צום שלום פיהרט ער אונטער א חשבון, אוים־גערעכענט מאטעמאטיש, ווי צוויי מאל צוויי, אז באם אידען וועלען פאסטען אלע תעניתים, ווי ביז אהער, וועט אין כתרילעווקע אין עלף יאהר מיט דריי חדשים ניט בלייבען קיין איין איד אפילו.

— דאס איז וועגען תעניתים. היינט וואס דער איד צעארבייט וועגען דעם געצענדיענערישען מנהג פון כפרות שלאגען! און וועגען דעם ווילדען איינפיהר געהן צו תשליך! דער רעדאקטאר פונ'ם „קא־פעליש" דערצעהלט זיך א מעשה פון פארצייטען. א היסטארישע געשיכטע הייסט עס, וואס האט געטראפען טאקי דא, אין כתרילעוו־קע, ווי אזוי אידען זענען געגאנגען צו תשליך, איז געפאהרען א קארעטע מיט פיער פערד נאשפיץ. אין קארעטע איז געזעסען דעם גראפ'ס טעכטערל מיט איהר אדיוטאנט. האבען די פערד דערזעהען אזוי פיעל אידען, האבען זיי זיך ספאלאשעט, צעטראגען די קארעטע און ארויסגעווארפען דעם גראפ'ס טאכטער מיט'ן אדיוטאנט. און אזוי ווי דער גראף איז געוועזען דער בעל־הבית פון כתרילעווקע, צו איהם האט געהערט די שטאדט, האט ער בעשטראפט די גאנצע שטאדט מיט שמיץ און ארויפגעלעגט אויף אלע אידען אזא שווערע אפצאהל, אז זיי האבען הונדערט יאהר כסדר נישט געקאנט זיך אויסצאהלען.

— פאר וואס דער „קאפעליש" איז אויף מיר ברוגז — שטויסט איהר זיך מסתמא, אז דער רוגז וואכסט נאך פון דער געשיכטע מיט די „קעפלעך". וואס כ'האב אייך דערצעהלט. חאטש גאט איז מיין עדות, אז איך בין אין דעם אזוי שולדיג, ווי איהר זענט שולדיג. נאר גארנישט. ער רעכענט, אז דאס האב איך ארויסגעגעבען דער „יארמעלקע" אלע סודות פון דער רעדאקציע. וויבאלד אזוי, וואלט

דאַכט זיך, די „יאַרמעלקע“ בעדאַרפט שלאָגען מיט מיר בלאַט, איאָ? לאָזט זיך אויס, אַז מיין פּוס טאָר דאָרט ניט זיין! איבער וואָס? וועט איהר הערען אַ שענס. דאָס איז אָבער אַ לעבעדיגע מעשה.

דאָ האָט זיך מיין אינטערוויוער אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צו דער וואַנד, זיך פערשטעלט מיטביידע הענט און שטילערהייד גע־לאַכט. דערנאָך, אַז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער גענומען דערצעהלען די מעשה:

— דאָס איז געווען שוין לאַנג, נאָך פאַר די „קעפּלעך“. איך בין דעמאָלט געווען כל־ולך ביים רעדאַקטאָר פונ׳ם „קאַפּעליש“. איך האָב זיך גערעכענט כמעט סעקרעטאַר פון דער רעדאַקציע. אַלע סודות זענען געווען ביי מיר אין די הענט. נישט געווען קיין פער־באָרגענע זאַך פאַר מיר. אין דער „יאַרמעלקע“ איז אויך געווען אַ סעקרעטאַר, טאַקי דעם רעדאַקטאָר׳ס איין אייגענער שוואָגער און מיינער אַ גוטער פריינד, איין אוהב נאמן. וואָס ביי ז י י האָט זיך געטהאָן האָב א י ך געוואוסט, און וואָס ביי א ו נ ז האָט זיך געטהאָן האָט ע ר געוואוסט. דאָס הייסט, מיר האָבען זיך ארויסגעגעבען איינער דעם אנדערען אַלע סודות פון דער רעדאַקציע, זיך געביטען שטילערהייד מיט טעלעגראַמעס, געוויזען איינער דעם אַנדערען געהיימע בריוולעך, און טאָמער עפּיס איין עקסטראַ — האָ־בען מיר געגעבען צו וויסען איינער דעם אנדערען דורכ׳ן טעלעפאָן.

— ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, איך זיץ איינמאָל אין דער רעדאַקציע איינער אַליין, שוין ווייט נאָך האַלבער נאַכט, צוגע־שפּאַרט אויף דער קושעטקע, און חאַפּ אַ דרימעל. קלינגט מען מיר אין טעלעפאָן איין מאָל און צוויי מאָל און דריי מאָל. איך דרימעל אזוי געשמאַק, האַלט אין בעסטען שלאָף, און יענער דרעהט מיר אַ מה: טער־טער־טער־טער! „קלינג, טראַכט איך מיר, צעזעצטערהייד, איך וועל זיך ניט ריהרען פונ׳ם אָרט“. יענער וויל אָבער ניט אויפ־הערען: טער־טער־טער־טער ! בקיצור, עס העלפט ניט. איך שטעה אויף, נעם דאָס טרייבעל: „ווער איז דאָרטען?“ לאָזט זיך אויס, ס׳איז מיין פריינד פון דער „יאַרמעלקע“. „וואָס טהוטסט דו.

פרעגט ער מיך, דו שלאָפסט?" „חס ושלום, זאָג איך, וואָס הייסט איך שלאָף?" „וואָס דען טהוסט דו?" „איך ארבייט". „וואָס ארבייטסט דו? פאַרהאַן עפּיס נייעס?" „נאָך א מין נייעס!" „דהיינו?" „דהיינו, זאָג איך, א פּאָגראָם". „א פּאָגראָם? וואו?" „וואָס הייסט וואו, זאָג איך, אַנו טרעף, וואו דאַרף זיין אַ פּאָגראָם?" זאָגט ער: „אודאי אין קעשעניוו?" זאָג איך: „אזא יאָהר אויף מיר. וואָס פאַר א חכם דו ביזטו!" זאָגט ער: „טאַקי עפּים א רעכטער פּאָגראָם?" זאָג איך: „מיט אלע פּישטשעווקעס". „עפּים פאַרהאַן געה'רג'עטע?" זאָג איך: „צוויי הונדערט". „געשענדעטע פרויען?" „פינף און דרייסיג". „קינדער צעריסענע?" „אַהן א שיעור!"... מעהר האָב איך פון איהם נישט געהערט, ווארום ער האָט זיך געאיילט איבערצוגעבען די טעלעגראַמע פון קעשעניוו צום דרוק. און וואָס מאָרגען האָט זיך געטהאַן, אז די „יאַרמעלקע" איז ארוים מיט א דרייגאָרענדיג קעפּעל: „א נייער פּאָגראָם אין קעשעניוו! (פון אונזער ספּעציעלען קאָרעספּאָנדענט)" — דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. אונזער רעדאַקטאָר פון'ם „קאַפּעליש" איז שיער ניט משוגע געוואָרען — ניט פון דעם פּאָגראָם, חלילה, נאָר פון דעם, וואָס אזא פעטע נייעס איז אין דער „יאַרמעלקע" פאַרהאַן און אין „קאַפּעליש" ניט! ער האָט אונז אלעמען איבערגעטריבען אויף הרעטשקע, א גאַנצען טאָג געגעסען און געיאָרעט — ביז עס האָט זיך ארויסבעוויזען, אז די מעשה איז א ליגען, ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. דעמאָלט האָט שוין דער רעדאַקטאָר פון דער „יאַרמעלקע" גענומען ארבייטען מעשים, דערגרונטעוועט זיך, פון וואַנען האָט זיך גענומען צו איהם אזא אומגעלומפּערטע טעלעגראַמע, און עס האָט געהאַלטען, אז דער סעקרעטאַר, חאָטש ער איז א שוואָגער, זאָל נעמען דעם וועג און זאָל נאָך זיין גוט אויסגעפּאַטשט אויך. אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז ער האָט זיך נעבאַך געמוזט מודה זיין, פון וועמען דאָס וואַכסט. דעמאָלט האָט דער רעדאַקטאָר פון דער „יאַרמעלקע" בעפוילען, אז טאָמער בעוויזט איך זיך פאַרביי דער רעדאַקציע, בין איך א טויטער...

ביי די ווערטער האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין טיר. איך האָב געבעטען אַריין, און עס האָט זיך באַוויזען אַ יונגער פאַרשוין מיט אַ רויט בעשפּריינקעלט פּנים, מיט אויך אַ גרויסען פּאַרטפעל. מיין לאַבעדיגער יונגערמאַן האָט דערזעהען דעם אַריינגעקומענעם פאַר־שוין, איז גלייך ווי ער וואָלט דערזעהען עמיצען פון יענער וועלט. זיינע אויגען זענען איהם געוואָרען גרויס, און אליין איז ער אויפגע־שטאַנען, אַ חאַפּ געגעבען זיין פּאַרטפעל, זיך אין דער גיך אָפּגעזע־גענט מיט מיר און איז נעלם געוואָרען. געבליבען מיט'ן נייעם פאַר־שוין אינצווייען, האָב איך איהם געבעטען זיצען. ער האָט זיך בע־דאַנקט, אַרויסגענומען פון פּאַרטפעל אַ בויגען פּאַפּיער און פון דער זייט־קעשענע אַ פּולפעדער און האָט זיך אוועקגעזעצט גרייט צו דער אַרבייט

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, — האָט ער אָנגעהויבען — איך האָב געהערט, אַז איהר זענט דאַ, האָב איך אייך געוואָלט אינטער־וויוען. וואָס האָט געטהאָן ביי אייך אָט דער חלאַמידניק?

— וואָסער חלאַמידניק?

— אָט דער, מיט'ן פּאַרטפעל, וואָס האָט געחאַפּט דאָס היטעל און איז אַרויסגעלאָפען, ווי פון אַ שרפה? ער האָט אייך עפּים דער־צעהלט אַ סך מעשיות? זאָל עס נאָר פאַלען אין ים אַריין, רבונו של עולם, און אַזוי ווי איך האָב עס ניט געהערט, אַזוי זאָל עס מיר ניט שאַדטען!

— וואָס איז? ער איז דען אַ...?

— איהר ווילט זאָגען אַ ליגנער? חאַ־חאַ־חאַ! אַ ליגנער צו אַ ליגנער איז ניט גלייך! כל היוצא מפיו איז שקר וכזב! אויף איהם האָב איך אַמאָל געזאָגט און געשריבען אין אַ פעליעטאָן: פאַרהאַן, זאָג איך, צוויי־ערליי מינים ליגנערס. פאַרהאַן, זאָג איך, אַ ליגנער, וואָס זאָגט אויף שוואַרץ ווייס און אויף זיס ביטער. דער, זאָג איך, איז אַ ליגנער, וואָס זאָגט, זאָג איך, אויף שוואַרץ, אַז ס'איז זויער און אויף זיס—אָלטגעבאַקען. חאַ־חאַ־חאַ, גוט אַריינגעזאָגט? ער האָט נאָך אַ מעלה: אַז ער זאָגט אַ חכמה, לאַכט ער זיך פריהער גוט אוי־

סעט און דערנאָך ערשט דערצעהלט ער אַ נאַרישקייט. אויף איהם האָב איך אמאָל געזאָגט און געשריבען אין אַ פעליעטאָן, אַז ס'איז פאַר־האַן, זאָג איך, דרייערליי חכמים. איין חכם זאָגט אַ חכמה און לאַכט אַליין. דער אַנדער חכם זאָגט אַ חכמה, לאַכט יענער. דער דריטער חכם, זאָג איך, זאָגט אַ חכמה, און קיינער לאַכט ניט. חאַ־חאַ־חאַ. ווי געפעלט דאָס אייך? שאַט! איהר זענט נאָך ניט פאַרטיג — ער איז נאָך טויב אויך. טויב ווי די וואַנט. איך האָב אמאָל געזאָגט אויף איהם, אַז איך בין איהם מקנא: ער הערט ניט די וועלט. חאַ־חאַ־חאַ! און דאָס האָט אַ השגה צו רופען זיך ליטעראַט. חאַטש ער געהער זיך אַזוי צו מיט ליטעראַטור, ווי איך געהער זיך צו מיט דער איינגעלשער מלכה אַ גליער־געשוועסטערקינד, חאַ־חאַ־חאַ! איהר וואונדערט זיך, וואָס איך בין פריילאַך? דאָס איז דער כאַראַקטער פון מיין טאַלאַנט. איך בין מיט אייך פון איין חדר. דאָס הייסט, איך בין אויך אַ הומאָריסט, און מיינע שרייבעכצען איז נאָר סאַטירע און סאַטירע. איך האָב אַנומעלטען אָנגעשריבען אויף אַ יונג פאַר־פאָלק אַ סאַטירע. האָב איך עס געמוזט דערנאָך פער־ברענען. נעמען דעם מאַנוסקריפט און פערברענען אויפ'ן פייער. פאַר וואָס? וואָרום אַזאַ שטאָדט איז ביי אונז. ניטאָ קיין סוד אין בתרי־לעווקע. איך האָב מיין סאַטירע געלייענט פאַר אַ פאַר מענשען בסוד־סודות, בעשוואָוירען זיי, אַז קיין פויגעל זאָל ניט וויסען. זענען זיי זיך מיישב און צעטראָגען עס איבער דער גאַנצער שטאָדט. האָב איך געהאַט פונ'ם פאַר־פאָלק אָפגעשניטענע יאָהרען! דאָס ווייבעל האָט געזאָגט, אַז זי וועט זיך נאָר אַ מעשה אָנטהון, און דער יונגער־מאַן האָט געשוואָוירען ביי גאָט, אַז ער וועט מיר אריינשטעכען אַ מעסער אין האַרצען. וואָס זאָגט איהר אויף דעם באַנדיט? געה שרייב סאַטירעס אויף אַזעלכע לייט! וואָס דאַרפט איהר מעהר, איך וועל אייך דערצעהלען אַ שענערע מעשה...

עס האָט זיך דערהערט אַ פרישער קלאַפּ אין טיר. איך האָב געבעטען אריין, און ווי נאָר דער נייער פאַרשוין האָט זיך בעוויזען אויף דער שוועל, האָט דער הומאָריסט זיך געגעבען אַ חאַפּ־אויף,

פערנומען דעם פּאַרטפעל מיט'ן בויגען פּאַפּיער, איז דער גיך זיך אַפּגעזעגענט מיט מיר, צוגעזאָגט אַריינקומען שפּעטער. און איז אַרויסגעשוואומען פון מיין חדר. אויף זיין אָרט איז געשטאַנען אַ יונגערמאַן אַ דאַרער, אַ הויכער, אַ טרוקענער, מיט אַ קליין שיטער בערדעל און מיט גרויסע טראַגישע אויגען אונטער זילבערנע ברי־לען — אַ מין דאַן קיכאָט פון אונזערע צייטען. אַריינגעקומען איז ער אויך מיט אַ גרויסען פּאַרטפעל און גענומען זיך אַרומצוקוקען אויף אַלע זייטען. איך האָב איהם געבעטען זיצען. ער טהוט זיינס — ער קוקט און קוקט, ווי ער וואָלט עפּיס געזוכט.

— וואָס זוכט איהר?

— איך זוך ניט, איך קוק נאָר, וואָס האָט דאָ געטהאָן אָט דער חברה־מאַן?

— וואָסער חברה־מאַן?

— אָט דער, וואָס איז נאָר־וואָס געווען ביי אייך. איך קוק, צי האָט ער עפּיס ניט אַוועקגע'לקח'ענט ביי אייך?

— וואָס איז, ער איז דען אַ...?

—אַ גנב! אַ גאַטקע! ביי איהם איז רעכט אַלסדינג: אַ זייגערעל איז אַ זייגערעל, אַ לעפעל איז אַ לעפעל. ער האָט אויף זיין לעבען נאָך קיין צוויי שורות ניט אַרויסגעגעבען, זיי זאָלען זיין זיינע. אַלע ווייסען דאָס. אַנומעלטען האָב איך אָנגעשריבען אַ פּאָעמאַ — איך בין אַ פּאָעט מיט גאָט'ס הילף און שרייב לידער, פּאָעזיע שרייב איך. מיין נאָמען איז אָט דאָ, אין דעם קאַרטעל, און געקומען בין איך אייך צו אינטערוויוּרען, ווייל איך האָב געהערט, אַז איהר זענט דאָ, וועט איהר אונז דערצעהלען נייעס — נאָר האָט קיין פּאַראַיבעל ניט, איך האָב אָנגעהויבען צו דערצעהלען אייך די מעשה פון מיין פּאָעמאַ, מוז איך אייך שוין דערצעהלען ביז'ן סוף. אַלזאָ, האָב איך אָנגעשריבען אַ פּאָעמאַ. איין אויסגעצייכענטע זאַך. אַז איהר וועט וועלען, וועל איך אייך זי איבערלאָזען, איהר זאָלט זי לייענען, אָדער איך וועל אייך זי אַליין איבערלייענען פון אָנהויב ביז'ן סוף, וועט איהר זעהען, וואָס דאָס איז פאַר אַ סחורה. איהר וועט אַליין זאָגען:

אז אַ פּאַעט איז שטאַרקער פון אייזען, אַז ער האַלט זיך איין אין אַזאַ אַרט, ווי כתרילעווקע, פאַרברענט זאָל דאַס ווערען! שטעלט איך פאַר, איך קום מיט מיין פּאַעמאַ אין דער רעדאַקציע פון דער „יאַר־מעלקע" און בעט, מע זאָל דאָס איבערלייענען, חאַטש איבערלייענען. זאָגט מען מיר, אַז זיי האַלטען נישט פון קיין ליעדער. קום איך אין דער רעדאַקציע פונ'ם „קאַפּעליש". שוין כלומרשט אַ ראַדיקאַלער אָרגאַן, אַ פרייע צייטונג. זאָגען זיי: ס'איז קיין פּלאַץ נישטאַ. זאָג איך: אַבער איבערלייענען מעגט איהר דאָך! זאָגען זיי: ס'איז קיין צייט נישטאַ. און אַט אַזוי זענען זיי אַלע: דער האָט קיין פּלאַץ ניט, דער האָט קיין צייט ניט. געהט שרייבט פּאַעמעס! וועט איהר פרע־גען: ווער הייסט אייך שרייבען? — וואָס זאָל איך טהון, אַז סע שרייבט זיך פאַרט? אַלע טאָג מוז איך שרייבען. אַלע וואָך ווערד ביי מיר פאַרטיג אַ פּאַעמאַ, און אַ מאָל צוויי... נאָר איך האָב אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון יענעם חברה־מאַן. מוז איך אייך שוין דערצעהלען ביז'ן סוף. האָב איך מיין פּאַעמאַ געלייענט פאַר אַ פּאָר פריינד, האָבען זיי געלעקט די פינגער, געזאָגט, אַז זיי האָ־בען שוין לאַנג אַזאַ אַנטיק נישט געלייענט. איז גוט? איז זיך מיישב יענער חברה־מאַן און שרייבט אויך אַן אַ פּאַעמאַ מיט'ן זעלבען נאָ־מען און מיט'ן זעלבען אינהאַלט, אַבער וואָרט אין וואָרט, און טראָגט זיך אַרום מיט איהר איבער דער שטאָדט און לייענט זי פאַר איט־ליכען בעזונדער און גיט זי אַרויס פאַר זיין אייגענער פּאַעמאַ. זאָל איך שווייגען? האָב איך געמאַכט אַ גוואַלד — איך וויל איהם רופען צו מענשען. וויל ער נישט געהן. האָב איך אָנגעבאָטען גוטע פריינד. מע זאָל איהם גויטען. בקיצור, מע האָט איהם געבראַכט, דעם חברה־מאַן, צו מענשען, און מענשען, לויטער ליטעראַטען און שריפטשטעלער, האָבען אויסגעהערט אונזערע ביידענס טענות און די עדות פון ביידע צדדים, דערנאָך האָט מען דורכגעקוקט ביידע פּאַעמעס, און ס'האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז ס'איז טאַקי וואָרט אין וואָרט, ווי ביי מיר. מיינט איהר דאָך אודאי, אַז מע האָט איהם גע'קנס'עט מיט מי יודע וואָס? קענט איהר ניט אונזערע

כתרילעווקער ליטעראַטען און שריפטשטעלער. זיי האָבען געפונען, אַזוי ווי ביידע פאַמעס זענען נאָך זייער מיינונג געשריבען געוואָרען יאַקבי אויף דער זעלבער אַרט ווי ביי פושקינען, דאָס הייסט, פושקין האָט, זאָגען זיי, אויך בעאַרבייט די זעלביגע טעמאַ אַסך פריהער, על־כן... וואָס חאַפּט איהר זיך אָוועקצוגעהן? און וואָס וועט זיין מיט אונזער אינטערוויו?...

9.

אַ מעשה מיט אַ יובילעאום.

„איהר זענט געבעטען צו קומען אויף דעם אָוענט, וואָס
„ווערד היינט אַראַנזשירט לכבוד דעם גרויסען שריפט־
„שטעלער און דראַמאַטורג קאַפּעל בן צבי
„נאַדעלמאַן המכונה ס׳ב׳צ׳נ׳, צו זיין
„פינף־און־צוואַנציג־יעהריגען יובילעאום. דער אָוענט
„וועט פאַרקומען אין דעם גרויסען כתרילעווקער רעס־
„טאָראַן פון אַלטער פּאַנאַטש, געוועזענער יאַנקעל קוואַטשקע".

אָט אַזאַ מין איינלאַדונג האָב איך בעקומען פון דער פּאָסט. געחתמ׳עט אויף דער איינלאַדונג איז געוועזן ניט קיינער, נאָר: „די קאָמיטע".

קוים דערלעבט דעם אויפדערנאַכט, האָב איך מיך איבער־געטהאָן, גענומען אַ פוהרעל און געהייסען זיך צו־פיהרען צום גרוי־סען כתרילעווקער רעסטאָראַן פון אַלטער פּאַנאַטש, געוועזענער יאַנקעל קוואַטשקע.

דער בנוהג שבעולם איז, אַז מע דערצעהלט אַ מעשה און מע קומט־צו צו אַ שטוב, הויבט מען אָן צו בעשרייבען פריהער די שטוב, ווי זי זעהט אויס פון דרויסען, דערנאָך פון אינווייניג. נאָר

ווייל דער בנוהג שבעולם איז אזוי, דעריבער טהו איך אקוראט פערקעהרט און געה אריבער גלייך צו דער מעשה.

ווייזען ווייזט אויס, אז איך האב מיך א ביסעל צוגעאיילט. ווארום דער זאַל איז געווען נאָך כמעט פוסט. עס האבען זיך ארומגעדרעהט די „מענטשען", אנגעטהאן אין אפגעבארעטע פראַקען מיט פאפיערענע, ניט איבעריג ווייסע מאַנישקעס, צעשטעלט דאָס געפעס אויף דעם געגרייטען לאַנגען טיש און שטאַרק גע־קלונגען מיט די גאָפעל־מעסער. אַ שאַרפער אַראַמאַט פון איינגע־האַקטע הערינג מיט ציבעלעס האט זיך געלאָזט הערען איבער דער גאַנצער שטוב, און אַ קול פון אַ קליין עופה'לע פון אַ זייטיגען חדר האָט געגעבען צו וויסען, אַז אַט דאָ אין דעם הויז איז ניט לאַנג געבוירען געוואָרען אַ נפש'על אויף גאָט'ס וועלט. וועה איז געווען די גליקליכע געווינערין — צי די בעל־הבית'טע אליין, צי איהר טאָכטער, אָדער איהר שנור, אָדער אפשר גאַר אַ ווילד־פרעמ־דע, איין אורח'טע, — דאָס ווייס איך ניט. אַ פאַקט איז, אַז דאָס עופה'לע האָט געשריגען מיט די לעצטע כחות, שיער ניט צעריסען געוואָרען שרייענדיג. אין אַזאַ פאַל איז גוט באַבולע פאַפיער, איינ־געטונקען אין ספּירט, אנגעצונדען מיט אַ שוועבעלע און צולעגען דאָס צום בייכעל; אָדער אַ טיכעלע, איינגעטונקען אין בראַנפען און בעשאַטען פון אויבען מיט פעפער; אָדער פון דער אַפּטייק פאַר צוויי גראָשען „פערענאַרעק" איז זעהר גוט; אָדער אַז ניט — איז גאַר געבען דעם קינד זויגען. דאָס איז דאָס בעסטע פון אַלע מיטלען.

אויסער די „מענטשען" אין פראַקען, וואָס זענען געווען בע־שעפטיגט מיט'ן גרייטען צום טיש, איז געווען צו בעמערקען עט־ליכע יונגע לייט, וואָס נאָך זייערע לאַנגע האר און נאָך די ברילען אויף די אויגען בין איך געווען כמעט זיכער, אַז דאָס זענען שריפט־שטעלער און ליטעראַטען, וואָס זענען געקומען גלייך מיט מיר צום יובילעאום. איין זאַך נאָר איז מיר געווען אַ ביסעל קשה: די יונגע לייט זענען געווען שוין צו־פרעמד איינער צום אַנדערען און האָבען

גישט נאָר ניט אַרויסגערעדט צווישען זיך קיין איינציג וואָרט — זיי האָבען אפילו נישט געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע, אַרומגעשפּאַציערט מיט די הענד אין די קעשענים פראַנק און פריי, אָדער געקוקט אין פענסטער אַריין און געפּייפט, גלייך ווי יעדער פון זיי וואָלט דאָ געווען דער איינציגער אין זאַל. ביז גאָט האָט געהאָלפען, עס האָבען אָנגעהויבען צו קומען פּאַרשוינען נאָך און נאָך, און צווישען זיי מיין גוטער בעקאַנטער, מיין לאַכענדיגער אינטערוויוער, — האָט ער מיר שטיל אויפ'ן אויהער איינגערוימט אַ סוד, אַז דאָס זענען לויטער קאָללעגען, און ניט נאָר קאָללעגען — אייגיגע פון זיי אַרבייטען שוין פון ווייס איך ווען אַן אין איין גאַזעט.

— למאַי זשע רעדען זיי ניט צווישען זיך, אַז זיי זענען קאָללעגען ?

— מאַקי דעריבאָך רעדען זיי ניט צווישען זיך, ווייל זיי זענען קאָללעגען. זעהט איהר אָט־אָ־יענעם־אַ, מיט די שוואַרצע קודלעס ? — דאָס איז אַ דיכטער, וואָס שרייבט ליעדער, און זעלטענ־זעלטען שרייבט ער אויף פּראָזע, נאָר רעדען רעדט ער נישט מיט קיינעם, אפילו מיט זיין אייגען ווייב — סע שטעהט איהם ניט אָן. ער האַלט זיך גרעסער פון דער גאַנצער וועלט, און אפילו פון זיך אַליין... פּושקין איז אַ הונט, לערמאָנטאָוו — אַ יונגעל. מיט היינע'ן האָט מען איהם אַמאָל פערגליכט, איז ער געוואָרען אָנגעצונדען: וואָס איז היינע ? אַ ליץ ! אַ בדחן !... אויף איהם דערצעהלט מען אַ שענע מעשה : ער געהט נישט אין באָד אַריין. ער איז געווען אַ מאָל אין באָד און דערזעהען זיך אַ נאַקעטען, איז ער געוואָרען מלא כעס וחמה: אַזאַ גרויסער דיכטער — זאָל מען איהם זעהען אַ נאַקעטען!

דערביי האָט זיך מיין פריינד פערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד און האָט זיך צעלאַכט מיט זיין שטילען געלעכטער. און אַז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער זיך גענומען מיך אונטערהאַלטען ווייטער.

— און אט־א־יענעם זעהט איהר, וואס מיט די בלויע ברילען און מיט'ן קורצען ווייטיקעל? דאס איז א דראמאטורג, וואס באקט דראמעס, ווי מע באקט בייגעל. וויפיעל וואכען אין יאהר, אזוי פיעל דראמעס. מיינט איהר, ער האט עפּים דערפון? צרות האט ער. ער האט א ווייבעל, ווערד זי אלע יאהר געלעגען. וויל ער ניט ליידען: „אלע יאהר א קינד!“ זאגט זי: „ווייסט דו וואס? לאמיר זיך בייטען: האב דו קינדער און איך וועל שרייבען דראמעס“.

דא האט זיך מיין פריינד ווידער פערשטעלט דאס פּנים און ווידער שטיל געלאכט. און אז ער האט זיך אויסגעלאכט, האט ער גענומען דערצעהלען ווייטער מיט זיין שטיל קול, וואס מע קאן נעבען איהם אנשלאפען ווערען:

— און אט־א־יענעם אידען זעהט איהר, וואס מיט די קאלי אויגען? דאס איז א ראמאנען־שרייבער. ער שרייבט ראמאנען. גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט זיצט ער און שרייבט ראמאנען. ניט אומזיסט זענען איהם קאלי געווארען די אויגען. צוליעב וואס ער שרייבט ראמאנען — ווייסט קיינער ניט. בסך־הכל האט ער אויף זיין לעבען אנגעשריבען עפּים א מעשה, און די „יארמעלקע“ האט זי אפּגעדרוקט. פון דעמאלט אן האלט אט דער איד אין איין שרייבען ראמאנען. קיינער דרוקט זיי ניט. קיינער לייענט זיי ניט. נאר ס'איז ניט זיין עסק — ער שרייבט. דערצו האט איהם גאט געבענשט מיט א ווייב, האלט זי א קלייטעל פון שרייבגעציינ, גיט ער איהר צו לייזען געלט, דאס הייסט....................

.. ..

דא איז מיין פריינד מיט א מאל אנשוויגען געווארען און געבליבען סטאטעטשנע, ווי א סאלדאט, אז ער דערזעהט איין אפּי־צער. עס זענען אריינגעקומען צוויי נייע פּארשוינען. איינער א הויכער אין א קאפּעליש, דער אנדערער א נידעריגער פּעמפּיק מיט א פּיין בייכעל. אריינגעקומען זענען די צוויי דורך איין טהיר, נאר שטארק אנגעדרודעלט איינס אויף דאס אנדערע, געקוקט דער אהין, דער אהער. יענער, דער לאנגער, וואס מיט'ן קאפּעליש, האט אויס־

געטהאן דעם קאפעליש, דערלאנגט א וואונק צו דער פערזאמלונג און געזוכט איין ארט אויף אוועקצוזעצען זיך. און דער אנדערער, דער פעמפיק מיט'ן בייכעל, האט אויסגעטהאן דאס היטעל, אנ־געטהאן א זיידען יארמעלקעלע און אויף געגומען זוכען איין ארט אויף צו בעזעצען זיך. אין דער צייט האט מיר מיין לאכענדיגער פריינד איינגערוימט דערוויל א סוד אויפ'ן אויהער, אז דאס זענען זיי, די כתרילעווקער רעדאקטוירען, פונ'ם „קאפעליש" און פון דער „יארמעלקע".

— איהר וואלט זיך בעדארפט מיט זיי בעקענען, נאר איצט איז אונמעגליך. — אזוי זאגט צו מיר מיין פריינד. פרעג איך איהם:

— פאר וואס?

— ווייל טאמער בעקענט איהר זיך מיט איינעם פריהער, וועט דער אנדערער אויף אייך זיין אש להבה!

— וואס זשע טהוט מען ?

— גארנישט. עלעהיי איהר זענט געשטארבען.

— א דאנק.

— נישטא פאר וואס.

און דער עולם איז געגאנגען און געגאנגען, דער זאל איז גע־ווארען פול געפאקט, און דער יובילייי האט זיך אנגעהויבען.

דער יובילאר אליין, א איד שוין אין די יאהרען, מיט א בלאס הונגעריג פנים, נאר אין א נייער שבת'דיגער קאפאטע, איז זיך געזעסען די גאנצע צייט זעהר בעשיידען אן א זייט. מע האט איהם נישט געהערט און נישט געזעהען. ערשט דעמאלט, אז ס'איז גע־קומען די צייט, האט מען איהם ארויפגעפיהרט און אוועקגעזעצט אויבענאן, און ער האט אויסגעזעהען, ווי איין אלמן צו דער צוויי־טער חופה.

די קאפאטע, זאג איך נאך א מאל און שטרייך עס אונטער, איז געווען א שבת'דיגע און א נייע. נאר איין חסרון האט זי גע־האט — זי איז געזעסען אויף איהם, ווי א ווילד־פרעמדע, און גלייך ווי מיינע געדאנקען וואלטען געווען אנגעשריבען אויפ'ן שטערן,

האט מיין פריינד מיר אריינגעשושקעט אין אויהער אריין:

— ס'איז נים זיין קאפאטע. ס'א געליהענע. מחמת ער איז, לא עליכם, א גרויסער אביון. און דער יובילייַ, וואס מיר מאכען איהם, איז נאר מצד רחמנות.

— וואס הייסט מצד רחמנות?

— אזוי. א מענטש פלאגט זיך כל ימיו. געלט פון זיינע שרייי־בעכצען האט ער וויניג־וואס געהאט. כבוד — נאך וויניגער. לאז ער חאטש אויף דער עלטער האבען א ביסעל נחת־רוח, א שטיקעל יובילייַ.

— רבותי! איך בעט אלע זאלען פערנעמען די ערטער! — אזוי האט אויסגערופען א געלער יונגערמאנטשיק מיט גאלדענע ברילען און מיט א געמבע, וואס גאר נים נאך די יאהרען.

דאס איז געווען דער פרעזידענט פון דער קאמיטע, און ער האט גענומען אנווייזען פלינק און געשיקט יעדען אויף זיין ארט; און אז ס'איז געקומען צום חתן־היובל, האט ער איהם גענומען אונ־טער א האנד און האט איהם בעזעצט גאנץ אויבענאן, און בייַביידע זייטען האט ער בריה'ש, איז איין און דער זעלבער צייט, אוועקגעזעצט ביידע רעדאקטוירען. דעם „קאפעליש" מיט דער „יארמעלקע". וועלכע האבען זיך אויסגעדרעהט איינער צום אנ־דערען, מחילה, מיט'ן הינטערשטען חלק און האבען אויסגעזעהען, ווי צוויי אונטערפיהרער, וואס זענען צווישען זיך פייער מיט וואַ־סער, אויף מעסערשטעך.

— רבותי! — האט דער געלער פרעזידענט אנגעהויבען זיין ערשט ווארט. — רבותי! מיר האבען זיך צענויפגעזאמעלט דא היינטיגע נאכט צו פייערען דעם יובילייַ פון דעם עלטערען און גרעסערען פון אונזערע שריפטשטעלער...

— דעם „גרעסערען"? — האט זיך אויפגעחאפט דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס. — דעם „עלטערען" פערשטעה איך נאך, אבער דעם „גרעסערען"? וואס פאר א „גרעסערען"?

— א ביסעלע א גוזמא. — האט איהם אונטערגעהאלטען דער דראמאטורג מיט די בלויע ברילען.

— נישט קיין גוזמא, נאר א חוצפה. — האט זיך אפגערופען דער ראמאנען־שרייבער מיט די קאלי אויגען, און דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס האט אונטערגעחאפט אויף א קול:

— א גרויסע חוצפה! א חוצפה און א אידיאטסטווע!

— איהר זענט אליין א אידיאט! — האט שוין דער פרעזידענט נישט געקאנט אריבערטראגען מעהר, און דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס האט אזש אנגעהויבען צו ציטערן פאר כעס. מיינע אויגען האבען זיך אוועקגעשטעלט אויף'ן יובילאר נעבאך אין דער געליהענער קאפאטע. זיין בלאס פנים איז געווארען נאך מעהר בלאס; זיינע אויגען האבען ווי געזאגט, געבעטען זיך: „אידען! האט רחמנות! פערשטעהרט מיר ניט מיין שמחה!“... ס'איז אבער געווען צו־שפעט. סטייטש, מע האט גענומען דעם בעריהמט־סטען פון אלע דיכטער, וואס פושקין איז אקעגען איהם א הונט, לערמאנטאוו — א יונגעל און הייגע — א ליץ, א בדחן, און מע האט געזאגט אויף איהם, אז ער איז א אידיאט! אויב אזוי, טא נאט זשע אייך!...

— אצינד איז די בעסטע צייט, אז מיר זאלען זיך אוועק־מאכען...

אזוי האט מיר מיין גוטער פריינד איינגערוימט א סוד גלייך אין אויהער אריין, און מיר האבען זיך אוועקגעמאכט.

עפילאג.

אויף מארגען אין דער פריה בין איך געוואוירע געווארען, טאקי פון מיין גוטען פריינד, אז מיר האבען געטהאן גאנץ גלייך, וואס מיר האבען זיך בעצייטענס „אוועקגעמאכט“.

יא.

א מעשה מיט א לויה.

איינמאל אין דערפריה עפען איך אויףביידע כתרילעווקער צייטונגען, דערזעה איך אויבענאן, אויף דער ערשטער זייט, מיט א נעדיכטען שווארצען ראם ארומגענומען, אפגעדרוקט אט וואס:

פאריגע נאכט האט כתרילעווקע געהאט איין אונגעהויער גרויסען שאדען. עס איז געשטארבען צו 52 יאהר דער בעריהמטער שריפטשטעלער אברהם יצחק וויינגארטען המכונה א'ב'י'ו'ז'. די לויה וועט זיין היינט 12 א זייגער. אלע שריפטשטע־לער און ליטעראטען זענען געבעטען צו קומען אין דער נייער שוהל צום הספד, און דארטען וועט בעשלאסען ווערען, ווי אזוי ס'זאל זיין די לויה, און אויך ווי אזוי צו בעוואהרענען די ארעמע אלמנה און די אומגליקליכע יתומים.

דארף מען, אפנים, זיך אנטהון און געהן אין דער נייער שוהל אריין. די „נייע שוהל“ רופט מען זי נישט דערפאר, ווייל זי איז זעהר ניי, נאר דערפאר, ווייל די אלטע שוהל איז שוין צו אלט, צו בייכיג און צו איינגעבויגען. איך בין זיכער, אז ניט היינט איז מארגען — וועט זי געבען א פאל אום, און עס וועט חלילה זיין א קאטאסטראפע. ווען איך בין א כתרילעווקער תושב, ניט קיין גאסט, וואס „קומט אויף א ווייל און זעהט אויף א מייל“, וואלט איך גע־זאגט, מע זאל די שוהל אומוואלגערען. נאר אזוי ווי קיין שוהל וואלגערט מען ניט אום, וואלט איך געהייסען, מע זאל איבערשי־מען די ווענד, ארויפשטעלען א נייעם דאך — און פארטיג. איז

אבער דער חסרון, וואָס דערצו דאַרף מען האָבען געלד, און קיין געלד איז ניטאָ — די אַלטע כתרילעווקער צרה ! אַלסדינג האָט שוין דאָס מאָדערנע כתרילעווקע, נאָר איין זאַך פעהלט דעם נאַך — געלד. עה, ווען כתרילעווקע, צו איהר חכמה און צו איהר פראָ־גרעס, האָט נאָך די מטבע אויך — טע־טע־טע !

ראשית, וואָלטען נישט געוועזן אזוי דאַרטען אזוי פיעל אָרעמע לייט, און דאָס וואָלט שוין געוועזן, מיין איך, אַ גרויסע טובה פאַר דער שטאָדט, וואָרום מיר דאַכט, אז ס'איז גלייכער איין נגיד איי־דער פופציג אָרעמע לייט. איז איינס. והשנית, פון וואַנען וואָלטען זיך גענומען אזוי פיעל לעדיגגעהער, אַלערליי פוסטעפאַסניקעס, שקצים ורמשים און טונעיאַדצעס, וואָס וויסען נאָר שטאַרבען פון הונגער און אויסגעהן פון קעלט ? אַך, ה ו נ ג ע ר און ק ע ל ט ! ווען וועט שוין קומען די צייט, וואָס די צוויי מכות וועלען אויפהערען צו פייניגען די אָרעמע מענשהייט בכלל און אונזערע אומגליקליכע כתרילעווקער אחינו בני ישראל בפרט ?...

פערטיעפט אין אַזעלכע אַלטרואיסטישע און הומאַניטאַרע מחשבות וועגען דער אָרעמער מענשהייט און וועגען די אומגליק־ליכע כתרילעווקער אידען, האָב איך דערווייל פערשפעטיגט צו דער פערזאַמלונג אין דער נייער שוהל צום אנדענקען פונ'ם פערשטאָר־בענעם שריפטשטעלער אברהם יצחק וויינגאַרטען המכונה א'ב'י'ו'ן', וואָרום אז איך בין געקומען, האָב איך שוין געטראָפען די שוהל פול־געפּאַקט מיט מענשען, די פערזאַמלונג איז שוין לאַנג געוועזן געעפענט, און איינער, א שריפטשטעלער, געוועהנליך, איז געשטאַנען און האָט גע'דרש'עט.

דאָס איז געוועזן זעהר א שענע, א ריהרענדע רעדע, א ריה־רענדע ביז טרערען. דער רעדנער האָט מעהר נישט נאָר דערצעהלט, ווער דער נפטר איז געוועזן און ווי אזוי ער האָט געלעבט. דאָס הייסט, ווי אזוי ער איז געשטאָרבען, וואָרום געלעבט האָט ער, איי־גענטליך, גאָרניט.

— רבותי! — מיט די ווערטער האָט דער רעדנער פאַרענדיגט זיין דרשה — רבותי! צוויי און פופציג יאָהר נאָכאַנאַנד איז אַ מענטש געשטאָרבען. אין גיהנם האָט ער זיך געפונען. אין גיהנם האָט זיך געפונען אונזער פערשטאָרבענער חבר אַלע צוויי און פופ־ציג יאָהר פון זיין לעבען, און גע'חלומ'ט האָט ער פון אַ גן־עדן, וועלכען ער האָט כשר פערדיענט, נאָר ער האָט איהם ניט געהאַט. איך בין זיכער, אַז ער וועט אַריין גלייך אַהין, אין גן־עדן אַריין. דעריבער דאַרפען מיר איהם אָפּגעבען זיין לעצטען כבוד, ווי עס פּאַסט פאַר אַ מאַן, וואָס געהט אין גן־עדן אַריין. דעריבער בע־דאַרפען מיר פעראייביגען זיין נאָמען, ווי עס פּאַסט פאַר אַ מאַן, וואָס געהט אין גן־עדן אַריין. דעריבער בעדאַרפען מיר פערזאָרגען זיין אָרעמע אַלמנה מיט די אומגליקליכע יתומים נעבאַך, וואָס זענען געבליבען ווי אויפ'ן וואַסער, ווי עס פּאַסט פאַר אַ מאַן, וואָס געהט אין גן־עדן אַריין.

די רעדע, ווייזט אויס, האָט ביי'ם עולם שטאַרק אויסגענומען, און מע האָט דעם רעדנער לאַנג־לאַנג געפּאַטשט בראַוואָ. און דער רעדנער איז אַ פערשוויצטער אַראָפּ פון דער בימה, און ס'איז באַלד אַרויף אַ צווייטער רעדנער, וואָס האָט איבערגע'חזר'ט כמעט אַלס־דינג, וואָס דער ערשטער רעדנער האָט געזאָגט. נישמעהר ער האָט דאָס געזאָגט אַ ביסעל אַנדערש און אַ סך ערגער, און דערמיט קאַלי געמאַכט דעם גוטען איינדרוק, וואָס דער ערשטער רעדנער האָט געמאַכט. פון דעסטוועגען האָט מען דעם רעדנער אויך גע־פּאַטשט בראַוואָ גאַנץ נישקשה'דיג, און עס איז אַרויף אַ דריטער רעדנער און האָט איבערגע'חזר'ט כמעט אַלסדינג, וואָס דער צוויי־טער רעדנער האָט געזאָגט. נישמעהר, ער האָט דאָס געזאָגט אַ ביסעל אַנדערש און אַ סך ערגער, און דערמיט קאַלי געמאַכט דעם איינדרוק, וואָס דער צווייטער רעדנער האָט געמאַכט. פון דעסט־וועגען האָט מען איהם אויך געפּאַטשט, שוין ניט אַזוי שטאַרק, ווי די ערשטע צוויי רעדנערס, נאָר דאָך געפּאַטשט בראַוואָ. און אַז דער דריטער האָט געענדיגט, איז אַרויף אַ פיערטער רעדנער און

האָט איבערגעחזר׳ט כמעט אַלסדינג, וואָס דער דריטער רעדנער האָט געזאָגט, און אַזוי ווייטער, און דער עולם האָט זיי געפּאַטשט, שוואַכליך אַפילו, נאָר דאָך געפּאַטשט בראַוואָ. ביז ס׳איז געקומען צו אַ דיסקוסיע: וואָס זאָל מען טהון מיט דער אָרעמער אַלמנה און מיט די אומגליקליכע יתומים? און דאָ האָבען זיך אָנגעהויבען הייסע דעבאַטען. איינער, זעהר אַ שענער רעדנער, האָט פאָרגעלעגט, מע זאָל מאַכען אַ פאָנד, דאָס הייסט, דורך די גאַזעטען זאָל מען זאַמלען געלד, און פאַר׳ן געלד זאָל מען מאַכען דער אַלמנה עפּיס אַ געשעפט, וועט זי האָבען פון וואַנען צו לעבען. דאָס איז דעם עולם געפעלען און מע האָט דעם רעדנער פאַר זיין פּראָיעקט געפּאַטשט בראַוואָ. נאָר ס׳איז אויפגעשטאַנען איין אַנדערער, אויך אַ רעדנער, און געזאָגט: ניין, אַ געשעפט איז ניט גוט, וואָרום די אַלמנה איז אַ פרויענצימער און טויג ניט צו אַ געשעפט. אין צוויי יאָהר וועט זי אויפעסען דאָס גאַנצע געלד — און וואָס וועט זיין נאָכדעם? ניין, עס וועט זיין בעסער, נאָך זיין מיינונג, מע זאָל פאַר׳ן צונויפגעזאַמעלטען געלד אַרויסגעבען אַלע ווערק פון׳ם פערשטאָרבענעם פּערפאָסער אברהם יצחק וויינגאַרטען המכונה אַ׳ב׳י׳ו׳ן׳.

דער פּלאַן איז נאָך מעהר געפעלען, און מע האָט דעם צווייטען רעדנער שטאַרק געפּאַטשט בראַוואָ. איז אָבער אויפגעשטאַנען אַ דריטער רעדנער און האָט געזאָגט, אַז דאָס טויג אויך ניט. ס׳איז דאָ אַזוי אויך געווען ביכער אויפ׳ן בתרילעווקער ליטעראַרישען מאַרק, וואָס ליגען ווי אַ שטיין, קיינער קויפט זיי נישט.

— ביי אונז אין בתרילעווקע איז אַ מנהג, — האָט ער געגעבען זיין אַרגומענט — אַ מנהג פון קדמונים, אַז קיין בוך קויפט מען ניט, נאָר מע לייהט אויס איינס ביי דאָס אַנדערע און מע לייענט. בתרילעווקע ווייסט ניט פון קיין קויפען. דאָ ווייסט מען נאָר לייהען, אויסלייהען...

דער דאָזיגער אַרגומענט האָט אַרויסגערופען גאָר אַ שטאַרקען אַפּלויז, און מע האָט דעם רעדנער געפּאַטשט כמעט גאָר אָהן איין

אויפהער, ביז דער פארזיצענדער האט געמוזט איינשטילן דעם עולם דורך רעכטע עטליכע קלעפּ אין טיש אריין און ער האט אויף זיין שטארקער געמבע אויסגערופן:

— רבותי! א סוף צו דער דיסקוסיע וועגן פערזאָרגען די אלמנה מיט די יתומים פונ׳ם פערשטארבענעם! איך אנערקען, אז די דעבאטען וועגן דער פראגע זענען געשלאסען. האבען מיר שוין, הייסט עס, די אלמנה מיט די יתומים גע׳פטר׳ט. אצינד לאמיר זיך קארשט א נעם טהון צום נפטר אליין: ווי אזוי אויף וואסער אופן זאלען מיר פעראייביגען דעם אנדענק פון אונזער פערשטארבענעם חבר? ווער עס האט וואס צו זאגען, בעט איך, ער זאל זיך מעלדען צום ווארט.

האבען זיך כמעט אלע אנוועזענדע פערשריבען, און דער ערשטער, וואס האט געקריגען דאס ווארט, איז אויפגעשטאנען, האט זיך אויסגעהוסט און אפגעהאלטען אפילו א ביסעלע צו א לאנגע, דערפאר אבער זעהר א שענע דרשה וועגען דער ביטערער לאגע פון שריפטשטעלער בכלל און פון אידישע שריפטשטעלער און כתרילעווקע בפרט, און האט געגעבען צו ערקלערען, ווי שווער און ביטער עס איז צו זיין א שריפטשטעלער ביי אידען אין כתרילעווקע, וואס האט ביי׳ם לעבען ניט קיין כבוד און ניט קיין געלד, — פערדיענט ער דעריבער, לכל הפחות, נאכ׳ן טוידט, מע זאל איהם אפגעבען כבוד. על־כן געפינט ער, אז דאס בעסטע וואלט געווען, מע זאל פונ׳ם צענויפגעזאמעלטען געלד, וואס פאר דער אלמנה, אראפנעמען א בעזונדערע סומע געלד אויף א דענקמאל, אויף א מאנומענט. דעם מאנומענט זאל מען אוועקשטעלען אויפ׳ן שוהל־הויף, און אויפ׳ן שפּיץ פונ׳ם מאנומענט זאל זיין אויסגעהאקט דער ביוסט פונ׳ם פערשטארבענעם, פון מארמאר, אדער אויסגעגאסען פון בראנז, און אונטער׳ן ביוסט זאל שטעהן מיט גרויסע גאלדענע אותיות אויסגעקריצט: „דעם אונפערגעסליכען חבר אברהם יצחק וויינגארטען המכונה

אַ׳ב׳י׳ו׳ן׳ פון זיינע דאַנקבאַרע חברים״.

דער דאַזיגער אויפטהו האָט, אַפנים, גאָר שטאַרק אויסגענו־מען ביי׳ם עולם, און מע האָט דעם רעדנער לאַנג־לאַנג געפּאַטשט בראַוואָ. נאָר איינעם איז דער פּראָעקט נישט געפעלען, שטאַרק נישט געפעלען. דאָס איז געווען דער דיכטער מיט די שוואַרצע קודלעס. ער איז אויפגעשטאַנען און האָט צעגליעדערט דעם פּלאַן פונ׳ם מאָנומענט, געשאַטען פעך און שוועבל אויפ׳ן ערשטען רעדנער, געמאַכט פון איהם אַש און צעקלאַפּט זיין פּראָעקט אויף פיץ־פּיצלעך. „ערשטענס, האָט ער גע׳טענה׳ט, וואו וועט מען נעמען אין כתרילעווקע אַזוי פיעל געלד? געלד, געלד און געלד! דער אַלמנה געלד, די יתומים געלד, אויף אַ דענקמאָל געלד! איז איינס. און צווייטענס, וואָס פאַר אַ נייעם פּלוצים ביי אידען אַ דענקמאָל גאָר? ביי אונז זענען געווען גרעסערע מענשען, און מע האָט זיי קיין מאָנומענטען נים געשטעלט. אַ סך מאָנומענטען געפינט איהר עפּיס אין דער אידישער היסטאָריע? איז צוויי. און דריטענס, ווער וועט אייך לאָזען אין מיטען דריגנען אוועקצושטעלען אין כתרי־לעווקע אַ סטאַטוע? מע וועט אייך געבען אַ סטאַטוע, אַז ס׳וועט אייך פינסטער ווערען אין די אויגען!״...

האָט זיך אויפגעהאַפּט נאָך איינער, און דוקא פון די יונגע שרייבערס, מיט אַ געפינטעלט פּנים און מיט איין אַלטען פּידזשאַק, און האָט זיך אָנגערופען:

— אונזער דיכטער איז גערעכט, און איך וויים אפילו פאַר וואָס אונזער דיכטער איז קעגען אַ מאָנומענט (די ווייטערע ווער־טער האָט ער שטאַרק צעצויגען): ווייל ער רעכענט, אַז אויף אַ דענקמאָל איז ער פאַרהאַנד. און אַז דער ערשטער מאָנומענט קומט איהם, ווייטער קיינעם נים!...

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. דער דיכטער מיט די שוואַר־צע קודלעס איז געוואָרען אַש בלוי פאַר כעס און האָט אויסגע־שריגען: „חצוף! שייגעץ! קבצניוק! אַלטער פּידזשאַקעל!״... —

און האָט זיך אַ לאָז געגעבן מיט ביידע הענד גלייך צום יונגען שרייבער מיט'ן געפּינטעלטען פּנים און מיט'ן אַלטען פּידזשאַק. אַ גליק, וואָס דער פּאָרזיצענדער האָט איהם אָפּגעהאַלטען, ניט דערלאָזט צו קיין סקאַנדאַל און האָט געזאָגט:

— געעהרטע פערזאַמלונג! איך וואָלט געזאָגט, אַזוי ווי די צייט איז שפּעט, שוין נאָך צוועלף, און מיר האָבען דאָך די לויה בעשטימט אויף צוועלף, על־כן זאָל מען די דיסקוסיע וועגען אַ מאָנומענט, אָדער וועגען איין אַנדער זאַך, צו פערלייבינגען דעם אַנדענקען פון אונזער פערשטאָרבענעם חבר, אָפּלעגען אויף איין אַנדערם מאָל, און איצינד זאָלען מיר בעסער זיך פערנעמען מיט דער פראַגע וועגען דעם פּאָראַד פון דער לויה — מי ומי ההולכים? ווער זאָלען זיין די ערשטע, וואָס זאָלען אַרויסטראָגען דעם אָרון מיט'ן נפטר? ווער זאָל געהן פון פריהער, און ווער פון הינטען, און אַזוי ווייטער? ווער עס וויל אַנטייל נעמען אין'ם פּאָראַד, זאָל זיך פערשרייבען!

האָט זיך אויפגעהויבען אַ טומעל מיט אַ ליאַרם עד לב השמים! אַלע האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן אויף צו פערשרייבען זיך. אַלע האָבען געוואָלט זיין פון די ערשטע, וואָס זאָלען אַרויסטראָגען דעם אָרון מיט'ן נפטר, אַלע האָבען געוואָלט געהן אויף צו פריהער און קיינער ניט פון הינטען. אומזיסט האָט דער פּאָרזיצענדער געבעטען דעם עולם, מע זאָל זיך בערוהיגען, אומזיסט האָט ער געקלאַפּט אין טיש, געסטראַשעט, אַז טאָמער ווערד ניט שטילער, אַזוי שליסט ער די פערזאַמלונג. דער טומעל איז געוואָרען וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער. דער עולם האָט זיך געהיצט, געקריעגט זיך, געזידעלט זיך, און די אַטמאָספּערע האָט אָנגעהויבען צו ווערען שוין צו געדיכט. פּלוצים דערפיהל איך, ווי עמיצער ציהט מיך ביי'ם אַרבעל. איך דרעה מיך אוים און דערזעה מיין פריינד. וואָס האָט אַ טבע לאָבען נאָכדעם און פאַר זיך. ער האָט געקוקט אויף מיר מיט

ערנסטע, אַ ביסעל איבערגעשראָקענע אויגען און אַ זאַג געגעבען אין אויהער אריין:

— אצינד איז די רעכטע צייט אויפצושטעהן און ארויסגלי־טשען זיך פון דאַנען...

און איך האָב איהם געפאָלגט: איך בין אויפגעשטאַנען און האָב מיך ארויסגעגליטשט פון דאָרטען, און, ווי איך פערשטעה, האָט אין דעם ארויסגליטשען זיך געשטעקט אַ גרויסער שכל...

ע פּ י לאָ ג.

דער מנהג צו בעערדיגען אַ מענשען באַלד ווי ער שטאַרבט, ניט אָפּלעגען אויף מאָרגען, אָדער איבערמאָרגען, איז אינ׳ם מאָדער־נעם כתרילעווקע פערבליבען פון אַלטע צייטען עד היום הזה. דער־ריבער, אַז חברה קדישא האָט דערוועהען, אַז דער נפטר ליגט און ליגט, און זיינע חברים האָבען זיך פערזאַמעלט אין דער נייער שוהל און מע ליאַרעמט און מע פּילדערט און מע קאָן צו קיין טאָלק נישט קומען, — האָבען די שמשים דערווייל דעם בר־מנן צוגענומען, אוועקגעפיהרט איהם אויפ׳ן נייעם בית־עולם, געטהאָן איהם זיין רעכט און בעהאַלטען. די יתומים האָבען געזאָגט קדיש, די אַלמנה האָט עטליכע מאָל גע׳חלש׳ט, אַלץ ווי עס געהער צו זיין, און... ת׳נ׳צ׳ב׳ה.

יב.

„אידישיסטען“ און „העברעאיסטען“.

אַז ס׳האָט אַ בלאָז געגעבען אַ ווינטעל אין כתרילעווקע און דער עולם האָט אָנגעהויבען געהן פּאָרוועריטס און פאָדערען מאָדער־ניזם, אַלץ ווי אין דער גרויסער שטאָדט, איז געבליבען, מע זאָל

גרינדען א חברה, מיין איך א געזעלשאפט, מיט'ן נאמען „הזמיר", דערפאר ווייל יעדע לייטישע שטאדט פערמאגט א געזעלשאפט, וואס טראגט דעם דאזיגען נאמען. דאס איז דעם עולם געפעלען. איבערהויפט — דער נאמען „הזמיר". א שענער נאמען, א שען ווארט, שטאמט פון שיר־השירים. און מע האט באלד אויסגעארבייט א פלאן, צענויפגעשטעלט איין „אוסטאוו" מיט אלע נויטיגע סטא־טוטען, און ס'איז געבליבען מעהר ניט צענויפרופען א פערזאמ־לונג — און דאס איז אין כתרילעווקע פון די קליינע זאכען. מע דרוקט אב אין ביידע גאזעטען איין אויפרוף: „היינט אויף דער נאכט, אכט א זייגער פרעציז, איז א פערזאמלונג דארט און דארט, איהר זענט געבעטען צו קומען" — קומט מען. און געקומען זענען ניט נאר די קארפענקעפ, ניט נאר די אויבערשטע סמעטענע, נאר די גאנצע כתרילעווקער אינטעליגענץ מיט די רעדאקטוירען פון ביידע כתרילעווקער גאזעטען בראש.

פערשטעהט זיך, אז נישט אלע מיט א מאל זענען געקומען. און ניט אזוי פרעציז, ווי מע האט געשריבען. איטליכער איז זיך געקומען דעמאלט, ווען ער האט געקאנט. ווער ס'איז געקומען זייגער אכט, ווער זייגער ניין, ווער זייגער צעהן און ווער זייגער עלף אויך. פארהאן פערשיעדענע סבות און אומשטענדען, וואס לאזען אייך ניט קומען צו דער צייט, איהר מעגט ווי אזוי וועלען. צום ביישפיעל, אז איהר האט א קלייט און די שפע האט זיך אייך א לאז געגעבען אקוראט אויף דער נאכט, ביי'ם פערשליסען די קראם. אדער איהר קומט אהיים און טרעפט נישט דאס ווייב, און די קינדער שרייען וועטשערע, און איהר האט נישט קיין געפרעסט העמד. אדער עס האט זיך אייך צעריסען א שוך אקוראט אויף אזא ארט, וואס מע זעהט ארויס דעם גראבען פינגער. אדער א צאהן האט אייך גענומען רייסען, און איהר דראפעט זיך אויף די גלייכע ווענט. ווער איז דאס אימשטאנד אויסצורעכענען אלע אי־מגליקען, וואס טרעפען זיך אקוראט דעמאלט, ווען איהר זענט איינגעלאדען אויף א פערזאמלונג?

פון דעסטוועגען איז מען געקומען אַלע, קיינער האָט, חלילה, נישט געפעהלט, און די פערזאַמלונג האָט זיך געעפענט אפילו שפּעטליך, נאָר געעפענט האָט זי זיך. און געעפענט האָט די פערזאמלונג נח, אונזער אַלטער בעקאַנטער נח רב יאָסעלס, פון די „קליינע מענשעלעך“, דער געוועזענער איינציגער קאָרעספּאָנדענט אין כתרילעווקע און דער פאָרשטעהער פון די אַמאָליגע חובבי־ציון און פון די שפּעטעריגע ציוניסטען, דער גרינדער פון א סך — אַ סך אַלטע און נייע חברות.

נח רב יאָסעלס, חאָטש ער איז שוין ניט קיין יונגערמאַן, חאָטש אין באָרד זענען שוין ביי איהם פאָרהאַן מעהר גרויע האָר ווי שוואַרצע, חאָטש ער איז שוין א זיידע (וועה־וועה, ווי די וועלט לויפט! מיר האָבען געקענט נח'ן נאָך אלס בחור און דערנאָך אלס איידעם אויף קעסט), — פון דעסטוועגען איז נח געבליבען דער זעלבער נח וואָס אַמאָל. נישט געמינערט אויף אַ האָר. א יונגע נשמה און אַ אידעאַליסט. איין עהרליכער מענש, אַ כשר הארץ, איין עולה תמימה — איהר קאָנט מיט איהם טהון וואָס איהר ווילט, וואָרום ער גלויבט אלעמען אויף נאמנות. מיט לייב און לעבען איז ער איבערגעגעבען צו כתרילעווקע און צו איהרע חברות און געזעלשאַפטען. ווי אַמאָל, אַזוי אויך איצט, האָט ער קיין מאָל נישט אין זינען ניט זיך, ניט קיין ווייב, ניט קיין קינד, נאָר די שטאָדט און נאָר איהרע חברות און נאָר טובת הכלל. כדאי זיך בעקענען א ביסעל חאָטש מיט זיין ביאָגראַפיע. נח האָנדעלט מיט פלעשער. פלעשער זענען זעהר א וואויל געשעפט, נאָר עס געהט איהם ניט. אַלע מענשען, וואָס האַנדלען מיט פלעשער, פערדיענען געלד — ער דערלעגט. מיט ווייבער געהט איהם אויך ניט. מיט'ן ערשטען ווייב האָבען איהם אָפּגע'גט שווער און שוויגער, דאָס אנדערע ווייב האָט זיך אַליין מיט איהם גע'גט, מיט'ן דריטען האָט דאָס אויך געהאַלטען ניט ווייט פון א גט, איז שוין געוועזען צו־שפּעט. און אַלץ איבער דעם, וואָס ער קהל'ט זיך און גיט אוועק דער וועלט זיין גאַנצע צייט. ס'איז נאָר אָ סברה, אז די אלע דריי מאָל נדן,

וואס ער האט גענומען פאר זיינע ווייבער, זענען אריין אין די חברות אריין, און א ירושה האט ער געהאט בעקומען פון א פעטער א בעזדעטניק (דער איינציגער בעזדעטניק אין כתרילעווקע). האט ער די ירושה אויך אריינגעבראקט אין זיינע קהל'שע זאכען. בקיצור, נח איז א מענש, וואס לעבט פאר יענעם, נים פאר זיך. אז דער נייער גייסט האט זיך אריינגע'גנב'עט קיין כתרילעווקע, האט דאס נח'ן פערחאפט מעהר ווי אלעמען, ווי א מין קרענק. עס האט איהם גאר דעם קאפ פערדרעהט, לחלוטין פער'שכור'ט. ער האט זיך א נעם געגעבען צו דער ארבייט מיט אזא אימפעט, גלייך ווי איהם וואלט דאס געגאנגען אין לעבען, אדער, לכל הפחות, גלייך ווי איהם וואלט דא געשטאנען גליקליך צו ווערען!... דערהערט, אז שטאדט וויל האבען א „הזמיר", האט נח פערקאטשעט די ארבעל, זיך אוועקגעזעצט, אליין אין איין נאכט אויסגעארבייט דעם „אוסטאוו" מיט אלע סטאטוטען און פאראגראפען, אליין בעשטעלט א פערזאמלונג, אליין צעשריבען בריעף אין די רעדאקציעס און טאקי אליין מחילה זיי אפגעטראגען (נח איז קיין גרויסער איבערקלייבער, און קיין פוילער אוראי נים). און אז דער עולם איז זיך צענויפגעקומען, האט נח געעפענט די פערזאמלונג און פארגעשלאגען, מע זאל אויסקלויבען א פארזיצענדען. נח יאגט זיך נים, ער זאל פערנעמען דעם אויבענאן, זיין דער פארזיצענדער. ער האט דאס פיינט. ער איז, ווי נעזאגט, נים קיין רודף אחר הכבוד. און דאס איז דאך בעוואוסט פון זינט די וועלט שטעהט, אז כל הרודף אחר הכבוד — ווער עס יאגט זיך נאך כבוד, איז הכבוד בורח ממנו — אנטלויפט פון איהם דער כבוד וואו דער וויסער פעפער וואכסט: און פערקעהרט זשע ווידער צוריק, אז כל הבורח מפני הכבוד — ווער עס אנטלויפט פון כבוד, איז הכבוד רודף אחריו — יאגט איהם דער כבוד נאך פון הינטען און בעט זיך ביי איהם: „שוטה, וואס אנטלויפסט דו? האב האטש א ביסעלע כבוד!"... דעריבער איז קיין חדוש נים, וואס נח האט אין כתרילעווקע כבוד מעהר פון אלעמען. וואו ערגיץ איין ארבייט, א

קהל'שע זאַך, אַ שיקעניש, אַ לויפעניש, איין איילעניש אין איין אַטהעם — איז מען מכבד דערמיט נח'ן. און נח פאָלגט, טהוט פאַר דריי. ער פרעגט גאָר ניט איבער דאָס אנדערע וואָרט, פאַר וואָס עפּיס ער, פאַר וואָס ניט קיין אנדערער? ער ווייסט אליין, אַז טהון בעדאַרף ער, נישט קיינער. און די איבעריגע חברה־לייט זענען מיט איהם מיינסטענס צופריעדען. און אַז עס מאַכט זיך אַ מאָל, מען איז ניט אַזוי צופריעדען, זאָגט מען איהם, און אַפּטמאָל מיט איין אַנצוהערענישעל, מיט אַ שטעכווערטעל און מיט גלאַט אַזוי זיך אַ מעשה, אַ משל, אָדער אַ וויץ, ווי דער מנהג איז אין כתרי־לעווקע, אַז מע וויל יענעם דערגעהן די יאַהרען. עס טרעפט אַ מאָל, אַז מע פאַלט אָן אויף איהם גאָר מעשה שייגעץ און מע „רייבט איהם אַ קאָלנער". פאַרהאַן אין כתרילעווקע, ברוך השם, אַזעלכע לייט, וואָס יענעמס פערדיענסטען ביי קהל מיט יענעמס ווייסע האָר אין באָרד שפּיעלען ביי זיי אַ גאַנץ קליינע ראָלע. נאָר וועך רעדט פון שקצים, עזות־מחוצף־פּנימ'ער? מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער ערשטער פערזאַמלונג פון'ם ערשטען „הזמיר".

אויסגעהערט נח'ס פאָרשלאַג וועגען אויסקלייבען אַ פּרעזי־דענט, איז אַרויס אַ שטיקעל סכסוך: עס זענען געווען אַ סך בעלנים. נאָר וועמען אויסצוקלייבען איז ניט געווען. אין כתרילעווקע איז תמיד אַזוי: ביי איין אַרבייט, למשל, איז ניטאָ קיינער אין דער היים. אַלע אויף נח'ן. קומט אָבער צו אַ התמנות, אָדער אַזוי עמיצען אָנ־טהון אַ כבוד, ווערד אַ טומעל: „מי שמך?" פאַר וואָס קומט איהם? און וואָס עפּיס יענער, ניט איך? — מע פערגינט ניט! אַפּטמאָל ענדיגט זיך עס נור מיט שטעכווערטער, און אַפּטמאָל מיט אַ סקאַנ־דאַל. און אַ מאָל מאַכט זיך, אַז עס דערגעהט צו פּעטש אויך.

איצטיגס מאָל איז דאָס געשטאַנען אַזוי, אַז עס וואָלט דערצו ניט דערגאַנגען. וואָרום עס האָט זיך געפונען אַ קלוגער, וואָס איז געפאַלען אויף אַ גלייכער המצאה: „דאַרפט איהר זיך, ברידערלעך, שפּאָרען און קריעגען איבער'ן „מי שמך" — אַמעהר אַט בין איך, שוין אויבענאָן אייער פּרעזידענט — און טהוט מיר עפּיס!"

ווער איז דאס געווען? דאס איז געווען נישט קיין אנדערער, נאר דער בעריהמטער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס, מיט וועלכע מיר האבען זיך שוין א פאר מאל בעגעגענט אין אונזערע כתרילעווקער מעשה'לעך. דער דיכטער האט זיך אוועקגעזעצט אויבענאן, גאנץ סטאטעטשנע, טאקי מעשה פרעזידענט, און דערלאנגט א זעץ מיט דער האנד איבער'ן טיש:

— חברים און חבר'טעס!

מעהר אבער ווי די צוויי־דריי ווערטער האט ער נישט גע־קאנט ארויסרעדען. מע האט איהם נישט געלאזט. ווער? די, וועלכע זענען קעגען אידיש. זיי האבען פיינט אידיש, ווארום אידיש איז „זשארגאן" און זשארגאן איז — פע! זענען זיי ארויס דעריבער מיט א פראטעסט:

— עברית! העברעאיש!...

דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס איז אפילו ניט פון די איבערגעשראקענע יונגעלעך, וואס האבען מורא פאר א פראטעסט, פון דעסטוועגען איז ער געבליבען א ביסעל מטושטש. דערנאך האט ער זיך א גלעט געגעבען דאס בייכעל, צורעכט געמאכט דעם זשי־לעט און א זאג געגעבען נאך אמאל, גלייך ווי גאר ניט איהם מיינט מען, נאר שוין העכער מיט א טאן:

— חברים און חבר'טעס!...

איז געווארען איין זאל נאך א גרעסערער געפילדער מיט א קלאפעריי, א פייפעריי מיט אלערליי געשרייען און קולות ביז'ן הימעל אריין:

— איבריט! איבריט! איבריט!

אפנים, דאס איז געווען איין אנגעשטעלטע זאך פון פריהער. דאס האבען די כתרילעווקער העברעאיסטען צוגענרייט א דעמאנ־סטראציע קעגען אידיש. און עס האט ניט געהאלפען קיין שמע ישראל. דער דיכטער האט נעבאך מיט בזיון געמוזט פערלאזען דעם אויבענאן, און זיין ארט אויף דער טריבונע האט פערנומען דער יונ־גער שרייבער מיט'ן געפינטעלטען פנים און מיט'ן אלטען פידזשא־

קעל, און אויך אליין, אויך נישט געוואַרט אויף כּבוד ביז מע וועט איהם אמאָל אויסקלויבען, אויך אַ זעץ געגעבען מיט דער האַנד איבער'ן טיש און אָנגעהויבען אויף העברעאיש:

— „רבותי!" — און ניט רבותי ווי מיר זאָגען, נאָר טאַקי „ראַבאַטאַי", אַזוי ווי מע זאָגט דאָרטען, אין ארץ־ישראל... אַ קול האָט דער יונגער שרייבער מיט'ן אַלטען פּידזשאַקעל דווקא אַ הילכיגס, האָט זיין „ראַבאַטאַי" אָפּגעקלונגען ווי אַ גלאָק. נאָר וואָס דען? ווייטער פון אָט דעם וואָרט איז ביי איהם ניט געגאַנגען, מע האָט איהם נישט געלאָזט.

דאָ זענען שוין די כתרילעווקער „אידישיסטען" ארויס מיט אַ דעמאָנסטראַציע קעגען העברעאיש. אָפּנים, אויך צוגעגרייט פון פריהער און אויך מיט די זעלבע כלים, דאָס הייסט, מע האָט גענומען ליאַרעמען און פּילדערען און קלאַפּען מיט די פיס און שרייען אויף קולי־קולות — איין אמת'ע אָבסטרוקציע! די קולות האָבען דערגרייכט ביז'ן הימעל. עס האָבען געציטערט די ווענד, געקלונגען די פענסטער: „מיכנאַטאַאָים! לאַקשענקוילעטש! אידיש! אידיש! אידיש!!!"

האָט נאָט אריינגעגעבען איינעם פון די העברעאיסטען, ער זאָל צווישען די אַלע אַנדערע קולות געבען אַ וואָרף ארויס אַ באַמבע, אויסשרייען אויף אַ קול: „ט ש ע ר נ אָ ו ו י ץ!"...

דאַכט זיך, וואָס, אייגענטליך, שטעקט אַזעלכעס אין'ם וואָרט „טשערנאָוויץ"? טשערנאָוויץ איז נישט מעהר ווי אַ שטעדטעל אין דער בוקאָווינע, אין עסטרייך, וואָס צוויי מלוכות שלאָגען זיך איצטער איבער דעם און טרייבען ארויס איינס דאָס אַנדערע, — הייסט געהערט עס צו איינעם, מאָרגען צו איין אַנדערען. איז אָבער פאַר די כתרילעווקער אידישיסטען, אַז מע דערמאָנט זיי דעם נאָמען „טשערנאָוויץ", טויזענד מאָל, צעהנטויזענד מאָל ערגער, ווי אין טאַטען אריין געשאָלטען! איהר קאָנט זיי אויסוואַרפען די שענדליכסטע עבירה, איהר קאָנט זיי זאָגען וואָס אין דער קאָרט, אָבי ניט „טשערנאָוויץ". אָט אַזאַ טבע ביי די כתרילעווקער אידי־

שיסטען. דאס אייגענע איז אויך ביי די דארטיגע העברעאיסטען. ווילט איהר זאטשעפען א כתרילעווקער העברעאיסט, איהם דער־לאנגען ביז דער זיעבעטער ריפ, זאלט איהר איהם מעהר ניט נאר א זאג טהון איין ווארט: „מיכנאטאים" (עס וואכסט פון „מכנסים"— הויזען). נאר וואס דען? איהר זאלט זיך היטען פאר איהם, ווארום ער קאן אייך פלעטען דעם מח... מארנע מענשען דער נייער כתרילעווקער דור. מורא'דיגע האנאראווע פארשוינען, גרויסע קאפ־ריזניקעס און ווילדע בעל־כעסנ'ס — „ספילשליווע נאטורען"..

הכלל, דערהערט דאס ווארט „טשערנאוויץ", האט איינער פון די אידישיסטען, דוקא א שוואכער, א הוסטענדיגער, נאר א חיציגער פארשוין, ניט לאנג געטראכט, אראפגעצויגען פונ'ם לינקען פוס א שטיבלעט און א ווארף געגעבען פון זיך איינעם פון די העברעאיס־טען גלייך אין פנים אריין און געטראפען סאמע דארט, וואו עס הויבט זיך אן די נאז, ביי דער אונטערשטער זייט פונ'ם לינקען אויג. א גליק, וואס ער טראגט ניט קיין ברילען, ער וואלט געקאנט בלייבען אהן איין אויג. האבען זיך עטליכע העברעאיסטען, זעלבסט־פערשטענדליך, אנגענומען די קריוודע פון זייער בעלעדיגטען חבר און זענען אנגעפאלען אויפ'ן שוואכען, הוסטענדיגען אידישיסט מיט פערקאטשעטע עלענבויגענס און האבען איהם אוועקגעגעבען אזא גאב, אז ווען עס מישען זיך ניט אריין די איבעריגע אידישיסטען, וואלט מען זייער שוואכען חבר בעדארפט ארויסטראגען אויף א לייליך. פערשטעהט זיך, אז צוליעב דעם דאזיגען אינצידענט מיט'ן אידי־שיסטישען שטיבלעט איז שוין במילא אויסגעבראכען א גאנצע מלחמה, איין אלגעמיינער געשלעג, אין וועלכען עס האבען זיך ניט גענארט ניט די העברעאיסטען און ניט די אידישיסטען. נאר מעהר פון אלעמען האט געקראגען אונזער עהרליכער קהל'ס־מאן און געניא־לער גרינדער פון חברות און געזעלשאפטען — נח. איהם איז אריינ־געפלויגען פון הינטען, גאר אומגעריכט, א היבשע פארציע. און אלץ איבער'ן פסוק: כל הבורח מפני הכבוד — ווער עס

אנטלויפט פון כבוד, איז **הכבוד רודף אחריו** — יאָגט איהם דער כבוד נאָך פון הינטען פוס־טריט...

עפילאָג.

אזאַ סעקרעטאַר, ווי נח רב יאָסעל׳ס אין כתרילעווקע, איז צו זוכען. אויף אלסדינגג פיהרט זיך ביי איהם א פּראָטאָקאָל און אלס־דינג ווערד ביי איהם פערשריבען. ער לאָזט ניט דורך קיין זאַך. דער אמאָליגער היסטאָריקער, אז ער וועט וועלען וויסען, וואָס האָט זיך געטהאָן אין כתרילעווקע, וועט ער געבען א קוק אריין אין נח׳ס פּראָטאָקאָל־בוך, וועט ער דאָרט געפינען א גאַנצען אוצר... וועגען יענער היסטאָרישער פערזאַמלונג פון די אידישיסטען און העברע־איסטען נעמען מיר ארויס די סאַמע נויטיגסטע, ווי די געשיכטע פּאַדערט עס: „...נאָך זעהר קורצע רעדעס פון די אָראַטאָרען האָבען זיך אנגעהויבען היציגע, לעבהאַפטע דעבאַטען, וואָס האָבען נישט געקאָנט ברענגען צו קיין אלגעמיינע אפּשליסונג, איבער די חלוקי־דעות און רייבונגען, וואָס הערשען צווישען פערשיעדענע פּאַר־טייען, און ווייל ס׳זענען ארוים חלוקי־דעות און רייבונגען וועגען שפּראַך, און ווייל די שפּראַך־פראַגע איז אונפערמיידליך, איז גע־פונען געוואָרען איין איינציגער אויסוועג — מע זאָל אנשטאָט איין הזמיר גרינדען צוויי הזמיר׳ס — איינעם א אידישען הזמיר פאַר די אידישיסטען, און דעם אנדערען א העברעאישען הזמיר פאַר די העבראיסטען...“

יג.

רעפערענטען און פּאַרלעזע.

כתרילעווקע האָט ליעב ליטעראַטור, קונסט און מוזיק. נישטאָ די נאַכט, וואָס ס׳זאָל דאָרט ניט זיין וואו צו פערברענגען. ובפרט

נאך ווינטער. די נעכט זענען גרויס, נישט אלע שפּיעלען אין קאָר־טען (ווענען קאָרטען וועלען מיר רעדען איין אנדערס מאָל), ווילט זיך הערען אַ פרישׁ וואָרט. איז ניט קיין טהעאַטער, איז אַ קאָנצערט, איז אזוי איין אבענד, איז אַ פערזאַמלונג, אַ פאָרלעזונג, אַ רעפּע־ראַט מיט דיסקוסיעס, אָדער אָהן דיסקוסיעס.

מעהר פון אלסדינג האָט מען דאָרט ליעב רעפעראַטען מ י ט דיסקוסיעס. וואָרום אַ רעפעראַט אליין, אז יענער לייענט, איז נישט אינטערעסאַנט. ער לייענט, און איהר דאַרפט זיצען און קוקען איהם אין מויל אריין. וויבאַלד אבער אַ רעפעראַט מיט דיסקוסיעס, קאָנט איהר זיך אַריינמישען, קאָנט איהר אויך עפּיס זאָגען אַ וואָרט, ווייזען, אַז איהר זענט אויך ניט קיין מלופים-קינד. און ווייל אין כתרילעווקע אליין זענען דאָ ווינציג לעקטאָרס, רעפערענטען און לייענער, און ווייל אויף אַ כתרילעווקער לעקטאָר, רעפערענט אָדער לייענער לענט מען דאָרט ווינציג-וואָס כבוד, איז מען זיך דעריבער נוהג, אז מע בעציהט די סחורה פון דרויסען. דאָס הייסט, מע שרייבט אויס לעקטאָרס, רעפערענטען, ארטיסטען און פאָרלעזער פון דער פרעמד.

אין דעם ענין פון קאָנצערטען, רעפעראַטען, לעקציעס און פאָר־לעזונגען קאָנקורירען ביידע כתרילעווקער „הזמיר'ס" מיט סכנת נפשות! שרייבען אויס די אידישיסטען אַ וועלט-בעריהמטען פאָר־לעזער, ברענגען אַראָפּ די העברעאיסטען אַ וועלט-בעריהמטען רעד־נער. מע שמייסט זיך ווי ווײַט מע קאָן. אָפטמאָל טרעפט, אַז אין איינעם און דעם זעלבען אבענד זאָלען אין כתרילעווקע זיין צוויי שמחות: אַ פאָרלעזער מיט אַ רעדנער — און די שטאָדט נעבאך ווייסט אליין נים, וואוהין פריהער צו געהן, חאָטש נעם און צעריים זיך אויף צווייען! דאָס, וואָס די אידישיסטען מיט די העברעאיסטען זענען צווישען זיך צעריסען, מאַכט נים אויס. מילא, אַז מען איז ברוגז אויפ'ן חזן, דעריבער דאַרף מען קיין קדוש נים שפּרינגען? און אגב איז מען אין כתרילעווקע זעהר להוט נאָך אַ פרישׁ וואָרט. טהום מען וואָס מע קאָן — מע הערט אָפּ אַ ביסעל דעם און מע

לויפט הערען דעם אנדערען. מע חאפט א ווארט פונ'ם פארלעזער און מע לויפט הערען א ביסעל פונ'ם רעדנער. דורכלאזען האט מען פיינט אין כתרילעווקע. דאס לעבען איז אזוי קורץ, אז א מענש בעדארף פון אלסדינג געניסען. ווער סע זאל ניט קומען צופאהרען קיין כתרילעווקע, קאן ער זיכער זיין, אז ער וועט, אם ירצה השם, האבען א שען אודיטאריום און אז דער זאל וועט זיין געפאקט, נאך מעהר ווי מע בעדארף, און אז ער וועט ארויס פון דארט ווי פון א שוויץ־באד. כתרילעווקע קוקט־נאך דער גרויסער שטאדט און שטעהט ניט אפ, חלילה, פון דער מאדע אויף א האר. אין דער גרויסער שטאדט איז א מאדע, אז נאך א רעפעראט, א לעקציע, אדער א פארלעזונג בעדארף זיין א באנקעט. אין כתרילעווקע איז אויך אזוי. קוים האט זיך געענדיגט דער רעפעראט מיט דיסקוסיעס, — עס מעג זיין העט־העט נאך האלבע נאכט — נעמט מען דעם מחותן, דעם רע־פערענט הייסט עס, און מע שלעפט איהם אוועק אין א גאריקיך, און מע זעצט איהם אוועק אויבענאן, און מע פראוועט איהם דארט א באנקעט.

כמעט, קאן מען זאגען, איז דער באנקעט אין כתרילעווקע מעהר חשוב ווי דער רעפעראט אדער די פארלעזונג. דער גאנצער עיקר איז דער באנקעט. אויף באנקעטען מאכען זענען די כתרילעוו־קער אינטעליגענטען די ערשטע אין דער וועלט. ווי נאר מע קומט זיך צענויף נאכ'ן לייענען, אזוי ווערד געקוילעט א הערינג און אוועקגעשטעלט ביער; דער עולם פילט אן די גלעזלעך, און עס הויבען זיך אן טאסטען מיט לחיים'ס לכבוד דעם גרויסען גאסט. וואס ציהען זיך אוועק אפטמאל ביז'ן ווייסען טאג אריין. אין די טאסטען ווערען, איינענטליך, איבערגע'חזר'ט און איבערגעקייעט נאך אמאל פון אנהויב אלע פריהעריגע דיסקוסיעס, און דער גרוי־סער גאסט מוז עס אלסדינג נעבאך נאך אמאל אויסהערען און אלע־מען ווידער אמאל ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. א מאל, מאכט זיך, זאל מען דעם גרויסען גאסט אויפ'ן באנקעט נעמען לויבען אין טאג אריין, הויבען אויף דרוקעס, אוועקשטעלען

העכער פון שלמה המלך און גרעסער פון שעקספיר׳ן, להבדיל, אזוי אז דער קאפ זאל זיך איהם פערדרעהען אויף צו חלש׳ען. און א מאל, וויעדער צוריק, זאל מען דעם רעפערענט אויפ׳ן באנקעט אזוי צעגליעדערען זיין רעפעראט אויף שטיק־שטיקלעך, מכבד זיין מיט אזא מין „קריטיקע“, מיט אזא מין „אנאליז“ און מיט אזעלכע מינים „פלפולים“, אז סע זאל איהם פינסטער ווערען אין די אויגען פון אזא „כיבוד“, און ער זאל ניט וויסען, וואו די טיר עפענט זיך... און א מאל זאלען זיך די בעלי הבאנקעט צווישען זיך אליין צעאמ־פערען, פערפיהרען א נייע דיסקוסיע מיט נייע דעבאטען און גאר אומגעריכט אריינפאלען אין א פייערינע מלחמה, אזוי אז דער גרויסער גאסט פאהרט אוועק פון דארט א גאנצער, איז ער איינער א גליקליכער און מעג בענשען גומל... מע מיינט ניט, חלילה, עמיצער זאל איהם דארט שלאגען אדער אזוי בעלעדיגען. ניין, דאס ניט. נאר מחמת די ארטיגע אידישיסטען מיט די העברעאיסטען פיהרען צווישען זיך א קאנקורענציע, טרעפט זיך אמאל, אז דער גאסט זאל ווערען געשעדיגט. דאס הייסט, ער זאל אריינפאלען אומזיסט־אומנישט אין א בלאטע און זאל ניט קאנען זיך אפוואשען נאכדעם מיט קיין צעהן וואסערען.

אלס אילוסטראציע צו דעם, ווילען מיר אייך דערצעהלען א מעשה, וואס האט געטראפען אט־דא ניט לאנג אין כתריל׳עווקע מיט איינעם א געלעהרטען העברעאיסט און א דאקטאר־פילאזאף, וואס איז נעבאך גאט די נשמה שולדיג, וואס האט צוליעב קאנקורענ־ציע פון די צוויי פארטיעס און איבער א אינטריגע פון די צוויי כתרי־לעווקער גאזעטען, אריינגעכאפט זיך אין א מיאוס׳ען עסק. מע האט אויסגעטראכט אויף איהם א ליגען, א בלבול, וואס האט זיך טאקי אויסגעלאזט נאכדעם, אז ס׳איז ניט געשטויגען, ניט גע־פלויגען, נאר ביז עפיס־וואס האט איהם די כתריל׳עווקער פרעסע רעכט איבערגעוואשען די ביינער, געלייטערט די נשמה און גע־מאכט מיט דער בלאטע גלייך, און די גאנצע שטאדט האט איהם א צייט געהאלטען אין מויל — עס איז געווען בזוי־בזיונות!

ומעשה שהיה כך היה:

איינמאָל אין אַ שענעם טאָג האָבען די העברעאיסטען אַראָפּ־געבראַכט פון דער גרויסער שטאָדט אויף איין אָבענד מיט דיסקוסיעס אַ בעריהמטען דאָקטאָר־פילאָזאָף, ער זאָל זיי לייענען אַ רעפעראַט מיט דיסקוסיעס. דער בעריהמטער דאָקטאָר־פילאָזאָף איז געקומען קיין כתרילעווקע, אָפּגעלייענט דעם רעפעראַט, אויסגעהאַלטען די דיסקוסיעס, איבערגעלעבט דעם באַנקעט אויך בשלום און הלך לעולמו — אַוועק צוריק אַהיים. וואָלט געווען גוט. וואָס טהוט גאָט? געהען די כתרילעווקער גאַזעטען און צעלעגען אויף זיעבען טעלערלעך דעם רעפעראַט פון׳ם בעריהמטען דאָקטאָר־פילאָזאָף און שרייבען זיך יעדע איהר מיינונג. פערשטעהט זיך, וואָס איינער זאָגט — זאָגט דער אַנדערער קאַפּויר. ווייל די „יאַרמעלקע“, דער אָרגאַן פון די העברעאיסטען, האָט אָפּגעלויבט דעם גאַסט אין טאָג אַריין, איהם אָנגערופען מיט׳ן נאָמען געניאַלער שריפטשטעלער, געזאָגט, אַז דענקען דענקט ער אַזוי ווי קאַנט און שפּינאָזאַ און רעדען רעדט ער אַזוי ווי בעבעל און זשאָרעס. האָט דער „קאַפּעליוש“, דער אָרגאַן פון די אידישיסטען, אַקוראַט פערקעהרט, געמאַכט איהם צו אַש און צו בלאָטע, איהם געקרוינט מיט אַזעלכע שענע נעמען, ווי „בטלן“, „שטאַמלער“, „פּלאַפּלער“, „באַנק־קוועטשער“, צבועק“, וכדומה. „צבועק“ האָט ער אָנגערופען דעם רעפערענט דערפאַר, וואָס ער האָט אין זיין רעפעראַט געזאָגט מוסר דעם עולם, למאי מען איז ניט אידישליך גענוג, למאי כתרילעווקער בחורים זיצען אין קינעמאַטאָגראַף אַהן אַ היטעל און כתרילעווקער מיידלעך טראָגען אום שבת זאָנטיקלעך, טיכעלעך, הענטשקעלעך און נאָך אַזעלכע זאַכען בפרהסיה... האָט דאָס מסתמא רעכט פערדראָסען די העברעאיסטען, און זייער אָרגאַן, די „יאַרמעלקע“, איז אַרויס מיט אַ „קריטיקע“ אויף די אידישיסטען און געפרעגט אַ קלאָץ־קשיא: פון וואַנען ווייסען דאָס עם־הארצים, גראָבע יונגאַטשעס, באַד־יונגען, שטיוועל־פּוצער, בעל־עגלה׳ס און בעהעלפערס, וואָס קאָנען ניט קיין צלם פאַר קיין אלף, צו זאָגען מבינות אויף אַזאַ גרויסען גע־

לעהרטען, אויף אזא בעריהמטען דאקטאר-פילאזאף און אויף אזא געניאלען רעפערענט ? האט זיך מפתמא דער ארגאן פון די אידי־שיסטען, דער פראגרעסיווער „קאפעליש", ניט געפוילט און האט אויף מארגען אפגעענטפערט דעם ארטאדאקסישען קאנקורענט מיט א „קריטיקע" און האט געפרעגט א קשיא אויפ'ן גרויסען גאסט, ווי אזוי שטעלט זיך דאס אוועק א איד, ער מעג זיין א גרויסער גע־לעהרטער און בעריהמטער דאקטאר-פילאזאף און א געניאלער רע־פערענט, צו זאגען פאר איין עולם מוסר, למאי מע זיצט אהן א היטעל אין קינעמאטאגראף, און למאי מיידלעך טראגען זאנטיקלעך, מיט טיכעלעך, מיט הענטשקעלעך אום שבת, בשעת ער אליין, דער גרויסער געלעהרטער, דער בעריהמטער דאקטאר-פילאזאף און גע־ניאלער רעפערענט, האט בסך-הכל צוויי שוועסטער, איז איינע א משומדת'טע און די אנדערע גלאט א גנב'טע ? . . .

פאר די העברעאיסטען איז די דאזיגע אונערווארטעטע קריי־טיקע פונ'ם אידישיסטישען „קאפעליש" געווען א מין באמבע, און זיי האבען זיך די ערשטע צייט פערלוירען. דערנאך האט מען אפגעהאלטען א פערזאמלונג מיט'ן רעדאקטאר פון דער „יאר־מעלקע" בראש, און ס'איז געבליבען, מע זאל אוועקקלאפען א דע־פעש צום רעפערענט און אנפרעגען זיך ביי איהם גאנץ אויפריכ־טיג אויף זיינע שוועסטער. נאר ווי אזוי פרעגט מען יענעם גלאט אזוי ? ווארום טאמער איז דאס איין אמת — אפשר האט ער טאקי צוויי שוועסטער, איינע א משומדת'טע, די אנדערע א גנב'־טע, — הייסט דאך עס דערלאנגט א פאטש אין פנים ! איז גע־בליבען, מע זאל ביי איהם אנפרעגען סתם טעלעגראפיש און בע־צאהלען פאר איין ענטפער: „ו ו א ס מ א כ ע ן א י י ע ר ע ש ו ו ע ס ט ע ר ?" איז אוועקגעגאנגען א טאג און צוויי — נישטא קיין ענטפער! ערשט אויפ'ן דריטען טאג קומט אן א טעלעגרא־מע פון צוויי ווערטער: „ו ו א ס ע ר ע ש ו ו ע ס ט ע ר ?" נע־מען די העברעאיסטען און קלאפען אוועק נאך א טעלעגראמע און אויך מיט איין ענטפער: „א י י ע ר ע צ ו ו י י ש ו ו ע ס־

טער". געהט ווידער אַוועק אַ טאָג און צוויי, און עס קומט אָן איין ענטפער: „איך האָב ניט קיין שוועסטער". פוילען זיך ניט די העברעאיסטען און קלאַפּען אַוועק אַ דריטען מאָל אַ דעפּעש: „אפשר זענען אייערע שוועסטער געשטאָרבען?" קומט אָן איין ענטפער, ווייזט אויס, מיט בייזען שוין: „וואָס ווילט איהר? איך האָב קיינמאָל ניט געהאַט קיין שוועסטער! איך בין אַ איין און איינציגער".

דאָס איז געווען איין אָפּפרישונג פאַר די העברעאיסטען. ווי אַ גוטער רעגען אין אַ טרוקענעם זומער. עס איז זיי אַראָפּ אַ שטיין פון'ם הארצען. קודם כל האָבען זיי אָפּגעדרוקט אַלע דעפּעשען אין דער „יאַרמעלקע" און צוגעגעבען אַ רעכטען פירוש צו די טעלעגראַמען — לאָז די וועלט וויסען, אויף וואָס אידישיסטען זענען פעהיג. און חוץ לזה האָבען זיי צענויפגענומען אַלע בלעטער, וואו ס'איז געווען געדרוקט די מעשה מיט די שוועסטער, און האָבען עס אַוועקגעשיקט צום רעפערענט. איז דער רעפערענט, אַ היציגער פאַרשוין און אַ האַנאַריסט, געוואָרען שטאַרק אויפגעבראַכט און האָט אַוועקגעוואָרפען האַק און פּאַק און איז געקומען צופאָהרען קיין כתרילעווקע און האָט איינגעגעבען אויפ'ן „קאַפּעליש" און אויף אַלע אידישיסטען איין „איסק", ארויסגערופען צום געריכט אַ מאַסע עדות, געוואָלט אריינפּאַקען די חברה אין חד־גדיא אריין פאַר רכילות און פאַר לשון־הרע און פאַר פערזענליכע בעלעדיגונג. און בכדי צו בעווייזען, אַז ער איז ריין, אַז ער האָט ניט קיין שוועסטער, ניט קיין משומדת'טע, ניט קיין גנב'טע, און אַז ער האָט בכלל קיין שוועסטער קיינמאָל ניט געהאַט, האָט ער ארויסגעפאָדערט פון זיין שטאָדט די מעטריקעס פון זיין גאַנצער משפחה, וואָס האָבען ארויסבעוויזען, אַז נישט נור ער איז ביי זיין טאַטע־מאַמע אַ בן־יחיד — אפילו זיין טאַטע האָט אויך קיין שוועסטער ניט געהאַט! דאָס אַלסדינג האָט אָבער ניי־

ציג וואס געהאלפען צום משפט. די העברעאיסטען האבען פער־לוירען. די ריכטער האבען ארויסגעטראגען אזא מין רעזאלוציע:
„אז דער בעשולדיגנער זאל האבען שוועסטער, און יענע זאלען האבען ארויסגעטראכט אויף זיינע שוועסטער א בלבול, און דער בלבול וואלט זיך ארויסגעוויזען פאר א ליגען, — וואלטען די בעשולדיג־טע בעקומען זייער שטראף לויט'ן געזעץ. נאר אזוי ווי דער בע־שולדיגער אליין האט בעוויזען, און די צוגעשטעלטע פאפיערען בע־שטעטיגען, אז ער האט קיין שוועסטער קיינמאל ניט געהאט, — קומט אויס, אז די בעשולדיגטע האבען גערעדט לשון־הרע אויף אזעלכע, וואס זענען קיינמאל נישט געבוירען געווארען: נמצא, אז ס'איז נישטא קיין בעלעדיגטער. וויבאלד אזוי, זענען נישטא קיין בעלעדיגטע און קיין בעלעדיגער — און דער משפט איז בטל".

עפילאג.

יענעם טאג האבען די העברעאיסטען מיט דער „יארמעלעקע" אפגעהאלטען איין עקסטרא־פערזאמלונג, און די אידישיסטען מיט'ן „קאפעליש" בראש האבען געמאכט א קערמעשעל און גע־האלטען דרשות א גאנצע נאכט, געטרונקען, געזונגען און געטאנצט ביז'ן ווייסען טאג אריין. ס'איז געווען דער אמת'ער „ליהודים".

יד.

ליעבהאבער פון טהעאטער

טהעאטערס זענען פאראן אין כתרילעווקע צוויי: א טהע־אטער פון אידישיסטען און א טהעאטער פון העברעאיסטען. אק־טיארען אבער — נישט איינער. סיידען עס קומט אראפ פון יעהו־פעץ א אידישע טרופע, א מאל צוויי טרופעס, שפיעלען אפ א פאר וואכען און, אויב זיי האבען מיט וואס, פאהרען זיי אוועק אהין, פון וואנען זיי זענען געקומען, און אז ניט, פערזעצען זיי די זיינערלעך, די מלבושים, די דעקאראציע מיט'ן גאנצען רעקווי־

זיט. און אויב זיי האָבען דאָס אויך ניט, געהט מען ארוים איבער דער שטאָדט מיט אַ פעטשיילע און מע מאַכט זיי אַ נדבה — וואָס זאָל מען טהון? מע וועט דאָך נישט לאָזען מענשען אויסגעהן פון הונגער; מען איז דאָך עפּיס אידען, צי ניין? און אַז זיי פאָהרען אוועק, געבען זיי זיך דאָס וואָרט, אַז ווייל זיי וועלען לע־בען זאָלען ניט זיי, ניט זייערע קינדער, ניט זייערע קינדס־קינ־דער נישט אַריינשמעקען מעהר קיין כתרילעווקע. עס מעג אויף דעם קומען אַ שרפה, אַ מגפה און וואָס אין דער קאָרט! דאַכט זיך, גוט אָנגעשאָלטען, איאָ? קומט איבער־אַ־יאָהר — ויבא המן — זיי זענען ווידער דאָ! אַזאַ טבע שוין ביי די אידישע אַרטיסטען. עס ציהט זיי קיין כתרילעווקע. אַ קשיא אויף אַ מעשה — טאָמער וועט זיך אויסגעבען אַ סעזאָן, וואָס וועט אומ־קעהרען דעם פאָראַיאָהריגען פערלוסט נאָך מיט פראָצענט? „איהר קענט נישט דאָס טהעאַטער־געשעפט — האָט מיר אַמאָל געזאָגט אַ אידישער אַקטיאָר, אַ פערשלעפּטע קרענק: — היינט איז שלעכט. מאָרגען קאָן זיין נאָך ערגער“...

און ווייל דאָס אידישע טהעאַטער קומט קיין כתרילעווקע נאָר אויף גאַסטראָלען, און בעגעהן זיך אָהן אַ טהעאַטער קאָן מען ניט, דעריבער זענען אין כתרילעווקע פאַרהאַן אַ סך אַמאַטערען פון קונסט, ליעבהאָבער פון אידישען טהעאַטער.

איך האָב מורא צו זאָגען, ס'זאָל ניט אויסקומען שוין צו גוזמא'־דיג, צו איבערטריבען — נאָר אַ פאַקט איז עס, אַז כמעט די גאַנ־צע יוגענד פון כתרילעווקע זענען „ליעבהאָבער“. וואו ערגיץ אַ דער־וואַכסען בחור'על, וואו ערגיץ איין אונטערגעוואַכסען מיידעל, אַ חתן אָדער אַ כלה — זענען זיי „ליעבהאָבער“. ניט נור בחורים און מיידלעך — פאַרהאַן יונגע לייט מיט בערדלעך שוין, אָדער ווייבלעך, מאַמעס פון קינדער, וואָס זענען „ליעבהאָבער“ און שפּיע־לען טהעאַטער. וואָס מיינט איהר? איז טאַקי אַז אַך און וועה צו יענעם ווייבעל, וואָס איהר מאַן איז אַ „ליעבהאָבער“, און אַ קלאָג צו יענעם יונגען־מאַן, וואָס זיין ווייבעל איז אַ „ליעבהאָבע־

ריין" ! דער יונגער־מאַן נעבאַך קומט אַהיים פון קלייט אַ מיעדער, אַ הונגעריגער, טרעפט ער ניט קיין וועטשערע, ניט קיין סאַמאָוואַר, דאָס קינד וועהרט צעריסען שרייענדיג. וואָס איז די מעשה ? — דאָס ווייבעל איז אַ „ליעבהאַבערין", איז זי דאָס אַוועק אויף פּראָבע, מע מאַכט רעפּעטיציע. אָדער פערקעהרט דאָס אייגענע : דער מאַן איז אַ „ליעבהאַבער", פּלאָנטערט זיך מיט'ן טהעאַטער, פערברענגט זיך די צייט גאַנץ פרעהליך. אַז ניט קיין ספּעקטאַקעל, איז אַ רעפּעטיציע, אַז ניט קיין רעפּעטיציע, איז גלאַט אַ פערזאַמלונג פון ליעבהאַבער — מע לייענט אַ נייע שטיק פון אַ כתרילעווקער דראַמאַטורג, טיילט מען פונאַנדער צווישען זיך די ראָלען, עסט מען דערנאָך וועטשערע אַלע אינאיינעם, מע נעמט צו גלעזלעך ביער, מע רויכערט פּאַפּירעסלעך — ס'איז חי געלעבט ! און דאָס ווייבעל נעבאַך דאַרף זיצען אין דערהיים, וויעגען דאָס קינד, אָדער ליגען אין בעט אַ פערשמאַכטע און ארויסקוקען אַ גאַנצע נאַכט, ווען וועט ער שוין קומען, דער געטרייער מאַן, דער „ליעבהאַבער" ?

ערגער פון אַלץ איז, אַז ביידע, סיי דער מאַן, סיי דאָס ווייבעל, זענען „ליעבהאַבער"; און נאָך ערגער איז (דעמאָלט איז שוין מאַקי גאָר אַ צרה !), אַז דער מאַן מיט'ן ווייב זענען קידער־ווידער. דאָס הייסט, אַז דער מאַן איז אַ ליעבהאַבער אַ העברעאיסט און דאָס ווייבעל — אַ ליעבהאַבערין אַ אידישיסטקע, אָדער פערקעהרט, אַז דער מאַן איז אַ ליעבהאַבער אַ אידישיסט, און דאָס ווייבעל — אַ ליעבהאַבערין אַ העברעאיסטקע. קומט אַרויס דערפון אַ מאָל אַ קאָנפליקט, וואָס ענדיגט זיך מיט אַ סקאַנדאַל און מיט בזיונות.

ניט לאַנג האָט זיך געטראָפען אַ מעשה מיט אַ פּאָר־פאָלק, מאַן און ווייב, ביידע „ליעבהאַבערס", ער — אַ פערברענטער אידישיסט, אַ „קאַפּעלישיטט", זי — אַ פערברענטע העברעאיסטקע, אַ „יארמעלקעליסטקע".

דאָס דאָזיגע פּאָר־פאָלק איז זיך געווען אַ גאַנץ נישקשה'דיג פּאָר־פאָלק. האָבען געלעבט בשלום ושלוה כמעט אַ גאַנץ יאָהר

נאך דער חתונה, האבען שוין געהאט א קינד אויך (א יונגעל). פלוצים האבען זיך אנגעהויבען צווישען פאר־פאלק מחלוקת'ען. וואס איז? באשר ער וויל ניט, אז זי זאל געהן שפיעלען אינ'ם טהעאטער פון די בעלי־לאקשענקוילעטש. „ווילסטו שפיעלען, זאגט ער, קאן איך, זאגט ער, בעשטעהן, זאלסט שפיעלען מיט מיר אינאיינעם, זאגט ער, אינ'ם טהעאטער פון אונזערע אידישיסטען." קוקט זי איהם אן, ווי א משוגענעם: „וואס עפּיס אין מיטען דרינען? די גאנצע צייט בין איך געווען א העברעאיסטקע — און גאר ניט, דו האסט זיך ניט דערוואַרגען. איצט איז דיר מיט א מאל געווארען ביטער. וואס איז דער שכל?"

לאזט זיך אויס א מעשה, אז דער שכל איז א פּראסטער שכל: דער מאן, דער אידישיסט, איז געוואהרע געווארען על־פּי נס, דורך עפּיס א צעטעלע פון א העברעאיסט, אז זיין ווייבעל, די העברעאיסטקע, האט געפיהרט א ראמאן נאך מיידעלווייז, פאר דער חתונה, טאקי מיט איינעם א העברעער. האט זיך אנגעצונדען אין איהם א פייער, און ס'איז געווען הימעל עפען זיך! די גאנצע שטאדט האט זיך געוויעגט. ס'איז אוועק רעדערייען, שושקערייען, פּליאטקעס. ס'איז ארויסגעטראגען געווארען אויף דער גאס, אין מארק, און סוף־כל־סוף אריין אין דער פּרעסע, אין די כתרילעווקער גאזעטען הייסט עס, אינ'ם „קאפּעליש" מיט דער „יארמעלקע" — און ווי באלד ס'האט זיך אריינגעמישט די כתרילעווקער פּרעסע, האט איהר שוין ניט וואס זיי מקנא צו זיין

וואס פאר א ראלע, למשל, האט דא געשפּיעלט די פּרעסע? גאנץ פּשוט: אזוי ווי דער אידישיסטישער „קאפּעליש" האט זיך אנגענומען די קריוודע פונ'ם אידישיסטישען מאן, איז איינמאל אין א שענעם פריהמארגען דער רעדאקטאר ארויס מיט א פּערביסענעם ארטיקעל אונטער א שרייענדיגען נאמען: „אויף כפּרות דארווין!" מיר געבען דא איבער א גאנצען שטיק פונ'ם דאזיגען העבסט־אינטערעסאנטען ארטיקעל, טאקי מיט'ן לשון, ווי ס'איז אפּגעדרוקט אינ'ם פּראגרעסיווען „קאפּעליש": „אבי די געלעהרענ־

טע, די אזוי גערופענע דארווינפסטען, ווילען אונז איינשמועסען א קינד אין בויך — אז ס'איז פארהאן כלומרשט אין דער נאטור א כח, וואס הייסט אטאוויזם, וואס לויט דעם דאזיגען כח מוז א קינד זיין עהנליך צו זיינע עלטערען. עס הויבט זיך גאר ניט אן! מיר קאנען דאס בעווייזען מיט פאקטען. מיר האלטען נישט פון פוס־טע טעאריעס! מיר האבען ליעב פאקטען. אט, למשל, האט זיך גע־טראפען ניט לאנג א פאקט (ניט ביי אונז אין כתרילעווקע, חלילה,— אין איין אנדער ארט, אין יעהופעץ, האט עס זיך געטראפען). עס איז זיך געווען א פאר־פאלק,ביידע ליעבהאבער פון אידיש טהע־אטער, ער — א פייערדיגער אידישיסט, זי — א פלאמפייערינע העב־רעאיסטקע. ויהי היום, איז ביי זיי געבוירען געווארען א קינד (א יונגעל), האט מען זיך אין א יאהר ארום ארומגעקוקט, אז דאס קינד איז נים נור קיין האר נישט עהנליך צום פאטער דעם „ליעבהאבער“, דעם אידישיסט, נאר אדרבה, דאס קינד איז צוויי טראפען וואסער עהנליך צו א פרעמדען מאנספארשוין, אויך א „ליעבהאבער“, און דוקא א העברעאיסט. און האטש דער דאזיגער „ליעבהאבער“ דער העברעאיסט איז געווען א פרינציפיעלער געגנער פון אידיש, פונ־דעסטוועגען איז ער געווען א גאנץ אפטער איינגעהער צום וויב פונ'ם אידישיסט... דעריבער איז גאנץ מעגליך, און כמעט גאר אהן א שום ספק, אז די עהנליכקייט פונ'ם קינד, וואס דעם ליעבהאבער דעם אידישיסט'ס וויב האט געבוירען, זאל זיך נעמען דערפון, הייסט עס, וואס די ליעבהאבערין די העברעאיסטקע האט זיך פער־קוקט אויפ'ן ליעבהאבער דעם העברעאיסט... אויב אזוי, איז דאס נאך מעהר בעוויזן, אז די געלעהרענטע דארוויניסטען, וואס שמו־עסען וועגען אטאוויזם, הויבען נישט אן צו וויסען ווער ס'האט זיי געשלייערט. זיי פערהאקען אייך נור דעם קאפ מיט זייערע נארי־שע טעאריעס און ווילען נישט מטריח זיין זיך א קוק טהון, וואס ביי זיי אונטער דער נאז טהוט זיך“...

וואלט עס אפשר אפגעלאפען גלאט. ווארום וועמען געהט עס אן, וואס א רעדאקטאר קאכט זיך דארטען? א כתרילעווקער לעזער

ווערד ווינציג־וואָס נתפּע׳ל פון אזא קאָכען זיך. ער ווייסט, אַז דאָס גאַנצע קאָכען זיך איז ניט ווערטה איין אויסגעבלאָזען איי. איז דאָך אָבער פאַרהאַן נאָך אַ גאָזעט אין כתרילעווקע, מיט׳ן נאָמען די „יאַרמעלקע“, און זי, די „יאַרמעלקע“, זייט זיכער, וועט שוין ניט דורכלאָזען קיין וואָרט אפילו פונ׳ם „קאַפּעליש“. זי, די „יאַרמעלקע“, בעדאַרף מעהר ניט נור האָבען אַ פּריטשעפּקע, ביי וואָס אָנצוחאַפּען דעם „קאַפּעליש“. וועט שוין זיין סחורה מיט אַ מ״ם! און כּך הות. ניט שפּעטער ווי אויף מאָרגען אין דערפריה איז דער אָרטאָדאָקסישער רעדאַקטאָר פון דער אָרטאָדאָקסישער „יאַרמעלקע“ אַרויס מיט אַ ברענענדיגען לייט־אַרטיקעל, אויך אונטער אַ שרייענדיג קעפּעל און אויך מיט גרויסע אותיות: „הינטישע פּאָליטיק“. אינ׳ם דאָזיגען אַרטיקעל גיט אָוועק די „יאַרמעלקע“ אַ רעכטע פּאַרציע איהר ביטערען קאָנקורענט, דעם „קאַפּעליש“, און בעווייזט, ווי צוויי מאָל צוויי איז פיער, אַז דער גאַנצער מיין פונ׳ם כלומרשט־געלעהרטען קאָך איז געוועזען מעהר ניט נור צוליעב דעם, מע זאָל וואַרפען אַ חשד אויף אַ פּאַר־פּאָלק, טאַקי פון היע, פון כתרילעווקע גופא. חאָטש דער יעזואיט פונ׳ם ראַדיקאַלען בלאַט זאָגט זיך כלומרשט, אַז דאָס האָט זיך געטראָפען ניט ביי אונז אין כתרילעווקע, נאָר אין יעהופּעץ. „אַ מינדסט קינד — זאָגט די „יאַרמעלקע“ — אַ מינדסט קינד ווייסט ווער דאָס פּאַר־פּאָלק איז, און נור אַ בהמה וועט נישט טרעפען, אַז דאָס האָט מען געמיינט מעהר ניט אַז צו קאָמפּראָמענטירען נעבאָך איין אומשולדיגע פרוי, אַ כּשר׳ע נשמה, איין עהרליכע „ליעבהאָבערין“, פאַר וואָס זי איז ניט קיין אידישיסטקע!“...

עס פערשטעהט זיך פון זיך אַליין, אַז דערמיט וואָט זיך די דאָזיגע „פּאָלעמיק“ נאָך ניט געענדיגט. עס איז ערשט אָוועק אַ שרייבעניש אויף טיש און אויף בענק. ס׳האָט זיך ערשט אָנגעהויבען אַט דאָס, וואָס דער כתרילעווקער לעזער רופט אָן מיט׳ן נאָמען „קריטיקע“, און וואָס דער כתרילעווקער לעזער האָט אַזוי ליעב. דערווייל אָבער האָט דאָס פּאַר־פּאָלק נעבאָך געהאַט צו

זינגען און צו זאגען. בעקאנטע און אומבעקאנטע האבען זיי אפ־געשטעלט, געפרעגט, וואס הערט זיך? שכנים זענען אריינגעקו־מען אנקוקען דאס קינד, איז ווען ס'איז געראטען... גוטע פריינד האבען געגעבען עצות, זיי זאלען איינגעבען אויפ'ן „קא־פעליש" פאר רכילות, לשון־הרע און בעלעדיגונג. אנדערע האבען בעדויערט דאס פאר־פאלק. אנדערע האבען א סך מעהר בעדויערט דאס קינד. „וואס האט מען צום קינד? נעבאך איין עופה'לע! א גאט'ס בעשעפעניש!"...

עפילאג.

דאס פאר פאלק האט זיך גע'גט, און אין א קורצע צייט ארום האט דאס ווייבעל די העברעערין חתונה געהאט טאקי פאר יענעם יונגעז־מאן, דעם ליעבהאבער דעם העברעאיסט, וואס איהר קינד איז אזוי עהנליך געווען צו איהם, טאקי ממש ווי צוויי טראפען וואַ־סער.

זומערדיגע ראָמאַנען

געשריבען אין יאָהרען 1915 — 1914

זומערדיגע ראָמאַנען.

1.

„ארץ־ישראל“ און „פאלעסטינא“.

פון זינט איך געדענק כתרילעווקע איז די שטאָדט געווען אַ
שטאָדט, ווי אַלע שטעדט. ווינטער איז מען געזעסען ביי פערהאַק־
טע פענסטער, זומער — ביי אָראָפּגעלאָזטע פאָרהענגלעך און פער־
מאַכטע לאָדען, און אַז ס'איז געווען שטאַרק היים, און די זונן האָט
שטאַרק דערקוטשעט, האָט מען זיך בעהאַלטען אין די קעלערס,
ביינאַכט געשלאָפען אין דרויסען, געפאָכעט מיט דער נשמה —
און גאָר נישט. מען איז ניט געשטאָרבען. דאָס הייסט, שטאָר־
בען איז מען געשטאָרבען, נאָר ניט פון דער זונן, ניט פון דעם.
וואָס ס'איז חיים אין דרויסען. איצט, זאָלט איהר אָנקוקען, אַז
עס קומט זומער, איז אַ בהלה אויף די כתרילעווקער אידען. עס
ווערד זיי היים אין שטאָדט, היים און דושנע, און מע רעדט שוין
גאָר וועגען לופט, וועגען „וואָזדוך“, וועגען ארויספאָהרען אויף אַ
„דאַטשע“. און פאָהרען דאַרף מען דאָרט ניט גאָט ווייסט וואו־
הין. זיי, די כתרילעווקער, האָבען די דאַטשע, ברוך השם, ביי זיך
אונטער דער נאָז, טאַקי אין כתרילעווקע. דאָס הייסט, ניט אין
שטאָדט גופא, נאָר נישט וויט פון שטאָדט — אויף דער „סלאָ־
באָדקע“. דאָס איז די אַלטע כתרילעווקער סלאָבאָדקע, וואו מיר,
חדר־יונגלעך, פלעגען אַמאָל, אָנגעוואָפּענט מיט הילצערנע שווער־
דען און מיט געפאַרבטע ראָדביקסלעך, ארויסגעהן מלחמה האַלטען,
אַז ס'איז געקומען ל"ג בעומר. היינט איז די סלאָבאָדקע גאָר־
נישט צו דערקענען. פריהער האָט דאָס געהערט צו די גויים, היינט
געהערט עס שוין צו די אידען. דאָס הייסט, געהערען געהערט
דאָס היינט אויך צו די גויים, מחמת עס רעכענט זיך שוין מחוץ

לעיר, פון יענער זייט שטאָדט, טאָר דאָך דאָרט אַ איד ניט זיין. נאָר וואָהנען דאָרט זומער ביי׳ם גוי אויף דער דאַטשע — דאָס מעג מען. דאָס הייסט, מעגען מעג מען ניט, נאָר אַז איהר בעצאָהלט דעם פּריסטאַוו און אַז איהר נעמט אַרויס פון אַ דאָקטאָר אַ פּאַפּיער, אַז איהר זענט קראַנק און אַז איהר בעדאַרפט האָבען „וואָזדוך", לאָזט מען אייך אַריין אין דעם פערבאָטענעם גן־עדן.

נעבליבען אין כתרילעווקע איבער׳ן גאַנצען זומער און דערזעהען, ווי דער עולם פּאַקט זיך אין וועג אַריין, עס שלעפּען זיך פוהרען און פוהרלעך, גאַנצע קאַראַוואַנען, פון אויבען ביז אַראָפּ מיט כל טוב: בענקלעך און טישלעך, בעטען און בעטלעך, טעפּלעך און פּאָקרישקעס, קוימענס פון סאַמאָוואַרען, אויבערשטע פון שטויסלעך, קישענס און פּערינעס, אַלטע ווייבער און פּיצלעך קינדער — דער גאַנצער כתרילעווקער סקאַרב, — האָט מיך אויך אָנגענומען אַ יצר־הרע: איך וויל אויך פאָהרען אויף אַ דאַטשע. האָב איך געדונגען אַ פוהרעל און בין אַוועק אויף דער סלאָבאָדקע.

פאָהרענדיג, פרעגט מיך אפרים דער בעל־עגלה, יאַנקעל בולגאַטשעס אייניקעל, אַ בחור מיט אַ ווייסער מאַנישקע און מיט שטיוועלעטען, וואוהין וויל איך פאָהרען: קיין „ארץ־ישראל", אָדער קיין „פּאַלעסטינאַ"?

— פריהער קיין „ארץ־ישראל", דערנאָך קיין „פּאַלעסטינאַ"...

דאָ מוז מען איבעררייסען און געבען צו דערקלערען דעם לעזער, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין „ארץ־ישראל" און וואָס פאַר אַ „פּאַלעסטינאַ"? — דאָס איז אַזוי פּשוט, אַז נאַכדעם, ווי מע וועט עס אייך געבען צו פערשטעהן און איהר וועט דאָס צעקייען, וועט איהר אַליין זאָגען, אַז אַנדערש האָט עס ניט געקאָנט הייסען. אַזוי איז געווען די מעשה: פריהער האָבען אָנגעהויבען אַרויסצופאָהרען אויף דער סלאָבאָדקע זיך בעזעצען אויפ׳ן זומער, געוועהנליך, די רייכערע, די „פּני", די אַזוינערופענע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען; דערנאָך — די מיטעלמעסיגע בעלי־בתים, און דערנאָך—

שוין די ארעמערע, די סאמע חישטשע; און ס'איז געווארען אויס גוייישע סלאבאדקע, נאר א אידישער ישוב, און מע האט דאס דעריבער א נאמען געגעבען „ארץ־ישראל". וואס ווייטער האבען כתרילעווקער אידען אנגעהויבען פאהרען שטארקער און שטארקער, „ארץ־ישראל" איז געוואכסען, און עס האט אנגעהויבען ווערען ענג. האבען זיך די נגידים גענומען אפרוקען פון דער סלאבאדקע אלץ ווייטער און ווייטער, טיעפער אין דארף אריין, העכער ארויף, אויף יענער זייט בארג, און מיט דער צייט איז פון דער סלאבאדקע געווארען צוויי סלאבאדקעס: די אלטע סלאבאדקע, וואו די קבצנים זיצען, „ארץ־ישראל", און די נייע סלאבאדקע, וואו די אריסטאקראטען, די נגידים הייסט עס, זיצען, וואס מע האט דאס געקרוינט מיט'ן נאמען „פאלעסטינא". דאס הייסט, טאקי ארץ־ישראל, נאר פארט ניט ארץ־ישראל. „פאלעסטינא" איז מעהר מאדערן, מעהר אריסטאקראטיש.

פערשטעהט זיך, אז אין „פאלעסטינא" איז א סך שענער, ווי אין „ארץ־ישראל". אין „פאלעסטינא" זעהט איהר שוין נייע הייזלעך, הויפען מיט געפארבטע שטאכעטען, רייכע סעדער, גרינע גערטנער, שמעקענדיגע בלומען — מעשה דאטשע. אין „ארץ־ישראל" איז דאס שוין נישטא. א גוייש שטיבעל, מיט שטרוי געדעקט, בון אינוועניג און פון אויסוועניג אויסגעשמירט מיט גרויען לעהם, און סע שמעקט מיט מיסט און מיט קוה און מיט זויערטייג, א הויפעל, ווי א זשמעני די גרויס, א שטעלכעל פאר חזירים, א האהן שפאציערט ארום מיט היהנער, און קראפיווע מיט שטעכעלקעס מיט בוריאן, הויך געוואכסען — אט דאס איז דער גן־עדן פונ'ם כתרילעווקער דאטשניק אין „ארץ־ישראל". און מען איז צופריעדען פונדעסטוועגען, — אבי גאט העלפט, מע קאן בעצאהלען דעם גוי פאר דער דאטשע און ס'איז נאך דא וואס צו עסען אויך, שעפט מען תענוג און מע טהוט זיך אן כל הפערגעניגענס שבעולם: די ווייבער קאכען אפ דעם קאלטען בארשט, „שטשאוו" רופט מען עס, און שטעלען דעם סאמאוואר מיט שטעקלעך, מיט שפענ־

לעך און מיט פערטריקענטע בוזשיקעס, מע פּערשפּאַרט קויהלען. און די מאַנסבילען וואַרפען אַראָפּ די קאַפּאָטעס, זעצען זיך אַוועק גאַנץ שען אויף דער הוילער ערד, מע קוקט אַרויף אין אַנגעגליהטען הייסען הימעל אַריין און מע פּיהלט עפּים אַ מאָדנעם ריח, אַ ריח, וואָס מע האָט איהם קיינמאָל אין שטאָדט ניט געפּיהלט נאָך. היינט די קינדער? פון קינדער שמועסט מען ניט. פּאָר אידישע קינדער עפענט זיך דאָך גאָר אַ נייע וועלט, אַז עס קומט זומער אויף דער דאַטשע. און נישט איין וועלט, נאָר טאַקי אַלע דריי הונדערט צעהן וועלטען! אַ קלייניגקייט גראָז! אַ ווערטעלע קראַפּיווע! אַ שפּיעלעכעל קנאַקעלקעס! און בעזימער? און בוזשיקעס? און גרינע אַגרעסען? און רויטע ווײמפּערלעך? און געלע סאָנישניקעס? און ווייסע פּליטערלעך? און וואָס איז ווערטה אַנצוקוקען קליינע חיהנדעלעך, נאָר־וואָס אויסגעפּיקטע פון די אייער? און יונגע קאַטשקעלעך, אַ שטייגער, וואָס אַז זיי געהען, קאַטשען זיי זיך, ווי אַ כתרילעווקער נגידית'טע און מיוחסת שבת ביימאָג, אַז זי געהט אויפ'ן שפּאַציער? און דאָס, מיינט איהר, איז גאָר ניט, וואָס מע קאָן אין מיטען גאָס אַננעמען פולע זשמעניס מיט שטויב און מאַכען „חושך של מצרים“? און דער טעם פון נאָכלויפען נאָך אַ פולען וואָגען מיט נאָר־וואָס אָפּגעשניטענע ברויט און אַרויסשלעפּען אַ פּאָר זאַנגען פון הינטען — אַ מכה זאָל דער גוי וויסען? היינט די סאָזשעלקע, וואָס מע קאָן דאָרטען טהון עטליכע זאַכען מיט אַ מאָל: אי פיש חאַפּען, אי באָדען זיך, אי שווימען, אי עפּים נאָך?... דער עיקר איז דאָס באָדען זיך. מע וואָלט זיך געקאָנט דאָרטען באָדען און באָדען, פּאָליאָסקען זיך גאַנצע טעג, ווען ניט די שקצים'לעך, ימח שמם, וואָס קלויבען זיך צענויף אַקוראָט דעמאָלט, ווען אידישע קינדער האָבען אַראָפּגעוואָרפען פון זיך די אַרבע־כנפות'לעך, האַלטען שוין כמעט ביי די הויזלעך, — הויבען אָן די שקצים'לעך צו לאַכען און צו וואַרפען מיט שטיינדלעך און הוקען און טיוקען און שרייען: „העי, זשידאָטשקי! לייבסערדאַקי! ציצעלע! העי!“

און אידישע קינדער האפען זיך אנצוטהון, ציטערען, ווי די אנגעשראקענע שעפיעלעך. דער מאמעס מילך ווערד ביי זיי פער־קיהלט אינווענינג אין די בייכלעך.

זיצען זומער אויף א דאטשע, אחוץ וואס ס'איז א תענוג, איז דאס נאך א גדלות אויף: „וואוהין רעכענט איהר הײנטיגען זו־מער, אם ירצה השם, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען, ארויס־פאהרען אויף דער דאטשע, שרה־ברכה קרוין?" — „איך רעכען הײנטיגען זומער, אם ירצה השם, אז גאט וועט שענקען דאס לע־בען, זיך באזעצען ביי מיקאלע חזיר אין „ארץ־ישראל". און איהר, חנה־מירעל סערדצע, זאלט איהר מיר געזונד זיין, וואו רעכענט איהר זיך באזעצען הײנטיגען זומער, אם ירצה שם, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען?" — „איך רעכען, שרה־ברכה קרוין, הײנטי־גען זומער, אם ירצה שם, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען, זיך באזעצען אויך אין „ארץ־ישראל", ביי האווריליכע די שכור'טע — זי האט זעהר א וואוילע דאטשע"...

אט אזוי שמועסען זיך אויס צוויי בעל־הבית'טעס אין כתרי־לעווקע און טאפען זיך ביי די גוידערס און קוקען איינס אויף דאס אנדערע מיט גרויס גדלות, גלייך ווי דאס וואלטען געווען צוויי יעהו־פעצער דאמעס, וואס האבען אלסדינג און עס געהט זיי מעהר ניט אפ, נאר א דאטשע.

2.

ווער זענען זיי?

פרייטאג איז געווען די געשיכטע, אין סאמע ברען פון ראַ־טשע־סעזאן. די היץ איז געווען מיט סכנת־נפשות. כתרילעוו־קער אידען האבען זיך געאיילט קיין „ארץ־ישראל" אויף שבת,

זיך געשטופּט און געשפּאַרט און געקוועטשט און געריסן זיך צו אברהמעל דעם קאַליישטשיק אין פורגאָן אַריין, געקראַכן קאָפּ אויף קאָפּ און ממש געשלאָגן זיך פאַר די ערטער. אברהמעל'ס „קאַלייקע" — דאָס איז אַ פּראָדוקט פון כתרילעווקער פּראָגרעס, פון כתרילעווקער מאָדערניזם. בעצם אָבער איז דאָס אַ פּראָסטער וואָגן, אַ געוועזענע בויד, וואָס מע האָט אַרונטערגעריסן דאָס ביידעל, אַוועקגעשטעלט אין דער לענג פונ'ם וואָגן, איינע אַקעגן דער אַנדערער, צוויי לאַנגע בענק און — ויקרא שמו בישראל „קאַלייקע". דאָס איז געווען טאַקי אברהמעל'ס אויפטהו. ער האָט דאָס אויסגעטראַכט און ער עקספּלאָאַטירט עס עד היום הזה — ביז היינטיגן טאָג.

אברהמעל אַליין, דער קאָנדוקטאָר און דער בעל־הבית פון דער „קאַלייקע", איז זיך געשטאַנען תחילת ביי דער זייט, מיט אַ פּאַפּיראָסעל אין מויל, גאַנץ רוהיג און מיט פערגעניגען צוגעקוקט. ווי אַזוי אידען שלאָגן זיך איבער זיין „קאַלייקע". פונ'ם פערקוקטן היטעל אַרויף האָט אַרויסגעקוקט זיין ברייטער, געקניימטשטער, רויטער, שטאַרק־פערשוויצטער שטערן. איין האַנד האָט ער פערלעגט אַהינטער, איין אויג איז ביי איהם געווען צו, דאָס אַנדערע האַלב געשמייכעלט, גלייך ווי ער וואָלט וועלען זאָגן אויף בעל־עגלה־שפּראַך:

— שטופּט זיך, אידעלעך, שלאָגט זיך, רייסט זיך, בייסט זיך, לאָם איך נור אָקאַרשט אויסרויכערען אָט דאָס דאָזיגע פּאַפּיראָסעל, וועט שוין אַ רוח אין אייער פּאַרענט און מיטען אַריין און ס'וועט קומען אַ גוטע חלירע אויף אייער טאַטען!

און כך הוה. אויסגעשפּיגען דאָס לעצטע שטיקעל פּאַפּיראָס, האָט ער פערקאַטשעט די אַרבעל און אַ נעם געגעבן זיך צו די פּאַסאַזשירען — מאַכן אַ „פּאַראַנדעק" אין דער „קאַלייקע". שטיל, אָהן ווערטער און גאָר אָהן שום צערעמאָניעס, האָט ער גענומען שלעפּען וועמען פאַר אַ האַנד און וועמען פאַר אַ פּוס פון דעם פורגאָן אַרויס, וואַרפען זיי אַראָפּ פון דער „קאַלייקע", גלייך ווי ראַס

זואָלטען געווען ניט קיין לעבעדיגע מענשען, נאָר טוידטע זעקלעך
קאַרטאָפּליס, חריין אָדער מעהרען. גאָר ניט זיין עסק — איהר
מעגט איהם זידלען, איהר מעגט איהם שעלטען. וואָס הערט ער
אייך? דאָ איז ער בעל־הבית. און ניט נור בעל־הבית, ער איז
דאָ קייסער. און ניט נור קייסער אַליין, נאָר אַ „סאַמאָדער־
זשעץ" — אַ זעלבסטהערשער. וואָרום ער איז איינער. די „קאָ־
לייקע" — דאָס איז זיין אירעע. ער האָט דאָס צוגעטראַכט און
דורכגעפיהרט, און ער האָט פאַר קאָנקורענץ קיין מורא ניט, וואָ־
רום — אַנו, לאָז עמיצער פּרובען איהם נאָכמאַכען! קיינער וועט
ניט וואָגען זיך זאַטשעפּען מיט אַזאַ שייגעץ, ווי אברהמעל. איז
איינס. און צווייטענס, וואָס וועלען טהון צוויי „קאָלייקעס", אַז
איין „קאָלייקע" געהט אויך אַ גאַנצע וואָך לעדיג, אויסער ערב
שבת? דעריבער איז זיך אברהמעל פעסט מיט זיין פּרנסה, האָט
פאַר קיינעם קיין מורא ניט, סיידען פאַר גאָט. נאָך אַ מינוט —
און אברהמעל דער קאָנדוקטאָר איז שוין ביי זיך אויף דער קעלני.
אַ ציה מיט די לייצעס, אַ שמיץ מיט דער בייטש, אַ קנאַק מיט
דער צונג — און די שטאַרק בעזעצטע „קאָלייקע" געהט שוין. פאַר־
פאַלען. די איבערגעבליבענע פּאַסאַזשירען נעבאָך וועלען מסתמא
מוזען וואַרטען, ביז ער וועט זיך אומקעהרען צוריק נאָך אַ מאָל פון
„ארץ־ישראל" קיין כתרילעווקע, און די, וואָס האָבען נישט קיין
געדולד צו וואַרטען, וועלען אַ ברירה האָבען נעמען די פיס אויף
די פּלייצעס און — מאַרש צו פוס קיין „ארץ־ישראל" אויף שבת.

און אָט סאַמע אין דער מינוט, וואָס די שטאַרק־בעזעצטע
„קאָלייקע" האָט זיך גערירט פון אָרט, זענען אויסגעוואַכסען, ווי
פון אונטער דער ערד, נאָך אַ פּאָר פּאַסאַזשירען, אַ אידינע מיט
אַ מיידעל. די אידינע — אַנגעלאָדען פון אויבען ביז אַראָפּ מיט
קוישלעך און מיט פעקלעך. דאָס מיידעל — אין אַ היטעלע מיט
אַ זאָנטיקעל און מיט אַזשורנע הענטשקעלעך אויף די הענד. די
אידינע — פערשוויצט און פערשלומפּערט, פערטאַרעראַמט און
צעטראָגען, מיט אַ רויט פערברענט פנים, ווייסט ניט אויף

וואסער וועלט זי איז. דאס מיידעל — אויסגעפוצט, ווי א פּאניענ־קע, געהט שמאלע טריטלעך, איבער איהר שמאל קליידעל, פון וואנען עס זעהען זיך ארוים די לאקירטע קאמאשען אויף אזעלכע הויכע אבצאסען, אז ס'איז שווער צו פערשטעהן, ווי אזוי זי האלט זיך אויף די פיס.

נישט קוקענדיג דערויף, וואס די „קאלייקע" האט געריהרט פון'ם ארט, האט זיך די פערהאוועטע פערטארעראמטע אידי־נע מיט איין האנד אנגעחאפּט אינ'ם געהענדיגען וואגען, און ניט נענוג, וואס זי אליין איז געשטאנען אין א סכנה אויף דער'הרג'עט צו ווערען, האט זי נאך מיטגערופען דאס אויסגעפּוצטע מיידעל, נאכגעשריען צו איהר פון דער ווייטען:

— גיכער, אסתר'על, גיכער! חאפּ זיך אן מיט דער האנד אן דער „קאלייקע", ווארום מיר קאנען נאך פארשפּעטיגען!

און צום בעל־עגלה האט זי זיך אנגערופען:

— רב אברהמעל! גאט איז מיט אייך! וואס פליהט איהר אזוי? ביז שבת איז נאך וויט — איהר'ט נאך איינפאהרען!

אברהמעל דער בעל־קאלייקע האט ניט נור קיין חשק געהאט אפּצושטעלען דעם וואגען — אדרבה, ער איז נאך אריין אין אמ־ביציע — בעל־עגלה'שע אמביציע איז געפעהרליך! — און ער האט א ציה געגעבען ביי די לייצעס, און די אידינע האט ער מכבד גע־ווען מיט א פיינעם יברכך, אויסגעגאסען כל חמתו אויף גאנץ כתרילעווקע:

— בראש חאפּט זיי אוועק דער רוח, אז עס קומט פרייטאג! א גאנצע וואך קוקט מען ניט אן קיין פּארשוין אין די אויגען! א שטאדט — ברענען זאל זי אויפ'ן פייער! וויא, מאאי ווארא־בייטשיקי, קומען זאל א גוטע חלירע אויף אייער טאטען!

און ער האט דערלאנגט מיט דער בייטש די „ווארא־בייטשי־קעס", זיי זאלען מאכען פיס, און טאקי מיט דער אייגענער בייטש, וואס ער שמייסט די „ווארא־בייטשיקעס", האט ער דערלאנגט דער

איינגעגעסענער אידינע איבער דער האַנד, געגעבען איהר אַנצוהערעניש, זי זאָל אָפּלאָזען דעם „פּורגאַן".

דערמיט וואָלט זיך אפשר דער אינצידענט געווען געענדיגט. האָט זיך אַבער אין דער „קאַלייקע" געפונען אַ „קאַוואַליער", אַ יונגערמאַן אין ווייסע הויזען מיט אַ ברייטען געלען פּאַס, פון וועלכען עס האָט זיך אַרויסגעבאַמבעלט אַ לעדערן קייטעל מיט אַ שטאָלענער פּאָרקאַווע; אויף די פיס ווייסע שיך, אויפ'ן קאָפּ אַ קליין שטרויען קאַפּעלישעל, און דאָס פּנים אינגאַנצען געראַזירט, ווי ביי איין אַרטיסט, און מורא'דיג פערשוויצט. אין איין כהרף-עין האָט דער דאָזיגער יונגערמאַן ברי'ה'ש געגעבען אַ שפּרונג-אַרויס פון דער „קאַלייקע", מיט גרויס מסירת נפש אַרויפגעשטופּט אויף דער „קאַלייקע", גלייך צו די איבעריגע פּאַסאַזשירען אויף די פיס, פריהער די אידינע, דערנאָך דאָס מיידעל. דערנאָך האָט ער אַליין אויך געוואָלט אַרויפזעצען זיך, האָט אברהמעל דער בעל הקאַלייקע איהם אָפּגעהאַלטען. דער בעל-עגלה איז געווען אַזוי אויפגערעגט אויף דער עובדה פונ'ם געגאַלטען קאַוואַליער מיט די ווייסע הויזען און מיט דער שטאָלענער פּאָרקאַווע, אַז ער האָט נישט געקאָנט איינזיצען מעהר אויף דער קעלני. האָט ער מיט אַ שטאַרקען „טפּררר" אָפּגעשטעלט די פערדלעך, האַסטיג אַראָפּגעשפּרונגען פון דער „קאַלייקע" און איז צוגעגאַנגען גלייך צום יונגענמאַן מיט דער שטאָלענער פּאָרקאַווע, און בשעת מעשה האָבען איהם די אויגען געברענט, דאָס פּנים געפייערט און דער פערשוויצטער שטערן איז געוואָרען נאָך מעהר פערשוויצט.

דער יונגערמאַן, דער העלד, האָט, אַפּנים, פערשטאַנען, אַז דאָס וועט איהם גלאַט נים אָפּלויפען. האָט ער זיך גייציג אָוועקגעשטעלט אַקעגען דעם בעל הקאַלייקע, גרייט אָנצונעמען דעם אַרויסרוף. אויף די פּאַרשוינען פון דער „קאַלייקע" האָבען אַרויסגעזעהן, אַז דאָ וועט עפּיס פּאַרקומען אַ שענע זאַך, האָבען זיי זיך צוגעגרייט צו אַלסדינג און דערוויל בעטראַכט די צוויי העלדען, דעם בעל-עגלה מיט דער בייטש און דעם יונגענמאַן מיט דער פּאָרקאַווע, ווי זיי

שטעהען דאס אזוי אנגעדרודעלט איינס אויף דאס אנדערע, ווי די העהנער, און שמועסען זיך אוים אין קורצע, נאר אין שארפע ווערטער.

דער דאזיגער שמועס איז אזוי הויך־אינטערעסאנט און פאסט זיך שטארק צו א ראמאן, אז דער גאנצער דיאלאג מוז איבערגעגע־בען ווערען פינקטליך, סטענאגראפיש:

אברהמעל בעל־הקאליקע: זאג מיר נאר, יונגערמאן פון דער ציעג, ווער ביזט דו דאס, וואס איך קען דיך ניט?

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: וואס געהט עס אייך אן, ווער איך בין?

אברהמעל בעל־הקאליקע: וואס הייסט, וואס געהט עס מיך אן? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר וואס זאל איך ניט וויסען?

אברהמעל בעל־הקאליקע: וויבאלד אז דו ווייסט יא, ווער איך בין, פרעג איך דיך, וואס ביזט דו דא פאר א מונדערפעצער, וואס דו נעמסט מיר ארויף פארשווינדלעך אויף דער „קאלייקע" אהן מיין וויסען? און וואס פאר א מחותן ביזט דו מיט אט די ווייבער?

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: וואס פאר א מחותן איך בין — איז ניט אייער עסק. איהר זעצט זיך אוועק אויף אייער ארט, טהוט א שמיים די פערדלעך און פאהרט קיין „ארץ־ישראל"!

אברהמעל בעל־הקאליקע: אזוי זאגסטו דו? און איך זאג דיר, אז איך וועל ניט ריהרען פונ'ם ארט, ביז אט די דאזיגע אידינע מיט אט דעם דאזיגען מיידעל וועלען מיר ניט אראפ פון דער „קאלייקע"!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: וואס רעדט איהר?

אברהמעל בעל־הקאלייקע: אט דאס, וואס דו הערסט! אניט זאל איך איינגעמען א מיתה משונה אט דא אויפ'ן ארט, אדער ס'זאל קומען א גוטע חלירע אויף דיין טאטען!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: בשום אופן וועט איהר ניט ריהרען פון דעם ארט, זאגט איהר?

אברהמעל בעל־הקאלייקע: בשום אופן ואופן!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין געלד אין דער וועלט?

אברהמעל בעל־הקאלייקע: אפילו פאר קיין מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: און פאר צוויי מיליון?

אברהמעל בעל־הקאלייקע: אפילו ניט פאר קיין צעהן מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין צעהן מיליון אויך ניט? זייט זשע מיר געזונד און שרייבט בריוולעך!

און איידער דער בעל־הקאלייקע האט בעוויזען צו עפענען דאס מויל, איז שוין דער יונגערמאן פון דער פאדקאווע געזעסען אויף דער קעלני פון דער „קאלייקע", געגעבען א נעם די לייצעס צו זיך אין די הענד אריין און מיט א הוק און מיט א פייף און מיט איין אויסרוף: „וויא, וואראבייטשיקי, פאשאל, פאשאל!" האט די „קאלייקע" זיך געגעבען א טראג פון כתרילעווקע קיין „ארץ־ישראל" מיט אזא אימפעט און מיט אזא טרייסלעניש און טראסקעניש, אז די פארשוינען האבען זיך געמוזט אנחאפען ביי די פערענטשעס פון דער „קאלייקע", און די ווייבער האבען אויפ־געהויבען א קוויטשעריי מיט א געלעכטער אינאיינעם.

געקוויטשעט האבען די ווייבער פאר שרעק, זיי זאלען, חלילה, ניט ארויספאלען, און געלאכט האט מען פון אברהמלען דעם בעל־הקאלייקע, ווי ער לויפט עס נאכ'ן וואגען, מאכט מיט דער ביימ'ש

און שרייט, מע זאָל אָפּשטעלן די פּערדלעך, און שעלט, אַז אַ גוטע חלירע זאָל קומען אויף עמיצענס טאַטן, נאָר קיינער הערט איהם ניט — „אַ ריינע קאָמעדיע!" גאַנץ „ארץ־ישראל" איז אַרויס אויף די דאַטשעס, בעלעגערט די „וואַרענדעס", צוגעקוקט די דאָ־זיגע „קאָמעדיע", ווי די „קאַליקע" טראַסקעט, און עפּיס אַ פּרעמ־דער יונגערמאַן זיצט אויף דער קעלני און בראַקט די פּערדלעך. אידען האַלטען זיך צו, ווייבער קוויטשען, און אברהמעל אַליין, דער בעל־הבית פון דער „קאַליקע", לויפט נאָכ'ן פורגאָן גאַנץ ווייט, מאַכט מיט די הענד, ווי אַ משוגענער — וואָס זאָל דאָס בע־דייטען?

* * *

איצט פרעגט זיך: ווער זענען דאָס געווען די אידינע מיט'ן מיידעל? און דער יונגערמאַן פון דער פּאָדקאָוועו? און וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט זיי, וואָס ער האָט מיט אַזוי פיעל מסירת נפש איינגעשטעלט פאַר זיי דאָס לעבען? די צו־ענגע גרענעצען פון אַ קאַפּיטעל געבען ניט, ליידער, די מעגליכקייט אויסצודער־צעהלען אַלסדינג אויף אַ מאָל, און דעריבער מוז דער פריינד לעזער זיך אננעמען מיט גדולה, צו לייענען די ווייטעריגע קאַ־פּיטלעך, ביז ס'וועט איהם אַלסדינג קלאָר ווערען.

3.

דער „פורים" מיט'ן „תשעה באב".

ווער וואָלט דאָס געקאָנט גלויבען, אַז צוליעב די גזירות, וואָס מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער, וועט כתרילעווקע ווערען אַ כרך און די כתרילעווקער דאַטשעס, „ארץ־ישראל" און „פּאַלעס־טינא", וועלען ווערען איבערפילט מיט אידען און בעריהמט אויף דער גאַנצער וועלט? ס'איז תמיד אַזוי: פון יענעמ'ס חורבן ווערד דער געבויט, פון איינעמ'ס מפלה ווערד דער צווייטער נתגדל און פון אייער אומגליק ווער איך נעהאָלפען. ס'איז אַ גאָט־זאַך. און קיינער איז אין דעם ניט שולדיג. כתרילעווקע — אודאי און אודאי ניט. כתרילעווקע האָט ניט געוואָלט, מע זאָל טרייבען די אידען

פון יעהופעץ. נאר אז מע האט זיי ארויסגעטריבען, האט כתרילעווקע געהעכערט דעם מקח פון דירות און קלייטען. און איהרע דאטשעס זענען געווארען מיט גאלד גלייך. בעזונדער האבען זיך געגעבען א הויב־אויף די דאטשעס, וואס אויף דער זייט בארג, אינ׳ם אידישען טייל, וואס הייסט „ארץ־ישראל“. מע האט אנגעהויבען ארויסצופאהרען אהין אויף זומער פון יעהופעץ און פון בויבעריק און פון דער גארער וועלט. כתרילעווקער אידען, די בעריהמטע וועלט־עקספלאטאטארס, האבען עס פערשטאנען און האבען בעוויזען אויסצונוצען די לאגע על צד היותר טוב. מע האט אנגעהויבען אפדינגען גויישע שטיבלעך און עפענען געשעפטען, צום מיינסטען קלייטלעך פון באקאליי און פון עסענווארג, קיאסקען פון סאדע־וואסער און פון אלערליי געטראנקען, און עפענען אכסניות, האטעלען און פאנסיאנען. דערהויפט — פאנסיאנען. אויף פאנסיאנען האבען זיך די כתרילעווקער אידען אווארף געגעבען, ווי די היישעריקען, און ארויסגערופען א מורא׳דיגע קאנקורענציע. דערווייל פערמאגען מיר אין „ארץ־ישראל“ אויף די דאטשעס, אייגענטליך, נור צוויי פאנסיאנען. נאר מע שמועסט שוין פון א דריטען און פון א פיערטען און פון א פינפטען — די אלטע כתרילעווקער מכה: *אז יענעם לוינט זיך אפשניידען די נאז, לוינט זיך מיר אויך.*

וויפיעל עס וועלען אמאל, מיט דער צייט, זיין אין „ארץ־ישראל“ פאנסיאנען — קאן מען פאראוים ניט וויסען. נאר די צוויי פאנסיאנען, וואס „ארץ־ישראל“ פערמאגט דערווייל, זענען ווערטה צו־בעשריבען ווערען אין א בוך, און, אויב ס׳איז א בעשערטע זאך, זאלען זיי פעראייביגט ווערען.

דער ערשטער פאנסיאן געפינט זיך אין עק שטאדט, ניט ווייט פונ׳ם נייעם אידישען בית־עולם, אויף יענער זייט בריקעל, אקוראט וואו עס הויבען זיך אן די גויישע הייזער, און הייסען הייסט ער מיט א שענעם ראמאנטישען נאמען: „*דערקוויקעניש*“. און די בעל־הבית׳טע, וואס האלט דעם פאנסיאן, הייסט,

אייגענטליך, אלטע, נאר רופען רופט מען זי: „ד ע ר ק ו ו י ק ע־
נ י ט ש ק ע“. אז איין כתרילעטשקע, למשל, פרעגט ביי דער אנ־
דערער: „וואו וואוינט איהר, פערעל קרוין?“ ענטפערט זי איהר
מיט א ניגון: „וואס הייסט וואו וואוין איך? איך וואוין ביי דער
דערקוויקעניטשקע וואוין איך“. דער נאמען איז אפילו א ביסעל
צו א לאנגער און קלינגט עפים נישט אזוי פיין, און ניט איעדער
וועט דאס אזוי גרינג קאנען ארויסרעדען: א סימן האט איהר —
פרובט אקארשט זאגען עס גיך, אין איין אטהעם: „אינ'ם דער־
קוויקעניש ביי דער דערקוויקעניטשקע“, — וועט איהר זיך געווים
פערפלאנטען. דערפאר אבער האט דאס „דערקוויקעניש“ א
מעלה — די דאטשע צייכענט זיך אוים מיט איהר „ווארענדע“.
א גרויסע ברייטע „ווארענדע“. א פעלד, ניט קיין „ווארענדע“.
אויף דער דאזיגער „ווארענדע“, אז מע טראגט ארויס דעם סאמא־
ווארער און מע זעצט זיך אוועק טרינקען וויסאצקי'ם טיי — איז דאך
א חיות פון גאט! דריי מנינים אידען קאנען דארט טיי טרינקען.
פערשטעהט זיך, ניט אלע אינאיינעם, נאר ביסלעכווייז, איינס
נאך דאס אנדערע. זעהט איהר, דער פאנסיאן, וואס שטעהט אקור־
ראט אקעגען דעם „דערקוויקעניש“ און הייסט מיט א וואזשנעם
נאמען: „ג ן ־ ע ד ן“, האט שוין מחילה א פייג, ניט קיין „ווא־
רענדע“. דערפאר האט אבער דער „גן־עדן“ א גארטען, וואס בע־
שטעהט קעגען צעהן „ווארענדעס“. אינ'ם דאזיגען גארטען וואק־
סען אייך פון כל טוב: ציבעלקעלעך און רעטאכלעך, קנאבעל און
חריין, און בוריאן און קראפיווע, און „סאנישניקעס“, וואס געבען
„סעמעטשקעס“ אויף א גאנץ ווינטער ביז פסח. און אז גאט העלפט,
עם גיט זיך אוים א גערעט, דערגרייכט דער בוריאן מיט דער קרא־
פיווע כמעט ביז דער הויך פון א מענשען, און די „סאנישניקעס“—
נאך העכער פון א מענשען.

פערשטעהט זיך, אזביידע פאנסיאנען פיהרען צוליעב קאנ־
קורענציע א ביטערען קאמפף, און וואס איינער רעדט אוים אויפ'ן
אנדערען — מעג עס פאלען אין ים אריין. למשל, די „דערקוויקע־

גיטשקע“ זאגט אויפ'ן „גן־עדן“, אז דארט האדעוועט מען די אורחים מיט „וואזדעף“, און דער „גן־עדן“ זאגט אויפ'ן „דערקוויקעניש“, אז איבער דעם, וואס דארט בייסט מען זיך, שלאפען די פאנסיאנערען א גאנץ זומער אין דרויסען... ס'איז אבער נישט אמת: נישט אין „גן־עדן“, נישט אין דעם „דערקוויקעניש“ איז פארהאן דער מין, וואס ווערד אנגערופען אויף זייער לשון „וואזדעף“; און בייסען בייסט מען זיך אין ביידע פאנסיאנען אזוי געשמאק, אז מע פער־שעלט זיך דאס געביין. אין דעם איז אבער קיינער נישט שולדיג. דאס איז א גאט־זאך. ווי ווען ס'איז בעשערט. א מאל מאכט זיך, זאלט איהר פערפאהרען אינ'ם גרעסטען רייכסטען האטעל אין דער וועלט, און איהר שלאפט אפ א גאנצע נאכט ביז אין דער פריה — און קיינער משעפעט אייך נישט. און א מאל זאלט איהר זיך אפשטעלען אין א וויסטער פינסטערער אכסניה, אין א חדר'על די גרויס ווי א געהניץ, און פונדעסטוועגען זאל מען אייך [illegible] בעפאלען פון אלע זייטען, און איהר בעוואונדערט נור, פון וואנען האבען זיי זיך גענומען אזוי פיעל? די חדרים אין ביידע דער־מאנטע פאנסיאנען זיינען נישט איבעריג גרויס און נישט איבעריג ליכטיג. דערפאר קאסט אייך אבער דארטען דאס לעבען גאר [illegible]ער. מע קאן זאגען — וואלוועל, טאקי בזיל־הזול. פאר צוויי דריי־ערלע א וואך, למשל, האט איהר אייך אלטויינבו: א [illegible] און א „ווארענדע“ און „וואזדעף“ און עסען. דאס הייסט, עסען איז גליי־כער איהר זאלט דארט נישט עסען. ווארום איהר וועט מוזען אנ־קומען; זאגט מען, דערנאך צו די כתרילעווקער דאקטוירים, וואס האַ־בען אויך א טבע פון בייסען זיך... זיי, די דאקטוירים, וועלען אייך האדעווען מיט אפטייק און מיט קרייטעכצער און מיט פראש־קעס און מיט פילען, און סוף־כל־סוף וועלען זיי אייך אפשיקען אדער קיין קארלסבאד, אדער קיין עמס, אדער נאך ווייטער — אין אזא ארט, וואו מע פערשפארט א גובערנאטארסקי פאס און מע בעדארף נישט גנב'ענען די גרעניץ... עד כאן כתרילעווקער פא־

סיאַנען אין „ארץ־ישראל“. איצט גענען מיר אַריבער צו די העלדען פון אונזער זומערדיגען ראָמאַן.

* * *

די פּערהאָוועטע, די פּערטאַרעראַמטע אידינע, וואָס דער יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע, אויב דער לעזער קאָן זיך דערמאַנען, האָט זי אַזוי העלדיש אַרויפגעזעצט צו אַברהמלען אויף דער „קאַלייקע“, — דאָס איז געווען ניט מעהר און ניט ווענינער, ווי די בעל־הבית'טע פון דעם אויבענדערמאַנטען „גן־עדן“; און דאָס שענע מיידעל מיט'ן נאָמען אסתר'על, אויב די לעזעריו האַלט קאָפּ, — דאָס איז איהר טעכטערעל; און דער העלד אַליין, דער יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע — דאָס איז זייער אורח, זייער „פּאַנסיאָנער“. די בעל־הבית'טע פון'ם פּאַנסיאָן „גן־עדן“ איז אַליין אַ כתרילעטשקע פון כתרילעווקע און הייסט מיט אַ מאָדנעם נאָמען. הייסען הייסט זי שרה, נאָר רופען רופט מען זי שרה משה פורים'ס. איבער וואָס? ווייל איהר מאַן הייסט משה פורים. און זייער טעכטערעל רופט מען הינטער די אויגען „אסתר'על שרה משה פורים'ס“. עפּיס נישט אַזאַ פּאַעטישער נאָמען, אמת. עס דאַרף אייך אָבער קיין חדוש ניט זיין. פאַרהאַן אין כתרילעווקע אַ סך ערגערע נעמען. למשל, אַט האָט איהר אַ צעטעל פון כתרילעווקער בעלי־בתים, אַרויסגענומען פון אַ רייסטער ביי אַ ציוניסטישען פּעראיין: יענקעל צ ע ־ ר י ם ע נ ע ר, דוד ליב ו ו י י מ פ ע ר ל ע ך, חיים נ ע כ ־ ט י ג ע ר ט א ג, מענדעל א ס א ר ע ד ע ב ר י י, בעני פּ א ט ש ־ א י ה מ א ו י ס, זלמן ב א ר ג א ר א פּ, נפתלי ח א פּ ־ א ט ע נ צ ע ל — און נאָך אַ סך, אַ סך אַזעלכע מאָדנע נעמען, וואָס מע קאָן גאָר אַזוי קלוג ניט זיין און פערשטעהן, פון וואַנען זיי האָבען זיך גענומען?

אַט דער שרה משה פורים'ס מאַן, דאָס הייסט, משה פורים אַליין, איז בטבע אַ איד אַ שניידער, נאָר ווייל ער האָט אין כתרילעווקע ווינציג פּרנסה, און אַזוי ווי זיין ווייב שרה איז אַ גרויסע בריה'טע אויף קאָכען פיש, באַקען לעקאך און פּרעגלען איינגע־

מאכטם, און מחמת זיי זענען שוין געזעסען א זומער אין „ארץ־ישראל" אויף א דאטשע, האבען זיי אנגעשמעקט ביי א בעקאנטען גוי, אקוראט אקעגען דעם „דערקוויקעניש", א הויף מיט א גארטען, אוועקגעדונגען ביי איהם דעם הויף מיט'ן גארטען, אויסגעשמירט די שטוב פון אינווענינ און פון דרויסען מיט ווייסען לעהם, אויפגעהאנגען א ברעטעל און אנגעשריבען מיט גרויסע אותיות אויף אידיש:

„שרה־משה־פורים'ס גן־עדן. כשר".

האט דאס מסתמא די בעלי־בתים פונ'ם ערשטען פאנסיאן „דערקוויקעניש" רעכט פערדראסען, האבען זיי געשלעפט שרה משה פורים'ס צום רב מיט א דין־תורה. זיי האבען גע'טענה'ט, אז זיי האבען אזוי אויך קיין פרנסה ניט, נאר איצט איז געקומען אט די שרה משה פורים'ס מיט איהר „גן־עדן" אקוראט אקעגען זייער „דערקוויקעניש" און וויל זיי גאר אינגאנצען צעברעכען מיט זייער פרנסה! האט אבער משה, שרה משה פורים'ס מאן, גע'טענה'ט, אז ער איז אויך א איד און זוכט אויף א שטיקעל ברויט — און ווער קאן איהם זאגען א דעה, וואו און פון וואנען ער זאל זוכען פרנסה? אודאי, ווען דער אלטער רב רב יוזיפעל, עליו השלום, זאל לעבען, וואלט ער שוין געפונען א סגולה, ווי אזוי אויסצוגלייכען די צדדים. חבל על דאבדין דלא משתכחין! ניטא אזא רב, ווי רב יוזיפעל איז געוועז! איצט זענען דא צוויי רבנים אין כתרילעווקע, און ביידע קאנען זיי ניט הויזען צווישען זיך. זיי זאלען מיר מוחל זיין — צוויי קעץ אין איין זאק לעבען א סך שענער און א סך לייטישער, ווי די צוויי רבנים. און דער עולם האט פאר זיי קיין ברעקעל דרך ארץ ניט. נאר מיר האבען געהאלטען ביי די העלדען פונ'ם ראמאן, און פערקראכען זענען מיר צו די רבנים. דער לעזער וועט מסתמא זיין אזוי פריינדליך און וועט אונז מוחל זיין.

הקיצור, ביידע ווייבער, שרה משה פורים'ס און אלטע די „דערקוויקענימשקע", האבען זיך בעגעגענט אין כתרילעווקע אין א שמאל געסעל — דאס איז געוועז באלד נאך פסח, איידער דער

זומער־סעזאָן האָט זיך אָנגעהויבען—און ס'איז אַרויס צווישען זיי, זאָגט מען, זעהר אַ מיאוס'ער סקאַנדאַל... דאָס האָט אָבער אויך ניט געהאָלפען, ביז איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען — דאָס איז געווען סאַמע אין אָנהויב סעזאָן — האָבען זיך בעוויזען אין „גן־עדן" דער גאַספּאַדין „אוראַדניק" מיט צוויי סאָלדאַטען און האָט אַרונטערגעריסען, מחילה, דאָס ברעטעל מיט דיער אידישער אויפשריפט און האָט זיי נאָך געשטראָפירט מיט אַ דרייערעל, דערפאַר, וואָס זיי האָבען זיך ערלויבט אויסצוהענגען אַ אידיש שילד. שרה משה פורים'ס האָט גאַנץ גוט פערשטאַנען, אַז דאָס איז דער „דערקוויקעניטשקע'ס" ארבייט, האָט זי בעצאָהלט דעם אוראַדניק דאָס דרייערעל מיט נאָך אַ פינפערעל און זי האָט אויסגעפיהרט איהרס: זי האָט דאָס ברעטעל אויפגעהאָנגען, און עס הענגט דאָרטען עד היום הזה. און אַז ס'איז בעשערט, אַז אַ מענש זאָל האָבען פרנסה, מעגען שונאים צעזעצט און צעשפּרונגען ווערען, וועט זיך זיי ניט העלפען. די „דערקוויקעניטשקע" האָט נעבאָך געמוזט צוזעהען, ווי אַקעגען, ביי שרה משה פורים'ס אין „גן־עדן", איז שטענדיג פול געפּאַקט מיט אורחים און מיט פּאַנסיאָנערען, און נאָך מיט וואָסערע פּאַנסיאָנערען! אַט, למשל, נעמט דעם פּאַרשוין מיט די ווייסע הויזען און מיט דער פּאָדקאָווע — „דער גראַשען איז ביי איהם אַ ממזר; ביי אַזאַ פּאַנסיאָנער קאָן מען אָפּלעקען אַ ביינדעל, אויסקרענקען זאָל זי איהם, רבונו של עולם!" — אַזוי האָט די „דערקוויקעניטשקע" געבענטשט איהר קאָנקורענטין — און איז געווען גערעכט. שטעלט אייך פאָר, אַז דער יונגערמאַן פון דער פּאָדקאָווע איז געווען פריהער אַ י ה ר אורח. דאָס הייסט, ער האָט גע־האָט זיך אָפּגעשטעלט אין דעם „דערקוויקעניש". נאָר דער רוח האָט איהם אַריבערגעטראָגען אַהין, אין „גן־עדן" אַריין. צוליעב וואָס, מיינט איהר? „צוליעב שרה משה פורים'ס טעכטערעל, דער הולטייקע, פאַרברענט זאָל זי ווערען!" — מיר דריקען זיך אויס מיט'ן לשון פון דער „דערקוויקעניטשקע", פון וועלכער עס רעדט אַרויס די קאָנקורענציע. דער אמת איז אָבער ניט אַזוי. אונזער

העלדין, שרה משה פורימ׳ס טעכטערל, איז א מיידעל, וואס איז מלא חן, א מאמזעל, וואס האט געענדיגט פיער קלאסען גימנאזיע, לייענט ארציבאשעוו און רעדט רוסיש, קיין ווארט אידיש, און טהוט ניט פון דאנען אהין. דעם גאנצען „גן־עדן" האלט אויס שרה משה פורימ׳ס נעבאך אליין אויף איהרע פלייצעס. זי אליין קאכט און באקט און רוימט, און דער מאן, משה שרה משה פורימ׳ס, בעדיענט די אורחים, די פאנסיאנערען, שטעהט אויס אלע זייערע קאפריזען. חלילה וחס זייער טעכטערל זאל זיי מיטהעלפען מיט וואס ניט איז! אסתר׳על שרה משה פורימ׳ס וועט בעסער געהן אנגעטהאן נאך דער לעצטער מאדע, זיין אויסגעפוצט ווי א כלה, לייענען ארציבאשעוו, טאנצען „טו סטעפ" און „טאנגא" און אלע אנדערע מאדערנע טענץ. הייגט איהר רעדען רוסיש? מיט איהר רוסיש רעדען וועט זי אייך פערדרעהען דעם קאפ אלע כתרילעווקער בחורים, זיי פיהרען ביי דער נאז. און מעהר פון אלעמען האט זי פערדרעהט דעם קאפ און געפיהרט ביי דער נאז זייער פאנסיאנער, דעם יונגענמאן מיט דער פאדקאווע. דער דאזיגער יונגערמאן איז אליין איין אגענט פון נעה־מאשינעס, ניט קיין בעווייבטער, און הייסען הייסט ער מיט א מאדנעם נאמען: „תשעה־באב" — א ר א ן ס א ל א מ א נ א ו ו י ט ש ט י ש ע ב א ו ו.

געוואוירע געווארען, אז ער איז איין אגענט פון נעה־מאשינעס און אז ער הייסט „תשעה־באב" און אז ער איז נאך ניט קיין בעווייבטער, האט „ארץ־ישראל" גע׳פסקנ׳ט אין איין קול, אז דאס איז פאר׳ן בעל־הבית פונ׳ם „גן־עדן" איין אויסגעצייכענטער שדוך, איין אמת׳ער זווג מן השמים, א באשערטע זאך פון גאט: „ד ע ר פ ו ר י ם מ י ט ׳ ן ת ש ע ה ־ ב א ב — הא־חא! זינט די וועלט שטעהט, איז נאך אזא גלייך פארעל ניט געווען!" — און ווער שמועסט פון יענעם פרייטאג אן, וואס ער איז געקומען מיט אברהמעל׳ס „קאלייקע" קיין „ארץ־ישראל", איז דער „פורים" מיט׳ן „תשעה־באב" נישט אראפ פון דער צונג. דער יונגערמאן פון דער פאדקאווע זאל, אשטייגער, געווען ארויסהעלפען שרה משה

פורים׳ס טעכטערל פון איין אומגליק — למשל, ארויסשלעפּען זי פון׳ם טייך, אדער אראפּנעמען פון דער תליה, אדער ארויסראַטעווען פון גזלנים׳ס הענד, אדער גלאט מציל זיין פון א זיכערען טוידט. — וואלט דאס ניט געקאנט האבען בשום אופן דעם חן מיט דעם עפעקט, וואס ס׳האט געהאט זיין ארויפזעצען זי מיט איהר מאמע צו אברהמלען אויף דער „קאלייקע". און דערנאך זיין אריינפאהרען יענעם פרייטאג מיט׳ן גאנצען טראַסק קיין „ארץ־ישראל", דאס זיצען זיינס אויף אברהמעל דעם בעל־הקאלייקע׳ס ארט, און אברהמעל׳ס נאכלויפען פון הינטען נאך דער „קאלייקע" — דאס אלץ אינאיינעם גענומען האט אנגעמאכט אזא רעש אין „ארץ־ישראל" און ארויסגערופען אזא געלעכטער צווישען די דאטשניקעס, אז ניט ווילענדיג איז דער יונגערמאן פון דער פּאַדקאווע געווארען ביי זיי א העלד. און שרה משה פורים׳ס טעכטערל — א העלדין. און ס׳איז אוועק א רעדעניש מיט א שמועסעריי, א מאכעניש מיט די אויגען און א סמארעניש מיט די נעז פון „ארץ־ישראל" ביז כתרילעווקע, און עס האט שוין געהאט שיערשיער דערגרייכט צו דער כתרילעווקער פּרעסע. דער „קאפּעליש" מיט דער „יארמעלקע" וואלטען שוין געהאט שטאף און זיי וואלטען שוין געמאכט דערפון א גאנץ פיינעם פּירוש... האט מען אבער פערהאפּט בעציטענס מיט די אנאנסען, וואס מע האט געלאזט אפּדרוקען אויף ביידע גאזעטען אויף דער ערשטער זייט:

עספּיר מאיסעיעוונא פּ ו ר י ם אראן סאלאמאנאוויטש ט י ש ע ב א ו ו פּ ע ר ל ו י ב ט !

און דא הויבט זיך ערשט אן און עס ענדיגט זיך דער רעכטער ראמאן.

.4

די חתונה אין „גן־עדן“.

זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט און „ארץ־ישראל“ אַ קור־אָרט איז דאָרט נאָך קײנמאָל אַזוי לעבעדיג און פרײליך ניט גע־װען, װי יענעם טאָג, װען שׂרה משה פורים'ס האָט חתונה גע־מאַכט איהר טעכטערעל, עספיר מאַיסעיעװנאַ פורים, פאַר'ן פּאַנ־סיאָנער, אַראָן סאָלאָמאָנאָװיטש טישעבאָװ.

אַ טאָג האָט זיך אָװעקגעשטעלט דעמאָלט אײן אױסגעצײכענ־טער. אײנער פון יענע אױסדערװעהלטע זומערדיגע טעג, װען אַלס־דינג רוהט זיך אָפּ, װערד אָנשלאָפען; װען די זון בראָט און גיסט מיט פײער, נאָר אַ קלײן װינטעלע, מע װײסט ניט פון װאַנען, בלאָזט פערבײ און קיהלט אָפּ די ברענענדיגע שטראַהלען, מאַכט זײ װײך און אָנגענעהם. װי די סאָלדאַטען מיט קאָלירענדיגע קאַסקעס, שטעהען די הױכע סאָנישניקעס אױסגעצױגען, קױם־קױם װאָס זײ ריהרען זיך פון'ם קלײנעם װינטעלע, װאָס גלעט זײ מיט ליעבשאַפט איבער די געלע סאָמעטענע בלעטלעך. אַלץ רוהט. אַלץ שלאָפט. נאָר װען־ניט־װען בעװײזט זיך אַ פוהר, אָנגעלאָדען הױך מיט סנאָפּעס ברױט פון פעלד. די רעדער פון דער פוהר קרעכ־צען־אונטער שטילערהײד. דער גױ מיט'ן שװאַרץ־פערברענטען גלאַנצענדיגען פּנים געהט אױף־צו־פריהער אַ באַרװיסער, מיט אַ צעהראַסטעטע האָר, דרעהט מיט דער בײטש פאַר די אָכסען און שמועסט מיט זײ אױף זײער לשון: „הײ! סאָב־סאָב, סאָלאָװײ!“ און די אָכסען, פערטיעפט אין זיך, געהען איהם נאָך פּיס־טריט. הינטער'ן װאָגען לױפען אַ פּאָר באַרװיסע יונגלעך, אידישע קינ־דער, רײסען אַרױס אַ פּאָר זאַנגען פון די סנאָפּעס און װילען נאָך. נאָר פּלוצים בלײבען זײ שטעהן פערכשופ'ט. װאָס איז די מעשה? אַקוראַט אַקעגען זײ טראָגט זיך אַברהמעל'ס פורגאָן, די „קאַלײקע“, אָנגעפּאַקט פול און פול מיט מאַדנע פאַרשװינען, און די מאַדנע פאַרשװינען האַלטען מאַדנע אינסטרומענטען אין די הענד. דאָס

זענען די כתרילעווקער כלי־זמר געקומען קיין „ארץ־ישראל“ צו שרה משה פורים'ס אויף דער חתונה.

— די כלי־זמר פאהרען! די כלי־זמר פאהרען!

און די בארוויסע יונגלעך לאזען זיך פאר דער „קאליקע“ מיט איין אימפעט צוריק אהיים אנזאגען א בשורה: די כלי־זמר פאהרען! די כלי־זמר פאהרען!

און ביי שרה משה פורים'ס איז שוין אלסדינג גרייט צו דער חתונה. דער גאנצער פאנסיאן איז פערוואנדעלט אין א שלאס צוליעב די צענויפגערופענע געסט פון „ארץ־ישראל“. אינ'ם בע־ריהמטען גארטען פון „גן־עדן“ שטעהען לאנגע טישען, געדעקט מיט כל טוב, בראנפענס און לעקאכער און איינגעמאכטסען. בים־לעכווייז הויבען אן צענויפקומען זיך משפחה און גוטע פריינד פון כלה'ס צד, אלע אנגעטהאן, ווי מחותנים, און סתם געסט — דאטשניקעס און דאטשניצעס פון „ארץ־ישראל“. די דאטשניקעס אין שבת'דיגע קאפאטעס און יום־טוב'דיגע קאשקעטען, און די דאטשניצעס אין זיידענע קליידער מיט זייער גאנצער ציערונג. יונגע ווייבלעך און מיידלעך, אויסגעפוצט נאך דער לעצטער מאדע, די פנים'ער בעצייטענס פעררויטעלט און פערשוויצט, זענען גרייט האפען א טענצעל. לאזען נור די כלי־זמר אויפהערען רימפלען און שקרימפלען, אנצושטעלען די אינסטרומענטען, און שוין געבען עפיס א מאל א שפיעל. חתן־כלה זיצען אויסגעפוצט; ער אין א גלאנצעדי־גען צילינדער, זי אין א ווייסער פאטא — א פרינץ מיט א פרינצע־סין, דער „תשעה־באב“ מיט'ן „פורים“! און די מחותנים — משה פורים מיט'ן ווייב, שרה משה פורים'ס — זיי לויפען ארום, ווי די פער'סמ'טע מייז, שטארק פערטארעראמט און פערטראגען, ווי געוועהנליך טאטע־מאמע, וואס האבען דערלעבט אזא שמחה, זיי מאכען חתונה א קינד. און וואס איז מעהר וואונדער פון אלסדינג — צווישען די מחותנים פון כלה'ס צד איז צו בעמערקען אויך די בעלי־בתים פונ'ם פאנסיאן „דערקוויקעניש“. ווי קומען זיי אהער? אזעלכע ביטערע קאנקורענטען און אזוינע געפעהרליכע

שונאים! די מעשה איז גאַנץ פּשוט: אַ פּאָר טעג פאַר דער חתונה האָט שרה משה פּורים׳ס זיך מיישב געווען: צו וואָס טויג איהר שונאים? מע זאָגט: ס׳איז גלייכער צעהן גוטע פריינד איידער איין שונא. איז זי אַוועק צו דער „דערקוויקעניטשקע“ אַהיים, און גלייך ווי זיי האָבען זיך קיינמאָל אויף זייער לעבען נישט געקריגט, קיין שלעכט וואָרט, קיין צונג נישט איבערגעקעהרט, האָט שרה די מחותנת׳טע זיך אָנגערופען צו אַלטע דער „דערקוויקעניטשקע“: „גוט מאָרגען אייך, אַלטע לעבען! איך האָב צו אייך אַ בקשה“. „דהיינו, וואָס פאַר אַ בקשה, שרה׳ל קרוין?“ „איהר ווייסט דאָך, אַלטע לעבען, אַז איך מאַך חתונה מיין אסתר׳על“. „זאָל זיין אין אַ גוטער שעה, אין אַ מזל׳דיגער. איהר ווייסט דאָך, שרה׳ל קרוין, אַז איך בין אייך אַ גוטער פריינד. לאָז עס מיר אָנגעהן, וואָס איך ווינש אייך“. „אָמן. האָב איך אייך געוואָלט בעטען, אַלטע לעבען, איהר זאָלט מיר אָנטהון דעם כבוד און זיין ביי מיר אויף דער חתונה, איהר און אייער מאַנן און אייערע קינדערלעך“. „מיט׳ן גרעסטען כבוד, שרה׳ל קרוין. מיר האָבען זיך דען אַ מאָל געקריגט, חס ושלום? געהט אַהיים, מיר׳ן מירטשעם קומען אַלע זיך משמח זיין מיט אייך, גאָט זאָל נור געבען, ס׳זאָל זיין מיט גליק און מיט הצלחה, וואָרום אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס פאַר אַ חתן אייער טאָכטער נעמט“. „אָמן. מיר זאָלען דערלעבען ביי אייערע קינדער ניט ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט“. פאַר גרויס ליעבשאַפט האָבען זיך די ווייבער אַזש צעקושט אין די פּיסקלעך און האָבען שוין אַרויסגעקוקט אויף דער מינוט, וואָס נאָך דער חופּה, ווען מע וועט זיך נעמען ביידע פאַר די הענד און מע וועט איינס אַקעגען דאָס אַנדערע חאַפּען אַ פריילִיכס. דערווייל איז דער טאַרעראַם נאָך גרויס און עס הערען זיך שוין געשרייען, אַז די זון זעצט זיך — שוין צייט, שוין צייט צו דער חופּה געהן! אמת, חתן־כלה פאַסטען ניט. ס׳איז ניט ד ע ר חתן און ניט ד י כלה, וואָס האַלטען פון אַזעלכע „אידישע זאַבובאַנעס“ — גאָר פאַסטען! ס׳איז שוין אָבער באַלד נאַכט. דער גאַנצער הויף איז פול

מיט געסט. גאַנץ „ארץ-ישראל" האָט זיך צענויפגעקליבען אויף דער חתונה. די גאַנצע גאַס איז בעלאַגערט מיט שיקסעס און שקצים, וואָס זענען געקומען אָנקוקען אַ „זשידאָווסקע סוואַדבע". די שקצים זאָגען ווערטלעך, די שיקסעס שיסען אויס אַלע מינוט אַ ווילדען געלעכטער, מיט אַ הילך און מיט אַ קוויטש. אַ שמחה, אַ גדולה אין „ארץ-ישראל"! שוין. מע האָט שוין אַוועקגעשטעלט די פיער שטאַנגען מיט דער רויטער חופה, וואָס איז מיט גאָלדענע קאָטעסען פון אַלע פיער זייטען. און די כלי-זמר מיט'ן קעמעל-פויק האָבען געגעבען אַ חאַפ-אָפ דעם זיסען אומעדיגען ניגון, און די מחותּנים מיט די אונטערפיהרערס, אָנגעטהאָן אין די אויבער-שטע בגדים און מיט אָנגעצונדענע הבדלות אין די הענד, האָבען גענומען אַ נעם דעם חתן מיט דער כלה, און די צערעמאָניע האָט זיך אָנגעהויבען. די אַלטע שענע אידישע צערעמאָ-ניע.

דערזעהענדיג אידען דרעהען זיך מיט דער אויסגעפוצטער כלה אין סאַמע ווייסען אונטער דער חופה, אַרום דעם חתן מיט'ן גלאַנ-צעדיגען צילינדער, האָבען די צענויפגעלאָפענע שקצים זיך אָנגעע-רופען מיט אַ געלעכטער: „אָהאָ-האָ, דיוויטסיאַ, יאַק זשידי קרוז-טיאַטסאַ!" (אוי-אוי, זעהט נור ווי די אידען דרעהען זיך!) דאָס האָט אָבער גאָרניט געשטערט. דער רב איז שוין געווען גרייט צו נעמען דעם כוס אין דער רעכטער האַנד אַריין. דער חזן האָט שוין צוגעכט געמאַכט דעם האַלז אויף צו זינגען דעם „שוש תשיש". דער שמש האָט שוין געהאַלטען גרייט דאָס קידושין-פינגערל אי-בערצוגעבען דעם חתן, ער זאָל זאָגען דעם געוויסען „הרי את". פלוצים האָט זיך דערהערט פון דרויסען אַ „טפררר!" מיט אַ ירגזון איז צוגעפאָהרען אברהמעל'ס „קאָלייקע", און פון דאָרטען זענען אַרויסגעשפרונגען צוויי יונגע ווייבלעך און געלאָזט זיך מיט אויס-געשטרעקטע אָרעמס גלייך צו דער חופה. עס איז געווען אוני-מעגליך צו זעהען זייערע פּנים'ער אין דער פינסטער. מע האָט נור געהערט זייערע ווייבערשע קולות, ווי ביידע אינאיינעם האָבען גע-

ליאַרעמט, געיאָמערט און געשאָלטען, איבערשלאָגענדיג איינע דער אַנדערער:

— שטעהט, אידישע קינדער!

— גיט איהם ניט קיין חופה וקידושין!

— פאַרחאַפּט זאָל ער ווערען!

— דער שלאַק זאָל איהם טרעפען!

— אט דער שאַרלאַטאַן! אַט דער הולטיי! אַט דער ממזר!

— קוקט איהם אַן אין'ם קאַפּעליש! ער איז דאָך מיינער אַ מאַנן!

— איך האָב דאָך פון איהם אַ קינד, האָבען זאָל ער אַ ווינסטען סוף!

— און מיך האָט ער מקדש געווען ערשט היינטיגען נאָך פסח! צוגענומען אַכט הונדערט קאַרבען, ווי איין גראָשען, אַכט הונדערט מכות זאָלען זיך איהם אויסזעצען, רבונו של עולם, אויפ'ן פּנים און אויף דער צונג און אויפ'ן גאַנצען לייב, ער זאָל ניט דערלעבען מעהר צו פאַהרען, באַגראַבען אידישע טעכטער, פאַרוויסטען און פאַרפינסטערען זייער לעבען!

— גיט איהם אַהער, דעם גנב, אַט פאַהר איך איהם אריין מיט מיינע נעגעל און רייס איהם אויס די אויגען!

— אין קייטען זאָלט איהר איהם קאָווען! אין אייזערנע קייטען! מיינע אַכט הונדערט קאַרבען, אַכט הונדערט מכות, רבונו של עולם!... — — — — — — — — — — — — — — — —

— —

עפּילאָג

פאַר די כתרילעווקער גאַזעטען, פאַר'ן „קאַפּעליש" מיט דער „יאַרמעלעקע", איז די דאָזיגע שרעקליכע געשיכטע, וואָס האָט זיך פּערלאָפען אין „גן־עדן" אויף דער דאַטשע, געווען איין אמת'ער יום טוב. עטליכע טעג דורכאיינאַנד האָבען זיי ניט אויפגעהערט

צו שרייבען און צו שרייבען. די ערנסטע פּובליציסטען, די מוסר־זאָגער, האָבען נישט אויפגעהערט צו שטאָפּען דעם עולם מיט מוסר און לערנען שכל, ווי אַזוי מע דאַרף זיין געהיט היינטיגע צייטען ביי חתונה מאַכען אַ טאָכטער פאַר אַ מאַן מיט אַ רוסישען נאָ־מען „טישעבאָוו“: און די וויצלער האָבען זיך געוויצעלט און גע־ווערטעלט גאָר אָהן אַיין אויפהער: „ווי קאָן אַרויסקומען גוטס פון אַ פּורים מיט אַ תשעה־באב?“ — און אויסגעלאָזט האָט זיך עס דערמיט, וואָסביידע צייטונגען, סאַי דער פּראָגרעסיווער „קאַ־פּעליש“, סאַי די אָרטאָדאָקסישע „יאַרמעלקע“, האָבען אָנגעזאָגט זייערע לעזער אַ פּרייליכע בשורה מיט מורא׳דיג גרויסע אותיות, אַז גאָר אין גיכען הויבען זיי אָן צו געבען דעם עולם אַ מתנה — אַ נייעם מאָדערנעם, זעהר שפּאַנענדען און הויך בעלעהרענדען ראָ־מאַן פון איצטיגען אידישען לעבען מיט אַ מוסר־השכל. ביים „קאַ־פּעליש“ וועט דער ראָמאַן הייסען:

„דער מאַן פון די דריי ווייבער“

(אַ הויך־אינטערעסאַנטער ראָמאַן אין 4 טייל מיט איין עפּילאָג)

און ביי דער „יאַרמעלקע“ וועט ער הייסען:

„דער דרייווייבערדיגער מאַן“

(אַ מערקווירדיגער ראָמאַן אין 4 טייל מיט אַ פּראָלאָג און מיט איין עפּילאָג).

אַ שאָד! מע וועט נעמען אַזאַ שענעם מאַטעריאַל און מע וועט דאָס צעשמירען אויף דריי הונדערט בלעטער, מאַכען פון דעם [illegible] תל, און אַ רחמנות נעבאָך אויף דער העלדין, שרה משה פּורימ׳ס טאָכטער, אסתר׳על. נאָך דעם, ווי די כתרילעווקער גאַזעטען וועלען זי [illegible], מעג זי זיך שוין אָפּגעזעגענען. זי וועט שוין דאַר־[illegible] קיין חתן [illegible] קריגען ווייל זי וועט לעבען. סיידען זי זאָל [illegible] „[illegible]“ מיט כתרילעווקע און אַריבערפּעקלען זיך אין [illegible]

הלואי! מיר ווינשען איהר גליק און הצלחה און אַלדאָס גוטס — אָמן.

.5

„אונזערע בראַצקים“ מיט „אונזערע רויטשילדס“.

אין אַ הייסען זומער־טאָג, סאַמע אין רעכטען ברען פון דאַטשע־סעזאָן, איז פון כתרילעווקע קיין „פּאַלעסטינא“ געגאַנגען איבער „ארץ־ישראל“ אונזער בעקאַנטע „קאַלייקע“ כמעט אַ לעדיגע, ווייל ס'איז געווען ניט קיין פרייטאָג, נאָר אַ געוועהנליכער וואָכעדיגער טאָג, דעמאָלט, ווען די כתרילעווקער דאַטשניקעס, וואָס וואָהנען אין „ארץ־ישראל“, זענען ניט קליין צו געהן צופוס. אין דער „קאַלייקע“, ער זאָל אַזוי גוט און מוחל זיין אַפּשטעלען די פערדעלטערע, די אַנדערע אַ יונגערע, און ביידע האָבען געשמאַק געגעהגיצט און געפּאַכעט מיט דער נשמה פאַר גרויס היץ. אברהמעל דער קאָנדוקטאָר האָט געדרימעלט, די פערדלעך האָבען זיך געמאַכט ווי זיי פאָהרען, און די „קאַלייקע“ קוים־קוים וואָס זי האָט געשלעפּט זיך. פּלוצים איז אויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, אַ פּראַנטעוואַטע ציקאַווע אריסטאָקראַטיש בחור'על פון אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג, מיט אַ ווייס אריסטאָקראַטיש קאַפּעלישעל און מיט שוואַרצע אריסטאָקראַטישע וואַנסילעך, האָט אַ מאַך געגעבען מיט'ן אריסטאָקראַטישען שטעקעלע צום קאָנדוקטאָר פון דער „קאַלייקע“, ער זאָל אַזוי גוט און מוחל זיין אַפּשטעלען די פערדלעך, און האָט געגעבען אַ שפּרונג־אריין אין דער „קאַלייקע“, אַבער אַזוי אריסטאָקראַטיש, אַזוי בריה'ש, אַזוי פלינק, אַז עס האָט געהאַט דעם זיעבעטען חן. דערנאָך האָט ער זיך געגעבען אַ זעץ אַוועק אויף דער צווייטער באַנק, פּונקט אַקעגען דער מאַדאַם מיט

איהר טעכטערל (די עלטערע איז געווען די מוטער, און די יונגע־רע—איהר טעכטערל). און א לעג אריין איין האנד אין דער לינקער הויזען-קעשעני און מיט דער אנדערער האנד א דרעה די רעכטע אריסטאקראטישע וואנסע, און בעת מעשה געגעבען אזא אריסטא־קראטישען קוק אויף דער יפהפיה, אויף דעם שענעם מאמזעלכיו, אז א מיידעל, וואס איז נאך ניט שטארק פערליעבט אין קיינעם, דארף זיין שטארקער פון אייזען, זי זאל זיך ניט פערליעבען תיכף ומיד אין אזא בראווען אריסטאקראטישען בחור. פאר דער מאדאם איז דאס דאזיגע אומגעריכטע בעגעגעניש געווען איין „אצבע אלהים“, א פאטאלע בעגעגעניש, און איהר מוטערליך הארץ האט באלד אנ־געהויבען צו קלאפען און נביאות צו זאגען, אז ס'איז ניט אומזיסט, אז ס'איז א גאט-זאך... און חאטש איהר טעכטערל איז שוין כמעט א כלה, טאקי מיט איהרען א גליעד-געשוועסטערקינדעל, ווי מיר וועלען דאס אין גיכען געוואהרע ווערען, פון דעסטוועגען איז זי געווען העכסט צופרידען, וואס דער אריסטאקראטישער יונגערמאנטשיק שיסט מיט אויגען אויף איהר טעכטערל, נעמט זי דורך און דורך... נאר ווי אזוי מאכט מען, אז ער זאל זיך בעקענען מיט איהר טעכטערל, אז זי איז נאך אליין מיט איהם ניט רעכט בעקענט? איז זי געפאלען אויף איין עצה (א מאמעס הארץ): זי האט גענומען זיך פאכען מיט'ן פעכער און א זאג געגעבען, ווי צו זיך אליין, און דוקא אויף רוסיש, אויף דעם כתרילעווקער רוסיש, וואס האט א שם אויף דער וועלט:

— אך, קאקאי גאריאטשע דיען סעוואדני! — סארא הייסער טאג היינט איז!

האט די טאכטער א קוק געגעבען אויפ'ן אריסטאקראטישען יונגענמאן און האט פערריכט דער מוטער'ס גריין:

— דא, אטשען זשארקיי דיען!

האט שוין דער אריסטאקראטישער יונגערמאן געהאט א גע־לעגענהייט אריינצומישען זיך מיט א ווארט און אויך אויף רוסיש געווענדט זיך צו דער מאמזעל:

— אַ או וואָס נאָ דאַטשע טאַקזשע האַראַשיי וואָזדוך? — איז ביי אייך עפּיס אויך אַ גוטע לופט אויף דער דאַטשע?

האָט די מאַדאַם פונדעסטוועגן ניט דערלאָזט, אַז די טאָכטער זאָל איהם ענטפערען און האָט זיך בעסער אַליין אַרויסגעשטעלט (פאַרט אַ מאַמע!) און האָט זיך אָנגערופען צום יונגענמאַן ווידער אויף רוסיש און מיט אַ ניגון:

— נאָ טשטאָ נאַם וואָזדוך, קאָגדאַ או נאַס יעסט דיענגי? — צו וואָס דאַרפען מיר לופט, אַז מיר האָבען געלד?

דערמיט האָט זי איהם, אַפּנים, געוואָלט אָפּהאַקען די פליגעל, ער זאָל זיך אַזוי ניט איבערנעמען. נאָר אַרויסגעקומען דערפון איז גאָר עפּיס אַנדערש: ביידע קינדער, דער יונגערמאַנטשיק און דאָס מאַמזעלכעל, האָבען זיך איבערגעקוקט און אויסגעשאָסען מיט אַנאַ געלעכטער, אַז דער קאָנדוקטאָר פון דער „קאָלייקע“, אברהמעל דער בעל־עגלה, האָט זיך געמוזט אויסדרעהען צו זיי מיט'ן פּנים, חאַפּען אַ קוק: „וואָס לאַכען עפּיס די אַריסטאָקראַטען, אַ גוטע חלירע אויף זייער טאַטען?“ דער שפּיץ איז געווען, אַז מען איז צוגעקומען צו איינער פון די שענסטע און רייכסטע דאַטשעס אין „פּאַלעסטינאַ“, האָט מען זיך גאַנץ וואַרעם אָפּגעזעגענט און שטאַרק־שטאַרק געקוועטשט די הענד, און די מאַדאַם האָט האַלבּאָפיציעל פערבעטען דעם אַריסטאָקראַטישען יונגענמאַנטשיק צו זיך: „פּאָזשאַלעסטע, בעז צערעמאָני!“ און דאָס שענע מאַמזעלכעל האָט אַזוי ליעב געשמייכעלט און האָט בעשענקט דעם יונגען קאַוואַליער מיט אַזעלכע וואַרעמע בליקען פון איהרע שענע חנ'עוודיגע אויגען, אַז ווען דער יונגער בחור, דער אַריסטאָקראַט, זאָל זיין פון אייזען און זיין האַרץ פון שטיין, וואָלט עס אויך בעדאַרפט צעשמאָלצען ווערען, אַזוי ווי וואַקס.

אַצינד בעדאַרפען מיר דערצעהלען, ווער איז געווען אָט דער יונגער אַריסטאָקראַט און וואָס איז מיט דער מאַדאַם געווען אַזוי די גדולה, וואָס איהר שטעזשעל האָט זיך מיט איהם בעקענט?

די גרויסע שטאָדט יעהופּעץ לעבט אין טעות. זי מיינט, אַז נור זי פערמאָגט אריסטאָקראַטען־מיליאָנערען. די גרויסע שטאָדט פּאַריז מיינט, אַז נור זי פערמאָגט אַריסטאָקראַטען־מיליאַרדערען. אַ סברה, אַז אין כתרילעווקע האָבען מיר זיך אונזערע אייגענע אַריסטאָקראַטען, אונזערע אייגענע בראָצקים מיט אונזערע אייגענע רויטשילדס. נאָר וואָס דען? אזוי ווי אלסדינג, וואָס כתרילעווקע פערמאָגט, פערמאָגט זי אין קלענערען מאַסשטאַב, על־כן זענען אונזערע בראָצקים קליינע בראָצקעלעך און אונזערע רויטשילדס — קליינע רויטשילדלעך, און זיי זענען ווערטה בעשריבען צו ווערען מיט זייערע ביאָגראַפיעס, פּונקט ווי עס ווערען בעשריבען אַלע מיליאָנערען און אלע מיליאַרדערען פון דער גאַנצער וועלט.

דאָס איז אַ כלל — און עס ווייסט אַ מינדסט קינד, — אַז אַלע גרויסע מענשען פון דער וועלט זענען אמאָל געוועזן קליין, דערנאָך ערשט זענען זיי אויסגעוואַכסען און נתגדל געוואָרען. די אַמעריקאַנער גרויסע מיליאַרדערען, למשל, האָבען ליעב צו בעריהמען זיך צעהן מאָל אַ טאָג, ווי קליין זיי זענען אַמאָל געוועזן. ביי איין אַמעריקאַנער אַריסטאָקראַט איז אַ כבוד און אַ גדלות צו דערצעהלען פאַר יעדען אינטערוויוער, אַז אין דער יוגענד האָט ער געטראָגען זעק אויף די פּלייצעס, אָדער גאַזעטען צו פערקויפען, אָדער געהאַנדעלט מיט „מעטשעס". אונזערע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען האַלטען נישט פון דער דאָזיגער מדה. אדרבה, אַ כתרילעווקער מיליאַרדער, אַז איהר וועט איהם אַ פרעג טהון וועגען זיין יחוס, וועט ער אייך דערצעהלען גוזמאות, אַז זיין זיידע איז געוועזן אַ רב און זיין עלטער־זיידע — אַ גאון, און זייער גאנצע משפּחה — לויטער רבנים, גאונים און נגידים, גבירים מפורסמים. זיי פערהאַקען אייך אזוי דעם קאָפּ מיט זייער יחוס און שרעקען אייך אַזוי שטאַרק אָן מיט זייער אַריסטאָקראַטיזם, אַז עס פּאַלט אָן אויף אייך אַ פחד, און איהר קלערט זיך: „ווייסט זיי דער גוטער יאָהר — אפשר קומען זיי טאַקי ארויס דער רוח ווייסט זיי פון וועמען?"... אונזערע אַריסטאָקראַטען, מיליאָנערען און

מיליארדערען, איך מיין אונזערע כתרילעווקער בראצקים מיט אונזערע כתרילעווקער רויטשילדס, זענען אויך געווען אמאל גאנץ קליינע מענשעלעך, און זייער שבח מוז געזאגט ווערען. זיי האבען זיך אליין מיט זייערע אייגענע כחות דורכגעשלאגען און מיט דער צייט שטארק־שטארק ארויפגעארבייט זיך, געוואכסען און אויסגעוואכסען און גענומען איבערשטייגען און אריבערשמייסען איינס דאס אנדערע הן אין עשירות, הן אין צדקה, הן אין שענע שדוכים, און מי יודע, וואס פון זיי קאן נאך אמאל אויסוואכסען! די גאנצע וועלט, למשל, ווייסט דעם יחוס פון די אמת'ע רויטשילדס, אז זיי שטאמען פון פראנקפורט און אז זייער עלטער־זיידע איז געווען פריהער א חלפן, דערנאך א מלוה, דערנאך א באנקיר, וואס פערלייהט געלד. אונזערע כתרילעווקער רויטשילדס שטאמען ניט פון פראנקפורט. שטאמען שטאמען זיי טאקי פון כתרילעווקע גופא, נאר וויבל זייער עלטער־זיידע איז אויך כל ימיו געווען א חלפן, געשטאנען מיט א טישעל אין כתרילעווקער מארק און געביטען קערבלעך אויף צעהנערס און צעהנערס אויף גראשענס, האט מען דעריבער זיינע קינדער און קינדס־קינדער גערוינט מיט'ן נאמען „די רויטשילדס". זיי, די קינדער, זענען שוין קיין חלפנים ניט געווען, מיט קיין טישעל אין מארק ניט געשטאנען, נאר מיט הלואה האבען זיי זיך פערנומען, מיט הלואה פערנעמען זיי זיך נאך היינט און מיט הלואה וועלען זיך פערנעמען אויך זייערע קינדער און קינדס־קינדער — כל זמן עס וועט עקזיסטירען אויף דער וועלט אט דאס פאסקודנע מין, וואס מע רופט דאס „געלד", און כל זמן עס וועלען זיך געפינען אזעלכע מענשען, וואס וועלען אייך פערזעצען, איך בעט איבער אייער כבוד, די חויזען, אבי איהר זאלט זיי לייהען געלד... אז ס'וועט זיך מאכען. איהר וועט קומען איצט אין דאס בענייעטע מאדערנע כתרילעווקע, וועט איהר אויף דער „געבריקעוועטער גאס" דערזעהן א צוויי גאָרענדיגען מויער מיט א גרויסען שילד איבער דער גאנצער וואנד, מיט גרויסע גאלדענע אותיות: „יעפים אי בארים גינגאלד. באנקיר־

סקאיא קאנטארא". אויף אונזער אידיש לשון וועט דאס הייסן אזוי שען, ווי „חיים און ברוך גינגאלד. באנק-געשעפט". זאלט איהר וויסען, אז דאס זענען אונזערע כתרילעווקער רויטשילדס. א. די קשיא: פון וואנען האט זיך צו זיי גענומען דער נאמען ר ו י ט-ש י ל ד, אז הייסען זיי גאר ג י נ ג א ל ד? קאן מען דאס אייך פערענטפערען מיט א ווידעראנאנד, ווי דער שטייגער איז: למאי וואס וועט איהר זאגען דערויף, אז אקוראט אקעגען די רויט-שילדס שטעהט נאך א שענערער מויער מיט נאך א שענערען שילד, מיט נאך גרעסערע גאלדענע אותיות אנגעשריעבען בפירוש, און אויך אויף רוסיש: „ליעסנאיא טארגאווליא בראטיעוו דעמ-בא"; דאס הייסט: „האלץ-געשעפט פון די ברידער דעמבא": — פון דעסטוועגען טהוט א פרעג א מינדסט קינד: „יונגעלע, וועמענס שטוב איז דאס?" — וועט אייך א מינדסט קינד ענטפערען: „אט די שטוב וועמענס? — בראצקי'ס".

אויב אייך אינטערעסירט די ביאגראפיע פון די דאזיגע בראצ-קים, וואס הייסען דעמבא, אדער דער יחוס פון די ברידער דעמבא, וואס רופען זיך בראצקי, קאן עס דא דערצעהלט ווערען אין קורצען אט אזוי: אין סוכאליעסיע, אין א שטעדטעל ניט ווייט פון כתרי-לעווקע, וואס האט אמאל געהערט צום גראף שטרעמבא-רודניצקי, איז געווען א איד א שאפער, איין אויפזעהער אויף די פריצישע וועלדער, וואס געהייסען האט ער אהרן, נאר גערופען האט מען איהם דעמב, ווייל ער איז געווען, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א איד א פראסטאק, א דארפסמאן, א הויכער, א געזונדער, א דעמב. געטראגען א גראבען, א גויישען בגד, מיט א שטריקעל ארומגעבונ-דען, און א פאר הויכע שטיוואלעס, געקענט אויף אויסוועניג אלע בוימער פון אלע סוכאליעסיער וועלדער, געהיט דעם גראף'ס גוטס, ווי א געטרייער הונד, און איז געווען ביי'ם גראף אזא חשוב, אז ער האט אנגעזאגט אין זיין צואה די קינדער, אז דער איד אהרן און דעם אידענס קינדער זאלען בלייבען ביי זיי שאפערס כל-זמן עס וועלען שטעהן די וועלדער פון סוכאליעסיע און כל-זמן עס וועט עס-

זיסטירען דער נאמען שטרעמבא־רודניצקי. און ווי דער מנהג
העולם איז, האבען דאך מסתמא די יורשים פונ'ם גראף שטרעמבא־
רודניצקי זיך פערשפּיעלט אין קארטען און פערקויפט, געמאכט א
תל פון אלע סוכאליעסיער וועלדער, און אהרן'ס קינדער האבען גע־
מוזט אריבערפעקלען זיך פון וואלד אין שטאדט אריין, זיך בעזעצט
אין כתרילעווקע. און ווייל ניט זיי און ניט זייערע קינדער האבען
נישט געוואוסט קיין זאך, א חוץ וואלד און א חוץ געהילץ, איז זייער
געשעפט געווארען נור וואלד און געהילץ — עד היום הזה.
און עס האט זיי מצליח געווען, און זיי זענען געוואכסען אלץ העכער
און העכער, און מיט זיי איז געוואכסען אויך זייער נאמען. תחילת
האט מען זיי גערופען „די וואלד־מענשען", דערנאך — „די הילצער־
נע אידען", „די דעמבעניאטעס", דערנאך — „די ברידער דעמ־
בא", דערנאך — „די נייע נגידים", „די מיליאנטשיקעס", און
ערשט דערנאך, אז זיי האבען אנגעהויבען אויספּיינען זיך, ארויס־
געהן מיט א שענער נדבה, טהון גרויסע שדוכים, שמייסען און ארי־
בערשמייסען די רויטשילדס, — האט זיי די שטאדט געקרוינט
מיט'ן נאמען: „אונזערע בראצקים". עס איז שווער צו זאגען, ווער
פון זיי איז רייכער: „אונזערע רויטשילדס", צי „אונזערע בראצ־
קים"? זייער געלד האט נאך קיינער ניט געצעהלט. נאר מיר
דאכט, אז וואס זיי פעהלט צו די אמת'ע בראצקים מיט די אמת'ע
רויטשילדס, וואלט עס געמעגט אונז אלעמען צוקומען. זייער רייכ־
קייט איז ווי אמאל. אמאל זענען „אונזערע רויטשילדס" רייכער,
אמאל — „אונזערע בראצקים". עס ווענדט זיך, ווער עס שטעלט
זיך אויס שענער פאר דער שטאדט. און ווייל יעדער פון זיי וויל
אריבערשטייגען אין אריסטאקראטיזם, אריבערשמייסען איינס דאס
אנדערע, דעריבער קאנקורירען אונזערע כתרילעווקער מיליאנערען
און מיליארדערען און שמייסען זיך אויף וואס די וועלט שטעהט.
למשל, זאגט א רויטשילד, אז ס'איז איהם שווער אידיש רעדען —
בעריהמט זיך א בראצקי, אז ער פערשטעהט ניט קיין ווארט אי־
דיש. און דאס איז אין כתרילעווקע א סימן פון אריסטאקראטיזם.

אדער עס האט זיך געטראפען א מעשה ביי די רויטשילדס, א זוהנ־דעל האט זיך פערשפיעלט אין קארטען און גע'פטר'ט, זאגט מען, א גאנצען הונדערטער — האט ביי די גבירים, ביי די בראצקי'ס, א זוהנדעל פערשפיעלט צוויי הונדערטער. אדער עס האט זיך גע־טראפען נאך א מעשה: ביי די רויטשילדס האט א שנור „גע־פלירטעוועט" אין אויסלאנד אין די בעדער מיט עפיס א ווילד־פרעמדען יונגענמאן בפרהסיה, און עס האט געקאכט דערמיט די וועלט — האט ביי די נייע אריסטאקראטען, ביי די בראצקים, אויך אין אויסלאנד אין די בעדער און אויך בפרהסיה „געפלירטע־וועט" א שנור מיט צוויי ווילד־פרעמדע יונגע לייט... אריסטא־קראטען אז זיי שמייסען זיך, איז פאר דער שטאדט א מעלה, ווא־רום אז מע האלט אין שמייסען זיך, שמייסט מען זיך שוין אין אלם־דינג. למשל, בתרילעווקע וועט קיינמאל ניט פערגעסען יענעם ווינ־טער, בשעת עס האבען געבושעוועט די גרויסע פרעסט, ארעמע לייט נעבאך זענען געפאלען, אזוי ווי פליעגען,—איז געווארען א ויצעקו: „סטייטש, וואו זענען אונזערע גבירים? אונזערע רויטשילדס מיט אונזערע בראצקים? וואס שווייגען זיי?!" האבען זיך די רויט־שילדס דערבארעמט און האבען ארייננעשיקט פון מארק עטליכע פוהרען שטרוי אויף צו בעהייצען די געפרוירענע. וואס זשע האבען געטהאן, מיינט איהר, די בראצקים? — האבען זיי גענומען און האבען ארייננעשיקט, פון זייערע אייגענע וועלדער טאקי, עטליכע גאנצע פוהרען מיט האלץ און געטיילט האלץ אומזיסט פאר די ארע־מע לייט פון שטאדט, וועמען א פונט און וועמען צוויי פונט. אדער וואס האט געפעהלט יענעם פסח, בשעת די רויטשילדס האבען זיך צעלאזט און האבען, א חוץ מעות־חטים, ארייננעשיקט א האלבע מאה זעקלעך קארטאפלים פאר ארעמע לייט אויף פסח? זענען זיך מיישב די בראצקים: „איהר גיט קארטאפלים? מיר וועלען גע־בען שמאלץ צו די קארטאפלים!" און מען איז געגאנגען און מע האט געפענט גרויסע טעפ מיט שמאלץ און מע האט געטיילט די ארעמע לייט שמאלץ. כל דכפין — איטליכען א לעפעלע שמאלץ.

און אויף אַ משפּחה — אַ גרויסע לעפעל, אויב מע האָט בעוויזען צו ברענגען אַ פּאַפּיער פון'ם רב, אַז די משפּחה בעשטעהט ניט ווינציגער ווי פון פינף נפשות.

פון שטאָדט איז די קאָנקורענציע מיט'ן שמייסען זיך אריבערגעשמיסען געוואָרען אין דאָרף, אויף דער דאַטשע. „פּאַלעסטינא" האָט געעפענט פאַר „ארץ־ישראל" איהרע טויערען, און די פּערשמאַכטע ארץ־ישראל'דיגע דאַטשניקעס האָבען אָפּגעלעבט. ווי אַזוי איז דאָס געשעהן? אָט ווי אַזוי: איינמאָל אין אַ זומער האָבען „אונזערע" רויטשילדס אויסגעבויט אין „פּאַלעסטינא" איין איי־גענע דאַטשע (אויף אַ גוי'ס נאָמען, געוועהנליך). אָבער אַ דאַטשע! מיט אַ וועראַנדע און מיט שטאַכעטען, געפּאַרבטע גרינע שטאַכעטען, און אַ גאָרטען האָבען זיי געפּלאַנצט, געזעצט אַגרעסען און ווימפּערלעך און ווײַנשעל און קאַרשען. און האָבען געעפענט דעם גאָרטען פאַר אַלע כתרילעווקער דאַטשניקעס, וואָס אויף דער זייט באַרג, פּראַנק און פריי — גאַנץ „ארץ־ישראל" קאָן קומען שבת בייטאָג שפּאַציערען אין גאָרטען! אָבער נור שבת. אין מיטען וואָך — אַזאָס!... זענען זיך מישב „אונזערע" בראַצקים, טאַקי באַלד אויפ'ן אַנדערען זומער, און געהען און שטעלען אַוועק נאָך אַ שענערע דאַטשע מיט נאָך אַ שענערער וועראַנדע און מיט נאָך אַ גרעסערען גאָרטען, אויך אין „פּאַלעסטינא" און אויך אויף אַ גוי'ס נאָמען, און אויך מיט אַגרעסען און מיט ווימפּערלעך און מיט ווײַנשעל און מיט קאַרשען, און האָבען גענומען און האָבען בפירוש געלאָזט אויסרופען אין שטאָדט, אין אַלע בתי־מדרשים, אַז דער גאָרטען זייערער איז אָפען פאַר אַלע אידען ניט נור דעם טאָג שבת — אַלע טעג פון אַ גאַנצער וואָך, נאָר בתנאי — מע זאָל זיך צו די בוימלעך ניט צוריהרען, די פּירות ניט רייסען און אויפ'ן גראָז ניט טרעטען... ווי מיינט איהר אָבער, אַז מע לאָזט אַריין. אַ שטייגער, „ארץ־ישראל'דיגע" דאַטשניקעס אין אַ גאָרטען, און זיי דערזעהען גראָז, — זאָל מען ניט אַראָפּוואַרפען די קאַפּאָטע און ניט אַוועקוועצען זיך אויף דער ערד? ציּ, אַ שטייגער, אידישע קינ־

דער האבען דערזעהען פאר זיך גרינע אגרעסען, רויטע ווייםפערלעך, דערשמעקט קארשען — ווען מען קוקען און מע וועט שווייגען?... האט מען דעם גארטען ארומגעגרייזעט מיט א פארקאן, אויף די שטאכעטען אנגעשלאגען צוויעקעס, אויפ'ן טויער אנגעהאנגען א שלאס, און עס איז ארויס א „פריקאז", אז מהיום והלאה, טאמער וועט זיך דערוועגען עמיצער פון „ארץ־ישראל" אריינצוטרעטען צו זיי אויף דער דאטשע, וועט מען איהם איבערברעכען הענד און פיס, ארויסשלאגען א צאהן און אנרייצען אויף איהם די הינד...

באמת, זענען די הינד געווען נור א פאנטאזיע, א סטראשידלע אויף אפצושרעקען דעם עולם; נאר דאס האט געהאלפען מעהר פון אלסדינג: כ ת ר י ל ע ו ו ק ע ר א י ד ע ן ה א ב ע ן פ י י נ ט ה א ב ע ן צ ו ט ה ו ן מ י ט ה י נ ד...

.6

מ ע ק א ן נ י ט ו ו י ס ע ן ו ו ע מ ע נ ס מ א ר ג ע ן ס ' א י ז.

דאס ווייסט איהר דאך מן הסתם, אז ביי די אמת'ע, ביי די פראנקפורטער, רויטשילדס איז א מנהג פון קדמונים, א מין טראדיציע אזעלכע בירושה פון זייערע זיידעס, וואס ווערד שטארק אפגעהיט, — אז שדוכים זאל מען טהון נור צווישען אייגענע, בכדי די משפחה זאל, חלילה, ניט פערפרעמדט ווערען; סיידען עס חאפט זיך אונטער א גראף, אדער א מארקיז, אדער א פרינץ, און פערליעבט זיך אין זייערער א טאכטער — דעמאלט איז אנדערע ווערטער. דעמאלט, פערשטעהט איהר מיך, איז שוין דער יצר הרע צו גרויס און מע קאן נישט ביישטעהן קעגען אזא נסיון...

ביי די כתרילעווקער רויטשילדס איז אויך די זעלבע טראדיציע, נישט מחמת זיי האבען דאס בירושה פון זייערע זיידעס,

נאַר פשוט, ווייל זיי האַלטען זיך גרעסער פון אַלעמען און האָבען זיך איינגערעדט און זענען איבערצייגט, אַז צו זייער יחוס איז נישטאָ קיין גלייכען אויף דער גאַנצער וועלט. ניט אומזיסט זאָגט כתרילעווקע אויף זייערע אַריסטאָקראַטען אַ ווערטעל, אַז זיי זענען אַזעלכע גרויסע מיוחסים, אַז סע שטעהט זיי ניט אָן די מחותנ'שאַפט מיט זיך אליין... ס'איז געווען אַ צייט, וואָס די אויפגעקומענע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען, „אונזערע בראָצקים", האָבען אפילו אין חלום נישט געוואַגט צו טראַכטען פון אַזאַ כבוד, ווי מתחתן זיין זיך מיט די אַלטע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען, מיט „אונזערע רויטשילדס". נאָר אַז „אונזערע בראָצקים" האָט אַ שיין געגעבען דאָס מזל, זיי האָבען אָנגעהויבען וואַכסען, געוואָרען גרויס און האָבען בעקומען כמעט אַזוי פיעל געלד, ווי די רויטשילדס, איז ביי זיי גענומען טיעף אין האַרצען פערבאָרגען נור איין וואונש: אַ שדוך מיט די רויטשילדס. ארויסזאָגען דעם דאָזיגען וואונש הויך האָט מען נישט געוואַגט פונדעסטוועגען. איין מאָל נור, מעהר נישט אַז איין מאָל, האָט זיך געטראָפען אַ מעשה, די „אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען" האָבען צוגעשיקט אַ שדכן צו די רויטשילדס — דעם בעריהמטען כתרילעווקער שדכן סאָלאָווייטשיק. סאָלאָווייטשיק דער שדכן, מוזט איהר וויסען, איז ניט פון די אמאָליגע כתרילעווקער שדכנים. סאָלאָווייטשיק איז אַ שדכן פון דעם איצטיגען מאָדערנעם כתרילעווקע, און ער הייסט שוין ניט „שדכן", נאָר „פערמיטלער". סאָלאָווייטשיק איז בעריהמט, ניט אַזוי מיט זיינע גרויסע שדוכים, וואָס ער פיהרט דורך, ווי מיט זיין מויל, מיט זיין רעדען. ער קאָן אייך איבעררעדען די גאַנצע וועלט. ס'איז גאָר ניטאָ אַ מענש, וואָס זאָל קאָנען ביישטעהן קעגען סאָלאָווייטשיק דעם פערמיטלער, אַז ער הויבט אָן צו רעדען. ס'איז אש־להבה! סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער איז טאַקי דעם אַלטען רב שלום שדכנ'ס אַ זוהן, און איז אַ איד פון היינטיגער וועלט, טראָגט שוין, פערשטעהט איהר מיך, אַ קאַפעליש אויפ'ן קאָפּ און אַ ווייסע מאַ־

נישקע מיט א שניפס. אמת, דער קאפעליש איז שטארק אפגעבאַ־
רעט, די ווייסע מאנישקע איז ניט איבעריג ווייס און דער שניפס
איז, זאל ער מיר מוחל זיין, עפיס א מין שמאטע, וואס גלאנצט —
ס'איז אבער פארט א קאפעליש און פארט א מאנישקע און פארט
א שניפס! היינט לעגנט־צו צו דעם א פידזשאק, טאקי איין אלטע,
נאר א קורצען פידזשאק, וואס הענגט אויף איהם א ביסעל פרעמד־
ליך, און הויזען א פאר, אפילו קורצליכע, דערפאר אבער ברייטע,
גאנץ ברייטע, און קעסטעלדיגע, געווען אמאל, אין די יונגע יאהרען,
גאר־גאר פיינע הויזען — וועט איהר פערשטעהן דעם חלוק פון
איהם ביז זיין טאטען, עליו השלום. נאר דאס אלסדינג איז בלאטע
אקעגען די בארד און פאות. ווער מיר בארד? וואס מיר פאות?
מילא, די בארד איז נאך ווי ס'ניט איז. איז ניט קיין בארד —
איז א בערדעל. א מענש איז ניט מחויב צו טראגען א בעזעם אויפ'ן
פנים. אבער פאות? קיין סימן אפילו! אפגעשווירען, אונטערגע־
גאלט און אויסגעקארעניעט מיט'ן ווארצעל! היינט דאס רעדען
זיינס! קיין „גוט מארגען" איז נישטא, נאר א רוסישער „איזדראַ־
סטאיטיע". און ביי'ם אוועקגעהן איז — „דאסווידאניע". ער זאל
זאגען, אשטייגער: „איך האב פאר אייך א גוטען שדוך" — איז
ניטא. וואס דען? א ביסעל אויף דייטש, א ביסעל אויף פראנ־
צויזיש און א ביסעל אויף רוסיש: „איך האב פאר זיי א פארטי —
טשטא גיבוד אסאבענע!" וואס דארפט איהר מעהר? זיין טאַ־
טע, עליו השלום, פלעגט טראגען א זאנטיק, א גרויסען, א רויטען
פארעסאל. איהם שטעהט ניט אן. ער איז שוין איין אריסטאקראט
מיט א שטעקעל און רופט זיך סאלאווייטשיק דער פערמיטלער. רב
שלום שדכן זאל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף זיין זוהן, דעם
„פערמיטלער"!...

בעקומען אזא הויכע מיסיע — אויסצופיהרען א „פארטי"
צווישען אזעלכע צוויי אריסטאקראטישע הייזער, ווי „אונזערע בראצ־
קים" מיט „אונזערע רויטשילדס", האט סאלאווייטשיק דער פער־
מיטלער אנגעטהאן א ווייסע מאנישקע, צעקעמט דאס שטיפעל

באָרד, פריש אונטערגעשוירען דעם אָרט, וואו ס׳איז אַמאָל געווען פּאות, און איז אַוועק צו די רויטשילדס — און האָט נור געקאָנט אויסרעדען די ערשטע עטליכע ווערטער אויף זיין געמישטער שפּראַך: „איזדראַסטאַיטע! איך האָב פאַר זיי אַ פּאַרטי — טשטאַ ניבוד אַסאַבענע!“ — וואָרום אַז מע האָט איהם אַ פרעג געטהאָן, ווער איז די „פּאַרטי“ און וואָס פאַר אַ „טשטאַ ניבוד אַסאַבענע“, און ער האָט נור אויסגערעדט די ווערטער „אונזערע בראַצקים“, — האָט ער געחאַפּט אַזאַ מיאוס׳ען פּעטשאַטעק, אַז ס׳איז איהם פינסטער געוואָרען אין די אויגען. ער וועט שוין פּערזאַגען קינדס־קינדער! מע האָט איהם מבטיח געווען, אַז דאָס אַנדערע מאָל, טאָמער לעגט ער פאָר אַזאַ „פּאַרטי“ מיט אַזאַ „טשטאַ ניבוד אַסאַבענע“, וועט ער עפּענען מיט׳ן קאָפּ די טהיר. בקיצור, מע האָט דעם שדכן געגעבען דעם וועג. אויף פּראָסט אידיש וועט דאָס הייסען: מע האָט איהם דורכגעטריבען. דערפאַר, שטעהענדיג שוין ביי דער טהיר, האָט סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער בעוויזען וואָס ער קאָן. ער האָט זיי אַ זאָג געגעבען: „געדענקט, דאָס זאָגט אייך סאָלאָווייטשיק: מע ווייסט ניט וועמענס מאָרגען ס׳איז!“...

און כך הוה. סאָלאָווייטשיק׳ס וואָרט איז, אַפּנים, אין אַזאַ שעה אַרויסגערעדט געוואָרען. די רשעים האָבען געהאַט זייער מפּלה. די אייגענע רויטשילדס, וואָס האָבען איהם אַמאָל דורגעטריבען, האָבען געשיקט רופען דעם אייגענעם סאָלאָווייטשיק דעם שדכן, ער זאָל זיי געהן מאַכען אַ פּאַרטי מיט די נייע מיליאָנטשיקעס, מיט די אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען, מיט די בראַצקים. דאַ איז מקוים געוואָרען דאָס ווערטעל: „אַז מע דאַרף האָבען דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה“. סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער האָט זיך ניט געלאָזט צוויי מאָל בעטען, און אַז ער איז געקומען צו די רויטשילדס, האָט מען איהם געבעטען זיצען, ניט געוואַרט ביז ער וועט זיך אַליין זעצען, און אפילו דערלאַנגט איהם אַ פּאַפּיראָס און פייער צום פּאַפּיראָס. דאָס איז שוין די טבע פון אַ כתרילעווקער אַריסטאָקראַט: אַזוי וועט ער

זיך אייך בלאזען, ווי איין אינדיק — גארנישט צו צוטרעטען! נאר קוים בעדארף ער פון אייך א שטיקעל טובה, אזוי ווערד ער אייך נידעריגער פון דער ערד און ווייכער פון פוטער, האטש נעמט לעגט איהם צו צו א געשוויר! אין קורצע ווערטער, מיט א פאר קליינע הקדמות, האבען די רויטשילדס אויסדערצעהלט זייער התנצלות פאר סאלאווייטשיק דעם פערמיטלער, אז זיי וואלטען, אייגענטליך, בשום אופן ניט געוואלט טהון ניט מיט זייער גלייכען, ניט מיט דעם, וואס זיי שטעהט ניט אן. נאר אזוי ווי ס'איז פארהאן א גמרא מיט א מדרש און מיט, להבדיל, א גוייש ווערטעל — על כן זאל ער זיך מטריח זיין צו די נייע, צו די אויפגעקומענע, צו אט די, וואס מע רופט זיי איצט מיט'ן נאמען „די בראצקים", און ער זאל זיי זאגען כך וכך... איהם בעדארף מען דאך די צונג ניט פיקען; ער איז דאך א איד, וואס קאטארע ער קאן...

דער פערמיטלער איז שיער צעגאנגען געווארען פון אזא בע־נעמונג, פון אזוינע רעד און פון אזעלכע קאמפלימענטען. שייך צו זאגען ער קאן? אודאי קאן ער! „ניין, פאני סאלאווייטשיק! איהר בעדארפט רעדען נישט גלאט, נאר פערשטעלט". שייך צו זא־גען פערשטעלט? אודאי פערשטעלט! „ניין, פאני סאלאווייטשיק! איהר טארט ניט זאגען, אז דאס האבען מיר אייך געשיקט. איהר בעדארפט זיי זאגען, אז דאס איז אייער אייגענער פלאן, וואס וואכסט פון אייך אליין. איהר פערשטעהט, צי ניין?" שייך צו זאגען ער פערשטעהט? ווער דען פערשטעהט, אז ניט ער? — און סאלאווייטשיק דער פערמיטלער האט אנגעגורט זיינע לענדען און איז אין דעם זעלבען טאג אוועק צו די בראצקים, איין אנגעלאדע־נער און איין אנגעשטאלענער, געהאט אזוי פיעל צו זאגען, אז ער האט גארניט געוואוסט, פון וואס פריהער. עס האט זיך איהם ארויסגעווי־זען, אז וויפיעל ער זאל ניט רעדען, וועט זיין ווינציג, און וואס ער זאל ניט זאגען, וועט ניט זיין דאס, וואס מע דארף. ס'איז אלע מאל אזוי, פון זינט די וועלט שטעהט: אז איהר קומט אריין צו א גרויסען מענ־שען, פערפלאנטען זיך אייך די מחשבות, און אנשטאט דעם, איהר

זאלט זאגען וואס איהר ווילט, הויבט ביי אייך די צונג אן צו פלעשטשען דער רוח ווייסט וואס!... איידער סאלאווייטשיק איז אריין צו די אויפגעקומענע מיליאנטשיקעס, דאס הייסט, אז ער איז געווען אויף יענער זייט טהיר, איז ביי איהם געווען צוגעגרייט פעק מיט רעד און מיט משלים און מיט פסוקים און מיט גמרא'ס — אהן א שיעור. נאר אז די בראצקים האבען געגעבען אויף איהם א קוק מיט די אויגען און א פרעג: „וואס דארפט איהר?" — האבען זיך ביי'ם שדכן געגעבען א בלעטער־איבער די געדאנקען אין קאפ, און פון אלע זיינע פארטיגע רעד מיט די פסוקים, מיט די גמרא'ס, מיט די משלים, איז געווארען א מישמאש — עס האט זיך ניט גע־קלעפט א ווארט צו א ווארט. דאס הייסט, אנגעהויבען האט ער דוקא נישקשה'דיג: „פארהאן א רש"י, מאכט ער: „תעלא בעדניה סגיד ליה" — א פוקס אין זיין צייט, אז מע דארף צו איהם אנקו־מען..." האט מען געגעבען אויף איהם א קוק און א האק איבער: „אקעגען וואס איז דאס געקומען צו רעד?" „טאקי אקעגען דעם טאקי, וואס מע ווייט ניט וועמענס מארגען ס'איז... אט, דאכט זיך, ניט לאנג האט איהר געוואלט, האבען זיי ניט געוואלט. איצט ווילען זיי שוין — שייך זאגען זיי ווילען? זיי חלש'ען, זיי געהען אויס מיט אייך צו טהון, זיי נעמען איין א מיתה משונה! זיי וואלטען מי יודע וואס, אבי..."

— פון וועמען רעדט איהר?

— פון וועמען איך רעד? טאקי פון זיי, טא יעסט, פון'ם סאמע יחוס, פון דער גילדענער פאהן, פון די גרעסטע, פון די פיינס־טע, פון די שענסטע — פון „אונזערע רויטשילדס" רעד איך דאך...

מעהר האט מען נישט בעדארפט. דער פערמיטלער זאל זיי געווען אפגיסען מיט עסיג, אדער מיט וויטריאל, וואלט זיי, דאכט זיך, געווען ניחא'ער. די בראצקים, ווייזט אויס, האבען נאך נישט פערגעסען דעם מיאוס'ען אפזאג, וואס זיי האבען אמאל געהאט פון די רויטשילדס, ניט היינט געדאכט, — האבען זיי זיך אפגע־

קיהלט דאס הארץ אצינד און אויסגעלאזט כל חמתם געבאך אויפ׳ן שדכן׳ס קאפ:

— מיט וועמען רעדט איהר אונז? מיט אט די ראסטאוושטשיקעס, פראצענטניקעס, ליכוויארזשעס, וואס פערמאגען ניט אונזער מיסט? — ווי האט דאס א איד א שדכן אזא פאטעפאלנעסט קומען פארלעגען אונז צו טהון מיט אזעלכע „האץ־דארגעס״? ווער זענען זיי, אייערע רויטשילדס? שוין לאנג איז זייער זיידע געזעסען מיט א טאַרבע מינץ אין מארק און געפרוירען, ווי א הונט? איצט זענען זיי שוין געווארען כלומרשט באנקירען, נעמען וועכסלען, שינדען די הויט. ניין, ניין! איהר זאלט גארניט פרובען אפילו אפענטפערען א ווארט — איהר הערט, וואס מע רעדט צו אייך? און אז איהר וועט ניט אוועקגעהן באלד מיט גוטען, וועט איהר זיך דערשפיעלען — מע וועט אייך נעמען, איהר הערט צי ניין, און מע וועט אייך אראפלאזען פון אלע טרעפ!

שוין שטעהענדיג פון אונטען, איז דעם שדכן געבליבען נור איבערצו׳חזר׳ען נאך אמאל די אמאליגע ווערטער זיינע: „מ ע קאן ניט וויסען וועמענס מארגען ס׳איז״... און זיינע ווערטער זענען מקוים געווארען אויף א וואונדערליכען אופן, וואס ניט סאלאווייטשיק דער פערמיטלער, ניט קיינער האט זיך געקאנט דערויף ריכטען. איצטיגס מאל האט זיך אנגענומען דעם שדכן׳ס קריוודע דער גאט פון ליעבע. עס האט זיך ארייננגעמישט דאס קליינע מלאך׳על, וואס הייסט מיט זיין הייליגען נאמען „אמור״ און וואס שיסט מיט פערגיפטיגטע פיילען אלע בחורים מיט אלע מיידלעך גלייך אין הארצען אריין. דאס איז געווען אין יענעם הייסען זומערדיגען טאג, ווען ביי אברהמעל דעם קאליישטשיק זענען געפאהרען פון כתרילעווקע קיין „פאלעסטינא“, אויב דער לעזער קאן זיך דערמאנען, איין אריסטאקראטישע מאדאם מיט א טעכטערעל א יפת־תואר, און צו זיי אויף דער „קאַלייקע“ האט זיך ארויפגעכאפט א טשיקאווע פראנטעוואטע בחור׳על מיט א ווייס קאפעלישעל און מיט איין אריסטאקראטיש שטעקעלע

און האָט זיי געפּלעפּטביידען, די מאַדאַם מיט דער טאָכטער, מיט׳ן ערשטען דרעה פון זיינע שוואַרצע אַריסטאָקראַטישע וואָנסילעך און מיט׳ן ערשטען שאָס פון זיינע אויגען. איצט איז געקומען די צייט אויסצוזאָגען — עס איז שוין מעהר ניט קיין סוד — ווער איז דאָס די אַריסטאָקראַטישע מאַדאַם, וואָס רעדט אַזוי שען רוסיש: „נאַ טשטאָ נאָם וואָזדעך, קאָגדאַ או נאָס יעסט דיענגי?“ און ווער איז געוועזן דער טשיקאַווע־פראַנטעוואַטע־אַריסטאָקראַטישער יונגערמאַנטשיק, וואָס האָט געפּלעפּט די אַריסטאָקראַטישע מאַמע מיט איהר אַריסטאָקראַטישער טאָכטער? די מאַדאַם — דאָס איז געוועזן נישט קיין אַנדערע, נאָר די מאַדאַם רויטשילד, און דער יונגערמאַן איז נישט מעהר און נישט ווענינער, ווי אַ זוהן פון די אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען, פון די כתרילעווקער בראַצקים.

נעמענדיג איין אַנבעטראַכט דאָס אַלץ, וואָס איז דערצעהלט געוואָרען ביז אַהער, וועט שוין ביי׳ם לעזער זיין רעכט, ווער ס׳איז געקומען צו הילף סאָלאָווייטשיק דעם שדכן, און עס בלייבט איבער נור איין זאַך: צי האָט דער גאָט פון ליעבע עפּיס אויפגעטהאָן? און צי ס׳איז איהם געראָטען, סאָלאָווייטשיק דעם פערמיטלער, די ראָזיגע „פּאַרטי“ דורכצופיהרען? און אויב יאָ — וואָס האָט ער, סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער, געחאַפּט דערביי? און וואו איז פאָרגעקומען די דאָזיגע גרויסאַרטיגע אַריסטאָקראַטישע חתונה — אין כתרילעווקע, צי אין „פּאַלעסטינאַ“ אויף דער דאַטשע? אויף די אַלע וויכטיגע פראַגען בעקומט דער פריינד לעזער אַ קלאָרע תשובה אינ׳ם קומענדיגען קאַפּיטעל פונ׳ם דאָזיגען זומערדיגען ראָמאַן.

7.

סאָלאָווייטשיק דער שדכן אַרבייט אויף אַלע כלים.

מיר מיינען, אַז דער פריינד לעזער איז צופריעדען, וואָס דער „ער“ און די „זי“ פונ׳ם דאָזיגען זומערדיגען ראָמאַן זענען גראָד

נישט קיין געוועהנליכע בשר־ודם׳ס, ווי, למשל, מיר זענען. נאר אמת׳ע אריסטאקראטען, פון דער גאלדענער פאהן, פון די כתריי־לעווקער מיליאנערען און מיליארדערען. „ער“ איז א בראצקי פון „אונזערע בראצקים“. „זי“ — א רויטשילד פון „אונזערע רויטשילדס“. און דאס איז דאך א פאקט, וואס מע קאן נישט אפלייקענען, אז מיר, געוועהנליכע בשר־ודם׳ס, זענען אלע מאל זעהר נייגעריג צו וויסען דוקא ו ו א ס אין די הויכע פענסטער טהוט זיך, ווי אזוי לעבט מען ביי די נגידים, ווי אזוי עסט מען דארט, ווי אזוי טרינקט מען? און אז א מיליאנערסקע אריסטאקראטישע חתונה האט פאר אונז גאר א בעזונדערען אינטערעס, חאטש אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין — וואס האבען מיר דערפון? גאר־נישט מיט גארנישט. נאר אזוי האט אונז שוין גאט בעשאפען — פארפאלען. מיר קאנען דעריבער מיט א ריינעם געוויסען געהן ווייטער מיט אונזער געשיכטע. נאר מע דארף זיך דערמאנען אויף א ווײַלע אין דעם ערשטען בעגעגעניש פונ׳ם „ער“ מיט דער „זי“ ביי אברהם׳לען אויף דער „קאלייקע“, ווי אזוי דעם יונגען העלד בראצקי איז דאס געגאנגען, טאקי ממש דורך טהיר און דורך טויער. נישט נור איז די יפת־תואר, רויטשילד׳ס טעכטערל, געווען פון איהם געפאנגען, נאר אפילו די מאמע איהרע, זאל געזונד זיין, די מאדאם רויטשילד אליין, איז אינגאנצען געווען אויף זיין זייט און האט איהם מורא׳דיג פריינדליך אויפגענומען און מיט סכנות ליעבליך איינגעלאדען צו זיך אויף דער דאטשע: „פאזשאלעסטע, בעז צערעמאני!“ צו אזא כבוד און צו אזא הצלחה איז לאו כל אדם זוכה. ווארום מיר וויסען דאך, אז פון זינט די וועלט שטעהט און זינט צווישען מענשען קומען פאר ראמאנען איז פונקט קאפויר: אז עס קומט די צייט פון פערליעבעניש, איז אדער דער טאטע, אדער די מאמע פון דער יפת־תואר, אדער זיי ביידע, שפארען זיך איין אזוי גוואלדיג, אז ס׳איז זיי נישט צו ריהרען פונ׳ם ארט! שענער פון אלץ איז דאס, וואס די עלטערען, זאלען מיר מוחל זיין, האבען אליין אמאל אין דער יוגענד געליעבט און געקעמפפט, מלחמה גע־

האַלטען מיט ז י י ע ר ע עלטערען, אַנטלאָפען און שטילערהייד געשטעלט אַ חופה. וואָלטען זיי דאָס, דאַכט זיך, געמעגט געדענקען? איז ניין. איצט, אַז גאָט האָט זיי געהאָלפען, זיי זענען אַ ל י י ן געוואָרען עלטערען, האַלטען זיי מלחמה מיט זייערע קינדער. דערפאַר, אַז זייערע קינדער וועלען, אם ירצה השם, אויסוואַכסען און וועלען ווערען עלטערען, וועלען זיי אויך פערגעסען די אַמאָליגע צרות און וועלען מלחמה האַלטען מיט ז י י ע ר ע קינדער. דאָס איז אַ בעזונדער קללה פון גאָט, און נור איין אדם הראשון איז געווען אַ גליקליכער, וואָס חוה האָט נישט געהאַט קיין עלטערען, — און ווייטער איז צרות, מיט דאַסאַדע, מיט האַרצוועהטיג, מיט אומגליקען, מיט דראַמעס, מיט טראַגעדיעס אַלערליי. וועה־וועה, אַז מע טהוט זיך אַ טראַכט־אַריין, וויפיעל אומזיסטע טרערען עס זענען פערגאָסען געוואָרען און וויפיעל יונגע לעבענס עס זענען דערפון רואינירט געוואָרען — שטעלען זיך די האָר קאַפויר! און נור דערפאַר, וואָס ס'איז אַצינד זומער, דאַטשע־סעזאָן, אַלץ גרינט און געלט און בליהט און וואַכסט און ס'איז הייס, און עס ווילט זיך גאָר געהן באָדען, און ווייל מיר זענען בכלל נישט קיין גרויסע מרה־שחורה'ניקעס און זענען ווייט פון טראַגישע בעשרייבונגען און טרויעריגע געדאַנקען, געהען מיר פערביי און ווילען דערפון גאָר נישט רעדען אפילו. און דערצו איז אין דעם זומערדיגען ראָמאַן, וואָס מיר בעשרייבען דאָ, צום גליק, אַלסדינג צוגעגאַנגען אַזוי גלאַטיג, אַזוי פיינטשיק, אַז ס'איז געבליבען, דאַכט זיך, מעהר נישט, ווי נעמען און שרייבען תנאים, ברעכען טעלער און — מזל טוב אייך. נאָר וואָס דען? אַז ס'איז געקומען צום שפּיץ, האָט זיך עס אָפּגעשטעלט. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז, וואָס אומעדום מוז זיין אַ פלעקעל, אַ וואָרעם, וואָס דערלאָזט נישט. און דאָס איז, אייגענטליך, אַ גליק פאַר אונז, שרייבער, מחמת ווען נים אָט דער וואָרעם, און ס'זאָל אַלסדינג געהן גלאַט, וואָס וואָלטען מיר, דיכטער, דעמאָלט געהאַט צו טהון אויף דער וועלט?

דער „וואָרעם“, וואָס איז געלעגען צווישען אונזערע העלדען, איז נישט נור דאָס, וואָס ער איז אַ בראַצקי און זי אַ רויטשילד, — דאָ איז געלעגען איין אַנדער הונד בעגראָבען: אונזער יפת־תואר איז שוין געווען „כמעט“ ווי אַ כלה. טאַקי פאַר איין אייגענעם, פון דער משפחה, פון די רויטשילדס. אַ זווג איז דאָס אפילו געווען מששת ימי בראשית: ביידע גלייכע מיוחסים, ביידע פון דער גאָלדענער פּאָהן און ביידע זיצען זיי אין איין „פּאַלעסטינא“, אַ דאַטשע נעבען אַ דאַטשע. ביידע האָבען גלייכע נדן׳ס (צו עשרת אלפים) און ביידע קענען זיי זיך איינס דאָס אַנדערע דורך און דורך. זי — קענען מיר שוין. מיר האָבען שוין געהאַט דאָס פערגעניגען זי צו זעהען ביי אברהמלען אין דער „קאַלייקע“ — אַ בתולה׳כיז אַ צאַצקע, איין אמת׳ע יפת־תואר. און מיט איהם, מיט׳ן חתן, הייסט עס, בעדאַרף מען אייך בעקאַנט מאַכען. אַפּמאַהלען איז עטליכע קורצע שטריכען: אַ בחור כהלכה, פונ׳ם געוויסען שניט, אַ „געקאַנטשעטער קאַמערטשעסקי“, האָט ליעב אַ קערטעל און קען זיך מיט דער גאַנצער חבריא פון „שאַנטאַן“, קלאָר אויף אויסווענינג אַלע אָפּערעטעס, און דעם גרעסטען ניגון וועט ער אייך אויספּייפען מיט׳ן מויל. ביי טאָג איז ער שלעפעריג, ביינאַכט — איין אויסגעשלאָפענער. דאָס קאָפּעלישעל זיצט ביי איהם אויפ׳ן שפּיץ קאָפּ, דאָס רעקעלע, „אַלאַ־קלאַש“, הענגט ווי אויסגעגאָסען, דאָס שטעקעלע דין און טשאַקענדיג, און אַז עס קומט אַריין אין טהעאַטער, אָדער אין צירק, אָדער אין סינעמאַטאָגראַף. געהט עס, ווי צום טאַנץ, בעל־הבתיש, ווי אַ היימישער, ווי איין אַלטגעזעסענער. אַט האָט איהר אייך אַ בילד פון איין אַריסטאָקראַטישען חתן פון די אמת׳ע כתרילעווקער רויטשילדס. מיט דער כלה האַלט זיך אַזאַ חתן קאַלט, סטאַטעטשנע, אויסגערעכענט, בעווייזט זיך ניט אַרויס מיט קיין פערליעבעניש — דאָס פּאַסט פּאַר אַ בחור׳על פון „ארץ־ישראל“, ניט פאַר אַ „פּאַלעסטינער“ אַריסטאָקראַט. אַרויסבעווייזען סימנים פון פערליעבעניש און פּרעטענזיעס צו דער „כלה“ האָט ער ערשט דעמאָלט, ווען ער האָט זיך גע־

טראפען מיט אונזער צווייטען העלד, מיט בראצקי'ס זוהנדעל, ביי זיינע מחותנים, אין „פאלעסטינא“ אויף דער דאטשע, און דערזעהן, ווי יענער שיסט מיט אויגען אויף דער מאמזעלעכין רויטשילד, און ווי די מאדאם רויטשילד שלאגט מיט איהם בלאט, חנפה'ט דעם גאסט אויף וואס די וועלט שטעהט און האקט אזא רוסיש, אז מע קאן בלייבען אהן א בויך לאכענדיג! דעם חתן רויטשילד, דאס הייסט, דעם האלבען חתן איז ניט געפעלען דאס, וואס די מחותנת'טע רויטשילד איז איהם געווארען עפּיס צו בערעדעוודיג, און עס האט זיך אנגעצונדען א העליש פייער אין דעם דאזיגען העלד, און סע האט איהם נעהאפּט א פערדראס אויף דעם יונגען בראצקי, און די ליעבע האט זיך פּלוצים אין איהם צעברענט און צעפלאקערט מיט סכנת נפשות! ניט אזוי די ליעבע צו דער כלה, ווי די שנאה צו אט דעם „אויפגעקומענעם“ אריסטאקראט! וואס האט יענער צו געהן מיט וויזיטען אין אזא שטוב, וואו ער, רויטשילד, רעכענט זיך „כמעט“ פאר א חתן?... און בכדי צו מאכען א סוף מיט דער דאזיגער אונאנגענעהמער געשיכטע, האט ער געפועל'ט ביי זיינע עלטערען, אז מע זאל זיך אביסעל צואיילען מיט'ן קנס־מאל. נאר ווי איבערראשט איז מען געווארען ביי זיינע עלטערען, אז מע האט זיי געבראכט פון דארט א תשובה, אז ס'איז נישטא וואס צו רעדען פון קיין קנס־מאל, איבער דריי טעמים: ערשטענס, איז זומער, און זומער מאכט מען ניט קיין קנס־מאל. צווייטענס, איז די כלה נאך צו־יונג און מע טראכט נאך גארנישט פון קיין שדוך. און דריטענס, קאן זיין, אז די טעג זאל זי א כלה ווערען טאקי פון היע מיט איינעם פון די פאלעסטינער אריסטאקראטען...

אז דער איינער פון די „פאלעסטינער אריסטאקראטען“ איז אונזער יונגער בראצקי — דאס האט מען נישט געזאגט. מע האט עס שוין אליין בעדארפט פערשטעהן. פאר די רויטשילדס איז דאס געווען א צווייענדיגער סקאנדאל: דאס, וואס זייער זוהנדעל בלייבט אהן א כלה — איז איינס. און צווייטענס, וואס איז דער גאלדענער

פאהן פון די אמת'ע רויטשילדס חאפט זיך אריין אין „אויפגע־קומענער" אריסטאקראט, „עפּיס" א בראצקי ! דער צווייטער פּונקט איז געווען נאך אפשר וויכטיגער פון'ם ערשטען. און פאר אונזער אפגענארטען העלד, דעם חאלבען חתן רויטשילד, איז דאס געווען אזא קלאפּ, אז ער איז גרייט געווען אויף אלסדינג, וואס ער האט ווען אמאל געלייענט אין די פראנצויזישע ראמאנען. אפילו אויף א דועל ! נאר דערוויל האט ער קיין סעקונדאנטען צו זיין קאנקור־רענט, צו בראצקי'ן, נישט געשיקט. ער האט בעסער געשיקט זאגען דער מאמע פון זיין „כמעט" געוועזענער כלה, אז ער ווייסט, אז דאס שטאמט פון א י ה ר, און אז ער וועט דאס איהר ניט פער־שוויינען — ער וועט לאזען אפּדרוקען איןביידע כתרילעווקער גאַ־זעטען אלע ליעבע־בריוולעך, וואס ער האט פון איהר טעכטערעל, אלע ביז איינעם, — און לאז איהר געליעבטער חתן וויסען, וועמען ער נעמט פאר א כלה !... אפּנים, אז אין די דאזיגע ליעבע־בריוו־לעך האט זיך עפּיס געפונען, — און דאס וואלט געקאנט זיין א שענער מאטעריאל פאר די כתרילעווקער גאזעטען. דער „קאפּע־ליש" מיט דער „יארמעלקע" וואלטען שוין געמאכט דערפון א רעב־טען צימעס און וואלטען עס צעלעגט אויף טעלערלעך, — און דאס האט דאך נעבאך דאס געעהרטע כתרילעווקער פּובליקום אזוי ליעב, ווי, א שטייגער, געהאקטע גענזענע לעבערלעך מיט שמאלץ, אדער געפּיהלטע העלזלעך אין א גוטען לאקשענעם קוגעל, אדער קאלטען עפּעלקוואס מיט אייז אין א הייסען זומער טאג. איז אבער ניט בעשערט געווען ניט די גאזעטען זאלען האבען וואס צו שרייבען, ניט דאס געעהרטע פּובליקום זאל האבען וואס צו לייענען. ווי מיר וועלען דאס באלד געוואוירע ווערען.

* * *

און אונזער צווייטער העלד, דער גליקליבער בראצקי, האט זיך דערוויל געטהאן זיינס: ער איז געווארען א גאנץ אפּטער־גאסט ביי די רויטשילדס אויף דער דאטשע, געבראכט אלע טאג צוטראגען א בוקעט פרישע בלומען מיט א האלב פונט שאקאלאד,

גענומען מאכען א שפאציער מיט'ן מאמזעלעכין רויטשילד, אמאל צופוס, אמאל רייטענדיג אויף פערדלעך און אמאל גאר אין איין אויטאמאביל ווייט־ווייט אין וואלד אריין, — אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז מען איז געוואוירע געווארען אין „ארץ־ישראל" אויף די דאטשעס, וואס אין „פאלעסטינא" טהוט זיך, האט מען דאס פארעל גענומען אין די מיילער אריין און מע האט אנגעהויבען אונטערצומורמלען... בקיצור, עס איז דערגאנגען אזש צו דער משפחה פונ'ם העלד, צו די בראצקים, און ס'איז געווארען כלומרשט א ויצעקו — זיי ווילען נים דעם שדוך! האט דאס שוין די רויטשילדס פערדראסען: וויבאלד, אז א י ה ר ווילט נים, ווילען מיר א ו ד א י נים! האט זיך דאס יונגע פארעל אוועקגעשטעלט: ווילען מ י ר אבער! און עס האט זיך אפגעשפיעלט איין אריסטאקראטישע טראגי־קאמעדיע, וואו אלע צדדים האבען געוואלט — און אלע האבען זיך געברעקעלט, געמאכט אנשטעלען, ביז מע האט געמוזט אנקומען צו סאלאווייטשיק דעם פערמיטלער, ער זאל אויסגלייכען דעם סכסוך. און אט דא האט זיך ארויסבעוויזען סאלאווייטשיק מיט זיין גאנצען כח, וואס ער קאן. ער האט אנגעווענדט אלע מיטלען, דריי טעג געארביים מיט דער גאל, און האט אויסגעגליכט אלע צדדים, געמאכט שלום ושלוה, השקט ובטח. קודם האט ער אפגעמאכט מיט'ן געוועזענעם חתן א שטיקעל געשעפט. ער האט איהם געגעבען צו פערשטעהן, אז ער קאן מיט זיין געוועזענער כלה'ס ליעבע־בריוולעך מאכען געלד; נישט חלילה זיי פערקויפען צו די גאזעטען, נאר צו דער כלה'ס עלטערען. די רויטשילדס קאנען פאר אזא סחורה מעהר בעצאהלען, ווי צוואנציג קבצנ'ישע גאזעטען אין כתרילעווקע; און דוקא איצט, פאר דער חתונה, איז די רעכטע צייט צו פערהאנדלען די בריוולעך, ווארום טאמער לעגט ער עס אפ אויף שפעטער, האפט די סחורה א ריח און זי ווערד אויסגעוועבט... די דאזיגע ווערטער זענען דעם געוועזענעם חתן אריין אין נאז אריין, און מע האט זיך גענומען דינגען פאר די בריוולעך גאר פשוט, ווי מע דינגט זיך פאר עפים א מין ארטיקעל, און מע האט די בריוולעך ביי איהם

אוועקגעקויפט — פאר וויפיעל? דאס איז שוין א סוד־זאד. סאלאָ־וויטשיק דער פערמיטלער ווינשט זיך עס צו פערדיענען אלע יאהר, וואס דאס האט אפגעקאסט, און פאר נויט — איז אלע דריי יאהר. און אז איהר וועט איהם שטארק בעטען — איז אלע פינף יאהר... דערנאך האט ער גע'פועל'ט ביי די בראצקים, אז חאטש זיי האבען אריבערגעשמיסען די רויטשילדס און זענען א סך רייכער פון די רויטשילדס, און וויבאלד רייכער, זענען זיי דאך גרעסערע מיוחסים אויך, פון דעסטוועגען זענען זיי, די בראצקים, פריהער געקומען מיט א וויזיט צו די רויטשילדס אין „פאלעסטינא" אויף דער דאטשע. און דארטען איז טאקי געווען דאס ווארט, און דערנאך — דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם האט בעדארפט זיין די חתונה.— האט זיך געטראפען א מעשה, א צופאל, וואס טרעפט זיך איין מאל אין הונדערט יאהר און וואס האט שיער־שיער ניט צעשטעהר־ט דעם גאנצען פלאן פון סאלאוויטשיק דעם שדכן. דער צופאל איז געקור־מען גאר פון א זייט, וואס ניט סאלאוויטשיק, ניט די רויטשילדס מיט די בראצקים זענען אין דעם גאט די נשמה שולדיג. שטעלט אייך פאר, אז סאמע אין דער לעצטער מינוט, ווען אלע כתרילעוו־קער אריסטאקראטען, אנגעטהאן אין קורצע פראקען און ווייסע הענטשקעס, זענען זיך צענויפגעקומען קיין „פאלעסטינא", צו די רויטשילדס אויף דער חתונה, וואס האט אפגעקאסט א פערמעגען. צוויי ארקעסטרען מוזיק האבען געשפיעלט, א חוץ כתרילעווקער כלי־זמר, און אלץ איז שוין געווען גרייט צו דער אריסטאקראטישער חופה, — פלוצים וואכסט אויס, מע ווייסט ניט פון וואנען, עפּים א גרויסארטיגע דאמע, א הויכע, א שלאנקע פיגור, אונטער א גע־דיכטען שלייער, א שענע צי מיאוסע — דאס ווייסט מען ניט, נאר אז זי איז א נקבה — דאס איז זיכער. און ווי נור די דאמע אונ־טער'ן שלייער האט זיך בעוויזען, אזוי איז דער אריסטאקראטי־שער חתן געווארען בלאס, דער כלה איז געווארען ניט גוט, טאקי ממש אויף צו חלש'ען; די מחותנת'טע פון כלה'ס צד איז געווארען צעמישט, געבראכען די הענד און אויפגעהערט צו רעדען אויף רו־

סיש: די מחותנים פון חתנ׳ס צד האָבען זיך עפּיס גע׳סוד׳עט, און צווישען די געסט איז געוואָרען אַזאַ בהלה, אַזאַ סומאַטאָכע, אַז מיר מוזען דאָ איבעררייסען און איבערלאָזען די פערשלייערטע דאַמע אויפ׳ן קומענדיגען קאַפּיטעל, וואָס שליסט די דאָזיגע זומערדיגע ערצעהלונג מיט אַ שענעם „עפּילאָג“ און מיט אַ „נאָטאַבענע“, ווי סע פּאַסט פאַר אַזאַ אַריסטאָקראַטישען ראָמאַן.

.8

די פערשלייערטע דאַמע.

דערפאַר איז גוט צו זיין אַ גביר (אונזער אַלטע טענה!) און דערפאַר איז אַ חיות ביי די אַריסטאָקראַטען. וואָס טאָמער טרעפט זיך עפּיס ביי זיי, איז אָפּגעווישט די ליפּען און פּתח שין — שאַ! ווען אַזאַ מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען אין „פּאַלעסטינא“, ביי די רויטשילדס מיט די בראַצקים, טרעפט זיך, די שעה זאָל גאָר ניט זיין, ביי אַ פּראָסטען אידען אין „ארץ־ישראל“, וואָלט זיך איבערגעקעהרט די גאַנצע וועלט! און דאָ, ביי די אַריסטאָקראַטען,— גאָרנישט! אַז די פערשלייערטע דאַמע איז אַריינגעקומען צו די רויטשילדס אַ מינוט פאַר דער חופּה, איז טאַקי געוואָרען אויף אַ ווײַלע אַ סומאַטאָכע, אַ בהלה; עס האָט אָבער לאַנג נישט גענומען. מע האָט די פערשלייערטע דאַמע אַריינגעפיהרט אין אַ בעזונדער חדר, טאַקי דעם חתנ׳ס פאָטער און מוטער, די אויפגעקומענע בראַצקים האָבען עס געטהאָן. און מע האָט זי אַ פרעג געגעבען: „וואָס וויל זיך?“ ווער זי איז און וואָס זי איז — דאָס האָט מען זי ניט געפרעגט. מע האָט זיך שוין אַליין געשטויסען, אַז דאָס איז מסתמא דעם יונגען בראַצקי׳ס אַ געליעבטע פון פאַר דער חתונה (דאָס ווערד אָנגערופען אויף זייער לשון „פלירט“). ווער פלירטעוועט ניט היינטיגע צייטען ביי די אַריס-

טאקראטען ? דעריבער האט מען זי נור געפרעגט, ו ו א ס זי וויל. און אז די פערשלייערטע דאמע האט געזאגט, וואס זי וויל, איז מען קיין ברעקעל נישט נתפעל געווארען. מע האט זיך נור אוועקגעשטעלט דינגען מיט איהר. ווארום די פאדערונגען, וואס די פערשלייערטע דאמע האט אוועקגעשטעלט, זענען געווען שוין אביסעל צו פיעל. די פערשלייערטע דאמע האט געפאדערט איינס פון די צוויי: אדער ס'זאל זיין אוים שדוך מיט די רויטשילדס און אוים חופה, און דער חתן בראצקי זאל חתונה האבען בעסער מיט איהר, מיט דער פערשלייערטער דאמע, אדער אז ניט, זאל ער זי בעוואהרענען מיט א שענער פענסיע, ווי עס פאסט פאר אזא אריסטאקראט, ווי אונזער בראצקי, און א חוץ דעם זאל ער מוחל זיין אוועקלעגען א געוויסען קאפיטאל אויף אויפ'ן קינד'ס נאמען... ו ו ע ה איז געווען דאס קינד און פון ו ו א נ ע ן האט זיך גענומען אהער א קינד ? — דאס האט מען זי אויך ניט געפרעגט. ביי די אריסטאקראטען איז דאס ניט קיין נאווינע, אז א חתן פאר דער חתונה זאל האבען א געליעבטע, און די געליעבטע זאל האבען פון איהם א קינד, אדער צוויי. אונזערע אויפגעקומענע אריסטאקראטען, די בתרילעווקער בראצקים, האבען געדאנקט גאט, וואס זי האט נור א י י ן קינד. ווארום מיט יואס וואלט געווען בעסער, ס'זאל זיין צוויי אדער דריי קינדער ? און אביסעל האט מען געהאט פאראיבעל אויפ'ן זוהן: למאי האט ער ניט דערצעהלט פריהער דעם טאטען אדער דער מאמען, אז ער האט שוין א קדיש ? איצט איז אבער נישט די צייט אויף צו זיין ברוגז. די חופה שטעהט. אלץ איז גרייט און פארטיג, און דער עולם קאן נאך אנהויבען זיך צעקרייכען און צעגעהן אהיים, און די אריסטאקראטישע חתונה קאן זיך נאך חלילה ענדיגען מיט א סקאנדאל, — און אריסטאקראטען האבען פיינט סקאנדאלען ! האט מען זיך גענומען דינגען מיט דער פערשלייערטער דאמע. א רענדעל אראפ, א רענדעל ארויף — מען איז דורכגעקומען: מע האט איהר בעצאהלט טאקי דא אויפ'ן ארט סאטעסען פון אלע פיער זייטען. און די כלי־זמר מיט'ן קעסעלמיט מזומנים כמש, און מע האט איהר ארויסגעגעבען א פאפיער,

און דער אַלטער בראַצקי האָט געלעגט די חתימה מיט זיין אמת'ען נאָמען „קופּעץ פּערווע גילדיע איסאַק אַראָנאָוויטש דעמבאַ“. אַז דאָס קינד בעדאַרף זיך געפינען ביי דער מוטער ביז ס'וועט אַלט ווערען אַכצעהן יאָהר, און דערויף בעקומט די מוטער אַזוי פיעל און אַזוי פיעל אַלע יאָהר; און אַז דאָס קינד ווערד אַלט אַכצעהן יאָהר, בעקומט עס פון דעם קופּעטשעסקי סין אַראָן איסאַקאָוויטש דעמבאַ. פון חתן הייסט עס, אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, — און דאָס אַלסדינג דאַרף זיין בסוד־סודות, אוןביידע צדדים זענען צופריעדען, איינס צו דאָס אַנדערע טאָרען נישט האָבען קיין שום טענות און פּרעטענזיעס — והכל שריר וקיים.

און דערמיט איז די פערשלייערטע דאַמע אוועק אהין, פון וואַנען זי איז געקומען. און די צערעמאָניע פון דער אַריסטאָקראַטישער חופּה איז אויסגעפיהרט געוואָרען אויפ'ן שענסטען אופן: דער קאַזיאָנער רב האָט געהאַלטען זעהר אַ שענע דרשה, געוועהנליך אויף רוסיש, זיך אָפּגעשטעלט אויף דער אומשולדיגקייט און אויף דער ריינער ליעבע פון דעם פּאָרעל, וואָס געהען בויען זייער הויז, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען און אַזוי ווי אין פּסוק שטעהט: „הבן יקיר לי אפרים“. ביי'ם פּסוק האָבען די אַריסטאָקראַטען אָראָפּגעלאָזט זייערע נעזער, און די אַריסטאָקראַטקעס האָבען צוגעטראָגען די ווייסע טיכלעך צו די טרוקענע אויגען, צו בעווייזען, אַז חאָטש זיי ווייסען ניט די טייטש פון'ם פּסוק, נאָר דעם פּשט פון די ווערטער פערשטעהען זיי גלייך מיט די אַריסטאָקראַטען... און דערנאָך האָבען חתן־כלה צעקושט זיך מיט די מחותנים און מיט אַלע געסט, און תיכף נאָך דער צערעמאָניע, אפילו נישט פערביסען, נאָר אויסגעטרונקען צו גלעזלעך שאַמפּאַניער־וויין, האָט זיך דאָס פּאָרעל אויפגעזעצט אין אַ שענעם אויטאָמאָביל און איז אָפּגעפאָהרען צו דער באַהן אויף דער האָכצייטסרייזע, ווי דער מנהג איז ביי די אַריסטאָקראַטען פון דער גאַנצער וועלט, און אויך ביי אונזערע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען, וואָס טאַנצען נאָך דער גאַנצער וועלט.

עפּילאָג צו דער „פּערשלייערטער דאַמע".

אויף מאָרגען אין דער פריה, נאָך דער חופּה-וועטשערע, האָט זיך בעוויזען איןביידע כתרילעווקער גאַזעטען אַ נאָטיץ וועגען דער גרויסאַרטיגער אַריסטאָקראַטישער חתונה אין „פּאַלעסטינא".

אין דער דאָזיגער נאָטיץ איז געווען בעשריבען אַלסדינג, נאָר וועגען דער מעשה מיט דער פּערשלייערטער דאַמע — אפילו נישט קיין וואָרט. ביידע כתרילעווקער גאַזעטען, סײַ דער פּראָגרעסי-ווער מאָדערנער „קאַפּעליש", סײַ די אָרטאָדאָקסישע „יאַרמעלקע", האָבען זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד, זיך גאָרנישט געקאָנט אָפּלויבען פון דער דאָזיגער „קייזערליכער" חתונה. עס זענען ביי זיי אויסגערעכענט געוואָרען ביי די נעמען אַלע כתרילעווקער אַריס-טאָקראַטען, וואָס האָבען בעערהט די דאָזיגע זעלטענע חתונה, מיט אַ קורצער כאַראַקטעריסטיק אויף יעדען אַריסטאָקראַט בעזונדער, מיט וואָס ער פּיינט זיך אויס: ווער מיט זיין גוט הארץ, ווער מיט זיין חכמה, ווער מיט זיין צדקה-געבען און ווער מיט אַנדערע מעלות טובות. מע האָט נישט פערגעסען אויסרעכענען אויך די מאכלים, וואָס מע האָט דאָרטען געגעסען, און די משקאות, וואָס מע האָט דאָרטען געטרונקען. דער „קאַפּעליש", למשל, איז אַריין אין מורא'דיגע התלהבות און האָט זיך געגעבען אַ זאָג, אַז די שוחטים האָבען דאָס געהאַט וואָס צו טהון! אַלע דריי שוחטים האָבען דריי טאָג כסדר געהאַלטען אין איין קוילען עופות! און די „יאַרמעלקע" האָט זיך צעקאָכט גאָר אויף איין אַנדער אופן. די „יאַרמעלקע" האָט זיך מעהר אָפּגעגעבען מיט די משקאות, ווי מיט די מאכלים. אַז ס'איז געקומען צו די וויינען, וואָס מע האָט דאָרטען אויסגעטרונ-קען אויף דער חופּה-וועטשערע, איז זי אַריין אין איין עקסטאַז און האָט אַ זאָג געגעבען בדרך משל, אַז פון די לעדיגע פלעשלעך אַליין, ווען אַ כתרילעווקער בעל-הבית פערמאָגט עס, וואָלט ער געקאָנט ההרחבה חתונה מאַכען דריי טעכטער, און עס וואָלט איהם אַליין נאָך אויך געבליבען אויף אַ יאָהר צו לעבען!...

דער כתריל׳עווקער לעזער, וואָס איז שוין געוואָהנט צו אַזעל־כע גוזמות אין די כתריל׳עווקער גאַזעטען, איז ווינציג־וואָס נתפּעל געוואָרען פֿאַר די שוחטים און פֿאַר די פֿלעשלעך. איז דאָך אָבער די וויסטע קאָנקורענציע! בעדאַרף דער ראַדיקאַלער „קאַפּע־ליש“ אַרויס אויף מאָרגען מיט אַ שאַרפֿער „קריטיקע“ אויף דער „יאַרמעלקע“, אונטער אַ שרייענדיג קעפּעל: „א י ד ע ן — ד י ג ר ע ס ט ע שׁ כ ו ר י ם א י ן ד ע ר וו ע ל ט!“

אין דער דאָזיגער „קריטיקע“ טהוט זיך דער ראַדיקאַלער „קאַ־פּעליש“ אַ טיימש־אויס מיט׳ן גראָבען פֿינגער און אַ רעכען־אויס: „שאַט! לאָמיר נור געהן פּאַוואָלינקע, ניט געהאַפּט: דריי טעב־טער חתונה מאַכען, לאָז שוין זיין אַפּילו ניט אַזוי „בהרחבה׳דיג“, ווי דער פֿינסטערער רעדאַקטאָר פֿון דער שוואַרצער „יאַרמעלקע“ זאָגט, בעדאַרף אויך קאָסטען היינטיגע ציימען, צום ווענינגסטענס, אַזעלכע פֿינף־זעכס הונדערטער אויף אַ טאָכטער. האָבען מיר שוין אַ קיימאַ־לן פֿון אַכצעהן הונדערטער. היינט לאָמיר אָקאָרשט אַ רעכען טהון, וואָס איז ווערטה אַ לעדיג פֿלעשעל פֿון וויין? וועלען מיר זאָגען: צו דריי קאָפּיקעס. קומט אויס, אַז אויף דער דאָזי־גער חתונה זענען אויסגעטרונקען געוואָרען נישט מעהר און נישט ווינינגער ווי 60,000 פֿלעשער וויין! איצט לאָמיר געהן ווייטער: וויפֿיעל האָבען געקאָנט זיין מענשען אין „פּאַלעסטינאַ“ אויף דער דאַטשע? נו, דריי מנינים. דרייסיג אידען הייסט עס. זעכציג טויזענד געטיילט אויף דרייסיג — מאַכט דאָס ניט קיין צ וו י י ט וי ז ע נ ד פ ל אַ ש וו י י ן א ו י ף אַ מ ע נ ש ע ן? קומט אויס, הייסט עס, אַז די גרעסטע שכורים אין דער וועלט זע־נען אידען — און דאָס איז פֿאַר אונז אַ נייעס, אַיין איבעראַשענ־דע נייעס!“

האָט זיך אָבער די „יאַרמעלקע“ ווינציג־וואָס דערשראָקען פֿאַר אַזאַ „קריטיקע“ און איז אויף מאָרגען אַרויס אויך מיט אַ „קרי־טיקע“ אויף אַ „קריטיקע“, און פֿרעגט ביי׳ם „קאַפּעליש“ אַ קלאָץ־קשיא, שוין מיט אַ לשון רבים: „זאָגט נור, קלוגע קעפּ פֿונ׳ם ליב־

טיגעו „קאפעליש“. מענשעו פון אמת, אז איהר זענט שוין יא אזעלכע קנאקערס און חטאים־זוכער און איהר קאנט חאפעו יענעם אין א גוזמא און מאכעו אזעלכע חשבונות מיט אזעלכע גערעטענע סטאטיסטיקעס, — פאר וואס זאלט איהר שוין אין איינוועגס ניט נעמען א בליישטיפט פאר פיער גראשען און געבען א רעכען־אוים אויף פאפיער, אדער טהון א חאפ אויפ׳ן קאפ אייער אייגענעם חשבון מיט אייער אייגענער סטאטיסטיקע פון די היהנער? איהר זאגט אין אייער ליכטיגען בלאט, אז אויף דער דאזיגער חתונה זענען אויסגעקוילעט געווארען אזוי פיעל היהנער, אז אלע דריי כתרילעווקער שוחטים האבען דריי טעג דורכאיינאנד געהאלטען אין איין שעכטען עופות? לאמיר זשע זיך ניט פוילען און קארשט מאכען א חשבון־צדק: וואס געדויערט ביי א שוחט קוילען איין עוף? העכסטענס, א מינוט. הייסט עס, אז אין א שעה קאן ער אייך אוועקלעגען, מינדעסטענס, 60 עופות. אין א טאג (אויב ער שלאפט ביינאכט), 12 מאל 60 — איז אזוי גרויס ווי 720 עופות. אין דריי טעג — 2160 עופות. אלע דריי שוחטים אינאיינעם בעדארפען אוועקלעגען, הייסט עס, אזוי גרויס, אזוי קליין, ווי 6480 עופות! אצינד ווילען מיר זיין מילד און געבען אייך צו, אז פון אזא מחנה עופות זענען 480 שטיק טרפה געווארען, איין עק — האבען מיר נאך אלץ א קיימא־לן פון 6000 עופות! געטיילט אויף דרייסיג אריסטאקראטען, ווי איהר זאגט, נעמט זיך אן אזוי גרויס, ווי צו 200 היהנער אויף א קאפ? וויבאלד אזוי, פרעגט זיך א קשיא, האב איך אכציג שווארצע רוחות, — וואסער מענש, ער מעג זיך זיין דער גרעסטער אריסטאקראט און דער גרעסטער זולל־וסובא׳ניק, וועט קאנען בייקומען 200 עופות א טאג?...

איז דאך דאס אבער כתרילעווקע אויף דער וועלט. האבען זיך געפונען לצים, וואס האבען זיך אונטערגענומען אויסגלייכען ביידע צדדים. זיי האבען געזאגט אזוי: „לאזט אונז אראפ אויפ׳ן וויין, וועלען מיר אייך אראפלאזען אויף די היהנער“.

נ א ט א ב ע נ ע: אז דאס יונגע פאר איז צוריקגעקומען פון דער האכצייטסרייזע — געזאגט האבען זיי, אז זיי זענען געוועזען אין אויסלאנד, אין איטאליע. נאר די כתרילעווקער ליצני־הדור האבען געשמועסט, אז ס'א ליגען — געוועזען זענען זיי גאר אין יעהופּעץ! — גאר יעדענפאלס, אז זיי זענען צוריקגעקומען פון זייער האכצייטסרייזע, און דער יונגער בראצקי, דאס הייסט, אראן אי־סאקאוויטש רעמבא, איז געווארען געווארען (דעמאלט אין דער בהלה האט ער נישט געקאנט וויסען — די עלטערען האבען איהם נישט געוואלט פערשטעהרען די שמחה), אז זיין פאטער, דער אלטער בראצקי, דאס הייסט, דער פערווע גילדיע קופּעץ איסאק אראנאוויטש רעמבא, האט ארויסגעגעבען דער פערשלייערטער דאמע אזא פּאפּיער. — האט ער זיך געחאפּט ביי'ם קאפּ! ער האט געשוואוירען מיט אזעלכע שבועות, וואס מע מעג גלויבען א משומד, אז ער געדענקט נישט. חאטש נעמט איהם ארונטער דעם קאפּ, אז די „פערשלייערטע דאמע", לויט איהר הויכער פיגור, זאל געוועזען זיין אמאל זיין געליעבטע, און אויף וויפיעל ער געדענקט, האט זיין געליעבטע קיינמאל קיין קינד נים געהאט, דאס הייסט, ער וויל זאגען, אז ער האט קיינמאל נים געהאט אזא געליעבטע, וואס זאל האבען א קינד... נאר אויב די „פערשלייערטע דאמע" איז די, וואס ער מיינט, מוז דאס זיין א אינטריגע פון זיין קאנקורענט, פונ'ם געוועזענעם חתן רויטשילד... נאר גארנישט, גע'חתמ'עט א פּאפּיער — איז פארפאלען. בראצקי ברעכט נישט קיין ווארט. סיידען אז דער אלטער וועט צומאכען די אויגען, און דער יונגער וועט איבערנעמען די ירושה — דעמאלט וועלען מיר שוין זעהן...

און וואס אנבעלאנגט דעם קאנקורענט, דעם בעלעדיגטען יונגען רויטשילד, זאלט איהר גאר קיין יסורים נים האבען: סאלאוויי־טשיק האט איהם אויך געקריגען א כלה, און נאך וואס פאר א כלה! טאקי פון די אויפגעקומענע, פון „אונזערע בראצקים". מאהלט אייך, שוין א סך א קלענערע יפת־תואר פון יענער, פון דער רויטשילד. און נים נאר א קלענערע יפת־תואר, נאר טאקי גארנים קיין

יפת־תואר, מע קאן זאגען, טאקי גאר־גאר א מיאוסקייט. דערפאר אבער האט מען איהם געגעבען א לעג־אוועק נדן — וואס טויג אייך — איהר האט איהם פערזארגט ! . . .

און נאך איין זאך מוז דא געזאגט ווערען, בכדי דער פריינד לעזער זאל זיין בעפריעדיגט פון אלע זייטען: וואס פאר א רח״ש האט דא געכאפט סאלאוויטשיק דער שדכן ארום און ארום? — פרעגט שוין גאר ניט! סאלאוויטשיק דריקט זיך אויס, אז ער האט דא געכאפט אזא גראבס, אז ער האט ניט אזא גוטען פריינד, וואס ער זאל איהם ווינשען אזא גליק. „זינט כתרילעווקע איז א שטאדט, זאגט ער, און זינט סאלאוויטשיק איז א פערמיטלער, האט נאך קיין איד, זאגט ער, אזא רח״ש אפילו אין חלום ניט געזעהן!“ און אויסלאזען לאזט ער אוים אזוי:

— איבעריגענס, צו וואס טויג אייך, פעטערעל, אריינקריכען אין יענעמס קעשעני? אפשר זענט איהר בעסער רייך אין א גמילות־חסד׳על אויף א קורצע צייט? איך שטעה איצט אין א פאר פאר־טיעס, וועל איך אייך, אם ירצה שם, מיט גאט׳ס הילף, אפגעבען, און נאך מיט גרוים דאנק!

א וואָרט פאַר א וואָרט

אַ מעשה שהיה, וואָס מיט מיר אַליין האָט געטראָפען, דערצעהלט לכבוד פסח, האָטש ס'האָט גישט צו טהון ניט מיט פסח, ניט מיט שבועות, ניט מיט סוכות, און עס קאָן זעהר שען דערצעהלט ווערען אין אַ וואָכע־דיגען טאָג אויך — אַבי מע זאָל נאָר וועלען הערען.

געשריבען אין יאָהר 1915

אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט

ניט היינט געדאַכט, ניט פאַר אייך געדאַכט — איך בין אַמאָל געווען אַ ראַבינער. אַ ראַבינער, נישט קיין רב. דאָס הייסט, טאַקי אַ רב, נאָר אַ „ק אַ ז י אָ נ ע ר"...

וואָס אַ „קאַזיאָנער רב" איז דערהיים בעדייט — בעדאַרף איך פאַר מיינע היימישע אידען קיין סך נישט ערקלעהרען. זיי ווייסען שוין אַליין, וואָס דאָס איז פאַר אַ מין חיה. אַ מעטריקע, אַ ברית, אַ חתונה, אַ גט — דאָס איז זיין ארבייט. און ער האָט זיך אַ טאַקסע פון טוידט און פון לעבעדיג... אין שוהל קומט איהם דער אויבען־אָן. מעשה רב: צו „הנותן תשועה" שטעהט ער אויף דער ערשטער; און קומט אַ יום־טוב, אַ טאַבעל־טאָג הייסט עס, איז אַ ר י י ן אין'ם צילינדער און אַ ר ו י ס מיט לשון, און דוקא „רשעות": „גאָספאָדאַ פריחאָזשאַנע!" אָדער „בלאַגאָטשעסטיוויע בראַטיאַ!"... זאָגען, אַז מע האָט ביי אונז שטאַרק ליעב אַ ראַבינער — עט! גאָרניט, מע האַלט זיך מיט איהם. עלעהיי אַ פריסטאַוו אָדער איין אַנדער קנעפעל, אַ שוואַרץ יאָהר. און דאָך ווערד ער געוועהלט אַלע דריי יאָהר דורך „וויבאָרעס" — אַ מין עלעקשאָן, ווי ביי אייך אַ פרעזידענט, להבדיל. און אויסגעקליבען ווערד ער דוקא פון'ם פאָלק, דאָס הייסט, מע שרייבט אריין אַ פאַפּיער צו דער קהילה: „נאַ אָסנאָוואַניע פרעדפּיסאַניאַ יעוואָ פּרעוואָסחאָדיטעלסטוואַ גאָספּאָדינאַ גובערנאַטאָראַ — פּריקאָזאַל..." אויף אונזער לשון וועט דאָס הייסען כמעט אַזוי שען ווי: „דער אדון דער גובערנאַטאָר הייסט אייך, איהר זאָלט אייך צענויפקומען, אידעלעך פאַרכעס, אין שוהל אריין און אויסקליבען אייך אַ ראַבינער!"...

דערנאָך הויבען זיך אָן די „וויבאָרעס": קאַנדידאַטען, מחלוקת'ען, בראַנפען און חאַבאַר... דערנאָך הויבען אָן לויפען דאָ־

נאסלעך, מסירה'לעך הייסט עס, אין דער „גובערנסקע פּראוולע־ניע"... איז מען מבטל די וויבארעס, און מע הייסט מאכען נייע ווי־בארעס, און ווידער „נא אסנאוואניע פּרעדפּיסאניא יעווא פּרעוואַ־סחאדיטעלסטוואַ", און ווידער קאנדידאטען, מחלוקת'ען, פּאר־טיען, בראנפען און חאבאר — חי געלעבט!

בין איך געווען, את חטאי אני מזכיר היום, א ראבינער אין א קליין שטעדטעל. ס'איז נישט קיין סוד, איך קאן אייך זאגען אפילו מיט א סימן: אין פּאלטאווער גוברניע. געוואלט האב איך אבער זיין מאדערן, א יוצא מן הכלל, נישט ווי אלע ראבינערס. האב איך אראפּגעווארפען פון זיך דאס „קנעפּעל" און גענומען אריינקוקען בעסער אין קהל'שען טאפּ אריין, אפּגעבען זיך מיט כלל־זאכען, א תלמוד־תורה, א גמילות־חסדים, א פּערלאזעניש, א בוררות, א דין־תורה און גלאט איין עצה.

א פּערלאזעניש, א בוררות, איין עצה — דאס האב איך גע־ירש'עט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס. זיי, עליהם השלום, האבען אויך ליעב געהאט, מע זאל זיי „באדערען" מיט פּרעמדע „ביזנעס". פאראן אלערליי מינים מענשען אויף דער וועלט. פּאר־האן מענשען אזעלכע, וואס מע קאן זיי ניט באדערען בשום אופן. איהר וואלט זיי געבאדערט — לאזען זיי זיך ניט. און פאראן ווידער מענשען אזעלכע, וואס איהר קאנט זיי ארויפקריכען גלייך אויפ'ן קאפּ, נישט מיט א מאל, ביסלעכווייז: פריהער אויפ'ן שוים, דערנאך אויפ'ן קאפּ און דערנאך מיט די טיעפע קאלאשען אין האר־צען אריין אויף א גאנץ ווינטער.

אט פון דעם מין ראבינערס בין איך געוועזען און האב געהאט, איך מעג מיך בעריהמען, א סך אנהענגער און גאנץ הייסע חסידים, וואס האבען זיך נישט געשעמט צו קומען אלע טאג, אנבארא־באנעווען א פולען קאפּ און אוועקזיצען ביז העט־ווייט אין דער נאכט אריין; ניט אפּגעזאגט זיך קיין מאל פון א גלעזעל טיי; פּאַ־פּיראסען, פערשטעהט זיך, מיינע; ציימונגען און ביכער — שמועסט מען ניט. מיט איינעם ווארט, אחינו אתה — נאש בראט, און שוין.

ויהי היום, עפּענט זיך איינמאָל די טהיר, און עס קומען אַריין די שבעה טובי העיר, דער רעכטער שפּיגעל, דער סאַמע צימעס פון שטאָדט, — פיער אידען בעלי־בתים, מע קאָן זאָגען נגידים: „א גוט מאָרגען, ראַבינער!" ווער זענען דאָס געווען? דריי פון זיי זענען געווען די „טראַיקע" — אזוי האָט מען זיי א נאָמען געגעבען אין שטעדטעל דערפאַר, ווייל זיי האָבען תמיד געהאַנדעלט אַלע דריי בשותפות'דיג, אַלע מאָל געקריעגט זיך, שטענדיג חושד געווען איינס דאָס אַנדערע און געקוקט זיך אין האַנד אַריין — און פון דעסטוועגען איז מען קיינמאָל ניט צעגאַנגען זיך, איבער א פּרינציפּ פון א ממה־נפשך: „איז דאָס געשעפט א גוט געשעפט און מע וועט פערדיענען, פאַר וואָס זאָל איך אויך ניט אָפּלעקען א ביינדעל? אַלא וואָס דען, ס'איז איין אומגליק — ווער דו אויך בעגראָבען מיט מיר און ליג אויך אין דער ערד"... וואָס טהוט גאָט? געהען זיך צענויף די דריי שותפים מיט א פיערטען, האַנדלען אָפּ מיט איהם קאָרגער א יאָהר און מע צעפּאַטשט זיך. וואָס איז? „זינט גאָט האַנדעלט מיט גנבים, דרעהערס און זשוליקעס, האָט ער נאָך אזא גנב, אזא דרעהער און אזא זשוליק נישט געזעהן!" אזוי טענה'ן נעבאך די דריי שותפים אויפ'ן פיערטען. און ער, דער פיערטער, טענה'ט פונקט דאָס אייגענע אויף זיי: „זינט גאָט האַנדעלט מיט גנבים, דרעהערס און זשוליקעס, האָט ער נאָך אזעלכע גנבים, אזעלכע דרעהערס און זשוליקעס ניט בעגעגענט!" ווער־זשע איז געווען אָט דער פיערטער? דאָס איז געווען א איד דוקא א שטילינקער, א נעבאַכעל, איין אָפּגעפּוצטער, מיט א הדרת־פּנים, מיט געדיכטע, שוואַרצע ברעמען, אונטער וועלכע עס האָבען אַרויסגעקוקט א פּאָר ממזר'יש־שמייכלענדיגע אויגען, און געהייסען האָט ער מיט זיין ליעבען נאָמען „רב נחמן לקח"

דאָס הייסט, הייסען האָט ער געהייסען נחמן נתן, נאָר גערופען האָט מען איהם „נחמן לקח", דערפאַר, ווייל „לקח" איז די טייטש ע ר ה אָ ט ג ע נ ו מ ע ן, און „נתן" — ע ר ה אָ ט ג ע ג ע ב ע ן, און אָט דער נחמן נתן האָט אויף זיין לעבען קיינמאָל

ניט געגעבען, נאָר גענומען... און נחמן נתן האָט אַ טבע, אַז ער רעדט, מישט ער אַריין אַלע מאָל, צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, די צוויי ווערטער: „מחמת דערימאַך".

איז מען דאָס געקומען, הייסט עס, צום ראַבינער מיט אַ פּער־לאָזעניש — ער זאָל אויסהערען, הייסט עס, זייערע טענות, טאָמער וועט ער געפינען עפּיס אַ מיטעל זיי אויסצוגלייכען אין זייערע פּער־פלאָנטערטע חשבונות. „ווי אַזוי איהר וועט געפינען, פּאַני ראַבי־נער, און וואָס איהר וועט אָפּ'פּסק'ענען און וואָס איהר וועט זאָגען, איז געזאָגט"...

אַזוי האָבען בעשלאָסען די דריי שותּפים, און דער בעל־דבר זייערער, רב נחמן לקח, האָט צוגעבאָמקעט מיט אַ נעבאַך־פּנים, אַז ער פערלאָזט זיך אינגאַנצען אויף מיר: „מחמת דערימאַך וואָס ער ווייסט, אַז ער איז גאָט די נשמה שולדיג". און ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקעלע, צענויפגעלעגט די הענד אויפ'ן האַר־צען, ווי אַ אידינע, צענויפגענומען די געדיכטע ברעמען און געקוקט מיט זיינע ממזריש־שמייכלענדיגע אויגען אויף מיר און געוואַרט, וואָס וועלען טענה'ן די שותּפים. און אַז די שותּפים האָבען אַרויס־געלעגט אַלע זייערע טענות ומענות, איז ער אויפגעשטאַנען, אויס־געגלעטעט די געדיכטע ברעמען, נישט געקוקט אויף זיי, נאָר די גאַנ־צע צייט אויף מיר, טיעף־טיעף, מיט זיינע ממזריש־שמייכלענדיגע אויגען, און ער האָט אַזוי בריה'ש צעשלאָגען אַלע זייערע טענות, אַז ס'איז אויסגעקומען, אַז דרעהערס, שווינדלערס, גנבים און זשו־ליקעס זענען טאַקי זיי, די דריי שותּפים זיינע, און ער, נחמן לקח, איז אַ צדיק וישר און אַ כּפּרה־היהנדעל, איין אמת'ער קרבן: „מחמת דערימאַך וואָס אַלסדינג, וואָס איהר האָט דאָ געהערט פון זיי, איז שוא ושקר, לא היה ולא נברא, ניט געשטויגען ניט געפלוי־גען"... און ער האָט אויסגעוויזען מיט טויזענדער ראיות, אַז אַלץ, וואָס ער זאָגט, איז הייליג, תורת משה אמת...

די גאַנצע צייט, וואָס דער האָט גע'טענה'ט, האָבען יענע, די טראַיקע, ניט געקאָנט איינזיצען. אַלע מינוט איז אויפגעשפּרונ־

גען עמיצער פון זיי, זיך געכאַפּט ביי'ם קאָפּ, ביי'ם האַרצען: „סטייטש־סטייטש! ווי קאָן אַ איד זאָגען אַזעלכע זאַכען? האַקען אַזעלכע שקרים וכזבים?" עס האָט געקאָסט מיה די חברה צו בערוהיגען, זיי זאָלען פאַר גרויס ערגערניש ניט אַריינפאַהרען זייער בעל־דבר אין באָרד אַריין, און דעם ראַבינער איז שווער געווען, זעהר שווער, אַרויסצוקריכען פון דעם דאָזיגען פּלאָנטער, וואָס האָט אַרויסבעוויזען, אַז ער האָט פאַר זיך אַ גוטע קאָמפּאַניע, און אַז שווינדלערס, גנבים און זשוליקעס זענען זיי אַלע פיער, און נאָך מוסרים אויך דערצו, און אַז זיי פערדיענען, מע זאָל זיי אַלע בעשטראָפען. וואָס־זשע טהוט מען? בין איך געפאַלען אויף איין עצה און רוף מיך אָן צו זיי:

— הערט זשע אויס, מיינע ליעבע אידען. מיין פסק־דין איז שוין ביי מיר פאַרטיג אין קאָפּ כמעט אינגאַנצען. נאַר וואָס דען? איך וועל אייך איהם ניט אַרויסזאָגען ביז איהר וועט ניט איינלעגען ביי מיר אַלע פיער צו „כף־הא'ער", צו פינף־און־צוואַנציגער, הייסט עס, אַז איהר וועט מקיים זיין דעם פסק, וואָס איך וועל אַרויסטראָגען.

— אַך! מיט'ן גרעסטען כבוד! — האָבען זיך אַלע דריי אַ וואָרף געגעבען, און נחמן לקח נאָך זיי, און מע האָט זיך אַ נעם געטהאָן אַלע פיער צו די קעשענים און מע האָט אַרויסגעצעהלט מיר אויפ'ן טיש איטליכער זיין פינף־און־צוואַנציגער, וועלכע איך האָב צענויפגענומען און פערשלאָסען ביי זיך אין טישקעסטעל. און דערנאָך האָב איך אַרויסגעזאָגט מיין רעזאָלוציע בזה הלשון:

„אויסגעהערט די טענות מיט די רעד פוןביידע צדדים און גוט אַריינגעטראַכט זיך אין אייערע עסקים, חשבונות און סכסוכים, האָב איך געפונען, נאָך מיין פערשטאַנד און טיעפער איבערצייגונג, אַז אומגערעכט זענט איהר אַלע פיער, און נישט נור אומגערעכט,— ס'איז אַ חרפה, אַ בזיון, אַז אידען זאָלען אַזוי קאָנען האַנדלען צווישען זיך, ווייזען פאַלשע חשבונות, שווערען זיך אויף אַ ליגען און אפילו פער'מסר'ען איינס דאָס אַנדערע... על כן האָב איך געפו־

נען, אזוי ווי מיר האבען א תלמוד-תורה אין שטאדט מיט א סך קינדער, וואס געהען נעבאך נאקעט און בארוויס, און שכר-למוד צו צאהלען איז ניטא פון וואנען. ווארום איידער מע רייסט אוים ביי אייך אמאל א פאר גראשען, קומט עס אן מיט גרינע ווערעם, איז א יושר, אז אט דער הונדערטער אייערער זאל געהן אויף דער תלמוד-תורה, און איהר זאלט נעהן אהיים געזונטערהייד, און א דאנק אייך פאר דער שענער נדבה — די ארעמע קינדער וועלען שוין האבען הויזלעך און שטיוועלעך און ארבע-כנפות'לעך און וועלען גאט בעטען פאר אייך און פאר אייערע קינדער — אמן".

אויסגעהערט דעם פסק-דין, האבען מיינע דריי שותפים (די טראיקע) נאר איבערגעקוקט זיך צווישען זיך, געשוויצט און נישט געוועזען אימשטאנד א ווארט ארויסצורעדען. אפנים, אויף אזא פסק האבען זיי זיך ניט געריכט! לשון האט בעקומען נאר זייער בעל-דבר, רב נחמן לקח. ער האט זיך אויפגעהויבען, אויסגעגלעט די געדיכטע ברעמען, אויסגעצויגען א האנד, און, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע ממזוריש-שמייכלענדיגע אויגלעך, מאכט ער צו מיר אזוי:

— איך דאנק אייך, רב ראבינער, פון אונזער אלעמענס נאמען פאר אייער קלוגען פסק-דין, וואס איהר האט אונז ארויסגעגעבען. מחמת דערימאך וואס אזוי פסק'ענען וואלט געקאנט נור סיידען שלמה המלך... איין זאך האט איהר נאר פארגעסען זאגען, רב ראבינער, וויפיעל קומט אייך פסק-געלד פאר אייער קלוגען און יושר'דיגען משפט?

— האט קיין פאראיבעל ניט, איהר האט נישט געטראפען די קרעטשמע. איך בין נישט פון די ראבינערס, וואס נעמען פון טוידט און פון לעבעדיג... — אזוי האב איך איהם אפגעענטפערט, ווי איין עכטער דזשענטעלמען, און האב בעקומען פון מיין חברה-מאן אזא מין ענטפער:

— אויב אזוי, זענט איהר נישט נור א חכם א ראבינער, איהר זענט נאך א נקי-כפים'ניק אויך! אפשר וואלט איהר געוועזען אזוי

גוט אויסהערען אַ געשיכטע, מיר זאָלען אייך, הייסט עס, דערימאַך באַצאָהלען אייך פאַר אייער טרחה האָטש מיט אַ מעשה?

— אַך! אפילו מיט צוויי מעשיות!

— וױבאַלד אַזוי, זעצט זיך, רב ראַבינער, און זייט אונז מכבד מיט פּאַפּיראָסען, װעל איך אייך דערצעהלען אַ שענע, איין אמת׳ע געשיכטע, װאָס האָט זיך געטראָפען מיט מיר אַליין טאַקי, מחמת דערימאַך איך האָב פיינט פּרעמדע מעשיות.

און מיר האָבען פערראויכערט צו פּאַפּיראָסען, זיך אַװעקגעזעצט אַלע אַרום טיש, און רב נחמן לקח האָט פאַנאַנדערגעגלעט זיינע געדיכטע ברעמען און, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע ממזריש־שמייכלענדיגע אויגען, האָט ער אָנגעהויבען פּאַװאָלינקע צו דערצעה־לען זיין אמת׳ע געשיכטע, װאָס מיט איהם אַליין האָט זיך געטראָ־פען. איך גיב אייך זי איבער װאָרט אין װאָרט, טאַקי מיט זיין לשון:

— דאָס איז געװען, איך זאָל אייך נאָר ניט זאָגען קיין ליגען, מחמת דערימאַך ס׳איז שוין אַ מעשה פון אַ יאָהר מיט אַ מיטװאָך, איך בין נאָך דעמאָלט געװען אַ יונגערמאַן און געזעסען ניט װייט פון היע, אין אַ דאָרף, אויף אַ סטאַנציע פון דער באַהן, געדרעהט געשעפטלעך, געהאַלטען אַ שטיקעל אכסניה, גאַנץ פיין פאַרדיענט געלט. קיין ראָטשילד בין איך ניט געװאָרען, נאָר גאָרנישט, דאָס שטיקעל ברויט האָט זיך געשלעפּט, און, װי דער שטייגער איז, האָ־בען אַ חוץ מיר זיך געדרעהט אַרום װאָקזאַל נאָך אַ מנין אידען, מחמת דערימאַך, אַז אַ איד האָט פרנסה, איז מען איהם מקנא. מע מיינט, ער זשעבערװעט גאָלד. נאָר נישט דאָס איז דער עיקר המעשה. איך װיל אייך נאָר דערצעהלען, אַז סאַמע אין רעכטען ברען פון סעזאָן, װען ברויט געהט און װאַגאָנעס לויפען, און די מקחים שטייגען, איז זיך מיישב מיינע און װערד מיר געלעגען און האָט מיר אַ בן־זכר — מזל טוב! מיט מזל זאָלט איהר לעבען! װאָס טהוט מען? דאָרף מען מחמת דערימאַך פּראַװען אַ ברית. אַװעק־געװאָרפען אַלע געשעפטען, בין איך אַװעקעט אין שטאָדט אַריין,

איינגעקויפט אלע גוטע זאכען און אראפּגעבראכט דעם שוחט, דעם מוהל הייסט עס, מיט זיין גאנצען קלאפּערגעצייג, און דעם שמש פון שוהל, מחמת דעריבער וואס איך האב גערעכענט, אז מיט די צוויי כלי־קודש און מיט'ן בעל־ברית'ניק, מיט מיר אליין הייסט עס, וועלען מיר שוין געווים האבען א מנין. און נאך מיט א סמיטשיק. וואס טהוט גאט? איז זיך מיישב איינער פון מיינע דארפסלייט און ווערד חולה, לעגט זיך אוועקעט, קאן נישט געהן צו מיר אויפ'ן ברית, חאטש ברענג איהם צו טראגען מיט'ן בעט; און נאך איינער הויבט זיך אויף אין מיטען דרינען און פאהרט גאר אוועק צו אלדי שווארצע יאהר אין שטאדט אריין, מחמת דעריבער ער האט, זאגט ער, יאהרצייט, און — וואס טויג אייך גרויס? — איך בלייב אהן א מנין, חאטש נעם לעג זיך אוועקעט און שטארב! און דא איז אקוראט ערב שבת (פרייטאג געפעלט מיין אידינע צו פראווען א ברית!), דער שוחט, דער מוהל, הייסט עס, זעצט די נשמה; דער שמש וויינט מיט טרערען — „וואס'ט איהר אונז געשלעפּט?" — ביטער ווי דער טוידט! פאל איך אויף איין עצה און לויף ארויסעט אויפ'ן וואקזאל, מחמת דעריבער טאמער וועט גאט צושיקען, א קשיא אויף א מעשה, עס פאהרען דורך אזוי פיעל מענטשען! און כך הוה: איך קום צו לויפען אויפ'ן וואקזאל, נאר־וואס אנגעלאפען דער קוריער און האלט שוין אט־אט ביים אוועקצוגעהן. איך טהו א קוק, עפּיס א פארשוין, א פּעמפּיק, א בייכיגער הייסט דאס, מיט א היבשען טשעמאדאן, פליהט א פארשוויצטער און גלייך צום בו־פעט — אפנים, עפּיס נעמען אין מויל אריין. נאר וואס קאן, משטיינס געזאגט, א איד נאשען פון א גויעשען בופעט אויפ'ן וואקזאל? זוכט ער מיט די אויגען א שטיקעל הערינג, איין איי, די סלינע נעבאך רינט איהם פונ'ם מויל — א גאטס רחמנות! אז איך טהו איהם ניט א נעם פאר'ן ארבעל: „פעטער! איהר ווילט עפּיס גע־ניסען?" מיין איד האט זיך אזש א ווארף געטהאן פאר שרעק, ווי איינער רעדט: ווער האט אייך געזאגט, אז איך וויל עפּיס געני־סען?... רוף איך מיך אן צו איהם: „ניט דאס! איך האב אייך גע־

וואָלט זאָגנו, זאָג איך, אַז הונדערט יאָהר זאָלט איהר לעבען, גאָט אליין האָט אייך, זאָג איך, צוגעשיקט!" קוקט ער אויף מיר און פאַרשטעהט ניט. זאָג איך צו איהם: „איהר ווילט, זאָג איך, פאַר־דיענען עולם־הבא און נאָך עסען דערצו אַ ראָסעלפלייזשעל, וואָס צע־געהט זיך אין אַלע אברים, מיט פרישע חלה, זאָג איך, נאָר וואָס פונ'ם אויוון?" קוקט ער מיך נאָך אַלץ אָן, ווי אַ משוגענעם: — ווער זענט איהר? וואָס ווילט איהר? דערצעהל איך איהם די גאַנ־צע געשיכטע, וואָסער איין אומגליק, מחמת דערימאַך ס'איז ביי מיר אַ ברית, ס'איז אַלסדינג דאָ, זאָג איך, אַ מוהל און אַ שמש און אַ סעודה אַ פרישע, זאָג איך, נאָר עס פעהלט מיר אַ צעהנטער צו אַ מנין. זאָגט ער: „וואָס זשע געהט זיך עס אָן מיט מיר?" זאָג איך: „עס געהט זיך אָן, מחמת דערימאַך, איך וויל, איהר זאָלט זיין, זאָג איך, דער צעהנטער צום מנין. איך בעט אייך, איהר'ט פאַרדיענען, זאָג איך, עולם־הבא און עסען אַ גוטען ווארעמעס אויך"... „משוגע זענט איהר? — מאַכט ער צו מיר — צי חסר דעה? וואָס הייסט, דער פאַיעזד וועט דאָך אוועקגעהן און ס'איז ערב שבת, זאָגט ער, און איך פאָהר, זאָגט ער, פאַדיעלאַ"... „וואָס קאָן דאָ זיין? — זאָג איך — וועט איהר פאָהרען מיט'ן צווייטען פאַיעזד, און דערווייל, זאָג איך, וועט איהר זיך קויפען עולם־הבא און געניסען, זאָג איך, פון אַ סעודת־מצוה, אַ יוך אַ פרישע מיט פאַרפעלעך, אויף מיר אַזאַ יאָהר"...

— בקיצור, צו וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך זיין. אַז מע קאָן עס מאַכען בקיצור? איך האָב דעם אידען בייגעקומען. אפנים, דאָס ראָסעלפלייזשעל און די יוך מיט פאַרפעלעך האָבען געטהאָן זייער זאַך, מחמת דערימאַך מיין איד האָט זיך אַזש באַלעקט. האָב איך געגעבען אַ נעם אוועק ביי איהם דעם טשעמאָדאַנטשיק, און מיר זענען אוועקביידע צו מיר אַהיים, און מיר האָבען געפּראַוועט אַ ברית—אויף אַלע אונזערע ליעבע געזאָגט געוואָרען. דאָס ראָסעלפליי־זשעל האָט זיך געלאָזט הערען נאָך בשעת'ן שניידען, מחמת דערי־מאַך ס'איז געווען פאַרפּראַוועט מיט קנאָבעל. אַזאַ ראָסעלפלייזשעל

מיט פרישען קוילעטש איז טאקי איין אפעטיט פון גאט, און דער־
צו נאך גוטע געזייערטע אוגערקעס, און א פלעשעל ביער, און א
ביסעל קאניאק פאר'ן עסען, און א גלעזעל ווישניק נאכ'ן עסען —
וואס אהרט אייך, מיין איד האט מקיים געווען דעם פסוק פון
ו י א כ ל ו גאר באופן אחר. דער שטערן האט איהם אזש גע־
שוויצט! נאר וואס דען? ביז עפּיס וואס, ביז מע האט זיך אומ־
געקוקט, ווערד אוים טאג, מיין איד טהוט זיך א חאפּ אויף — א
צרה איז איהם! א שלאק איז איהם! און ער נעמט זיך צום טשע־
מאדאן. „וואוהין איז? — זאג איך צו איהם. — גאט איז מיט
אייך! ערשטענס, זאג איך, ווער וועט אייך לאזען אוועקפאהרען
פון שבת? און, צווייטענס, זאג איך, זענט איהר דאך ניט דער
איד, וואס קאטארע איהר'ט זיך לאזען פאהרען לכתחילה אין שבת
אריין. איידער שבת האלטען ערגיץ אין מיטען פעלד, איז שוין,
זאג איך, גלייכער ביי מיר". אויקעט ער מסתמא און אכקעט:
סטייטש, למאי האב איך איהם פארהאלטען? און וואס האב איך
געהאט צו איהם? און פאר וואס האב איך איהם ניט געזאגט פריי־
הער? — טענות מיט טענות מיט טענות! זאג איך צו איהם: „ער־
שטענס, זאג איך, האב איך אייך נישט בארארפט זאגען, זאג איך, אז
ס'איז ערב שבת. מחמת דערימאך, זאג איך, וואס איהר אליין האט
גאנץ גוט געוואוסט, אז ס'איז ערב שבת. און צווייטענס, זאג איך,
פון וואנען ווייסט איהר? אפשר איז דאס א באשערטע זאך פון גאט,
אז איהר זאלט, זאג איך, שבת האלטען דוקא ביי מיר און פארזור־
כען מיין ווייב'ס פיש? איך בין אייך ערב, זאג איך, אז זינט איהר
עסט פיש, האט איהר נאך אזעלכע פיש, ווי מיין ווייב'ס פיש, זאג
איך, אפילו אין חלום נישט געגעסען!"... איך האב, וואס אהרט
אייך, געוואוסט מיט וואס מע קאן דעם אידען נעמען. והראיה?
מיר האבען אפגעדאווענט מנחה, מקבל שבת געווען, געמאכט קדוש,
און מיינע האט דערלאנגט די פיש, האבען זיך ביי מיין אידען
צענומען די נעזלעכער, די אויגען האבען ביי איהם בעקומען גאר
איין אנדער גלאנץ, — און מיין אורח האט זיך צוגעחאפּט צו די־

פיש גלייך ווי נאָך אַ תענית, שטאַרק געלויבט די פיש, ממש ביז'ן הימעל אַריין, זיך ניט אָפּגעזאָגט בשום אופן פון אַביסעל בראָנפּען פאַר די פיש און אַביסעל בראָנפּען נאָך די פיש. און אַז ס'איז גע־קומען צו דער שבת'דיגער יויך מיט לאָקשען, זענען איהם די לאָקשען אויך געפעלען און דער צימעס אויך, און אפילו דאָס פלייש פון צימעס, אַ שטיקעל ברוסטען־פלייש, האָט ער אויך שטאַרק געלויבט, פשוט געלעקט די פינגער! „ווייסט איהר, זאָגט ער, וואָס איך וועל אייך זאָגען? — מאַכט ער צו מיר פאַר'ן בענטשען. — בדיעבד, אַז ס'האָט זיך שוין אַזוי געמאַכט, זאָגט ער, בין איך גאַנץ צופריע־דען, וואָס איך בין פאַרבליבען ביי אייך אויף שבת. איך האָב שוין, זאָגט ער, לאַנג אַזוי הנאה ניט געהאַט פון שבת, ווי אַציגד!" „אויב אַזוי, זאָג איך, טהוט עס מיר הנאה. נאָר וואַרט אויס, זאָג איך, איהר וועט ערשט זעהען מאָרגען, מחמת דערימאָך ס'איז שבת, און אויף שבת'דיגע פּאַטראָוועס, זאָג איך, איז מיינע אַ מאַדים!"...

— און כך הוה. ס'איז געקומען מאָרגען, נאָכ'ן דאַווענען און נאָכ'ן קדוש מאַכען, אַז מע האָט אָנגעהויבען דערלאַנגען די פערביי־סעכצען, די קיכלעך מיט'ן געהאַקטען הערינג, מיט ציבעלקעס מיט שמאַלץ, מיט'ן רעטאָך, מיט די געהאַקטע אייער, לעבערלעך און גריווען, און דערנאָך ערשט די קאַלטע פיש מיט'ן קאַלטען שטיקעל ברוסט פון נעכטיגען צימעס, און דערנאָך די פּעטשע, אָדער „פיס־נאָגע", ווי מע רופט עס ביי אייך, מיט די גוטע פּענעצלעך מיט קנאָ־בעל, און נאָכדעם דער גאַנצער טשאָלענט מיט'ן גוטען פעטען היי־סען קוגעל — האָט דער אורח נאָר גישט געקאָנט אָפּלויבען זיך! זאָג איך צו איהם: „דאָס איז נאָך גאָרנישט! וואַרט אויס, זאָג איך, וועט איהר פאַרזוכען, אם ירצה שם, אונזער וואַלכישען באָרשט צו דער מלוה־מלכה, וועט איהר, זאָג איך, ערשט דעמאָלט וויסען וואָס הייסט גוט!" צעלאַכט ער זיך גאַנץ ברייטליך און מאַכט צו מיר: „עט־נו! וואו וועל איך שוין זיין, זאָגט ער, ביז אייער וואַלכישער באָרשט וועט אַמאָל פאַרטיג ווערען?" צעלאַך איך מיך אויך נאָך ברייטער פון איהם און מאַך צו איהם: „מאַהלט

איך, לאז זיך אייך דאכטעז, זאג איך, אז איהר האט א טעות. אויב איהר רעכענט אויפדערנאכט אוועקפאהרעז, זאג איך, זאלט איהר עם פארגעסעז תיכף ומיד, מחמת דערימאך דער וואס פאהרט, זאג איך, אום שבת, דער זיצט א גאנצע וואך איז דערהיים".

— און כך הוה. באלד ווי מע האט אפגעמאכט הבדלה און אפגעזאגט די „המבדילס", הויבט מיין איד אז צו פאקעז זיך איז וועג אריין. רוף איך מיך אז צו איהם: „משוגע מיינע שונאים? ערשטענס, ווער וועט אייך אוועקלאזעז אויף ביינאכט איז דער וועלט אריין? און, צווייטענס, זאג איך, וואו האט איהר א פאיעזד?" „סטייטש, זאגט ער, האט איהר דאך מיך געקווילעט!" זאג איך: „קיין גרעסערעז אומגליק זאלט איהר נישט האבעז ווייל איהר וועט לעבעז! א פאיעזד וועט איהר האבעז, אם ירצה שם, מארגעז פאר טאג. איהר, זאג איך, גרייט אייך בעסער צו, זאג איך, א מאגעז מיט איין אפעטיט, מחמת דערימאך, זאג איך, דער בארשט לאזט זיך שוין הערעז! איך וועל אייך נאר בעטעז, זאג איך, איהר זאלט מיר זאגעז דעם אמת, צי האט איהר ווען געגעסעז אזא בארשט? נאר דעם ריינעם אמת!" וואס טויג אייך, ער האט זיך נעבאך געמוזט מודה זייז, אז זינט ער לעבט עסט ער דעם ערשטעז מאל אזא בארשט! און ער האט שוין גאר באקומעז חשק געוואוירע צו ווערעז, ווי אזוי מאכט מעז עס אזא מין בארשט? און פאר וואס האט מעז איהם געקרוינט מיט'ן נאמעז „וואלכישער"? און נאך אזעלכע זאכעז. זאג איך: „צו וואס טויג עס אייך? איהר פארזוכט בעסער, זאג איך, אט דאס גלעזעל וויין און זאגט מיר, זאג איך, דערויף אייער מבינות. נאר דעם אמת! דעם ריינעם אמת! מחמת דערימאך איך האב פיינט, זאג איך, קאמפלימענטעז"...

— כך הוה. מע האט גענומען א גלעזעל און נאך א גלעזעל און מע האט זיך געלעגט שלאפען, און מיין אורח האט, וואס אהרט אייך, פארשלאפען דעם פארטאגעדיגען פאיעזד און איז אויפגעשטאנען ווי א צעקאכטער, מלא גזלן, אנגעפאלען אויף מיר, אז איך

בין מחויב געװען על־פּי יושר און על־פּי מענטשליכקייט איהם אויפצו־װעקען, און אַז איבער מיר װעט ער האָבען היזק — ער װיים נאָך אַליין ניט װיפיעל. הכּלל, איך האָב איהם גאָר אומגליקליך גע־מאַכט! הער איך איהם אויסעט גאַנץ פיין און רוף מיך אָן צו איהם: „זאָגט אַליין, זאָג איך, זענט איהר ניט אַ מאָדנער איד? ערשטענס, זאָג איך, װאָס איז בכלל, זאָג איך, דאָס אייַלעניש, װאָס מע אײַלט זיך? משטיינס געזאָגט, װיפיעל לעבט דאָס אינגאַנצען אַ מענטש אויף דער װעלט? איז נומער איינס. והשנית, האָט איהר פאַרגעסען, זאָג איך, אַז היינט איז דער דריטער טאָג נאָכ'ן ברית, שלישי למילה הייסט עס, אַ קלייניגקייט? ביי אונז איז מען זיך נוהג, זאָג איך, אַז צום דריטען טאָג נאָכ'ן ברית מאַכט מען אַ סעודה נאָך אַ גרעסערע װי אויפ'ן ברית אַליין, מחמת דערימאָך װאָס שלישי למילה, זאָג איך, איז נאָך טייערער פון דער מילה אַליין... ניט שוין זשע, זאָג איך, װעט איהר װעלען אומזיסט־אומ־גישט, זאָג איך, מיר נעמען און פאַרשטעהרען אַ שמחה?"...

— און כּך הוה. מיין איד האָט זיך שוין ניט געקאָנט איינהאַל־טען און האָט זיך אָזש צעלאַכט פאַר צרות: „װאָס טויג מיר גרויס, זאָגט ער, איהר זענט אַ רעכטער קלעשטש!"... „לאָז זיין אַזוי, זאָג איך, אַבי אַיין אורח!"...

— זיצענדיג ביים װאָרעמעס און גענומען צו ביסלעך לחיים, רוף איך מיך אָן צו איהם: „הערט זשע אויס, מיין ליעבער איד, די מעשה דערפון איז אַזוי, זאָג איך. ס'איז אפילו, זאָג איך, נישט אַזוי כּדאי אַצינדערטאָ, זאָג איך, צו רעדען װעגען מילכיגע מאכלים, מחמת דערימאָך, װאָס מיר האַלטען, זאָג איך, סאַמע ביי'ם פליישׁ, גאָר איך װאָלט, זאָג איך, װעלען האָרכען פון אייך, זאָג איך, װאָס איז אייער מיינונג װעגען קרעפּלעך מיט קעז"... קוקט ער מיך אָן: „אַקעגען װאָס, הייסט עס, איז דאָס געקומען צו רעד?"... „אַקעַ־גען דעם, זאָג איך, װאָס איך װאָלט װעלען, איהר זאָלט פאַרזוכען, זאָג איך, די מילכיגע קרעפּלעך, װאָס מיין װייב מאַכט, מחמת דערי־מאָך װאָס היינט אויף דער נאַכט, זאָג איך, איז ביי אונז אַ מילכי־

גע וועטשערע"... ווערד ער אויפגעטראָגען, דער אורח, הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר: „אי־פע! איך זעה, זאָגט ער, איז אייך, אַז איהר ווילט מיך פאַרהאַלטען נאָך אויף אַ מעת-לעת! ס'איז פון אייך, זאָגט ער, איין עולה! אַ גרויסע עולה!"... און פון זיין קאָכען זיך, וואָס ער קאָכט זיך, פאַרשטעה איך, אַז לאַנג בעטען וועט מען איהם פונדעסטוועגען נישט באַדאַרפען, און קריגען זיך אודאי נישט, מחמת דערימאַך ס'איז אַ איד מיט איין אַפּעטיט, וואָס האַלט פון דער אכילה... מאַך איך צו איהם אַזוי: „איך גיב אייך מיין עהרען־וואָרט, זאָג איך, און טאָמער איז אייך ווינציג, נאָט אייך, זאָג איך, מיין תקיעת כף, אַז אם ירצה שם מאָרגען פאַרטאָג וועק איך אייך אויף צום פאַרטאָגעדיגען פּאַיעזד — די גאַנצע וועלט מעג זיך איבערקעהרען, אַניט, זאָג איך, זאָל איך אַזוי און אַזוי!"... ווערד ער שוין אַ ביסעלע ווייכער און רופט זיך אָן צו מיר: „געדענקט זשע — אַ תקיעת כף!" זאָג איך: „תקיעת כף איז תקיעת כף". און מיינע האָט געמאַכט אַ מילכיגע וועטשערע, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, מיט אַזעלכע קרעפּלעך, אַז דער אורח האָט געמוזט מודה זיין, אַז ס'איז אמת: ער האָט אויך אַ ווייב, און זיין ווייב מאַכט אויך קרעפּלעך, נאָר ס'איז אַזאַ חלוק ווי פון טאָג צו נאַכט! ווייס איך וואָס — כרחוק מזרח ממערב!

— און כך הוה. איך האָב געהאַלטען וואָרט, מחמת דערימאַך וואָס אַ תקיעת כף איז אַ תקיעת כף. איך האָב מיין אורח אויפגעוועקט פאַרטאָג, געשטעלט דעם סאַמאָוואַר. ער האָט זיך גענומען פּאַקען אין וועג אריין, און טאַקי גאַנץ פיין געזעגענען זיך מיט מיר און מיט מיין הויזגעזינד. רוף איך מיך אָן צו איהם: „געזעגענען, זאָג איך, וועלען מיר זיך געזעגענען, נאָר פריהער, זאָג איך, דאַרף מען זיך צערעכנען". קוקט ער מיך אָן, מחמת דערימאַך ער פאַרשטעהט ניט וואָס איך זאָג. „וואָס הייסט, זאָגט ער, צערעכנען?" „צערע־כענען, זאָג איך, הייסט מאַכען אַ חשבון; איך, זאָג איך, וועל אייך געבען אַ חשבון, וואָס פון אייך קומט, און איהר, זאָג איך, וועט זיין אַזוי גוט און מטריח זיין זיך באַצאָהלען". ווערד ער רויט אַזוי ווי

פּייער: „באַצאָהלען? פאַר וואָס באַצאָהלען?“ „וואָס הייסט, זאָג איך, פאַר וואָס? פאַר אַלסדינג: פאַר עסען, זאָג איך, פאַר טרינקען, פאַר סטאַנציע“. ווערד ער שוין ווייס, ניט רויט, און מאַכט צו מיר: „איך פאַרשטעה אייך ניט, זאָגט ער: איהר האָט מיך פאַרבעטען צו זיך, זאָגט ער, אויפ'ן ברית, איבערגעחאַפּט אויף דער באַהן, אַרויסגעריסען ביי מיר דעם טשעמאָדאַן פון די הענט, צוגעזאָגט עולם־הבא...“ שלאָג איך איהם איבער און מאַך צו איהם: „אמת, אַלסדינג אמת; נאָר וואָס געהט זיך דאָס אָן צו דעם? דאָס, זאָג איך, וואָס איהר זענט געווען ביי מיר אויפ'ן ברית, האָט איהר פאַרדיענט אַ מצוה. אָבער עסען און טרינקען און סטאַנציע — דאָס בין איך דאָך ניט מחויב, זאָג איך, אייך צו געבען אומזיסט! מחמת דעריבער איהר זענט דאָך, זאָג איך, אַ איד אַ סוחר און פאַרשטעהט. זאָג איך, אַליין גאַנץ גוט, אַז פּיש קאָסט געלט, און וויין האָט איהר געטרונקען דעם בעסטען, און ביער אויך, און ווישניק אויך, און דעם צימעס מיט די קוגלען מיט'ן באָרשט האָט איהר, דאַנקען גאָט, געלויבט אין טאָג אַריין, געלעקט די פינגער, און די קרעפּלעך, זאָג איך, מיט קעז האָבען אייך אויך גוט געשמעקט. לאָז אייך, זאָג איך, וואויל באַקומען. איך פאַרגין אייך מיט'ן גאַנצען האַרצען. איהר וועט דאָך אָבער ניט פאַרלאַנגען, זאָג איך, אַז מחמת דעריבער וואָס איהר האָט פאַרדיענט, זאָג איך, אַ מצוה און געהאַט הנאה, זאָל אַ איד צו אייך דערלעגען אי טרחה, אי געלט!“ מיין אידענעבאָך, זעה איך, האָט באַשלאָגען אַ שווייס, ער האָט שיער דעם שלאַק באַקומען! ער האָט גענומען זיך וואַרפען, פּילדערען, שרייען, גוואַלדעוועןְ: „ס'איז סדום! ערגער פון סדום! אַזאַ רציחה איז, זאָגט ער, נאָך ניט געהערט געוואָרען אין דער גאַנצער וועלט!!! וויפיעל קומט אייך?“ געה איך און נעם אַ פּאַפּיער מיט אַ בליישטיפט און מאַך איהם אַ חשבון אַרום און אַרום, פאַר עסען און טרינקען און נאַכטלעגער. פאַר שבת, פאַר וויין און פאַר ווישניק, און פאַר ביער, און פאַר בעזונדערע באַשטעלטע קרעפּלעך מיט קעז. אחת לאחת האָט זיך צענויפגענומען אַ קיימאַ־לן פון עטליכע און

דרייסיג קאַרבען מיט קאָפּיקעס — איך געדענק שוין ניט אַקוראַט...

— דערזעהן דעם חשבון, איז מיין איד געוואָרען געל און גרין. די הענט האָבען איהם געציטערט און די אויגען זענען איהם שיער פון קאָפּ ניט אַרויס, און ער האָט גענומען שרייען נאָך מיט גרע־סערע קולות און גוואַלדען: „וואו איז ער עס אַריינגעפאַלען? צווי־שען פעלד־גזלנים? גאָר קיין מענטשען ניט פאַרהאַנען? קיין גאָט נישטאָ?“ רוף איך מיך אָן צו איהם: „שאַט, ווייסט איהר וואָס, רב איד? וואָס דאַרפט איהר שרייען? זיך אָפּעסען דאָס האַרץ? אַמעהר לאָמיר זיך דורכפאָהרען, זאָג איך, אין שטעדטעל אַריין. ס'איז ניט וויים פון דאַנען, מחמת דערימאַך דאָרט איז דאָ מענ־טשען, דאָרט איז דאָ אַ רב, לאָמיר פרעגען דעם רב, וואָס דער רב וועט זאָגען, אַזוי וועט זיין“. דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, איז דעם אידען געוואָרען אַביסעל גרינגער אויף דער נשמה. און וואָס אַהרט אייך — מיר האָבען גערונגען אַ פוהרעל און האָבען אויפגעזעצט זיך און אַוועק אין צווייען אין שטעדטעל אַריין, און גלייך צום רב.

— געקומען צום רב, טרעפען מיר איהם אַקוראַט נאָכ'ן דאַווענען. ווי ער לעגט צענויף טלית ותפילין. שלום עליכם, עליכם שלום. וואָס'ט איהר זאָגען? חאַפּט זיך אַרויס מיין איד מיט אַ פייער און הויבט אָן צו דערצעהלען די גאַנצע מעשה פון „א“ ביז „ת“. ווי אַזוי ער איז געפאָהרען פאַרביי אונזער סטאַנציע, ווי אַזוי ער האָט זיך אַראָפּגעחאַפּט מיט'ן טשעמאָדאַן אויפ'ן וואָקזאַל עפּיס נעמען אין מויל אַריין, אַפילו גאָרניט אין זינען געהאַט קיין ברית. פליהט אונטער אַט דער איד (ווייזט אָן אויף מיר) און פאַלט צו מיט תחנונים, מחמת דערימאַך אַזוי ווי ביי איהם איז היינט אַ ברית און עס פעהלט איהם אַ צעהנטער צו אַ מנין, על כן האָט גאָט אַליין אַזוי געפיהרט! און דערנאָך ווי אַזוי איך האָב אַרויסגעריסען ביי איהם דעם טשעמאָדאַן פון די הענט, דערנאָך ווי אַזוי ער איז געקומען אויפ'ן ברית און געוואָלט פאָהרען ווייטער, האָב איך איהם פאַרהאַלטען אויף שבת און אויף שבת־צו־נאַכטס און אויף זונטאָג שלישי למילה און אויף מילכיגע קרעפּלעך — הקיצור, ער האָט ניט

דורכגעלאזט קיין זאך. און געהט און דערלאנגט דעם רב דעם חשבון, וואס איך האב איהם געגעבען. האט איהם דער רב אויסגעהערט דוקא מיט קאפ און ביז'ן רעכטען סוף. און אז דער איד האט געענדיגט, רופט זיך אן דער רב: „האבען מיר אויסגעהערט, הייסט עס, איין צד. אצינד, זאגט ער, וועלען מיר הערען דעם אנדערען צד. וואס האט איהר דערויף צו זאגען?“ רוף איך זיך אן צום רב: „איך פון מיין זייט האב גארנישט צו צולעגען, מחמת דערימאך, זאג איך, וואס אלסדינג, וואס דער איד האט אייך דא דערצעהלט, איז כשר וישר, לויטער אמת. נאר וואס דען, זאג איך, איין זאך לאז ער אייך, זאג איך, זאגען אויף זיין אידישקייט: ווען און וואסער א טאג איז ער געקומען, און וואו האט ער געהאלטען שבת, און צי האט ער געגעסען פיש און געטרונקען וויין מיט ביער מיט קאניאק מיט ווישניק, און צי האט ער געלויבט דעם וואלכישען בארשט מיט די מילכיגע קרעפלעך, וואס מיין ווייב האט געמאכט?“ ווערד דאך מסתמא מיין איד נאך מעהר אויפגעקאכט, שמיצט זיך און ווארפט זיך, ממש ער באקומט אפאפלעקציע! בעט איהם דער רב, ער זאל זיך אזוי ניט קאכען און ניט זיין אין כעס, מחמת דערימאך, וואס כעס איז עבודה זרה. און ער פרעגט איהם איבער נאך א מאל וועגען די פיש מיט'ן בארשט מיט די קרעפלעך, און צי ס'איז אמת, אז ער האט געטרונקען אי וויין, אי ביער, אי קאניאק, אי ווישניק? דערנאך טהוט ער אן די שפאקולען, דער רב, הייסט דאס, קוקט איבער דעם חשבון פון אויבען ביז אראפ, פיהרט אונטער די אונטערשטע שורה — סע שטימט: עטליכע און דרייסיג רובעל מיט קאפיקעס. דערנאך ציהט ער אויס אונז די פעטשיילע, מיר זאלען, הייסט עס, מקבל קנין זיין, אז מיר וועלען מקיים פסק זיין, און דער רב האט ארויסגעגעבען זיין פסק אין קורצע ווערטער: אז דער איד באדארף מיר באצאהלען כפי החשבון די עטליכע און דרייסיג רובעל מיט קאפיקעס, און הוצאות פאר דער נסיעה אהער און אהין, און פסק־געלט דעם רב — דאס זאל זיין לחצאין, אויף דער האלב הייסט עס, חלק כחלק.

— ארויסגעחאפט זיך פונ׳ם רב, ווי פון א שוויץ־באד, נעמט דער איד ארויס דעם טייסטער, האפט ארויס פון דארטען א פופציגער (צוויי כף־הא׳ערס), טהוט מיר א שמייכל אין פנים אריין, איך זאל איהם געבען אויסגאב. זאג איך צו איהם: „וואסער אויסגאב?" זאגט ער: „נאך די עטליכע און דרייסיג, וואס קומט אייך על פי חשבון". זאג איך: „וואסער חשבון? וואסערע עטליכע און דרייסיג? וואס מיינט איהר, זאג איך, איך בין טאקי א פעלד־גזלן? צי א משוגע׳נער? וואס הייסט, איך וועל ביי אייך נעמען געלט? איך האב אז, זאג איך, א אידען אויפ׳ן וואקזאל, א ווילד־פרעמדען, איך קען איהם ניט, איך וויים איהם ניט, נעם אוועק ביי איהם דעם טשעמאדאן פון די הענט און פארשלעפ איהם, זאג איך, מיט גע־וואלד צו מיר אויף א ברית, און פארברענג, זאג איך, מיט איהם א שבת, אויף אלע אידען געזאגט געווארען — וועל איך געהן, זאג איך, מחמת דערימאך, און וועל ביי איהם נעמען געלט פאר דער טובה, וואס ער האט מיר געטהאן, און פאר׳ן תענוג, וואס איך האב פון איהם געהאט?"... קוקט ער מיך שוין אן טאקי מיט איין אמת ווי א משוגע׳נעם און מאכט צו מיר: „ונאס זשע האט איהר גע־דרעהט א מח? און וואס האט איהר מיך געשלעפט צום רב?" „א מאדנער איד, זאג איך, איהר זענט! איך האב עס געטהאן, זאג איך, ניט פאר קיין זאך, נאר מחמת דערימאך, וואס איך האב גע־וואלט, זאג איך, איהר זאלט זעהן, וואס פאר א חכם א רב מיר האבען — און מעהר גארנישט..."

* * *

דערצעהלט די מעשה, האט זיך מיין בעל־דבר, רב נחמן לקח, גאנץ פיין אויפגעהויבען, און די איבעריגע דריי שותפים נאך איהם, גענומען פערשפיליען זיך די קאפאטעס, שון גרייט אוועקצוגעהן. האב איך מיך ניט געפוילט, דערלאנגט זיי נאך צו פאפיראסען און אנגערופען זיך צום דערצעהלער:

— האט איהר מיר דערצעהלט, זאג איך, א מעשה מיט א רב.

אפשר וואָלט איהר געוועןָ, זאָג איך, אַזוי פריינדליך אויסהערען אויך פון מיר אַ מעשה. און אויך מיט אַ רב, נאָר אַ סך אַ קירצערע, ווי אייער מעשה?

און גאָרנישט געוואָרט אויף זייער יאָ אָדער ניין, בין איך צוגעטרעטען גלייך צום עסק, און טאַקי גאָר אין קורצען.

— דאָס איז געווען — אַזוי האָב איך אָנגעהויבען מיין מעשה — גאָרנישט לאַנג, און דוקא אין אַ גרויסער שטאָדט, ערב יום כפור האָט זיך עס געטראָפען. פאַלט אַראָפ ווי פון'ם הימעל אַ איד אַ סוחר, איין אורח, אַ רייזענדער, וואָס פאָהרט אַרום איבער דער וועלט, פערקויפט סחורה און נעמט געלד, האַלט זיך מיט ביידע הענד ביי די זייטען, שפּאַציערט אַרום איבער'ן שוהלהויף, אויף דער אידישער גאַס, און פרעגט זיך שטאַרק נאָך אויפ'ן רב, וואו זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס בעדאַרפט איהר צום רב? — „וואָס איז אייער עסק?" איינעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען: וואו זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס דאַרפט איהר דעם רב? — „וואָס איז אייער עסק?"... אַהין־אַהער, ער האָט זיך דערפרעגט, וואו דער רב וואוינט. אַריינגעקומען צום רב, האַלט ער זיך נאָך אַלץ מיט ביידע הענד ביי די זייטען, רופט אָפּ דעם רב אויף אַ סוד, פערשליסט זיך מיט איהם בעזונדער אין אַ חדר: „רבי! אַזוי און אַזוי איז די מעשה. איך בין אַ איד אַ רייזענדער און פיהר מיט זיך געלט, אַ היבשע פּוּתיקאַ. נישט חלילה מיינס: פריהער גאָט'ס, דער־נאָך פרעמדס. ס'איז ערב יום כפור: האַלטען ביי זיך קאָן איך עס ניט; איבערלאָזען עס אויף דער סטאַנציע האָב איך מורא — אַזאַ פּוּתיקאַ! טהוט מיר אַ טובה, נאַט עס אייך, באַהאַלט דאָס ביי זיך אין קאַסטען ביז, אם ירצה השם, מאָרגען אויף דער נאַכט נאָך יום כפור..."

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט דער סוחר, בינדט אויף דעם זשילעט, און ציהט אַרויס איין פעקעל נאָכ'ן אַנדערען די שענע אַסיגנאַציעס, ניט פאַר אייך גערעדט, די אמת'ע רויטע קנאַקע־דיגע הונדערטערס!

יערזעהן אזא סומע געלד, רופט זיך אפ צו איהם דער רב: „האט קיין פאראיבעל ניט, איהר קענט מיך ניט, איהר ווייסט מיך ניט“... „וואס הייסט, איך קען אייך ניט? איהר זענט דאך עפּיס א רב!“... „גוט, איך בין א רב, איך קען אבער א י י ך ניט, ו ו ע ר א י ה ר זענט און ו ו א ס א י ה ר זענט“... אהין-אהער, זיי דינגען זיך. ער איהם: „איהר זענט א רב!“ דער רב צו איהם: „איך קען אייך ניט“. און דא דער טאג שטעהט ניט. ערב יום כפור! ס'איז געבליבען, אז דער רב נעמט צו ביי איהם דאס געלד; נאר וואס דען? — פאר עדות. ווער זאלען זיין די עדות? קיין אבי-ווועמען קאן מען דאך נישט פערטרויען. שיקט דער רב רופען צו זיך די פני, די שבעה טובי העיר, די סאמע נגיד'ישע און פיינע בעלי-בתים פון שטאדט, און דערצעהלט זיי: „אזוי און אזוי איז די מעשה. אט דער איד, זאגט ער, האט געלט, א היבשע פותיקא, ניט זיינס, פריהער גאט'ס, דערנאך פרעמדס. וויל ער עס מיר, זאגט ער, געבען באהאלטען ביז איבער יום-כפור. על כן זייט איהר, זאגט ער, עדות, וויפיעל ער האט מיר איבערגעגעבען געלט, בכדי ס'זאל ניט ארויסקומען, זאגט ער, דערנאכדעם קיין שום, איהר פארשטעהט?“... און דער רב האט זיך מטריח געווען, איבערגעצעהלט פאר די בעלי-בתים אין די אויגען דריי מאל די פותיקא, איינגעוויקעלט אין א פעטשיילע, פער'חתמ'עט די פעטשיילע מיט טריוואכס, צוגעלעגט די חתימה: „הרב ומו"צ“, בעוויזען די בעלי-בתים: „נאט, זעהט, אט דא האט איהר מיין חתימה, און געדענקט זשע, אז איהר זענט עדות!“... די פעטשיילע מיט'ן געלד האט דער רב איבערגעגעבען דער רביצין, זי זאל דאס פערשליסען אין קאסטען, און די שליסעלעך זאל זי בעהאלטען אין איין ארט, וואס קיין בן-אדם זאל ניט וויסען... און מען איז אוועק אין שוהל אריין און מע האט גאנץ פיין געדאווענט און געפאסט, און איבערגעלעבט דעם יום-כפור, געקומען פון שוהל, אפגעפאסט זיך, מע טהוט א קוק — אהא! ער איז דא! דער איד, דער סוחר, הייסט עס. „א גוטע וואך“. „א גוט יאהר. זיצט. וואס'ט איהר זאגען?“ „גארנישט. איך בין

געקומען מכח דער פּותיקא"... „וואסער פּותיקא?" „די ממתקים"... „וואסערע ממתקים?" „איך בין געקומען נאכ'ן געלט"... „וואסער געלט?" „מיין געלט... דאס הייסט, ניט מיינס, פריהער גאט'ס, דערנאכדעם פרעמדס... איך האב עס אייך געגעבן באהאלטען"... „א י ה ר ה א ט מ י ר געגעבן באהאלטען געלט?... ווען?"...

צעלאכט זיך דער איד, מיינט, אז דער רב טרייבט מיט איהם קאטאוועס. פרעגט איהם דער רב: „וואס איז דער געלעכטער?" זאגט ער: „דאס ערשטע מאל זעה איך א רב א לץ"... געפינט זיך שוין דער רב בעלעדיגט. קיינער האט איהם נאך ביז אהער, זאגט ער, ניט געקרוינט מיט'ן נאמען לץ. „זאגט, רב איד, וואס דארפט איהר?"

דערהערט אזעלכע דבורים, האט דעם אידען א קלאפּ געגעבען, ניט פאר אייך געדאכט, אט־א־דא, אונטער'ן לעפעלע. „סטייטש, רבי, אין גאטעס ווילען! איהר ווילט קוילען א אידען? איך האב דאך אייך אפּגעגעבן איינגאנצען מיין געלט, ניט מיינס, פריהער גאט'ס, דערנאכדעם פרעמדס! א סימן — איהר האט עס, זאגט ער, איינגעוויקעלט אין פּעטשיילע, פאר'חתמ'עט מיט טריוואכס, פארשלאסען ביי דער רביצין אין קאסטען, און די שליסעלעך באהאלטען אויף איין ארט, וואס קיין בן־אדם זאל ניט וויסען... און נאך א בעסערער סימן: עס זענען, זאגט ער, דערביי געווען עדות, די פיינסטע בעלי־בתים פון שטאדט!..." און ער פוילט זיך ניט, דער איד, און רעכענט אויס די בעלי־בתים ביי די נעמען. און אליין בעשלאגט איהם א קאלטער שוויים, און עס נעמען איהם אנגסטען, בעט א גלאז וואסער.

און נישט לאנג געטראכט, נעמט דער רב און שיקט אוועק דעם שמש צו די אויסגערעכענטע פּני, די שבעה טובי העיר, די סאמע פיינסטע בעלי־בתים פון שטאדט. יענע קומען צו לויפען: „וואס איז געשעהן?" „איין אומגליק! א בלבול! א פּריטשעפּע א איד! ער טענה'ט, אז ער האט מיר יאקבי איבערגעגעבען

א גאנצע פּותיקא ערב יום כפּור אויף צו באהאלטען, און איהר זענט יאַקבי דערביי געווען עדות!..."

האבען זיך די בעלי־בתים איבערגעקוקט צווישען זיך, ווי אייגער רעדט: „אט דא וועט מען עס אפלעקען א ביינדעל!" א קלייניגקייט, אזא פּותיקא! דער יצר־הרע פון געלד! און זיי זענען אנגעפאלען אויפ'ן אידען: „אי־פע! ווי שעמט איהר אייך ניט אין אייער וועיטען האלז אריין אויסטראכטען אויף אונזער רב אזא מיאוסען בלבול?!..."

דערזעהן אזא מעשה, האט דער איד אפּגעלאזט הענד און פיס — עס האט איהם א נעם געגעבען דער קראַם, ניט פאר אייך געדאכט — אט־אט חלש'ט ער! האט זיך אויפגעהויבען דער רב, צוגעגאנגען צום קאסטען, ארויסגענומען די פעמשיילע מיט געלד און אונטערגעטראגען דעם אידען:

— נאט איז מיט אייך! נאט! אט איז אייער געלט! נעמט עס אייך אפּ און צעהלט עס נאר אקאראשט איבער, ווי עס געהער צו זיין, פאר די דאזיגע אידען אין די אויגען. די חתימה, ווי איהר זעהט, איז ניט גערירט, דער טריוואכס גאנץ, אלץ ווי עס דארף צו זיין!

א נייע נשמה האט מען נעבאך אין דעם אידען אריינגעזעצט. די הענד האבען איהם אזש געציטערט, און טרערען האבען זיך איהם געשטעלט אין די אויגען.

— צו וואס האט אייך געטויגט, רבי, נעמען א אידען און טרייבען מיט איהם לצנות? אזא לצנות?!...

— כ'האב אייך נאר געוואלט באווייזען — ווער אונזערע שענע בעלי־בתים זענען...

לשנה טובה

אַ מעשה פון פאַרציימעז, דערצעהלט פון אַ
איד אַ חסיד פאַר אַ סך אידען, פאָהרענדיג
אין וואַגאָן, און איבערדערצעהלט מיט זיין
לשון.

געשריבען אין יאָהרען 1915 — 1913

לשנה טובה

— נעמעז, לאז זיך אייך דאכטעז, נעמעז אלע ביי אונז, ביז׳ן ארוז הגדול! און אפילו דער ארוז הגדול אליין בכבודו ובעצמו. ס׳זאל אייך צו קיין שאנדע ניט זיין, נעמט אויך, אז מע גיט איהם... וואס? איהר גלויבט ניט? איהר לאכט? לאכט געזונטערהייד!... שוין? איהר׳ט זיך שוין אויסגעלאכט? אצינד רוקט אייך קארשט צענויף, מיינע ליעבע אידעז, וועל איך אייך דערצעהלעז א מעשה פוז פארצייטעז. די מעשה האט זיך געטראפעז ניט מעהר און ניט וועניגער ווי מיט מייז זיידעז, עליו השלום, איז יענער גוטער צייט, בעת מלך איז געוועז דער ערשטער ניק... וואס ווינקט איהר צו מיר? וואס׳ט איהר זיך דערשראקעז? איהר האט מורא, אז די ערלים, וואס זיצעז מיט אונז איז וואגאז, וועלעז פארשטעהז וואס מע דבר׳ט? א מכה וועלעז זיי ביי מיר פארשטעהז! איכ׳ל רעדעז פארשטעלט, און דארט, וואו מע באדארף, — גאר אויף לשון־קודש — אבי איהר זאלט נאר הערעז מיט קאפ און ניט האבעז א טבע איבערשלאגעז יענעם איז מיטעז.

בקיצור, ויהי בימי אחשורוש — דאס איז געוועז, לאז זיך אייך דאכטעז, איז דער צייט, ווען ס׳האט געוועלטיגט אונזערענס עלטער־זיידע, נאך וועמעז אונזערער איז א נאמעז, ד׳ער זכות מעג איהם ביישטעהז אויף יענער וועלט און אקעגעז קומעז דארט, פאר די טובות, וואס אונזערע אחינו בני ישראל האבעז פוז איהם געהאט דורך זיינע גזירות טובות ישועות ונחמות — אמז. א לאנגע צייט האבעז אונזערע זיידעס, און דערנאך אונזערע טאטעס, נישט געקאנט פארגעסעז דעם דאזיגעז ארוז הגדול, האבעז זיך געאכעט פונ׳ם שלאף און דערמאנט איהם אלע מאל צום גוטעז — אזוי גוט איז זיי געוועז! דאס גאנצע לעבעז איז געהאנגעז ביי איטליכעז אויפ׳ן שפיץ נאז, און געלעבט האט מעז נאר

אינ׳ם זכות און מיט׳ן חסד פונ׳ם ארון הקטן, פונ׳ם „קנעפעל“, דאס הייסט, דורך דעם, וואס דאס „קנעפעל“ פלעגט נעמען אויף דער יד, און דערצו נאך פארזוכען די דגים ערב שבת מיט א גלעזעל יי״ש. האבען אידען געקאנט דערווייל אטעמען פראנק און פריי, האנדלען און וואנדלען און לעבען ווי גאט אין אדעס.

ויהי היום — און וואו א ויהי איז דאך א צרה — טרעפט זיך א מעשה: וימת פרעה מלך מצרים — לעגט זיך אוועקעט דאס „קנעפעל“ און מאכט א שטארב, ויקם מלך חדש — און עס קומט אראפ צו אונז אין שטאדט א ניי „קנעפעל“, א המן, א רשע, אשר לא ידע את יוסף — וואס נעמט נישט, חאטש נעב איהם א קרענק! האט מען איהם געפרובט נתנ׳ען א גרעסערע מטבע — ער נעמט ניט! גאר א גרויסע מטבע — ער נעמט ניט! געוואלט איהם מכבד זיין מיט דגים — ער געהט ניט! א שמועס נעגעבען פון א גוט ביסעל משקה — ער טרינקט ניט! אז מע שמועסט א „נקי־כפים׳ניק“, איז דאך ניט שייך! און טאמער בעט מען איהם מיט רחמים — טופעט ער מיט די פיס, טרייבט ארויס און טהוט דערנאכדעם מעשים אשר לא יעשו: א פראטאקאל נאך א פראטאקאל, א שטראף נאך א שטראף. אידען לאזט ער ניט האנדלען. מלמדים לאזט ער ניט קנעלען. און דערזעהט ער א יונג ווייבעל — רייסט ער איהר אראפ דעם פאריק. א יונגען מאן — שערט ער איהם אפ א פאה. „אזוי, זאגט ער, טהוט דער אדון הגדול אויך“... און קוועלט, טרייסעלט זיך פון זיין אייגענער חכמה, ווערד צעשמאלצען פאר געלעכטער!... פערדריסט דאך עס, און סע ברענט. נאר מען קאן גארנישט מאכען. וואס טהוען אידען? דאס, וואס אלע מאל: ויאנחו בני ישראל — אידען זיפצען נעבאך שטילערהייד און מע מאכט איין אסיפה און נאך איין אסיפה, הבה נתחכמה — לאמיר עפים צוטראכטען, ווי אזוי ווערד מען פטור פונ׳ם דאזיגען המן ימח שמו? איז געבליבען, מע זאל געהן צו מיין זיידען רב אנשעל עליו השלום. אזוי טאקי האט ער געהייסען, דער זיידע מיינער, און דאס בין איך טאקי נאך איהם א נאמען.

און מיין זיידע אנשעל איז געווען, לאז זיך אייך דאכטען, א איד א נגיד און א מיוחס, און דעם רבי׳נ׳ס א חסיד, און א גבאי אין שוהל, און א תקיף ביי נאטשאלסטווע. אז מע שמועסט כל־ולך! „גוואלד, רב אנשעל, ראטעוועט א שטאדט! גיט עפּיס איין עצה!" הערט זיי אוים דער זיידע און מאכט צו זיי: „וואס קאן איך אייך, קינדערלעך, העלפען? סיידען איכ׳ל מיך אראפּחאפּען צום רבי׳ן זאל לעבען, און וואס ער זאל לעבען וועט זאגען, דאס וועלען מיר טהון". און אומר ועושה — דער זיידע האט פיינט געהאט לאנגע מחזקות. פוילען זיך איז ביי איהם ניט געווען, און אין הוצאות איז אויך ניט געווען קייז מניעה — א שטאדט קאן אויס־טראגען. עס האלט ביי צרכי צבור, מע דארף ראטעווען א שטאדט, איז עפּיס פּארהאן תירוצים?... און ער האט זיך אויפגעזעצט, דער זיידע אנשעל הייסט עס, זומער איז דאס געווען, אין די רעכטע היצען, האט זיך אפּגעזעגענט מיט דער גאנצער שטאדט און איז אוועק גלייך צום רבי׳ן. געקומען צום רבי׳ן, הויבט ער איהם אן צו דערצעהלען א מעשה: איין אומגליק, איין ערל א נקי־כפּים׳ניק, וואס נעמט ניט. טהוט דער רבי א קוק אויף איהם מיט איין אויג און א מאך מיט דער האנט, ווי איינער רעדט: מע דארף ניט רע־דען ווייטער, ער ווייסט שוין. פון וואנען ווייסט ער? — דאס פרעגט א נארר. זיי ווייסען שוין!... וואונדערט זיך דער זיידע, נאר ער שווייגט און ווארט, וואס וועט זיין ווייטער? אין א מינוט ארום רופט זיך אן דער רבי: ל ש נ ה ט ו ב ה ת כ ת ב ו ו ת ח ת מ ו... וואונדערט זיך דער זיידע נאך מעהר: וואס פאר א סמיכות־הפּרשה? ס׳איז נאך אין רעכטען זומער, נאך ווייט צו ראש־השנה, ווי קומט עס איצטער צו „לשנה טובה"?... נאר פרעגען דעם רבי׳ן קשיות פרעגט מען ניט. ווארט ער. און שוין פאר׳ן אפּגעזעגענען זיך רופט זיך אן דער רבי צום זיידען מיט א זיפץ: הער זשע אויס, אנשעל (זיי זאגען דאך אלעמען „דו"). נעם און פאהר, זאגט ער, אהיים בשלום און זאלסט זאגען דער שטאדט, זאגט ער, אז איך האב זיי געזאגט „לשנה טובה תכתבו ותחתמו". און אז דו וועסט קומען

אהיים, זאגט ער, זאלסטו אפווארטען ביז'ן גרויסען יאריד, און זאלסט ארויסגעהן, זאגט ער, אויפ'ן יאריד און זאלסט קויפען א פאר סוסים, אבער מן המובחר, פון די בעסטע הייסט עס! שפאקעם זאלען זיי זיין! און זיי זאלען זיין, זאגט ער,ביידע גלייך, ווי א צווילינג, ווי איין מאמע האט זיי געהאט, עס טאר ניט זיין קיין פלעק אויף זיי, קיין שפרינקעלע. און דו זאלסט, זאגט ער, נעמען ד שפאקעם און זאלט זיי איינשפאנען, זאגט ער, אין א קארעטע, אין א שענער קארעטע, וואס שענער איז בעסער, און דו זאלסט אוועקפאהרען מיט זיי, זאגט ער, אין יענעם מקום אריין, וואו דער אדון הגדול זיצט... מיט א „פ“ הויבט זיך אן יענע שטאדט... און אז דו וועסט קומען, זאגט ער, אין יענעם מקום, זאלסטו דעם ערשטען טאג, זאגט ער, אפרוהען, דעם אנדערען טאג אפרוהען, און דעם דריטען טאג, זאגט ער, אויך אפרוהען, און אז דו וועסט זיך אפרוהען, זאלסטו, זאגט ער, נאכדעם אין דער פריה, באלד נאכ'ן דאווענען, און פארנאכט, ביז מנחה למעריב, מאכען א שפאציער מיט די שפאקעם פאר'ן פאלאץ פונ'ם מלכות, און זיצען זאלסטו אין דער קארעטע ווי א שררה, וואס פאהרט זיך דורך גלאט אזוי לשם פארגעניגען... והיה — און ס'וועט זיין, זאגט ער, אז מע וועט דיך אפשטעלען און פרעגען: „וואס ווילסטו פאר די פערדלעך?“ זאלסטו זאגען: „איך האנדעל ניט מיט קיין פערד“... און פאהר, זאגט ער, בשלום אהיים, וה', זאגט ער, יצליח דרכך“...

און כך הוה. ס'איז געקומען די צייט פונ'ם גרויסען יאריד, ווי דער רבי האט פאראויסגעזאגט, איז דער זיידע ארויס אויפ'ן יאריד, דערזעהט ער א ציגיינער מיט א פאר שפאקעם, אבער שפאקעם אשר לא שפאקו אבותינו! קיין גרויסער מבין אויף פערד איז מיין זיידע נישט געווען, נאר זייער אויסזעהען — איינס אין איינס, ווי איין מאמע האט זיי געהאט, און אהן א פלעק — אלסדינג, ווי דער רבי האט געזאגט! דערזעהען די פערדלעך, איז שוין דער זיידע, לאז זיך אייך דאכטען, פון זיי ניט אפגעטרעטען. ער איז צוגעזאטען געווארען! דער ציגיינער, אפנים, האט פארשטאנען, אז דער

זיידע איז אויסער זיך פון די פערדלעך, האט ער מסתמא פארבעטען אזא מקח, אז דעם זיידען איז געווארען נישט גוט, ממש עס איז איהם פינסטער געווארען אין די אויגען! נאר ס'איז עפּיס א תירוץ? פקוח־נפש — ראטעווען א שטאדט מיט מענטשען! אידען האבען פארקויפט, פארזעצט דאס לעצטע שבלעצטע! און מיין זיידע האט גענומען דינגען זיך פאר די שפּאקעס, א רענדעל אראפּ, א רענדעל ארויף — ער איז שוין, לאז זיך אייך דאכטען, פון די שפּאקעס ניט אפּגעטראטען און האט אוועקגעקויפט די שפּאקעס און גענומען די שפּאקעס און איינגעשפּאנט די שפּאקעס אין א שענער קארעטע. און איז אוועק מיט די שפּאקעס גלייך אין יענעם מקום, אקוראט ווי דער רבי האט אנגעזאגט, נישט געלאזט פאלען א האר. און אז ער איז געקומען מיט די שפּאקעס אין יענעם מקום אריין, — דאס איז שוין געווען ראש חודש אלול — האט ער אויסגערוהט זיך דריי טעג מיט דריי נעכט, און גענומען דערנאך שפּאציערען מיט די שפּאקעס אלע אין דער פריה תיכף ומיד נאכ'ן דאווענען און אויף דער נאכט, בין מנחה למעריב, און פּאוואלי, נישט געהאפּט, טריט ביי טריט, דריי מאל הין און צוריק, פארביי דעם פּאלאץ פונ'ם מלכות — אלסדינג, ווי דער רבי האט געהייסען, ניט געמינערט א האר.

הקיצור המעשה, ער פאהרט, לאזט זיך אייך דאכטען, א טאג, ער פאהרט צוויי, ער פאהרט דריי — גארנישט מיט גארנישט! ער הויבט שוין אן ארייפאלען אביסעל אין א מרה־שחורה: וואס וועט זיין דער תכלית? נאר צופיעל מהרהר זיין טאר מען אויך נישט. אז דער רבי זאגט, איז מסתמא ניט אומזיסט. און כך הוה: איינמאל, שפּאציערענדיג אזוי פארביי דעם מלך'ס פּאלאץ מיט די שפּאקעס, דערזעהט ער, ווי עס קומט איהם אקעגען פון דווארעץ ארויס עפּיס א גרויס „קנעפּעל", אפּנים, איין אטיוטאנט פון די אטירטאנטען. און שטעלט איהם אפּעט און פייפט עפּיס מאדנע איהם גלייך אין פּנים אריין, און באטראכט די שפּאקעס, ווי א רעכטער מבין, פון אלע זייטען, און טהוט איהם א פרעג: „הער נאר, דו

וואס ווילסטו פאר די פערדלעך?" — אקוראט ווי דער רבי האט געזאגט! טהוט איהם א טיאכקע דאס הארץ, דעם זיידען הייסט עס, און ער ענטפערט איהם אפ, ווי דער רבי האט איהם אנגעזאגט: „איך האנדעל נים מיט קיין פערד". קוקט איהם יענער אן מיט א בעזען קוק: „ווי קומט צו דיר אזעלכע שפאקעס?" שווייגט ער שוין, דער זיידע, ווייסט נים וואס צו ענטפערען, ווארום וועגען דעם האט דער רבי נים געזאגט גארנישט... ווערד יענער נאך מעהר בעז און רופט זיך אן צו איהם: „אפשר האסטו זיי גע'גנב'עט?" ווערד דעם זיידען שוין גאר קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען, און ער טראכט זיך: „הלואי זאל זיך עס גוט אויסלאזען". נאר רעדען קאן ער נישט. ביז גאט האט איהם אריינגעגעבען א זינן, ער זאל א זאג טהון צום אטיוטאנט: „אדוני פריץ! די שפאקעס זענען מיינע שפאקעס. איך האב זיי געקויפט, זאגט ער, ביי א ציגיינער אויפ'ן יאריד. איך האב, זאגט ער, עדות, — א גאנצע שטאדט מיט אי־דען!"... ענטפערט איהם דער אטיוטאנט: „עדות האסטו? מע קען אייערע עדות"... און ער נעמט ווידער א מאל פייפען און אבער א מאל באטראכטען די שפאקעס, און רופט זיך אן צום זיידען: „דו ווייסט? דעם מלך זענען געפעלען דיינע שפאקעס!.." רופט זיך אן צו איהם דער זיידע: „און וואס איז די מניעה? אויב די שפאקעס זענען געפעלען דעם מלך, קאנען דאך מיינע שפאקעס זיין זיינע שפאקעס"...

ווי קומט דאס, דער זיידע זאל פאלען אויף אזא זאך — וואס פרעגט איהר? אז ס'איז באשערט, גיט דער אויבערשטער אריין א שכל, ובפרט אז ער איז געווען, ווי איך האב שוין געזאגט, א איד א חכם, האט ער פארשטאנען, אז דער רבי האט איהם אנגעזאגט שפאציערען פארביי דעם מלך'ס פאלאץ, איז מסתמא געווען ד'ערביי א קוס, ווי איהר וועט עס באלד געוואוירע ווערען...

הקיצור המעשה, מע האט גענומען די שפאקעס און מע האט גאנץ פיין אריינגעפיהרט די שפאקעס אין הויף אריין, אין צארסקי דווארעץ הייסט עס, און געוויזען די שפאקעס פאר'ן אדון הגדול

און ווי נאר דער ארון הגדול האט דערזעהן די שפאקעס, אזוי האט
ער שוין ניט געקאנט מעהר אפטרעטען פון די שפאקעס. א מין כח
איז געלעגען אין די דאזיגע שפאקעס ! א שעה כסדר האט ער זיך
געשפיגעלט אין די שפאקעס, באוויזען די שפאקעס לכל שריו
ועבדיו — דעם גאנצען הויף. הכלל, ער האט זיך גאר ניט געקאנט
זאט אנקוקען אין די שפאקעס — ממש ותדבק נפשו !... און דער
זיידע שטעהט אלץ פון דער ווייטען און קוקט זיך צו און שווייגט.
ער האט באלד דערקענט נאכ'ן פאטרעט ווער דאס איז... נאר גאר־
נישט, לא קם ולא זע, א בשר ודם גלייך מיט אלע... דערנאך געהט
ער צו, דער ארון הגדול הייסט עס, גלייך צום זיידען, און ווי נאר
ער האט א קוק געגעבען אויף איהם, איז איהם שוין פארקיהלט גע־
ווארען, דעם זיידען הייסט עס, אלע געבליטען. און אז ער האט
דערהערט זיין קול, א קול פון א לעמפערט, איז איהם דורכגעלאפען
א פרעסטעל איבער'ן לייב. „וויפיעל ווילסטו פאר די פערדלעך ?“
ענטפערט איהם דער זיידע, קוים־קוים וואס ער רעדט, און פיהלט,
אז דאס קול ציטערט איהם און אין מויל איז איהם טרוקען : „איך
פארקויף ניט קיין פערד. נאר אויב, זאגט ער, דעם האר זענען
געפעלען די פערדלעך, און אויב איך האב, זאגט ער, געפונען לייט־
זעליגקייט אין די אויגען פון מיין האר, און מיין האר וועט ניט זיין
אויף מיר אין גרימצארן, לאזען, זאגט ער, אריינגעפיהרט ווערען
מיינע שפאקעס אין די שטאלונגען פון מיין האר — דארט, זאגט ער,
איז זייער ארט“... מעהר האט ער ניט געקאנט ארויסרעדען קיין
ווארט, מחמת דער ארון הגדול האט אויף איהם געגעבען א קוק,
איז איהם פרחה נשמתו געווארען ! און ווער שמועסט, אז דער
ארון הגדול איז צו איהם צוגעגאנגען נאך נעהענטער און געגעבען
צו איהם א רעד מיט זיין געמבע, איז פון איהם שיער ניט געוואר־
רען, פונ'ם זיידען אנשעל, א גל של עצמות. „הער זיך איין, זאגט
ער צום זיידען, אפשר ווילסטו פון מיר א טובה'לע ? זאלסטו, זאגט
ער, זאגען בעסער גלייך, אהן חכמות, אהן אידישע איבער־הסברות,

אהן דריידלעך און אהן קונצען, אניט, זאגט ער, וועט דיך קאסטען טייערער!"

נו, ווי פארשטעהט איהר, מיינע ליעבע אידען, וואס האט בשעת מעשה זיך געטראכט דער זיידע אנשעל עליו השלום? אודאי איז איהם פארקיהלט געווארען דער מאמעס מילך פון אזעלכע דבורים! נאר אזוי ווי דער זיידע אנשעל איז געווען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, איין אביר־לב, לא קם ולא זע, נעמט ער זיך אן מיט כח, לאז זיך אייך דאכטען, און רופט זיך אן צום אדון הגדול:

„אדוני, זאגט ער, קעניג! איך שווער דיר בהן שלי, אז איך מיין נישט דערביי קיין שום מיין, זאגט ער, מיט קיין שום אויבער־קעפלעך, און איך בין ווי ט, זאגט ער, פון חכמות, פון אויבער־הסברות, דריידלעך און קונצען. און איך פארלאנג ניט, זאגט ער, פון מיין האר קיין שום טובות. נייערט, זאגט ער, דער כבוד איז ביי מיר ווערטה אינגאנצען. און די גרעסטע טובה וועט פאר מיר, זאגט ער, זיין דער זכות, וואס מיינע שפאקעס וועלען פון היינט אן שטעהן מיט די פערד פון מיין האר, און מיין האר וועט טהון רייטען אויף זיי"... אודאי איז דער אדון הגדול געווען גערירט פון אזא מין געשפרעך, און ער האט שוין גענומען רעדען א סך ווייכער, איין אנדער לשון, מיט איין אנדער שפראך, מיט אנדערע דבורים — ס'איז גאר לא זו הדרך! און ער הויבט זיך אויף, דער מלך, ארויף אין פאלאץ אריין, און דער זיידע אנשעל נאך איהם, לא סם ולא זע — גלייך ווי גארנישט, נאר די קנעכלעך, לאז זיך אייך דאכטען, טרייסלען זיך איהם, און דאס הארץ — טיק־טאק! טיק־טאק! — ווי א זייגער. א ווערטעלע אויסצורעדען — בחצרות מלכים, אין צארסקי דווארעץ! אז אומעטום, וואו מע טהוט א ווארף מיט איין אויג, איז נאר גאלד און נאר זילבער, און אלסדינג איז גע־שניצט פון סאמע עלפענביין. אויבען קרישטאל, אונטען מירמעל־שטיין, און ביי די זייטען ברושטין, עכטער ברושטין, וואס געהט אויף לולקע־ציבעקס און אנטיפקעס. דעם זיידען אנשעל האט זיך אזש דער קאפ פארדרעהט פון אזא עשרות, נאר ער האלט זיך! דער אדון

הגדול געהט, ער געהט איהם נאך. דערנאך זעצט זיך דער אדון אוועק, בעט דעם זיידען אויף זיצען, זיצט ער. איז ער איהם מכבד מיט א ציגאַיער. ער זאָל רויכערען, רויכערט ער — לא קם ולא זע! דערווייל קומט אריין „זי", די מלכה הייסט עס — רייך, איינגעטונקען אין זייד און אין סאמעט, פון אויבען ביז אראפּ דימענטען און בריליאנטען און די טהייערסטע שטיינער, וואס שעמערירען אין די אויגען! און שען איז זי, ווי די מלכה שבא, און איהר פנים נישט אריינצוקוקען! דערזעהען א אידעל זיצט אויבען־אן צעלעגט און רויכערט א פּאַפּיראָס, פּאַרדריסט עס איהר מסתמא און זי קוקט אויפ'ן אדון הגדול מיט תרעומות, ווי איינער רעדט: „וואס טהוט דא אט דאס אידעל?"... נאר דער זיידע אנשעל — ס'זאָל איהם אנהויבען צו אהרען! א מענטש איז געווארען אזא תקיף — וועמען האַרכט ער? רויכערט ער זיין ציגאַיער און קוקט נישט אפילו אין איהרע ד' אמות! זי אבער לאָזט פון איהם קיין אויג ניט אראָפּ, ממש דורס מיט'ן קוק... פּאַרשטעהט עס, אפּנים, דער אדון הגדול, אז זי איז ניט צופריעדען מיט'ן גאַסט, נאר ער מאכט זיך ניט ווּיסענדיג, טהוט א ווארף אויף איהר מיט די אויגען און טהוט זיך א זאג צו איהר אין גוטען מוט: „דושינקא, טשאַי" — מען זאָל דערלאַנגען טיי, הייסט עס. שווייגט זי. זאגט ער נאך א מאָל: „דושינקא, טשאַי". שווייגט זי ווייטער. פוילט ער זיך ניט און טהוט א טופּ מיט'ן פוס און א ברום ארויס שוין אויף דער העכסטער אָקטאַבע: „דושינקא, טשאַי!..." האבען אלע פענסטער גענומען קלינגען! א קליינינקייט? מורד במלכות!... און עס האט ניט געדויערט אזוי פיעל, ווי איך דערצעהל אייך, האבען זיך א שאָט געגעבען אַטיוטאַנטען און גענעראַלען, און ס'איז בעשאַפען געווארען אין איין כהרף עין, לאָז זיך אייך דאכטען, א סאמאוואר א זודיגער ווי א גזלן, און איינגעמאַכטסען אלערליי מיט פרישע אייערביינגעל מעדני מלך, און טאַקי געקאַכטע אייער, ווייל מע ווייס דאך אין צארסקי דוואָרעץ אויך, אז איין עהרליכער איד וועט קיין אנדער זאך ניט עסען א חוץ „אייער". און דער מלך בעט איהם,

ער זאָל עסען און טרינקען און זיך וואויל מאַכען. פרעגט איהם אויס בעת מעשה, ווער ער איז? און וואָס איז זיין טהועכץ? און צי האָט ער פּרנסה? און וואָס מאַכען עפּיס די אידעלעך פון זיין מדינה? אַלסדינג וויל ער וויסען, און די גאַנצע צייט בסבר פּנים יפות. ענטפערט איהם דער זיידע אַנשעל, לאַז זיך אייך דאַכטען. על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. און אַז ס'איז געקומען צו דעם, וואָס מאַכען עפּיס די אידען, טראַכט ער זיך: „אַצינד איז אַ שעת־הכושר צו צוטרעטען צום עצם ענין. אַצינד וועל איך איהם זאָגען. יעבור עלי מה!“... און ער נעמט און לעגט אוועק פאַר'ן אדון הגדול, לאַז זיך אייך דאַכטען, אַ מענה־לשון (דער זיידע אַנשעל האָט גע־קאָנט!) — כך וכך, אדוני קעניג, אַזוי איז די מעשה: „דיינע אידען, זאָגט ער, האָבען זיך ניט וואָס צו באַקלאָגען. נישט מעהר, זאָגט ער, אויב דעם מלך איז גוט אויפ'ן האַרצען און אויב איך האָב גע־פונען לייטזעליגקייט אין די אויגען פון מיין האַר און אויב, זאָגט ער, מיין האַר וועט ניט זיין אין גרימצאָרן אויף זיין קנעכט, וועל איך דיר, זאָגט ער, זאָגען דעם גאַנצען אמת. הנה זיי וויסען, אדוני קעניג, אַז ביי דיר אין דער מדינה פיהרט זיך, ברוך השם, גאַנץ נישקשה'דיג, און די אידען לעבען מיט'ן חסד פונ'ם „קנעפּעל“. איז דאָס קנעפּעל, זאָגט ער, אַ קנעפּעל, איז מהכתיתי. און טאָמער חלילה ניט — איז, זאָגט ער, זעהר ביטער. אַט איז ניט לאַנג אַראָפּגעקומען צו אונז אַ קנעפּעל, זאָגט ער, איז ער אַ נקי־כפּים'ניק, קייען מיר פון איהם די ערד! ס'איז נאָך ביי דיר אין דער מלוכה אַזעלכער, זאָגט ער, קיין מאָל ניט געווען. מע זאָל אויספּאַהרען די גאַנצע מדינה לארכה ולרחבה. אַ קנעפּעל אַ נקי־כפּים'ניק — דאָס איז אַ מכה אשר לא כתובה בתורה!“... קוקט אויף איהם דער אדון הגדול און רופט זיך אָן צום זיידען: „איך וועל דיר זאָגען דעם אמת — דו רעדסט עפּיס אַזוי פאַר־שטעלט, אַז איך הויב ניט אָן צו פאַרשטעהן, וואָס הייסט עס ביי דיר אַ נקי־כפּים'ניק און וואָס הייסט עס ביי דיר אַ „קנעפּעל“?... רופט זיך אָן דער זיידע: „נקי־כפּים'ניק הייסט אַ פּריץ, וואָס נעמט

ניט. און „קנעפּעל" — דאָס מיינט מען, זאָגט ער, דעם אדון הקטן, וואָס דו שטעלסט אַוועקעט אין יעדער שטאָדט, ער זאָל אַכטונג געבען אויף דיין מלוכה. גיט ער, זאָגט ער, אַכטונג און אין עטליכע יאָהר אַרום ווערד ער איין עושר. פון וועמען? — געוויינטליך, פון אידען. וואָרום אידען, זאָגט ער, זענען שוין געוואָהנט געוואָרען. אַזוי ווי, זאָגט ער, אַ איד דאַרף דאַווענען אַלע טאָג, אַזוי, זאָגט ער, ווייס אַ איד, אַז אַ פּריץ דאַרף נעמען און אַ איד דאַרף געבען. סע שטעהט, זאָגט ער, ביי אונז געשריבען: „נתבעים למשכן ונותנים, נתבעים לעגל ונותנים"... און — זאָגט איהם ווייטער דער זיידע מיט'ן לשון פון פּסוק: — החילות להראות את חסדך לעבדך — ביזטו שוין געוועזען אַזוי גוט און האָסט מיך, זאָגט ער, אויסגעהערט ביז אַהער, וועסטו שוין בעוויזען דיין גענוד צו דיין קנעכט און אויסהערען מיך שוין ביז'ן סוף".

„הנה, זאָגט ער, זיי ווייסען, אדוני קעניג, אַז נעמען, זאָגט ער, נעמט מען ביי דיר אין דער מלוכה אומעדום, פון הודו ביז כוש. נישט נעמען נעמט ניט ביי דיר נאָר אַ קאַליקע, וואָס האָט ניט קיין הענט... און אפילו דער, זאָגט ער, וואָס האָט שוין גאָר קיין הענט ניט, הייסט זיך אויך, זאָגט ער, מע זאָל איהם אַנידערלעגען אויפ'ן טיש. און אדרבה, זאָגט ער, פאַרקעהרט, ס'איז גאָר קיין עולה ניט. יעדער מענטש דאַרף לעבען. סע שטעהט ביי אונז, זאָגט ער, געשריבען „וחי אחיך עמך", מאַכט רש"י: נעחאַי סאָבאַקאַ נע ברעשע"...

— וואָס קוקט איהר זיך איבער? ביי אייך קומט עס אויס פּריקרע, אַ איד זאָל אַזוי רעדען מיט אַ קייסער? איז ווי איהר ווילט אייך. איך בין דערביי ניט געשטאַנען — דאָס פאַרשטעהט אַ מינדסט קינד. האָב איך דאָס אָבער געהערט דערצעהלען פון מיין טאַטען עליו השלום, און מיין טאַטע האָט דאָס געהערט פון זיין טאַטען, און איך פאַרזיכער אייך, אַז מיין טאַטע איז קיין ליגנער נישט געוועזען, און מיין זיידע אַנשעל אוודאי ניט... הקצור, דער זיידע האָט זיך גאַנץ פיין אַפּגעזעגענט און איז אַוועק פונ'ם מלך.

לאז זיך אייך דאכטען, גלייך צום רבי'ן, אפגעגעבען דיין וחשבון פון דער נסיעה. עס איז שוין געווען אחת לאחת ערב ראש השנה. געקומען צום רבי'ן, האט זיך דער זיידע אנשעל אוועקגעשטעלט (פאר'ן רבי'ן שטעהט מען) דערצעהלען אלסדינג, ווי אזוי און וואס און ווען. לאזט זיך אוים א מעשה, אז ס'איז אומזיסט די טרחה, וואס דער זיידע אנשעל האט איהם דא אזוי פיעל דערצעהלט, ווארום ער האט דאס אלסדינג געוואוסט פריהער, דער רבי הייסט עס. אי. למאי האט ער איהם געלאזט רעדען? ווארום ס'איז ניט קיין דרך־ארץ איבערשלאגען א אידען אין מיטען — זיי זענען גרויסע בעלי דרך־ארץ... דערפאר אויף מארגען, אז ס'איז געקומען צום טיש. שבת נאכ'ן דאווענען, און דער רבי האט געהאלטען ביי „זאגען", איז ער זיך מיישב, דער רבי הייסט עס, און שטעלט זיך אויף א פסוק, גאר ניט פון דער סדרה — ווער־וואס? ער האט זיך גאר אוועקגעשטעלט, לאז זיך אייך דאכטען, אויף א פסוק פון דער תוכחה! האט דער עולם געשטוינט, געווען אויסער זיך: „ס'איז פארהאנען — אזוי האט דער רבי אנגעהויבען מיט צוגעמאכטע אויגען, ווי דער שטייגער איז, — ס'איז פארהאן ביי אונז אין דער תוכחה א קללה, וואס מע קאן ניט פארשטעהן דעם פשט פון די ווערטער בשום אופן ואופן: „ישא ה' עליך גוי — גאט וועט אויף דיר אנשיקען א גוי, א ש ר ל א ת ש מ ע ל ש ו נ ו — וואס דו וועסט ניט פארשטעהן זיין לשון... איז דאך אין פלוג א קשיא — וואס איז דאס פאר א קללה? נאך א מאל: א גוי, וואס דו פארשטעהסט ניט זיין לשון! געשיקט זיך עס? מילא, אז א גוי, להבדיל, פארשטעהט ניט אונזער לשון — דאס איז על־פי דרך הטבע, דערויף איז ער דאך א גוי! אבער אז א איד זאל ניט פארשטעהן וואס דער גוי רעדט צו איהם — וואס איז שייך? וואו איז דא א זאך, וואס א איד זאל ניט פארשטעהן? מוזען מיר לערנען דעם פשט אזוי: ישא ה' עליך גוי — גאט וועט אנשיקען אויף דיר א גוי, אשר לא תשמע לשונו — וואס דו וועסט ניט קאנען מיט איהם זיך א ו י פ ר ע ד ע ן. דאס הייסט, ער

וועט זיין א נקי־כפים'ניק, וואס נעמט ניט, און א גוי, וואס ער נעמט ניט — איז איין אומגליק!...״ און אזוי האט דער רבי פאר־טייטשט דעם פסוק פון דער תוכחה, און דער עולם איז געווען נתפעל, ממש געלעקט די פינגער! פארשטאנען האט דאס, לאז זיך אייך דאכטען, קיינער ניט, אויסער דעם זיידען און א חוץ די גאר נאהענטע קורבים... און ווי נאר ס'איז אוועק דער שבת, איז דער זיידע אנ־געל אוועק אהיים, קוים־קוים געקומען אויף ראש־השנה אהיים.

און לאז זיך אייך דאכטען, אז דעם ערשטען טאג ראש־השנה אויף דער נאכט, בעת אידען געהען פון שול און זאגען איינער דעם אנ־דערען א גוט יום־טוב, לשנה טובה תכתבו ותחתמו לאלתר לחיים ולשלום — איז ארויס א קלאנג אין שטאדט, אז דאס „קנעפעל״, דער המן ימח שמו וזכרו, איז אראפ, און אויף זיין ארט איז אראפ־געשיקט געווארען פון דארטען, פון אויבען, א נייער אדון בפקדה. א גוי א חכם, א פקח, און א גוטער, א דימענט פון א גוי — ער נעמט! איין שטיקעל חסרון האט ער געהאט (וואו האט איהר גע־זעהען א מענטשען אהן א חסרון?), וואס עס האט זיך ארויסגעוויזען דערנאכדעם, אז ער איז שוין געווען אביסעל צו א שטארקער נע־מער... ער האט שוין גענומען פאר יענעם אויך... ממש פון טויט און פון לעבעדיג!... נאר ווי די מעשה איז — א ראש השנה האבען אידען געהאט א פרייליכען, און א סוכות נאך א פרייליכערען, און ווער שמועסט שמחת־תורה — איז גאר געווען ליהודים! א סברה, אז דער אדון בפקדה, דאס נייע קנעפעל הייסט עס, האט געמאכט א כוסה און געהאפט א טענצעל גלייך מיט אלע אידען... מיר דאכט, אז מיר זענען שוין געקומען צו דער סטאנציע? זייט מיר! און האט מיר!...

פון פסח ביז סוכות

אַ וואונדערליכע מעשה, דערצעהלט פון אַ
אידען, אַ פערברענטען שאַכמאַטיסט, אין אַ
וואַרעמער געזעלשאַפט, איינמאָל אין אַ קאַל־
טער ווינטער־נאַכט, נאָך אַ פרעהליך קערטעל
און נאָך אַ גוטען צובייסען.

געשריבען אין יאָהר 1915

פון פסח ביז סוכות

ס'איז שוין געווען ווייט נאך האלבע נאכט. ווינטען צייט איז דאס געוועזען. די וועטשערינקע האט זיך געענדיגט. דער טיש האט געזאגט, אז דער עולם האט געהאפט א זאט. די גרינע טישלעך זענען געווען צעשריבען מיט'ן קריידעל און פערווארפען מיט אפגעשפיעלטע קארטען, פון וועלכע עס קוקען ארויס טייז מיט מלכים און רייצען זיך: „אאינד זענען מיר דא!"... זעצען זיך נאך א מאל שפיעלען א ווינט, א פרעפעראנס אדער איין אקע — וואלט געווען ווי געוואונשען. האט מען זיך אבער געשעמט פאר זיך אליין — ס'איז שוין געווען צו שפעט. איז מען געזעסען גלאט און גערויבערט, געטרונקען שווארצע קאווע און גערעדט לשון־הרע. ביז ס'איז אויסגעגאנגען ווערטער, האט איינער ארייגעווארפען א ווארט ויעגען שאך. נאך איהם — נאך איינער און נאך איינער. דערמיט האט מען געוואלט פעראינטערעסירען איינעם א פערברענטען שאכמאטיסט מיט'ן נאמען רובינשטיין.

רובינשטיין איז א מסוכנ'ער שאכמאטיסט. צוליעב שפיעלען א שאך איז ער גרייט געהן צופוס צעהן מייל, ניט עסען, ניט טרינקען, ניט שלאפען א נאכט — א געפעהרליכער שאך־שפיעלער! פון זיין שאך־שפיעלען געהען ארום מאסען אנעקדאטען: 1) אז ער שפיעלט מיט זיך אליין גאנצע נעכט אין שאך. 2) אז ער האט זיך דריי מאל גע'גט מיט'ן ווייב איבער'ן שאך. 3) אז ער איז שוין איין מאל פערפאלען געווארען אויף דריי יאהר צוליעב'ן שאך. מיט איינעם ווארט, וואו רובינשטיין, דארט איז שאך, און וואו שאך, דארט איז רובינשטיין. און רובינשטיין האט ליעב, אז מע רעדט פון שאך, ווי א גוטער שכור האט ליעב, אז מע רעדט פון א גלעזעל משקה...
אז מע טהוט א קוק אויף רובינשטיינ'ען, איז דאס ערשטע ווארפט זיך אין די אויגען זיין אומגעלומפערט גרויסער שטערן. א גרויסער

און א ברייטער, א קיילעכיגער, איך מיין אײַן אויסגעבויגענער, א בולט'ער. אויגען אויך משונה גרויסע, קיילעכיגע, שווארצע, נאר קאלטע אויגען. אליין איז ער א טרוקענער, א דארער, נאר א קול האט ער ווי א גלאק, איין אמת'ע א באסאווע שטימע. דארט וואו רובינשטיין איז — הערט מען נאר רובינשטיינ'ען, ווייטער קיינעם ניט...

דערהערט, אז מע רעדט פון שאך, האט רובינשטיין פער־קנייטשט זיין געקנייטשטען שטערן, מיט איין אויג בעטראכט די שווארצע קאווע, וואס ער האט געטרונקען, געוואלט טרעפען מיט וואס זי שמעקט: מיט זייף אדער מיט שוועבעלעכטס... און א זאג געגעבען צו קיינעם ניט און צו אלעמען, און זיין באסאווע שטימע האט געדונערט ווי א קלויסטער־גלאק:

— מיינע דאמען און הערען! אויב איהר ווילט א שענע געשיכטע פון א שאך־שפיעלער, זעצט זיך אוועק אלע אט־א־דא, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה פון פארצייטען.

— א געשיכטע פון א שאך־שפיעלער? א מעשה פון פארציי־טען? — האט זיך אנגעכאפט די בעל־הבית'טע, וואס האט מורא געהאט, די געסט זאלען זיך ניט צעקריכען. — אויסגעצייכענט! זאג פעלימשקע, זי זאל צומאכען דעם פארטעפיאן און אליין שלים צו, זיי מוחל, די טהיר און געב אהער נאך א צוויי־דריי שטוהלען. זיצט. איך בעט אייך, זיצט, דער הערר רובינשטיין וועט אונז דערצעהלען א געשיכטע פון א שאך־שפיעלער, א מעשה פון פאר־צייטען.

און רובינשטיין האט בעטראכט די נאר־וואס פעררויכערטע סיגאר, וואס דער בעל־הבית האט איהם מכבד געווען, פון אלע זייטען, געוואלט, אפנים, אפשאצען וויפיעל זי קאסט, און האט זיך פערקרימט און פערקנייטשט דעם גרויסען שטערן, גלייך ווי ער וואלט וועלען זאגען: „הם... זעהען זעהט עס אויס ווי א סיגאר, נאר א טעם האט עס פון א בעזעם"... דערנאך איז ער צוגעטרעטען צו זיין געשיכטע בזו הלשון:

— אז איך בין, מיינע דאמען און העררען, א פארברענטער שאך־שפּיעלער און אז אונזער גאנצע פאמיליע, הייסט עס, זענען שאכמאטיסטען פון דער נאטור — דאס באדארף איך אייך ניט דערצעהלען. דאס ווייסט איהר אליין. דער נאמען רובינשטיין לאזט זיך אביסעל הערען אויף דער וועלט, און איך וואלט א בעלן געוועז, אדרבה, איהר זאלט מיר באווייזען א רובינשטיין, וואס זאל ניט זיין קיין שאך־שפּיעלער.

— אט וויים איך א רובינשטיין, איין אגענט. ער קומט צו מיר אריין אלע וואך. איז א חוץ „סטראכאוואניע זשיזני" ווייס ער ניט קיין זאך. א טשיסטע בהמה!

דאס האט אריינגעשטעלט איינער פון די געסט, א יונגערמאן מיט א שפּיצעכיגען קאפּ און מיט גאלדענע ברילען, וואס האלט זיך פאר א חכם און וויצעלט זיך; נאר רובינשטיין איז געבליבען רוהיג. ער האט דורכגענומען דעם יונגענמאן מיט ז'ינע גרויסע שווארצע קאלטע אויגען און האט א זאג געגעבען מיט זיין באסאַוועָ שטימע:

— מסתמא איז ער ניט פון אונזערע רובינשטיינס. איין אמת'ער רובינשטיין איז א שאכמאטיסט. דאס איז אזוי נאטירליך, ווי ס'איז נאטירליך, אז דוקא א שוטה זאל ליעב האבען זאגען וויצען... איין אמת'ער רובינשטיין איז געוועז מיין זיידע ראובן רובינשטיין, וואַרום ער איז געוועז, מיינע הערען און דאמען, דער אמת'ער שאכמאטיסט. ביי איהם האט באמת געמעגט די גאנצע וועלט זיך איבערקעהרען, בעת ער האט געהאלטען אין מיטען א שאך. צו איהם איז מען געפאהרען פון דער וועלט שפּיעלען א פארטיע — פּריצים, גראפען, שררות! האטש געוועזען איז ער נישט מעהר ווי א זייגער־מאכער, איין ארעמער בעל־מלאכה, נאר א גוטער בעל־מלאכה, א קינסטלער אין זיין פאך. און ווייל דער עיקר איז ביי איהם געוועזען שאך, האט ער געהאט צרות, ניט קיין פרנסה, און קוים־קוים דורכגעקומען מיט'ן שטיקעל ברויט.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, מיינע העררען און דאמען, עס פאהרט צו צום זיידענ'ס שטיבעל א גרויסארטיגער טאראנטאס מיט צוויי פאר ברענענדיגע סוסים „נאשפיץ", און סע שפרינגט ארויס פון טאראנטאס א פריץ, א מאגנאט מיט צוויי באדיענערס, באהאנגען פון אויבען ביז אראפּ מיט ארדענס און מעדאליען — א שררה! — און איז אריין מיט איין אימפּעט: „וואו איז דא ערגיץ דער איד ראובן רובינשטיין?" האט זיך דער זיידע, זאל מיר מוחל זיין, תחילת אביסעל ווי דערשראקען. ער איז אבער באלד געקומען צו זיך און איז ארויס מיט לשון: „איך בין דאס דער איד ראובן רובינשטיין — מיט וואס קאן איך דיענען?" איז דאס דעם שררה געפעלען און ער רופט זיך אן צום זיידען: „אויב, זאגט ער, דו ביזט דאס דער איד ראובן רובינשטיין, פריידט עס מיך זעהר. היים, זאגט ער, שטעלען דעם סאמאוואר און גיב אהער דאס ברעטעל, וועלען מיר מאכען א שאך. איך האב געהערט זאגען, זאגט ער, אז דו שפּיעלסט גוט אין שאך, און אז דיר האט נאך קיין מאל קיינער קיין מאט ניט געגעבען". אזוי זאגט צו איהם דער מאגנאט (נעווען, ווייזט אויס, א ליעבהאבער פון שאך). און זעצט זיך אוועק מיט'ן זיידען שפּיעלען אין שאך, איין פּארטיע נאך דער אנדערער, איין פּארטיע נאך דער אנדערער. דערווייל איז פארטיג געווארען דער סאמאוואר, און מע האט דערלאנגט טיי, געוועהנליך, אויף א טאץ, מיט איינגעמאכטס און אלערליי פארבייסעכצען — וועגען דעם האט שוין די באבע געזארגט, חאטש אין בייטעלע איז ניט געווען א גראשען — און אין דרויסען, ביי'ם טאראנטאס, האט זיך צענויפגעזאמעלט די גאנצע שטאדט. א קלייניגקייט — ביי ראובן זייגערמאכער אזא מאגנאט! אודאי זענען אין שטאדט געווען אלערליי רעדעכצען. דער האט געזאגט, אז דער שררה איז פון דער גובערניע, געקומען מיט א רעוויזיע, איין „אביסק", פאלש געלד... דער האט געזאגט, אז מסתמא איז דא א מסירה'לע, א דאנאסעל, א בלבול, א „דיעלא"... ארייננצוגעהן אינוועניג און א קוק טהון, ווי דער שררה זיצט מיט'ן

זיידען און שפּיעלט אין שאך — דאס האט קיינער נישט געוואגט. ווארום וועמען וועט דאס איינפאלען אזא זאך ?!...

און וואס טויג אייך, מיינע דאמען און הערען, דער שררה, האטש ער האט געשפּיעלט ניט שלעכט, מען קאן זאגען — גאנץ גוט געשפּיעלט, האט ער פונדעסטוועגען געחאפּט פונ׳ם זיידען א מאט נאך א מאט, און וואס מעהר ער האט פארשפּיעלט, אלץ מעהר האט ער זיך געהיצט, און וואס מעהר ער האט זיך געהיצט, אלץ מעהר האט ער פארשפּיעלט. און דער זיידע — איהר זאלט זאגען, א ריהר אויפ׳ן פּנים — גארנישט ! גלייך ווי דאס שפּיעלט ער— איך ווייס אליין ניט מיט וועמען... האט דאס דעם אדון מסתמא גוט פארדראסען, וואס זאלט איהר קלעהרען ? פארשפּיעלען וויל קיינער ניט. ובפרט נאך ביי וועמען ? — ביי א אידען !... נאר זאגען קאן ער נישט, און ס׳איז נישטא וואס צו זאגען, אז יענער שפּיעלט פארט גוט ! ווי זאגט איהר : אז ער יכול׳ט, איז דאך ניט שייך ! און דאס דארפט איהר וויסען, מיינע הערען און דאמען, אז איין אמת׳ען שאך־שפּיעלער אינטערעסירט דאס שפּיעלען אליין א סך מעהר פונ׳ם געווינען, אדער פונ׳ם פארשפּיעלען. ביי איין אמת׳ען שאכמאטיסט איז נישטא קיין שפּיעלער, נאר ס׳איז דא א שפּיעל — איך ווייס ניט, אויב איהר וועט דאס פארשטעהן.

— שווימען קאנען מיר ניט, אבער מיר פארשטעהען שווימען. — האט אריינגעשטעלט דער יונגערמאן דער וויצלינג, און ווי אלע מאל — נישט דארט וואו מע דארף ; און רובינשטיין, דער פערברענטער שאכמאטיסט, האט איהם דורכגענומען מיט די קאלטע אויגען און א זאג געגעבען : „יא, מע זעהט, אז איהר פארשטעהט שווימען“... דערנאך האט ער א ציה געגעבען דעם ציגאר און דערצעהלט ווייטער :

— און אזוי ווי אלסדינג אויף דער וועלט האט א סוף, מיינע דאמען און הערען, האט זייער שפּיעלען אויך געהאט א סוף. דער מאגנאט איז אויפגעשטאנען, זיך פארשפּילעט אויף אלע קנעפּ, דערלאנגט דעם זיידען צוויי פינגער און געזאגט צו איהם אזוי : „הער־

זשע אוים, ראובן רובינשטיין, דו האסט מיך, זאגט ער, געשלאגען, און איך מוז מודה זיין, זאגט ער, אז דו ביזט דער בעסטער שאכ־מאטיסט, ניט נור אין מיין גובערניע, נאר אין'ם גאנצען לאנד, און אפשר אין דער גאנצער וועלט. און איך שעץ מיך, זאגט ער, גליקליך, וואס איך האב געהאט די עהרע און דאס פארגעניגען צו שפּיעלען מיט'ן גרעסטען שאך־שפּיעלער פון דער וועלט. זיי זי־כער, זאגט ער, אז דיין נאמען וועט פון היינט אן ווערען נאך גרע־סער ווי ער איז געווען. איך וועל עס איבערגעבען, זאגט ער, די מיניסטארען. איך וועל דאלאזשען אין הויף"...

דערהערט אזעלכע דבורים: „מיניסטארען"... „דאלאזשען אין הויף"..., רופט זיך אן דער זיידע צום שררה: „ווער זשע ביזט דו, אדוני פּריץ?" צעלאכט זיך דער פּריץ, שטעלט ארוים די ברוסט מיט מעדאליען און מאכט צום זיידען: „איך בין דער גובערנא־טאר"... ווערד שוין דעם זיידען אביסעל קאלעמוטנע; ער זאל גע־ווען וויסען, ווער סע שפּיעלט מיט איהם, וואלט ער אנדערש גע־שפּיעלט... נאר פארפאלען! צוריק חאפּט מען נים... דערווייל האט דער גובערנאטאר זעהר פריינדליך אפּגעזעגענט זיך און איז אוועק צום טאראנטאס, אויפגעזעצט זיך און פאשאל!

פארשטעהט זיך, אז ערשט דעמאלט האט די גאנצע שטאדט באפאלען דעם זיידען: „ווער איז דאס געווען?" און אז מען איז געוואוירע געווארען, אז דאס איז דער גובערנאטאר, האט מען נאך מעהר געשטוינט: — „וואס האט דא געטהאן דער גובערנאטאר?" און אז דער זיידע האט זיי איבערגעגעבען, אז דער גובערנאטאר איז געקומען נאר לשם שאך, — האבען זיי אויסגעשפּיגען דריי מאל און אויסגע'בטל'ט אלע בייזע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מען איז זיך צעגאנגען, גערעדט, גערעדט, און פארגעסען. און דער זיידע האט אויך פארגעסען. דער קאפּ איז איהם געלעגען ערגיץ אנדערש, אין א נייעם שאך, און אגב דאגות פּרנסה אויך. א איד מוטשעט זיך, הארעוועט, זוכט א שטיקעל ברויט.

ויהי היום, מיינע העררען און דאמען, אין א צייט ארום — וויפיעל ס'איז אוועקגעגאנגען צייט קאן איך אייך ניט זאגען. איך ווייס נאר, אז ס'איז געוועזן ערב פסח איז דעמאלט געוועזן, און אויף יום־טוב איז ביי'ם זיידען נאך ניט געוועזן גארנישט, קיין שטיקעל מצה אפילו. קינדערלעך, קיין עין־הרע, א סך, ווער עס דארף א העמדעלע, ווער א שטיוועלע — שלעכט! זיצט ער נעבאך איינגעבויגען אין דרייען מיט'ן גלעזעל אין אויג און פארקעט זיך ביי א זייגערעל, וואס האט זיך אוועקגעשטעלט און וויל ניט געהן, און טראכט זיך: מאין יבא עזרי? — פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומען אריין צוויי זשאנדארען, און גלייך צום זיידען: „פאזשאלאיטיע!“ פליהט איהם דורך א מחשבה (דער זיידע איז געוועזן א מענטש מיט מאדנע געדאנקען): אפשר איז דאס פונ'ם גובערנאטאר? א קשיא אויף א מעשה — טאמער וויל ער איהם באפריעדיגען, גליקליך מאכען? האט זיך דען ניט געטראפען וויפיעל מאל, אז דורך א צופאל, איבער א קלייניגקייט, זאל א פריץ נעמען א אידען און אפשיטען מיט געלד, גליקליך מאכען איהם מיט קינדער און קינדס־קינדער?... לאזט זיך אויס, מיינע דאמען און הערען, אז עס הויבט זיך גאר ניט אן — מע האט איהם געבעטען מחילה, ער זאל זיך מטריח זיין און עולה רגל זיין קיין... טרעפט, וואוהין? — אזש קיין פעטערבורג! וואס — ווייסען זיי אליין ניט! זיי האבען באקומען, זאגען זיי, נאר וואס א פאפיער פון פעטערבורג, שטעהט אין פאפיער געשריעבען: „נ י ע מ י ע ד ל י ע נ נ א   ד א ס ט א ו ו י ט   י ע ו ו ר ע י א   ר ו ב י נ א   ר ו ב י נ ש ט י י נ א   ו ו ס א נ ק ט   פ ע ט י ע ר ב ו ר ג“ — די רגע, הייסט עס, זאל מען צושטעלען דעם אידען ראובן רובינשטיין קיין פעטערבורג!... מסתמא מוז דא עפּיס זיין. „זיי זיך מודה, בחור, וואס פארא שפּיצעל האסטו אפּגעטהאן?“ שווערט זיך מסתמא דער זיידע, אז ער ווייסט נישט פון קיין פותר און פון קיין חלום, אז ער האט זיין גאנצען לעבען, זאגט ער, קיין פליעג אויף דער וואנט נישט אנגעריהרט. די גאנצע שטאט, זאגט ער,

ווערט פאר איהם געהן שווערען !... הערט מען דאך איהם אין טראק און מע הייסט איהם חולך'ן, מיט'ן עטאפ הייסט עס, ווארום ווי באלד אז מע שמועסט לשון „דאסטאווים“ — צושטעלען, ווי קאן זיין אנדערש, אז ניט מיט'ן עטאפ און ניט געקאוועט אין קייטען ? און נאך „ניע־מיעדלעננא“ דערצו ! דער פשט איז, אז וואס פריהער איז בעסער.

און נישט לאנג געטראכט, מיינע דאמען און הערען, האט מען גענומען דעם זיידען, נישט געוואַרט אויף כבוד, נאר גלייך גע־קאוועט הענט און פיס און מיט אלע גנבים צוגלייך האט מען איהם גענומען פיהרען מיט'ן אמת'ען עטאפ. און וואס יענע יאהרען האט ביי פאני'ן געהייסען „געהן מיט'ן עטאפ“ — דאס באדארף איך אייך נישט דערצעהלען. ווער ווייס עס נישט, אז איין ערדלעכער מענש געהט מיט'ן עטאפ, דערלעבט ער נישט צו קומען ? אז קיין באהנען זענען נישט געווען, קיין שאסעען נישט געווען, איז מען געפאלען ווי די פליעגען. העכער האלב זענען אויסגעשטארבען אויפ'ן וועג, און די איבעריגע זענען געקומען אויסגעמוטשעט, צע־בראכענע וויסטע קאליקעס. צום גליק אבער, איז מיין זיידע גע־ווען אזא קאמפלעקציע, ווי איך, דאס הייסט, א טרוקענער, א בייז־נעריגער, נאר א איד א פונדאמענטאלער. דערצו איז ער געווען א מענטש א דענקענדער, א פרומער און א פילאזאף. איין מאל שטארבט א מענטש, האט ער געזאגט, ניט צוויי מאל, און אויב ס'איז איהם באשערט, זאגט ער, נאך צו לעבען אויף דער וועלט, וועט ביי איהם קיינער דאס לעבען ניט אוועקנעמען... פאר וואס האט ער עפּיס גערעדט אזוי פון לעבען און טוידט ? ווייל מע האט ארויסגעזעהן, אז דא שמעקט מיט גנאט, מיט סיביר און אפשר מיט נאך ערגערס... ער האט ניט נאר אפּגעזעגענט זיך מיט ווייב און קינדער און מיט דער גאנצער שטאדט אויף אייביג — ער האט געבעטען א „מעבר־יבוק“, געוואלט זאגען ודוי... האט מען איהם געטרייסט, די גאנצע שטאדט איז איהם געגאנגען באגלייטען (איין אמת'ע לויה !), און טרערען זענען פארגאסען געווארען אהן א שיעור און אהן א מאס !...

איבערגעבען אייך, מיינע דאמען און הערען, אלסדינג, וואס דער זיידע איז אויסגעשטאנען אין דער דאזיגער נסיעה, וואלטען מיר באדארפט זיצען מיט אייך אט דא ניט איין נאכט, נאר דריי נעכט, איז א שאד — מע וואלט די צייט בעסער געקאנט אויסנוצען אויף שפיעלען א שאך... אין קורצען קאן איך אייך נאר זאגען, אז פארצווייגען האט זיך די נסיעה אויף דעם גאנצען זומער, פון פסח ביז סוכות, ווארום דער עטאפ ווערד איינגעטיילט, מיינע הערען און דאמען, אין פונקטען, און אין יעדען פונקט, וואו דער עטאפ שטעלט זיך אפ, האט מען די געטריבענע פארהאלטען א מאל אויף א וואך, א מאל אויף צוויי וואכען, און א מאל אויף נאך מעהר, ביז עס האט זיך צענויפגעשטעלט א נייע פארטיע פון גנבים און בראדיאגעס, האט מען זיי געטריבען ווייטער. און אפילו, אז מען איז שוין נאך גרויסע צרות, פלאגען און מאטערנישען געקומען אינ׳ם גליקליכען סאנקט פעטערבורג, מיינט איהר, אז דא האט שוין גענומען א סוף? האט איהר א טעות! ערשט דא האט מען גענומען דעם זיידען און איינגעשפארט אין „קאמענע מעשאק" — א מין חדר׳ל א פינס־טערס, וואו מע קאן ניט זיצען, ניט ליגען, ניט געהן און ניט שטעהן...

— דארט דארף זיין גוט צו שפיעלען אין שאך — האט אריינגעשטעלט דער יונגערמאן דער ווילינג.

— און זאגען פוילע וויצען! — האט רובינשטיין דער שאכמאטיסט צוגעגעבען און גענומען דערצעהלען ווייטער: — דא, אין דעם „קאמענע מעשאק", האט זיך דער זיידע שוין מיט איין אמת אפגעזעגענט מיט׳ן לעבען, אויסוועניג געזאגט ודוי, געזעהן פאר זיך דעם מלאך־המות און געפיהלט, אז אט־אט געהט איהם אויס די נשמה, נאך איידער מע וועט איהם נעמען צום משפט. און ער האט, דעם אמת זאגענדיג, געבעטען אויף זיך דעם טוידט. איין שטיקעל האפענונג האט ער נאך געהאט אויף דער שטאדט. ער איז געווען זיכער, אז די שטאדט שווייגט ניט. עס וועלען זיך געפינען שתדלנים, אידען גבירים, וואס וועלען כלאפאטשען, זוכען פראטעק־

ציעס, און אַז מע וועט דאַרפֿן שמירן, וועט מען שמירן, בכדי אַרויסצושלעפּן איין אומשולדיקן אידן פֿון איין אומגליק. אַ בלבול... און דער זיידע האָט קיין מעות ניט געהאַט, מיינע הערן און דאַמען. פֿונ׳ם ערשטן טאָג אָן, וואָס מע האָט אים אַוועקגענומען, און דעם גאַנצן זומער נאָכדעם האָט די גאַנצע שטאָט געאַרבייט מעשים! מען איז געווען ביי אַדוואָקאַטן, מע האָט געזוכט פּראָטעקציעס, מע האָט געשמירט — ממש מע האָט געשאָטן מיט געלט; עס האָט אָבער נישט געהאָלפֿן קיין שמע־ישׂראל.

געלט האָט מען גענומען, נאָר צוזאָגן עפּיס טהון פֿאַר׳ן זיידן איז געווען אונמעגליך. און זיי האָבן געגעבן צו פֿאַרשטיין מיט אַ שכל, פֿאַר וואָס ס׳איז אונמעגליך. למשל, אַזוי: אַ גנב אָדער איין אַנדער פֿאַרברעכער קאָן מען מיט געלט גרינג אַרויסנעמען. פֿאַר וואָס? דערפֿאַר ווייל מע ווייסט, אַז ער איז אַ גנב, וואָס האָט גע־גנבה׳ט אַ פּאָר פֿערדלעך, אָדער אַ פֿאַרברעכער, וואָס האָט אונטער־געצונדן אַ שטוב. אָבער אַזאַ נפש, ווי רובינשטיין, האָבן זיי גע־זאָגט, וואָס גע׳גנבה׳ט האָט ער נישט, און אונטערגעצונדן, זאָגן זיי, אויך ניט, — ווער ווייס וואָס פֿאַר אַ פֿאַרברעכער ער איז? אפשר אַ פּאָליטישעסקי — דאָס הייסט, אַ פּאָליטישער?... און יענע יאָה־רען אַ „פּאָליטישער" איז געווען אַ סך ערגער, ווי אַ פֿאַרברעכער, וואָס האָט אויסגעקוילעט אַ גאַנצע גובערניע!... געהן בעטן פֿאַר אַ פּאָליטישען איז שוין געווען אַ סכנה!... דאָס וואָרט „פּ אָ ל י ט י ־ ט ש ע ס ק י" האָט מען נישט געטאָרט אַרויסלאָזן אין דער הויך, נאָר שטילערהייד, אין דער פֿינסטער... חאָטש אפילו, ווי קומט ראובן רובינשטיין דער זייגערמאַכער צו אַ „פּאָליטישעסקי"? נאָר אַ קשיא אויף אַ מעשה — אַ איד אַ חקרן, אַ פֿילאָזאָף!...

נאָר, מיינע הערן און דאַמען, ווי געזאָגט, אַלסדינג אויף דער וועלט האָט אַ סוף. געקומען אויך דער טאָג, וואָס די טהירן פֿון דעם געפֿענגעניש האָבן זיך געעפֿענט, און צוויי זשאַנדאַרען, אָנגעוואָפּנעט פֿון קאָפּ ביז פֿיס, זענען אַריינגעקומען און גענומען דעם זיידן, קוים־קוים אַ לעבעדיגן, אַריינגעזעצט אים אין אַ

קארעטע און פאשאל. וואוהין? — דאס פרעגט ער שוין גאר ניט. צום משפט? לאז זיין צום משפט. אויפ'ן עשאפאט? לאז זיין אויפ'ן עשאפאט. אבי איין עק זאל עס האבען!... און ער שטעלט זיך שוין פאר דעם משפט, ווי אזוי מע האט איהם געבראכט פאר'ן „סענאט" און מע זאגט איהם: „ראובן רובינשטיין! זיי זיך מודה!... ענטפערט ער דעם סענאט: „איך בין זיך מודה, אז איך בין א איד, און איין ארעמער זייגערמאכער, און לעב נאר פון מיינע הענט, און איך האב קיין מאל ניט גע'גנבה'ט, קיינעם נישט באַשווינדעלט און ניט באלעדיגט, און גאט איז מיין עדות, און אויב איהר ווילט מיך פייניגען, פייניגט, נאר פריהער נעמט צו ביי מיר די נשמה — זי איז ביי איך אין די הענט!"... אזוי טענה'ט זיך אויס דער זיידע מיט'ן סענאט אין דער מחשבה, און די קארעטע פאהרט־צו צו עפיס א מויער און מע הייסט דעם זיידען אראפ — געהט ער אראפ. און מע פיהרט איהם אריין פריהער אין איין חדר. דערנאך אין נאך א חדר, און מע הייסט איהם זיך אויסטהון. אויסטהון אין גאנצען ביז צום העמד! פארשטעהט ער ניט, וואס דאס בעדייט. נאר אז א זשאנדאר הייסט זיך אויסטהון, קאן מען, ווי זאגט איהר, קיין חזיר ניט זיין... דערנאך הייסט מען איהם אויסטהון, מיינע דאמען און הערען, זייט מיר הונדערט מאל מוחל, דאס העמד אויך — טהוט ער אויס דאס העמד אויך. און מע פיהרט איהם אריין אין א באד אריין. — אבער א באד, שוין איין מאל א באד! — און מע וואשט איהם, און מע רייבט איהם, און מע שווייגקט איהם, און מע טהוט איהם אן און מע פאהרט מיט איהם ווייטער. און מע פאהרט און מע פאהרט און מע פאהרט... טראכט ער זיך: „רבונו של עולם! וואס וועט דא זיין מיט מיר?"... און ער וויל זיך דערמאנען אין די געשיכטעס, וואס ער האט אמאל ווען געלייענט פון שפאניען און פון פארטוגאל, און קאן זיך ניט דערמאנען וואו האט ער עס געלייענט אזא פאל, אז איידער מע פיהרט א פארברעכער אויפ'ן עשאפאט, פיהרט מען איהם פריהער אין באד אריין... און ווי ער טראכט אזוי, מיינע הערען און דאמען.

פאהרט די קארעטע צו צו א הויף מיט אייזערנע שטאכעטעז מיט גאלדענע שפּיצעז, און אויף יעדען שפּיץ איין אדלער, און מע לאזט איהם דורך פארביי גענעראלען מיט גאלדענע עפּאלעטען און מיט מעדאליען, און מע זאגט איהם אז, ער זאל זיך ניט שרעקען, אז מע וועט איהם פארשטעלען פאר'ן קייסער, און אז ער זאל קוקען גלייך, ניט רעדען קיין איבעריגע ווערטער, ניט באקלאגען זיך אויף קיין זאך, און נאר ענטפערען אויף יא — יא און אויף ניין — ניין. און איידער ער האט צייט געהאט א טראכט געבען וואו ער איז אין דער וועלט, איז ער שוין געשטאנען אין א צעמאהלטען זאל מיט פרעכ־טיגע בילדער און גאלדענע שטוהלען, און גלייך אקעגען איהם איז געשטאנען א הויכער מאן מיט באקענבארדען... דער מאן מיט די בא־קענבארדען (דאס איז געווען דער קייסער ניקאלאי פּערווע) האט דעם זיידען דורכגענומען מיט'ן קוק, און צווישען זיי איז פארגעקו־מען אט־וואס פאר א געשפּרעך:

דער קייסער: ווי אזוי רופט מען דיך?

דער זיידע רובינשטיין: ראובן שאלימאוו רו־בינשטיין.

דער קייסער: ווי אלט ביזט דו?

דער זיידע רובינשטיין: זיבען און פופציג.

דער קייסער: וואו האסטו זיך אויסגעלערענט שפּיע־לען אין שאך?

דער זיידע רובינשטיין: עס געהט ביי אונז בירושה.

דער קייסער: מע זאגט, אז דו ביזט דער ערשטער שאכמאטיסט ביי מיר אין לאנד

דערויף האט דער זיידע רובינשטיין געוואלט איהם ענטפערען: „הלואי וואלט איך בעסער ניט געווען דער ערשטער שאכמאטיסט ביי דיר אין לאנד“... וואלט דאך איהם דער קייסער מסתמא גע־פרעגט: „וואס איז די מעשה?“... וואלט איהם שוין דער זיידע אוועקגעלעגט א צעטעל, אז ניט אזוי באהאנדעלט מען א באריהמ־

טען שאכמאטיסט, וואס דער קייסער וויל איהם זעהען... דער זיידע רובינשטיין וואלט שוין געקאנט ענטפערען! נאר דא האט דער קייסער א מאך געגעבען מיט דער האנט, גענעראלען האבען זיך אווארף געגעבען, און די זעלבע זשאנדארען האבען דעם זיידען ארויסגעפיהרט אין הויף אריין, און פון הויף האט מען איהם שוין געלאזט פריי, נאר אנגעזאגט, אז ער זאל די רגע פאהרען א היים, ווארום דא טאר ער ניט זיין... ווי אזוי ער איז אהיים געקומען — דאס פרעגט ניט. אבי ער איז ארויס א לעבעדיגער. און געקומען א היים איז ער אקוראט אויף סוכות. מיינע דאמען און הערען! איך האב געענדיגט...

שמואל שמעלקים
און זיין יובילעאום

געשריבען אין יאָהר 1908

שמואל שמעלקים און זיין יובילעאום

אלע מיינע ליעבע קליינע מענשעלעך
פון כתרילעווקע ווידמע איך דאס
דאזיגע קליינע ביכעלע.
ד ע ר פ ע ר פ א ס ע ר.

התנצלות פונ'ם מחבר.

נישטא אויף דער וועלט אזא שלעכטס, וואס זאל ניט ארויסקומען אמאל דערפון קיין טובה. זעהט: האט גאט בעשאפען פיאווקעס, וואס נודען ארוים די נשמה — נוצט מען זיי צו א חולה. ביענען, וואס בייסען זיך — ברענגען האניג. שפאנישע פליעגען, וואס פער'אויר'ען די וועלט — זענען גוט צו א געשוויר. אדער נעמט מייז. דאכט זיך, וואס קאן שוין זיין ערגער פון אזא מין שרץ, ווי מייז? פון דעסטוועגען, לאמיר דאס, ליעבער פריינד,ביידע פערמאגנען, וואס די וועלט ברענגט־אוים א יאהר אויף מייזענפעלכלעך! פון די מייזענפעלכלעך מאכט מען הענטשקעלעך. די הענטשקעלעך טהוען אן שענע מיידלעך אויף זייערע קליינע הענטעלעך. די שענע מיידלעך קומען זיך צענויף אויף א באל, א חתונה אדער אזוי א שמחה. אויף זיי פערקוקען זיך פיינע בחורים. די פיינע בחורים פערליעבען זיך, שטעלען א חופה, האבען קינדער. די קינדער וואכסען אויס, ווערען גרויסע בחורים און שענע מיידלעך. און אזוי ווייטער און ווייטער...

אקעגען וואס איז דאס געקומען צו רעד? טאקי אקעגען מיר אליין מיט מיין שלאפקייט. געווען, ניט פאר אייך געדאכט, מע קאן זאגען, א חולה מסוכן. זיך אפגעוואלגערט אין בעט, ערגיץ

אין אַ שטעדטעל ניט ווייט פון כתרילעווקע, אין באַראַנאָוויטש, גוטע צוויי חדשים. מילא, קראַנק זיין איז שלעכט, וואָס זאָלט איהר קלערען? איך האָב געהאַט אַ רבי'ן, האָט ער געהאַט אַ רביצין, פלעגט זי זאָגען אַזוי: איידער איין וואָך אין קרענק, איז שוין גלייכער צוויי יאָהר אין געזונט... (אַ מאָדנע אידינע מיט מאָדנע געדאַנקען!) מיר האָט אָבער דאָס קראַנק־זיין אַליין ניט אַזוי דער־לאַנגט, ווי דאָס, וואָס די דאָקטוירים האָבען מיר שטרענג פערבאָ־טען דריי זאַכען: רעדען, לעזען און שרייבען. גוטע דריי זאַכען! ווער סע פערשטעהט דעם טעם, וואָס הייסט פאַר אַ שכור ניט טרינקען, פאַר אַ ליגנער ניט רעדען און פאַר אַ פרוי ניט אַ קוק טהון אין שפּיעגעל. — דער וועט ריכטיג אָפּשאַצען מיין לאַגע. דער פאַפּיערענער יצר־הרע און דער שטן פון טינט און פע־דער האָבען געאַרבייט מעשים. זיי האָבען אָבער אויסגעפיהרט אַ מכה. צופיעל אויגען האָבען געקוקט אויפ'ן קראַנקען. האָט זיך דער קראַנקער מיישב געווען און געזאָגט צו זיך אַזוי: שרייבען קאָנט איהר מיר פערבאָטען, אָבער דענקען? טראַכטען? קלערען? ווער קאָן מיר פערוועהרען?

און איך האָב גענומען דענקען, טראַכטען און קלערען און שאַ־פען סיוזשעטען אין דער מחשבה. פון די מחשבות האָבען בּיס־לעכווייז אָנגעהויבען זיך וועבען בילדער, פריהער בלאַס און נאָכ־דעם אַלץ מעהר אָנזיכטיג און בולט'דיג. און אַזוי זענען בעשאַפען געוואָרען ביי מיר אין געדאַנק אַ גאַנץ בינטעל מעשיות פון כתרי־לעווקע, פון מאַזעפּעווקע, פון סטרישטש און פון אַנדערע מקומות, — „גדיע יעוורעיאַם זשיט דאַזוואָליענאָ“... די אַלע מעשיות האָב איך מיר גאַנץ פיין איינגעפּאַקט ביי מיר אין זכרון און אַריבערגעפּע־קעלט זיך מיט זיי איבער דער גרעניץ אַהער, אין דעם געטליכען וואַרעמען לאַנד איטאַליע, וואו מע קאָן אין מיטען ווינטער פריי שפּאַצירען אין הוילע אַרבע־כנפות און חנוכה־ליכטלעך בענטשט מען ביי אָפענע פענסטער, און דאָ וועל איך זיי שוין, אם ירצה שם, זיימ זיכער, בעאַרבייטען און געבען איינציגווייז פאַר מיינע

לעזער, וואס האבען געהאט געדולד מיך צו לייענען פינף און צוואנ־ציג יאהר דורכאיינאנד...

זעהט מען דען ניט ארויס דערפון בעשיינפערליך, אז מיר האָבען א גרויסען גאט, וואס מיט איין האנד שטראפט ער, מיט דער אנדערער היילט ער? איי, די קשיא: צו וואס טויג עס מיר? אמעהר, שטראף מיך ניט און הייל מיך ניט! דאס איז קיין קשיא נים. קשיות פרעגט א נאר. איך האב נור געוואלט דערמיט ארויס־ברענגען, אז א מאל קאן מען פונ'ם גרעסטען אומגליק אויך האבען א שטיקעל נוצען.

נאך אזא מין התנצלות וועט דער גוטער לעזער געוויס קיין טענה נים האבען צום פערפאסער, טאמער זענען די בילדער ארויס א מאל בלאס, א מאל צו קורץ און א מאל טאקי פשוט שוואכליך.

מעהר האב איך מיר דיר אצינד גאר ניט וואס צו רעדען. איך ווינש דיר, לעזער, א גוטען אפעטיט צום לעזען, און מיר גע־זונד און כח צו שרייבען ווייטער, האטש נאך א יאהר פינף־און־צוואנציג, אויב נישט מעהר. ווארום אויב ס'איז אמת, וואס די דאקטוירים זאגען, אז איך בין קראנק און דארף מיך קורירען, קעהר זיך דאס אן נור מיט'ן זינדיגען גוף, אבער נישט מיט דער כשר'ער נשמה. מעגסט מיר דעריבער גלויבען אויף נאמנות, אז איך וויל ערשט אנהויבען צו שרייבען און צו שרייבען...

ש ל ו ם ־ ע ל י כ ם.

נערווי (איטאליע), 25־טען אָקט. 1908.

קאפיטעל א.

חנה. מע האט מיך אפגעדרוקט!

וויפיעל די נאכ׳פסח׳יגע זון האט ניט געווארעמט און וויפיעל דער ווינט האט ניט געבלאזען — עס איז זיי ביידען ניט געראטען מאכען א טאלק מיט דער כתרילעווקער בלאטע. עס האט זיך אויסגעוויזען, אז זי לאכט פון זייער באבע:

— אומזיסט אייער טרחה, אייער ווארעמען, וואס איהר ווארעמט, מיט אייער בלאזען, וואס איהר בלאזט. אויב איך וועל אייך אויסטריקענען, וועל איך אייך אויסטריקענען אפשר הלואי ארום תמוז, אין די גרויסע היצען, דעמאלט, ווען א הונט פאכט מיט דער נשמה און א קאץ זוכט א קיהל ווינקעלע אויפ׳ן בוידעם...

אזוי האט זיך געוויצעלט די כתרילעווקער בלאטע (אין כתרילעווקע וויצלען זיך אלע, אפילו די בלאטע), און די כתרילעווצעס האבען פערקאטשעט די פאלעס, זיך געקליגט, געזוכט מיטלען אויף אויסצוטרעטען א סטעזשקעלע, אוועקגעלעגט א שייטהאלץ אדער א צוויי ציגעל און געשפרונגען, ווי די מזיקים, אפטמאל אריינגעשפרונגען מיט א פוס אין א קאליעזשע, פערשפריצט דאס פנים אי זיך, אי יענעם, און גענומען שעלטען, מע ווייסט ניט וועמען, מיט טוידטע קללות:

— א חלירע זאל קומען אויף דיין טאטענס קדיש מיט דריי מיתה־משונה׳ס ביז די זון וועט אונטערגעהן!

איינער פון די חכמים, וואס האבען זיך גע׳בריה׳ט איינמאל אין א נאכ׳פסח׳יגען פריהמארגען ארויסצוגעהן טרוקען פון דער כתרילעווקער בלאטע, איז געווען דער העלד פון אונזער ערצעהלונג, שמואל שמעלקים. בכדי איהר זאלט ווערען מיט איהם גיך בעקאנט, שטעל איך אייך איהם פאר אין קורצע דבורים. שמואל שמעלקים איז א יונגערמאן א משכיל, א טאטענס א קינד, רבי יאסי דעם נגיד׳ס איידעם. אין יענער צייט איז ער נאך געזעסען אויף קעסט, געזעסען און געלערענט און געלייענט ביכלעך

און געשריבען אין די בלעטער. וואס, אייגענטליך, איז געווען דאס שרייבען, איז שווער צו זאגען, ווארום אין יענער צייט האבען איהם די בלעטער נאך ניט געהאט געדרוקט. צי דאס איז געווען מחמת שלעכטיגקייט, צי איבער איין אנדער זאך. נאר די בלעטער האבען געהאלטען אין איין שטילשווייגעניש, און דער נאמען שמואל שמעלקים איז נישט געווען דערמאנט אפילו אין בריעפקאסטען. ביז דער אויבערשטער האט זיך מרחם געווען אויף איהם איין מאל אין א שענעם פריהמארגען, — טאקי אט יענעם פריהמארגען, וואס ווערה דא בעשריבען — און דער נאמען שמואל שמעלקים איז געווען שווארץ אויף ווייס אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט מיט גרויסע, ליכטיגע, פיערעקעכיגע אותיות. געהענדיג אהיים צוריק פון דער פאסט מיט'ן בלאט אין דער האנד, האט אונזער העלד געשפרייזט איבער דער בלאטע, געשפרונגען פון איין סטעזשקע אויף דער אנדערער, בעוויזען קונצען, אז מע קאן טהון צוויי מלאכות: לייענען א בלאט און זוכען א וועג אין דער כתרילעווקער בלאטע. פון אזעלכע קונ־צען האט ער אריינגעטיאפקעט ניט אין איין קאליעזשע, זיך פער־שפריצט און אויסגעשמירט ווי א רוח. דאס אלץ איז אבער געווען גארנישט אקעגען דעם, וואס ער האט געהאלטען ביי זיך אין האנד, און עס האט איהם געטראגען ווי אויף פליגלען אהיים צו בעווי־זען זיין ווייב חנה'ן, אז ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט. אויסגעשמירט ווי א שד, דאס היטעל פערדרוקט, די פאלעס צעלאזט און שטארק פערשוויצט, איז אונזער העלד אריינ־געפאלען מיט איין אימפעט צו זיך אין שטוב אריין:

— חנה, וואו ביזט דו?

חנה איז דעמאלט געווען נאך גאר א יונג ווייבעל, סך־הכל מיט איין קינד אויף די הענד און מיט'ן אנדערען אויף דער צייט. דערזעהען דעם מאן אזא פערשמירטען, אזא פערשוויצטען און אזא צעטראגענעם, האט זי זיך געגעבען א לאז צו איהם און א פרעג געטהאן:

— גאט איז מיט דיר, שמואל?

— חנה, מע האט מיך אפגעדרוקט, חנה!

חנה האט זיך שטארק דערשראקען. אין איין אויגענבליק האט זי אוועקגעזעצט דאס קינד, געחאפט א גלאז וואסער און צוגעלאפען צום מאן:

— א דונער איז מיר! וואו האט מען דיך אפגעבריהט, וואו?

— נישט אפגעבריהט, נאר אפגעדרוקט, אט־א־דא־א.

אזוי האט איהר שמואל געענטפערט מיט א גליקליכען שמייכעל, אונטערגעטראגען איהר דאס בלאט און מיט שיינענדיגע אויגען א וויז געטהאן אויף דעם ארט, פון וואנען עס האט ארויסגעשיינט, ווי גין־גאלדענע שטערען, מיט גרויסע לויטערע פיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים“!

יענעם טאג איז נישט געווען, דאכט זיך, אויף דער גאנצער וועלט, פון כתרילעווקע ביז אויף יענער זייט אמעריקא, נאך איינער אזא גליקליכער, ווי שמואל שמעלקים. נישט געקוקט אויף דער בלאטע, נישט געהערט חנה׳ס פראטעסט: „וואוהין וועסט דו געהן אין אזא מוואן?“ — האט אונזער העלד זיך אוועקגעלאזט מיט׳ן בלאט איבער דער שטאדט, אפגעשטעלט כמעט יעדען בעזונדער. דערצעהלט, אז דאס נעהט ער פון דער פאסט, נאר־וואס בעקומען דאס בלאט — „אטא, זעהט איהר?“...

מיט די ווערטער טראגט ער אונטער יעדען גלייך אונטער דער נאז דאס בלאט מיט די גרויסע לויטערע פיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים“. די כתרילעווצעם האבען, ווי עס שיינט, ניט רעכט פערשטאנען שמואל שמעלקים׳ גדולה. זיי האבען געמיינט, אז דארט שטעקט עפיס א נייעס, א מלחמה, א שרפה, א מגפה, אדער אזוי עפיס א נייע גזירה אויף אידען. און חאטש מע האט קיין צייט ניט, מען איז פערטאראראמט מיט דאגות־פרנסה, נאר הארכען נייעס — מתכתיתי, מיט׳ן גרעסטען כבוד!

— אנו, לייען אומיסטנע, וואס שרייבט מען דארטען ביי דיר אין בלאט?

— אט דא אין מיטען דער בלאטע זאל איך אייך לייענען?

— וואס זשע האסט דו אונז באדארפט אפשטעלען?

— איך האב איך נאר געוואלט ווייזען, אז... אז מע האט מיך אפגעדרוקט! אפגעדרוקט!...

אזוי ענטפערט זיי אונזער גליקליכער העלד מיט א שיינענדיג פנים און טיאפקעט ווייטער. און די כתרילעווצעס קוקען זיך איבער, קנייטשען מיט די פלייצעס און ווינצלען זיך, ווי דער שטייגער איז:

— אלע בייזע ווינטע חלומות!

— מע האט איהם אפגעדריקט!

— מע האט איהם צוגעדריקט!

— מע האט איהם איינגעפרעסט!

— איינגעזאלצען!

— איינגעזויערט!

— פארמארעניֿרט!

— חא־חא־חא!

* * *

עס איז שוין געווען טיעף אין דער נאכט. און שמואל שמעלקים איז נאך אלץ געלעגען ביי זיך אויפ'ן געלעגער מיט אפענע אויגען. ער האט זיך געפיהלט, ווי א העלד, ווי א מענש, וואס האט אפגע־טהאן עפּיס א גרויסע, א וויכטיגע זאך, וואס האט איהם ווי אפ־געטיילט פון אלע זיינע בעקאנטע אין כתרילעווקע, אויפגעהויבען איהם הויך, העכער מיט א קאפּ פון אלע כתרילעווקער. א קלייניג־קייט — ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט, און זיין נאמען!... און ער קוקט אויף זיי פון אויבען אראפּ, מיט רחמנות. ער שטעלט זיך פאר, אז אט שטעהט ער אויף א הויכען בארג, און אונטען, אונטער'ן בארג, שטעהט גאנץ כתרילעווקע און הארכט זיך איין, ווי ער דרש'עט זיי, ווי ער פּרעדיגט זיי חויכע שענע גע־דאנקען פון מענשליכקייט, פון געטליכקייט און פון אייביגקייט, און וואס ווייטער וואכסט ער אלץ העכער און העכער, און מלאכים לאזען זיך אראפּ צו איהם פונ'ם הימעל, האפּען איהם אויף אויף

זייערע ברייטע פליגלען און טראגען איהם אוועק ווייט־ווייט פון כתרילעווקע. און... ער ווערד אנשלאפען.

קאפיטעל ב.

ער שרייבט אויף די גאזעטען, און כתרי־לעווקע חכמה'ט זיך.

ליעבער פריינד! דאס, וואס איך האב דיר דא דערצעהלט אין קאפיטעל א, האב איך דיר דערצעהלט א מעשה, וואס האט זיך געטראפען מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק. איבערלעבען פינף און צוואנציג יאהר אין אידישקייט אין כתרילעווקע איז נישט קיין פינף און צוואנציג שלום־עליכם'ס אפשטעקען, און נישט קיין פינף און צוואנציג אייער־בייגעל אויפעסען, און אפילו נישט קיין פינף און צוואנציג פיינעלעך אויסשיסען... ניט אומזיסט האט זיך אונ־בעמערקט אריינגע'גנבה'ט צו אונזער העלד אין בערדעל אריין א היבש ביסעל זילבער און אויף זיין ברייטען ווייסען שטערן האבען זיך אויסגעלעגט טיעפע קנייטשען — גאר ניט דער שמואל שמעלקיס, וואס אמאל.

אמאל איז דאס געווען א יונגערמאן א צאצקע, פון די, וואס מע קויפט זיי אין כתרילעווקע פאר געלד. מע זוכט זיי מיט ליכט און מע דינגט זיך פאר זיי מיט'ן שדכן, ווי מע דינגט זיך פאר איין אכס, און אז מע דינגט זיך אוים, גיט מען זיי אוועק א שענע, איין עהרליכע אידישע טאכטער, מיט היבשע עטליכע קערבלעך נדן, מיט עטליכע יאהר קעסט, און מע האלט זיי, ווי א ציערונג אין שטוב, ווי איין אבן־טוב, ווי א שיינדעלע אין דער משפחה, גוטע פריינד זאלען אנקוועלען און שונאים זאלען צעפיקעט ווערען. דעם ערשטען שבת נאך דער חתונה פיהרט מען דעם געקויפטען איידעם מיט פא־ראד אין שוהל אריין, די נייע בגדים אויף איהם קנאקען, די שטי־וועלעך סקריפען. דער שוועהר בעזעצט איהם אויבען־אן אין מזרח זייט, מיט'ן פנים צום עולם. פיינע בחורים מיט אויסגעגלעטע פאות

און קליינע חדר־יונגלעך מיט אונטערגענעצטע נעזלעך שטעלען זיך אוים אקעגען איהם און בעטראכטען איהם מיט גרויס נייגעריג־קייט, ווי א עלעפאנט, און אז מע רופט איהם אויף צו דער תורה און ער קלינגט דעם מפטיר, ווי א גלאק, זינגט די ברכות, ווי א סאַלאוויי, דעמאלט — אהא! — קוקען ארויס פון אויבען, פון דער ווייבערשער שוהל, ווייבערשע נעז מיט ווייבערשע אויגען. אויף די נעז זעה איך אנגעצייכענט קנאה, און אין זייערע אויגען לייען איך:

— האט ער עס איינגעהאנדעלט א מציאה, רב יאסי דער נגיד, פארשטעהרט זאל עס איהם נאר ווערען, רבונו של עולם!...

פאר קלאר קאן איך אייך ניט זאגען: צי ס'איז מקוים געווארען די ווייבערשע ברכה, צי איבער איין אנדער זאך, נאר דער שלום־בית ביי רב יאסי דעם נגיד אין שטוב איז גיך פערשטעהרט געווארען. רב יאסי דער נגיד האט זיך ארומגעקוקט, אז די מציאה, וואס ער האט איינגעהאנדעלט, איז גאר ניט אזא מציאה. דאס הייסט, אזוי אפילו, אויבען־אויף. וואס קאן ער האבען צו זאגען אויף זיין איידעם? מהכתיתי, א יונגער מאן א געראטענער; נישט מעהר אט דאס, וואס ער גיט זיך אפ מיט די נארישקייטען, „שרייבט אויף די גאזעטען" גאר, עפים מעשה קבצן... און דער שוועהר האט זיך אנגעבלאזען אויף דער שוויגער, און די שוויגער האט געפייערט אויף דער טאכטער, און די טאכטער האט בעהאלטען דאס פנים אין קישען און שטילערהייד געוויינט...

און די שטאדט? וואס זאלט איהר קלערען? כתרילעווקע איז, ברוך־השם, איין ערטעל פון סאמע חכמים, קלוגע קעפ, פראקטישע מענשען. זיי האבען ניט אנדערש געקוקט אויף דעם נגיד'ס איידעם, ווי אויף א קאליקע, א בעל־מום, א מענש מיט א „געבארענעם חסרון, ניט דא געדאכט"...

אודאי ווען שמואל שמעלקים זאל ניט זיין רב יאסי דעם נגיד'ס איידעם, וואלט איהם דאס שרייבען אויף די גאזעטען אפגעלאפען ניט אזוי גלאט. נאר ווייל ער איז רב יאסי דעם נגיד'ס איידעם, האט דער עולם געוויצעלט זיך איבער איהם הינטער די

אויגען, געוויינליך, און עס זענען געפלויגען שארפע, שפּיציגע ווערטלעך:

— א מענטש האָט זיך אריינגענומען א משוגעת אין קאָפּ!
— ניט דאָ געדאַכט!
— ניט אקעגען נאַכט דערמאָנענדיג!
— נעבאָך א ביסעל ניט דערשפּיצט, וואָס איז ער שולדיג?
— נישט קיין ביסעל, נאָר א סך.
— בלשון אשכנז ווערד עס אנגערופען, אפּנים, לעקישעוואטע?
— ווי אזוי זשע וועט עס הייסען אויף אונזער לשון?
— שוטה בן פּיקהאָלץ.
— אדער לאָמטערענשיסער בן פּדהצור.
— און אפשר נאָר שמינדער בגעץ? . . .

קאַפּיטעל ג.

שמואל שמעלקים ווערד א כתרילעק.

נאָר דאָס, וואָס אין כתרילעווקע קאָן זיך ערלויבען איין איידעם אויף קעסט, איז ניט ערלויבט א יונגען מאַן, וואָס איז שוין א בעל-הבית אַליין פאַר זיך. רב יאָסי דער נגיד, זאָל זיין א מליץ-יושר, איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. זיין ווייב, זאָל זיך מיהען, האָט זיך פערבענקט נאָכ'ן מאַן און איז אויך אוועק אהין, פון וואַנען קיינער איז נאָך צוריק נישט געקומען, און אונזער העלד, שמואל שמעלקים, איז אריינגעטראָטען אין דער וועלט אריין, געוואָרען א סוחר, איבערגענומען דעם שוועהר'ס קראָם אין כתרילעווקע, א קראָם פון שניט און פון באַקאַליי און פון צעלניק און פון פויגעל-מילך, און די דירה האָט ער גע'ירש'עט פונ'ם שוועהר, די גרעסטע דירה אין כתרילעווקע. דאָס איז אזא מין דירה, וואָס ס'איז כדאי, זי זאָל ווערען בעשריבען. שטעהן שטעהט זי, די דירה הייסט עס, אין מיטען מאַרק, פּאַמע אין דער רעכטער בלאָטע. קיין הויף האָט

זי ניט, און דאס, וואס געפינט זיך אין א הויף, האט זי אויך ניט... דערפאר איז זי כמעט העכער האלב געדעקט מיט אייזנס. און די אנדערע האלב מיט שערבלעך, אזוי, אז זי האפט דעם אפבליק פון א מענשען, וואס מע האט איהם אנגעטהאן א היטעל, געשטוקעוועט פון צווייערליי מאטעריעס. היינט האט זי, די דירה הייסט עס, צוויי גאנקעס, איינעם פון פארענט און איינעם פון הינטען; דאס הייסט, עס ווענדט זיך, ווי אזוי איהר קוקט. קוקט איהר פון ד ע ר זייט, איז ד א דער פון־פארענט און ד א ר ט דער פון־הינטען. קוקט איהר פון י ע נ ע ר זייט, איז ד א ר ט דער פון־פארענט און ד א דער פון־הינטען.

אויף קיין זאך האבען די כתרילעווצעס ניט אזוי מקנא געווען רב יאסי דעם נגיד'ס יורש, ווי אויף דער דירה מיט די צוויי גאנקעס.

— באשערט א מענטשען אזא גוטס!

— עס וועט ביי איהם האבען א קיום, ביי דעם לאמטערענ־שיסער!

— פון אסתר־תענית ביז פורים.

— ד'ץ א סוחר!

— שמעיה בעל־פרנסה!

— איציקעל בעל־תכלית!

— און דער קאפ איז איהם גאר ווייס איך וואו!

— אין יעהופעץ אויפ'ן יאריד.

— ערגיץ אין די בלעטער דארטען...

אזוי האט זיך דער עולם געוויצעלט, געשליפט די צינגלעך און ביסלעכווייז גענומען דעם נגיד'ס יורש צו דער ארבייט, און דוקא מיט גוטען, מיט א חניפה'לע, א טובה'לע, א גמילות־חסד'על, א געשעפטעל, א הלואה'לע — מהכתיתי, פאר וואס ניט? אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז שמואל שמעלקים האט אנגעווארען די גאנצע ירושה און איז געווארען, אויף דער כתרילעווקער שפראך, „נקי", ריין ווי א טעלער, א כתרילעק גלייך מיט אלע כתרילעווקער...

„משלנו“ — הייסט דאס דארטען, און מיט א פאטש אין פלייצע זאגט מען איהם: „אחינו אתה“. און ווי באלד „משלנו“ און מיט א פאטש אין פלייצע „אחינו אתה“ — איז שוין דעמאלט אז אך און וועה! . . .

גע'פטר'ט די קראם מיט'ן ביסעל געלד, האט זיך אונזער שמואל שמעלקים בעקענט מיט'ן כתרילעווקער דלות און מיט אלע זיינע תרי"ג בעהעלפערס. נישט מיט א מאל, געוועהנליך, נאר פאוואלינסע, ביסלעכווייז האט ער זיך געקאטשעט בארג אראפ, ביז ער איז געקומען צו דער מדרגה פון אנקומען צום גביר פון שטאדט רב נתן קורח, פערזעצען ביי איהם די דירה מיט די צוויי גאנקעס, זיין לעצטען מאיאנטעק. יענער טאג איז געווען, קאן מען זאגען, תשעה-באב ביי שמואל שמעלקים אין שטוב. ווי א שאטען האט ער ארומגעשפאנט פון איין ווינקעל צום אנדערען. די קינדער האבען זיך בעהאלטען. שטילערהייד האט חנה געשלונגען די טרע־רען, און דערזעהען דעם מאן, ווי ער איז פער'חושכ'ט, האט זי גע־מאכט א פרייליך פנים און איהם אויסגערעדט דאס הארץ:

— דו ביזט נישט דער איינציגער. גאנץ כתרילעווקע ליגט פאר'משכונ'ט ביי אט דעם בלום-זוינער.

און אז דער מאן איז אוועקגעגאנגען צום גביר רב נתן קורח, האט זיך ערשט דעמאלט חנה אוועקגעזעצט וויינען אויף ביידע אויגען: „וועו איהר טאטע-מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן...“

נאר אונזערע לעזער ווייסען, אז מיר האלטען נישט פון קיין קלאג-ליעדער און האבען נישט ליעב קיין טרערען. דעריבער היפען מיר איבער א גאנצע עפאכע פון פינף-און-צוואנציג-יעהריגע צרות, און געהען אריבער גלייך צום לעצטען אקט פון אונזער טראגי־קאמעדיע.

קאפיטעל ד.

מזל־טוב! שמואל שמעלקים איז א בעל־יובל.

נישטא קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט. אזוי שמועסן די אויפגעקלעהרטע, די פילאזאפען. אלסדינג, זאגען זיי, ענדערט זיך אויף דער ערד: מענשען ווערען פערעלטערט און שטארבען אוועק. הייזער ברענען אפ. שטעדט ווערען חרוב און איבערא־נייעס אויפגעבויט. פון א ים ווערד א טריקעניש, פון דער טרי־קעניש ווערד א ים, און אזוי ווייטער און ווייטער.

פאר אויפגעקלעהרטע לייט, פאר פילאזאפען, נעמען מיר אראפ דאס היטעל. לאזען זיי אבער קיין פאראיבעל ניט האבען — זיי זענען נישט בעקענט מיט דער כתרילעווקער בלאטע. אלסדינג אויף דער וועלט ענדערט זיך, נאר נישט די כתרילעווקער בלאטע. אזוי ווי מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק, פונקט אזוי שטעהט זי אויף איצט פערטיעפט און פער'עקשנ'ט, פיהרט א שטרייט מיט די שטראהלען פון דער זון און וויל נישט אויסטריקענען פאר קיין געלד נישט. שוין איבערגעלאפען דער תמוז מיט די הייסע טעג און מיט די הייסע נעכט, ווען גאנץ כתרילעווקע שלאפט מיט ווייבער און מיט קינדער אין דרויסען. שוין אוועק דער תשעה־באב, ווען אידען קאנען זיך פערגינען אזא לוקסוס, ווי געהן אין מיטען גאס אין די זאקען — און די בלאטע שטעהט נאך אלץ מיט איהר פראכט און גלאנץ, און די כתרילעווצעס, פערקאטשעט די פאלעס, קליגען זיך נאך אלץ, זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצוטרע־טען א סטעזשקעלע, לעגען אוועק א שייטהאלץ אדער א צוויי ציגעל און שפרינגען, ווי די מזיקים, חאפען זיך אריין אפטמאל מיט א פוס אין א קאליעזשע, פערשפריצען דאס פנים אי זיך, אי יענעם, און שעלטען, מע ווייסט ניט וועמען, מיט טורטע קללות:

— א חלירע זאל קומען אויף דיין טאַטענס קדיש מיט דריי־מיתה משונה'ס ביז די זון וועט אונטערגעהן!

און אַט זעהען מיר איצט, אין פינף און צוואַנציג יאָהר אַרום, אין אַ שענעם פריהמאָרגען ווידער אונזער העלד שמואל שמעלקים, ווי ער טיאַפּקעט ווידער אין דער זעלבער בלאָטע, וואָס מיט פינף און צוואַנציג יאָהר צוריק; ווידער בריה'ט ער זיך אַרויסצוגעהן טרוקען פון דער כתרילעווקער בלאָטע, און ווידער איילט ער זיך פון דער פּאָסט מיט אַ בלאַט אין די הענד, און ווידער איז ער פערשוויצט און פריילין־צעטראָגען.

וואָס האָט איצט אַזעלכעס פּאַסירט מיט איהם, וואָס זיין געקנייטשטער שטערן שיינט אַזוי, און וואָס אויף זיין פערעלטערט, פער'חושכ'ט פּנים שפּיעלט אַזאַ צופריעדען גליקליך שמייכעלע? — עס האָט זיך געטראָפען אַזעלכעס, וואָס ער האָט זיך אויף דעם קיין מאָל נישט געריכט. אַ נס האָט זיך געטראָפען, לעזער, אַ נס: עמיצער, אַ גוטער פריינד אָהן אַ נאָמען, האָט זיך דערמאָנט און געגעבען צו וויסען אין בלאַט, אַז היינטיגען טאָג איז געוואָרען פינף און צוואַנציג יאָהר זינט שמואל שמעלקים איז אַרויס אויפ'ן פעלד פון דער אידישער ליטעראַטור מיט זיינע בעשרייבונגען פון כתרילעווקע.

„מיר ווייסען ניט — אַזוי שרייבט דער אונבעקאַנטער פריינד אין בלאַט — מיר הויבען נישט אָן צו וויסען, ווער איז אַט דער שמואל שמעלקים און וואָס ער איז. מיר ווייסען נור, אַז פינף און צוואַנציג יאָהר כסדר ליגט אַ מענש אין אַ זומפּ, וואָס הייסט כתרילעווקע, און הערט נישט אויף אונז בעקאַנט צו מאַכען מיט די דאָרטיגע משונה מאָדנע ברואים, ווי ער רופט זיי אָן: די „קליינע מענשעלעך"...

און נאָך אַ סך אַזעלכע זיסע ווערטער שרייבט דער אונבעקאַנטער פריינד אין בלאַט, און לאָזען לאָזט ער אויס מיט אַ מזל־טוב צו שמואל שמעלקים און מיט אַ ברכה צו זיין פינף און צוואַנציג יאָהריגען יובילעאום...

יובילעאום ? ! . . . קיין מאל האט שמואל שמעלקים ניט געדענקט פון קיין יובילעאום, קיין מאל אפילו אין חלום ניט געזעהען אזא זאך. מע מוז מודה זיין, אז אונזער העלד האט מיט זיין ארעמער פעדער אין דעם משך פון די פערגאנגענע פינף און צוואנציג יאהר קיין שטערען פון הימעל נישט געחאפט און קיין חידושים ניט אויפגעטהאן. איין שבח דארפען מיר איהם אבער נאכזאגען : ער האט געטהאן זיין ארבייט געטריי און מיט ליעבשאפט, ווי די ביען, וואס טראגט איהר חלק האניג אינ'ם גרויסען ביענשטאק אריין. קיין מאל האט ער זיך נישט געפרעגט קיין קשיא : צוליעב וואס ער לעגט זיך אזוי אוועק פאר כתרילעווקע און פאר די קליינע מענשעלעך ? איך זאל וויסען, אז דאס וועט ניט זיין קיין בעלעדיגונג, וואלט איך איהם פערגליכען צו א קוה, וואס זויגט איהר קעלבעל גאר נישט צו פרעגען קיין קשיות, לכמאי זי טהוט עס... קיין כבוד האט ער פון זיין שרייבען קיין מאל ניט ערווארטעט. פון קיין לוין האט ער קיין מאל נישט גע'חלומ'ט. צו דעם, וואס ווערד אנגערופען „קריטיק", האט ער קיין מאל ניט זוכה געווען, אויב מיר זאלען נישט רעכענען די „היימישע קריטיק" פון די כתרילעווצעס, וואס זענען אין כעס סכנות, אז מע „בעשרייבט זיי אויף די גאזעטען". זיי האבען בעסער ליעב רעדען פון דער גאנצער וועלט, איידער די גאנצע וועלט זאל רעדען פון זיי. זיי האבען בעסער ליעב חוזק מאכען פון יעדען בעזונדער, איידער עמיצער זאל חוזק מאכען פון זיי. אט אזא טבע איז שוין ביי זיי פון קדמונים. דעריבער האבען זיי איהם געבעטען מיט גוטען, ער זאל זיי ניט „ארויסשטעלען אויפ'ן בלאט". ווארום עס „וועלען זיין בזיונות"... עס האבען זיך געפונען אויך אזעלכע, וואס האבען איהם אפילו געגעבען אנצוהערעניש, גערעדט פערשטעלט, בלשון סגי־נהור : אז טאמער וועט ער זיך דערוועגען אנריהרען זייער נאמען, „וועלען פליהען פעטש" — און אויף פעטש איז א כתרילעווקער דוקא א בטוח. אין כתרילעווקע — איך האב עס אייך, דאכט מיר, שוין לאנג בעמערקט — ווערען מעהרסטענטיילס גע־

שעפטען און סכסוכים ליקווידירט דורך פעטש :

— פיטש-פאטש — אזוי זאגען זיי — איז א קורצער פסק און א מזומנ'ע מטבע.

און פלוצים קומט איין אונבעקאנטער פריינד אין בלאט און דערמאנט דער וועלט, אז ער, שמואל שמעלקים, איז א בעל-יובל. און וועז ? גראד היינט. וועז ער האט געהאט א בייזען, א פינ־סטערען פריהמארגען, וועלכער ווערד בעשריבען אט דא, אין קאַ־פיטעל ה.

קאפיטעל ה.

א וויסטער פריהמארגען.

כתרילעווקע האט נאך ניט אויפגעוואכט רעכט פון איהר זיסען שלאף, און די גליקליכע כתרילעווצעס זענען נאך געווען געפענטעט אין דעם כשוף פון דער זומערדיגער נאכט, נישט געקאנט אפרייסען זיך פון די גאלדענע חלומות : א ריח פון פריש ברויט... איין אראמאט פון געפילטע פיש מיט ציבעלעס און מיט פעפער... גאנ־צע לונג-און-לעבערס, נאר-וואס פון דער יאטקע... נייע שמעקענ־דיגע שיך פונ'ם שוסטער... גאנצע הויזען פונ'ם שניידער... א גרויסער מארק... א יאריד... קונים א סך... פדיון... פרנסה... — אט וואסערע גוטע זאכען דער גוטער בעל-החלומות שיט אויף כתרילעווקע פון זיין מילדער האנד. איין עבירה, וואס גאנץ פריה געהט אויף גאט'ס זון אויף כתרילעווקער הימעל און טרייבט ארויס דעם עולם אויף דער שלאכט — זוכען ברויט פאר די הונגעריגע ווייב און קינדער !

— סטוק ! סטוק ! סטוק ; — האט זיך דערהערט א קלאפ אין טהיר, און שמואל שמעלקים האט זיך אויפגעכאפט, ארויפגע־

שפרונגען, אויפגעעפענט די טהיר און אריינגעלאזט א פריהען גאסט. קאפעל דעם אדוואקאט.

— ברוך־הבא, א גאסט, וואס עפּיס אזוי פריה?

ניט איהם און ניט זיין ווייב חנה'ן איז געפעלען דער דאזיגער פריהער וויזיט פון קאפעל דעם אדוואקאט. קאפעל דער אדוואקאט איז אזוי זיך אפילו א גאנץ וואהל מענשעל, נאר איין זאך, וואס ער האט א הינטיש פנים, און וואס ער רעדט א ביסעל אונטער דער נאז און האפט אזוי, אז עס מאהלט זיך אייך אויס, אז ניט ער רעדט, נאר ער האוקעט.

— האור־האור־האוו! איהר ווייסט דאך, אז איך בין נישט מעהר, ווי איין אדוואקאט... מיין פרנסה... מע זאגט מיר געהן — געה איך. רב נתן קורח האט אייך געלאזט בעטען, איהר זאלט איהם אפרייניגען די דירה, האור־האוו... אט איז דער איספאלני־טעלנע ליסט אטא, מיט דער פראראזשנע צטא, מיט דער וואדא־וולארעניע, מיט די אלע איבעריגע שפארגאלען, נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטאווא משאסטי פערוואי סווארא זאקאנאוו גראזשדאנסקיך, האור־האור־האוו...

אט אזוי האט זיך אויסגעהאוקעט קאפעל דער אדוואקאט און איז אוועק זיין וועג, גאר נישט געוואלט אויסהערען די ברכות, וואס שמואל שמעלקים' ווייב האט מכבד געווען דעם רוצח, דעם גזלן, דעם בלוט־זויגער רב נתן קורח, און נישט געוואלט זעהען די שטילע טרערען אויף איהר שלים־שלים־מזל'דיגנע לעבען, אז אך און וועה, ווען איהר טאטע־מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן...

אויף דעם געוויין האבען זיך אויפגעחאפט אלע קינדער, די גרעסערע און די קלענערע. געוואהר געווארען, אז מעווארפט זיי ארויס מיט די בעבעכים אין דרויסען ארויס, האבען די עלטערע בעקומען ווייסע טוידטע אויסגעצויגענע פּנים'ער, אהן א טראפען בלוט, מיט שטומען וועהטאג בעטראכט די אומגליקליכע טאטע־מאמע. און די קלענערע — די זענען געשטאנען אין איינע העמדלעך

און געציטערט, ווי די לעמעלעך. זייערע גרויס־אָפענע אויגען האָבען געזאָגט:

— איהר מיינט, אַז ווייל מיר געהען נאַקעט און באָרוויס, ווייסען מיר שוין גאָרנישט ניט?...

נאָר דאָס יונגסטע און דאָס ליעבסטע, די געבאַלעוועטע מיזינקע, רייזעלע, אַ קינד אַ גאָלד מיט איין אונטערגעשטעקט העמדעל און מיט אויסגעבויגענע פעטעלדיגע פיסעלעך, קאַטשעט זיך ווי אַ קאַטשקעלע, רעדט צום פאָטער אויף אַ מאָדנער שפּראַך:

— העטי מעטי קאַפּעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי.

אויף אונזער לשון הייסט עס:

— אַז דו וועסט מיר געבען אַ קאָפּעקעלע, וועל איך מיר קויפען אַ קאָנפעקטילע.

אַ קינד אַ טרייסט! אַ קינד אַ נחת!... שמואל שמעלקיס טאַפּט אין אַלע קעשענים און קאָן נישט געפינען קיין קאָפּעקע, און ער קאָן נישט צוזעהן דעם צער פון'ם קינד ערגער ווי פון אַלע איבעריגע קינדער, און אַ שוואַרצער שאָטען פערשפּרייט זיך אויפ'ן פּנים, און פרישע קנייטשען אויפ'ן שטערן, און אַ טיעפער שווערער זיפץ רייסט זיך אַרויס ניט ווילענדיג פון'ם האַרצען.

— אויף די שונאים'ס קעפּ! — זאָגט צו איהם חנה זיין ווייב, רעדט איהם אויס דאָס האַרץ: — נאַרעלע, דער הימעל צו דער ערד איז נישט געפאַלען... און זי שיקט איהם אָפּ צום גביר רב נתן קורח, טאָמער וועט ער זיך אָפּבעטען נאָך אַ מאָל חאַטש אויף אַ קורצער צייט, ביז דער אויבערשטער וועט רחמנות האָבען...

— אויפ'ן עשאַפאָט וואָלט איך דיר ליעבער געגאַנגען...

אַזוי זאָגט שמואל שמעלקיס שטילערהייד זיך אין באָרד אַריין, רוקט אָן דאָס הימעל און לאָזט זיך געהן צום גביר רב נתן קורח.

קאפיטעל ז.

דער גרעסטער גביר אין כתרילעווקע — רב נתן קורח.

איך מיין, אז ער דארף אייך זיין בעקאנט, ווארום ווער קען נים רב נתן קורח ? ער האט דאך א שם „אויף דער גאנצער וועלט“. אלע ווייסען, און ער אליין בעריהמט זיך דערמיט, אז ער איז שוין כמעט דרייסיג יאהר נים ארויסגעגאנגען מפתח ביתו. ווער עס דארף, דער טרעפט צו איהם. און דארפען דארף צו איהם יעדער, ווער עס האט וואס צו פערזעצען. אמאל, אין די יונגע יאהרען, פלעגט מען צו איהם טראגען פער'משכונ'ען אלסדינג, וואס האט א ווערטה, למשל : א בגד, א לייכטער, א סאמאוואר, א שטויסעל, א קווארט, איין עטרה, א מגילה, אפילו א פאר־א־יאהר־ריגער לולב איז אויך געווען א סחורה. איצט, אויף דער עלטער, האט ער געווארפען איין אומ'חן אויף די אלע זאכען, פיינט געקריגען „דוויזשימאסט“ (מטלטלין) און נים זיך אפ נור מיט „אימושטשע־סטווע“ (הייזער). אלע ווייסען, אז ער מאכט נים קיין אנדערע געשעפטען, א חוץ הייזער. ס'איז א סברא, אזוי שמועסט דער עולם, אז גאנץ כתרילעווקע ליגט ביי איהם „במשכנתא“. און, ווי דער שטייגער איז, פליהען דארטען שטעכווערטלעך מיט ליצנות אויפ'ן גביר'ס אפעטים צו הייזער.

— טאמער ווייסט איהר, וואס וועט ער טוהן איבער הונדערט און צוואנציג יאהר מיט אזוי פיעל הייזער ?

— ער וועט זיי נעמען מיט זיך אויף יענער וועלט.

— ער וועט זיי איינזאלצען אין זאלץ.

— ער וועט זיי פאר'משכונ'ען ביי'ם מלאך המות.

— איך זעה, אז איהר ווייסט קיינער נים דעם סוף פון אונזער גביר רב נתן קורח.

— וואס זשע שווייגסט דו, אז דו ווייסט ?

— ער וועט האבען דעם אייגענעם סוף, וואס יענער קורח אין חומש.

— איינגעזונקען ווערען, הייסט עס, מיט אלע סאיאנטקעס ?

פון דער לעצטער המצאה קוועלט דער עולם אזוי שטארק, אז ממש מע קאטשעט זיך פאר געלעכטער. און רב נתן קורח טהוט זיך זיינס: ער פערלייהט געלד אויף הייזער און נחלאות און ווערד וואס א יאהר רייכער מיט א פאר הייזער און מיט א פאר קלייטען. אויסער דעם, איז זיך רב נתן קורח זעהר א פיינער בעל־הבית און בטבע זעהר א סימפאטישער מענש. ער האט א כלל — אויפנע־מען יעדען איינציגען פריינדליך, אזוי ווי אונזערע חכמים האבען אונז געלערענט: „ב ס ב ר פ נ י ם י פ ו ת", דאס הייסט, מיט א ברייטען ברוך־הבא און מיט א „פאר וואס זיצט איהר נים ?". אז איהר קומט אריין צו איהם, ווייסט ער גאר נים, וואו ער זאל אייך אנידערזעצען. ער טראגט אייך אונטער צוויי שטוהלען מיט א מאל און פרעגט אייך, אפשר וועט איהר טרינקען א גלעזעל טיי ? נאר באלד טהוט ער זיך א חאפ:

— אר־ווא, ניטא ווער ס'זאל שטעלען דעם סאמאוואר... אפשר וועט איהר נעמען א ביסעל איינגעמאכטס ? ארווא ! די דיענסט האט צוגענומען די שליסעלעך ! . . . זיצט, פאר וואס זיצט איהר נים ? וואס זשע הערט זיך עפיס נייעס ?

רב נתן קורח האט זעהר ליעב, מע זאל איהם דערצעהלען נייעס. און וואס איז דער חידוש ? א מענש נעהם נישט ארוים מפתח ביתו שוין כמעט דרייסיג יאהר ! און אז מע דערצעהלט איהם נייעס, חאטש דאס נייעס מעג שוין האבען א באָרד, הערט ער זיך צו, קוקט זיך איין, שאקעלט מיט'ן קאפ, שמונצערט מיט די ליפען, ווערד נתפעל, גלייך ווי ער הערט דאס דעם ערשטען מאל אויף זיין לעבען, ביז עס קומט צו געלד... נאר דא מוזען מיר זאגען א פאר ווערטער וועגען רב נתן קורח'ס אויסזעהען, דעמאלט, האפען מיר, וועט זיין פארטרעט זיין פאלקאמער.

רב נתן קורח האט זעהר א סימפאטיש אויסזעהן. מיר שטע־לען זיך אבער אפ נור אויף די אויגען זיינע. איין אויג איז ביי איהם איין אויג. א געוויינליך אויג. ווי ביי אלע מענשען איין אויג. דאס הייסט, א ווייסעבעל מיט א שווארצאפעל, ווי עס גע־הער צו זיין. דאס אנדערע אויג איז ביי איהם שוין נור שווארצ־אפעל אליין. אהן א סימן פון ווייסעבעל. דאס דאזיגע שווארצ־אפעלדיגע אויג האלט ער שטענדיג צוגעמאכט, א חוץ דעמאלט, ווען עס האנדעלט זיך וועגען געלד. הויבט איהר אן רעדען פון געלד, אזוי עפענט זיך ביי איהם אויף דאס שווארצאפעלדיגע אויג און עס הויבט אן ארבייטען, דאס הייסט, עס דרעהט זיך און עס שעמערירט מיט א שרעקליכער גיכקייט! עס איז כמעט גאר אונ־מעגליך דעמאלט צו קוקען איהם גלייך אין פנים אריין. און עס בייט זיך איבער ביי איהם דאס גאנצע געשטאלט. דאס פריהע־ריגע „סבר פנים יפות“ ווערד פערשוואונדען אינאיינעם מיט'ן שטענדיג זיס־לאקרעצדיגען שמייכעלע, און אויפ'ן ארט פון דעם ליעבהארציגען זיסען גביר רב נתן קורח וואכסט אויס א חיה, און עס גלוסט זיך אייך אנטלויפען וואס גיכער און וואס ווייטער...

פון דעם, וואס מיר האבען געשמועסט ביז אהער וועגען אונזער געליעבטען גביר, קאן דער לעזער מיינען, אז רב נתן קורח איז חלילה א איד א „בעזדיעטניק“, דאס הייסט, א מענש אהן קינדער. מוזען מיר פערהאפען און געבען צו וויסען דער וועלט, אז מיט זיין ערשטער ווייב חיה־חוה האט ער טאקי ניט געהאט קיין קינדער. געווען איז זי, זאל מיר מוחל זיין, א גרויסע מיאוס'קייט, און איז געשטארבען ביי איהם פון שרעק: ער פלעגט זי, זאגט מען, אפט אונטערשלאגען... דערפאר אבער, אז זי איז געשטארבען, האט ער פאר איהר מטה צעטיילט א סך צדקה, געדונגען א שטענדיגען קדיש נאך איהר נשמה און האט תיכף ומיד חתונה געהאט און גענומען דוקא א יונג קינד, בלוט און מילך, מיט'ן נאמען קריינדעל, און מיט איהר האט איהם דער אויבערשטער געבענשט פונקט אין א יאהר ארום מיט א בן זכר. דעם דאזיגען בן זכר האט ער א נאמען גע־

געבען נאך זיינעביידע זיידעס: רב יוסף און רב איצי. האבען זיך די צוויי נעמען צענויפגעגאסען און ס'איז אויסגעקומען יאסעפּ־איצי; מיט דער צייט איז פון יאסעפּאיצי במילא געווארען „יאַ־סעפּיץ". און אט אזוי איז ער שוין פערבליבען עד היום הזה. עס איז איבעריג צו זאגען, אז יאסעפּיץ איז געוואכסען א תכשיט, ווי געוויינליך, ביי א גביר, אין אזא גוטס. עס איז נור נויטיג צו בעמערקען, אז א חוץ אלע מעלות, וואס ער האט גוט געלערענט אידיש און רוסיש און א ביסעל דייטש און פראנצויז און ליטיין און געלייענט טורגעניעוו און דארווין, איז ער נאך דערצו געווען א שטילע טויב און א ווילדער שוויינער. מע קאן זאגען כמעט, אז אין כתרילעווקע האט איהם נאך קיין בן־אדם ניט געהערט רעדען, א חוץ דעמאלט, ווען רב נתן קורח פלעגט זיך צעקאכען מיט'ן שווארצ־אפּעלדינגען אויג איבער געלד און אויסשרייען אויף א קול: „יאַ־סעפּיץ, וואו ביזט דו?" דעמאלט וואכסט אויס יאסעפּיץ, מע ווייסט ניט פון וואנען. יאסעפּיץ איז שוין א בחור צו לייטען און עס שיט זיך איהם שוין א בערדעל. אין די הענד האלט ער צוויי ביכער, טורגעניעוו און דארווין.

— יאסעפּיץ, וואס זאגסט דו דערויף?...

יאסעפּיץ שנייצט אוים די נאז מיט צוויי פינגער, ווישט זיך אפּ מיט דער פּאלע און ענטפערט קאלט ווי אייז:

— ס'איז גאר נישטא וואס צו רעדען!...

דאס איז די איינציגע פראזע, וואס כתרילעווקע האט ווען גע־הערט פון דעם דאזיגען פיינעם בחור, און אלע האבען גאנץ גוט געוואוסט, וואס אין דער פראזע שטעקט, ווארום ווי שלעכט דער אלטער קורח זאל ניט זיין, קאן מען דאך ביי איהם א מאל חאטש עפּיס פועל'ען. האט ער אבער אריינגערופען דעם תכשיט, מיט איהם זיך איין עצה האלטען: „יאסעפּיץ, וואס זאגסט דו דערויף?" און יאסעפּיץ האט א זאג געטהאן קאלט: „ס'איז גאר נישטא וואס צו רעדען!" — דעמאלט מעגט איהר שוין זיין זיכער, אז עס וועט אייך ניט העלפען קיין שמע ישראל...

— אַ כּפּרה האָט געמעגט ווערען דער היינטוועלטיגער זוהן פאַר זיין אַלטען טאַטענס נאָגעל פונ'ם מינדסטען פינגערעל נאָך איידער ער האָט דערזעהן די ליכטיגע וועלט! — אַט אַזוי בענשט כּתּרילעווי־סע רב נתן קורח'ם קדיש דריי מאָל אַ טאָג, און, ווי אויף צו־להכעיס, וויל די ברכה ניט מקוים ווערען.

איצט, אַז איהר האָט זיך בעקענט אַ ביסעל נעהענטער מיט דעם דאָזיגען ליעבהאַרציגען פאַרשוין און מיט זיין ליכטיגען קדיש, וועט אייך קיין חדוש ניט זיין, וואָס אונזער העלד שמואל שמעלקים האָט אויסדערוועהלט בעסער צו געהן אויפ'ן עשאַפּאַט. ער האָט גע־וואוסט פאַראויס, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפען זיין געהן מיט זיין רעדען מיט זיין בעטען. רב נתן קורח וועט איהם אויפנעמען מיט'ן ברייטען ברוך־הבא, וועט איהם בעטען זיצען, וועלען מכבד זיין מיט טיי אָדער מיט איינגעמאַכטס, אויספרעגען ביי איהם, וואָס הערט זיך עפּיס נייעס... ער, שמואל שמעלקים, וועט זיצען ווי אויף הייסע קויהלען, וועט זיך אויפבינדען און פערבינדען עטליכע מאָל דאָס האַלזטיכעל. ער וועט זיך בעת־מעשה פּיהלען, ווי אַ מענש, וואָס קלויבט זיך באָדען, שטעהט שוין אַ נאַקעטער און האָט מורא צו שפּרינגען אין וואַסער אַריין. וועט ער זיך אננעמען מיט די לעצטע כּחות און וועט געבען אַ זאָג:

— איך האָב צו־נ־אייך, רב נתן, אַ בקשה, מכח'ן פּראַצענט, הייסט עס...

ער וועט נאָך נישט ענדיגען זיין בקשה, וועט זיך ביי רב נתן'ען אויפעפענען דאָס שוואַרצאַפּעלדיגע אויג און עס וועט אָנ־הויבען קאָכען:

— ניין, ניין! אַלסדינג יאָ, נאָר דאָס ניט! וואָס פאַר אַ מאָדע — ניט צאָהלען קיין פּראַצענט! פּראַצענט איז געלט, און געלט איז ניט שמעלט — פּחע! דיין שוועהר איז געוועזן, זאָל מיר מוחל זיין, אַ „קאַפּעיעטשניק“, געזשעברעט, געפּראַצעט, צוליעב וועמען? צוליעב אַט די דאָזיגע שמויגערס, די לאַמטערנשיסערס, וואָס דרוקען אויף די בלעטער און ווייסען נור טרענצלען געלט.

פלעבטען קערבלעך, און קומט צו פּראַצענט, איז פּחע! יאַסעפּיץ, וואו ביזט דו, וואָס זאָגסט דו דערויף?

וועט זיך בעוויזען יאַסעפּיץ מיט טורגעניעווען און מיט דאַר־ווינען, וועט אויסשנייצען די נאָז מיט צוויי פינגער, וועט זיך אָפּ־ווישען מיט דער פּאָלע און אַ זאָג טהון:

— ס'איז גאָר נישטאָ וואָס צו רעדען!...

אַט אַזוי וועט זיך אויסלאָזען זיין וויזיט צו רב נתן קורח מיט אומזיסטע בלוטצאַפּעניש, אומזיסטע בזיונות. און דאָך געהט ער צו איהם, ווי אַ פער'משפּט'ער צום טוידט. נאָר געהענדיג האַפּט ער זיך אַראָפּ פריהער אויף דער פּאָסט און בעקומט דאָס גוטע בלאַט און דערזעהט די גוטע בשורה, ווי מיר ווייסען שוין, און ער בלייבט שטעהן אין מיטען גאַס און לייענט נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, און גלויבט ניט זיינע אויגען, און שפּאַנט ווייטער.

* * *

יאָ, דאָס איז געווען אַ וואונדערליכער, זעלטענער פריהמאָרגען, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען מיט שוואַרצע וואָלקענס און געענדיגט זיך מיט אַ לויטערער זון. דאָס איז געווען אַ פריהמאָרגען, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען מיט אַ „איספּאָלניטעלנע ליסט“ און אויסגעלאָזט מיט אַ „יובילעאום“.

קאַפּיטעל ז.

שמואל שמעלקים און גראַף טאָלסטאָי.

„יובילעאום“:...

דאָס דאָזיגע זיסע וואָרט האָט זיך שטיל אַריינגעשליטעלט, ווי אויף בוימעהל, צו אונזער העלד אין האַרצען אַריין, האָט איהם געוואָרעמט, ווי אַ גוטער וויין, ווי אַ באַלזאַם צו די ביינער, און אַ ביסעל ווי פער'שכור'ט.

„מיין יובילעאום?!"... — אזוי טראכט זיך שמואל שמעלקיס מיט טרערען אין די אויגען און פערגעסט אין דער מינוט דעם גביר רב נתן קורח מיט דעם אדוואקאט קאפעל, און ער איז זיי מוחל די שפיכות־דמים, און איז מוחל אלעמען פאר אלע פינף און צוואנציג שווערע ביטערע יאהרען, פאר אלע קלעפ פון גאט און פון לייטען. — אלסדינגג איז פערגעסען געווארען אצינד! און שמואל שמעלקיס בריה'ט זיך שוין ניט, זוכט שוין ניט קיין סטעזשקעס; ער שפרייזט איבער דער כתרילעווקער בלאטע, גלייך ווי אויף דער בעסטער בריק, און לייענט די ליעבע זיסע ווערטער פון'ם אונבעקאנטען פריינד, וואס האט דערמאנט דער וועלט, אז ס'איז פאראן ערגיץ א שמואל שמעלקיס, וואס איז היינט א בעל־שמחה, א בעל־יובל, א יובילאר.— און ער פיהלט ניט די ערד אונטער זיך, און ער חאפט זיך צום בלאט נאך א מאל, און זיינע אויגען פאלען אויף א נייעם נאמען אינ'ם זעלבען בלאט — גראף ל. נ. טאלסטאי. אלזא, צוויי יובילעאומס, צוויי יובילארען: ג ר א ף ל ע ו ו נ י ק א ל א י ע־ וו י ט ש ט א ל ס ט א י פ ו ן י א ס נ ע פ א ל י א נ ע און ע ר, ש מ ו א ל ש מ ע ל ק י ס פ ו ן כ ת ר י־ ל ע וו ק ע! חא־חא־חא!

און ער צעלאכט זיך ניט ווילענדיג צו זיך אליין: ווי קומט ער, אזא קליין ווערעמעל, קעגען א וויזילטהיער? ווי קומט ער, דאס קלענסטע שטערענדעל, קעגען דער גרויסער פלאמענדיגער זונן, וואס בעשיינט די גאנצע וועלט? און פון דעסטוועגען — אט זעהט איהר דאך — שטעהט זיין נאמען, שמואל שמעלקיס, אינאיינעם מיט'ן ריעזיגען גלית הפלשתי פון דער וועלט, מיט'ן גראף טאלס־טאי!...

און (א, זינדיגער מענש!) עס חאפען איהם אונטער זיינע געדאנקען און טראגען איהם אוועק, ווי אלע מאל, ווייט אין הימעל אריין, אינ'ם עולם הדמיון, און ער פרעגט זיך: „לאמיר זעהען, פאר וואס ניט?... און לאמיר שמועסען דאס אייגענע ווידער א מאל צוריק — פאר וואס טאקי ניט?... שוין זשע איז ער, דער אונבעדריי־

טענדער שמואל שמעלקים, נישט כמעט דאס זעלבע אין דעם קליי־נעם פינסטערען כתרילעווקע, וואס טאלסטאי פאר דער גרויסער ליכטיגער וועלט? טאלסטאי, די גרויסע פלאמענדיגע זונן, האט בע־לייכט מיט איהר מורא'דיגען פייער די גאנצע ערד, און ער, דאס קליינע שטערענדעל, האט ער דען ניט בעלייכט מיט זיין קליין פייערעל א קליין שווארץ פינטעלע אויף דער ערד. וואס מע רופט דאס כתרילעווקע? ווער איז געווען דער ערשטער, וואס האט גע־געבען צו וויסען דער וועלט, אז ס'איז גאר פארהאן ערגיץ א כתרי־לעווקע, און אז אין כתרילעווקע איז פארהאן א בלאטע, און אז אין דער בלאטע טיאפקען ארום מאדנע מינים נפשות, קליינע מענשעלעך, וואס קוועטשען און וואס דריקען און וואס פרעסען און וואס פרעסען איינס דאס אנדערע מחמת הונגער און מחמת פינסטערניש און מחמת נויט און מחמת איינגעשאפט און מחמת עפוש? ווער איז געווען דער ערשטער, וואס האט בע־וויזען, וואס פאר פערלען עס וואלגערען זיך אט דוקא אין דער דאזיגער בלאטע, אט דוקא אינ'ם דאזיגען פינסטערניש, אט דוקא אין דעם דאזיגען ענגשאפט און דעם דאזיגען עפוש?"...

קאפיטעל ח.

עס שיטען זיך מזל־טוב'ס און מתנות. ווי פון א ראזשעק.

און שפרייזענדיג שוין מיט גאנץ ברייטע שפאן איבער דער כתרילעווקער בלאטע מיט אזעלכע געדאנקען, פרעגט ער ביי זיך אליין א קשיא, א כתרילעווקער קשיא:

— וואס וואלט גאט געאהרט, למשל, ווען די היגע קליינע מענשעלעך זאלען מאכען אין כתרילעווקע א טארעראם מיט זיין יובילעאום פונקט אזוי ווי דארט, להבדיל, די אומות העולם מיט

דעם, להבדיל, גרויסען־גרויסען לעוו טאלסטאי?... פאר וואס ניט? און לאמיר שמועסען דאס אייגענע ווידער א מאל צוריק: פאר וואס טאקי ניט?... און פון דער מחשבה צו דער מעשה איז דאך ביי אונזער העלד, אזוי ווי ביי אלע כתרילעווצעס, נישט מעהר ווי איין שריט — און עס שטעלט זיך איהם שוין פאר אין דער מחשבה א קאבעניש, פונקט ווי מיט'ן גראף טאלסטאי: א געוואלד, א רעש, א געפילדער, עס טהוט זיך חושך:

— מזל־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט א בעל־שמחה!

— א גוט יום־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט א יובילאר!

אין שטאדט איז געווארען ליהודים! ששון ושמחה! די קרעמער האבען צוגעשלאסען די קלייטען, מלמדים האבען צעלאזט די חדרים. אלע, פונ'ם רב ביז'ן שמש, פונ'ם שוחט ביז'ן בעל־עגלה, האבען זיך צענויפגעזאמעלט, געקומען צו איהם אין שטוב אריין איהם אפגעבען מזל־טוב. נאר עפים ברעקעלט מען זיך און מע קווינקעלט זיך, גלייך ווי זיי וואלטען זיך פערענטפערען:

— מיר האבען גאר נישט געוואוסט, הייסט עס, אז ס'איז היינט אזא טאג. דאס הייסט, מיר האבען געוואוסט, פאר וואס זאלען מיר ניט וויסען? נאר מיר האבען אלץ געווארט, הייסט עס, ביז ס'וועט קומען די צייט... ביז'ן יובל אריין, הייסט עס...

נאר וואס איז דאס געווארען פלוצים אזא שטופעניש מיט אזא קוועטשעניש מיט א שושקעריי? אהא! דער גביר רב נתן קורח אליין מיט זיין כבוד איז אויך געקומען צו שמואל שמעלקים דעם יובילאר אין שטוב אריין מיט א שיינענדיג פנים, און — א נס איז געשעהען, א נס בתוך נס! הערט א מעשה: צוויי אויגען ביי איהם, מענשליכע צוויי אויגען! וואו איז אהינגעקומען דאס שרעקליכע שווארצאפעלדיגע אויג?

— העכער דרייסיג יאהר — אזוי זאגט רב נתן קורח צום גאנצען עולם מיט זיין זיס־לאקרעצדיג שמייכעלע — העכער דרייסיג יאהר, אז איך געה ניט ארויס מפתח ביתי, נאר צוליעב אזא טאג. חע־חע, האב איך מיך מיישב געווען, ווי זאגט ער, פארט א מענטש,

וואס שרייבט אזעלכע גוטע זאכען, חע־חע, שוין פינף און צוואנ־ציג יאהר, קומט איהם, כלעבען, א יישר־כח מיט א מתנה, חע־חע...

און ער דרעהט זיך אויס מיט׳ן פנים צוריק:

— יאסעפיץ, וואס זאגסט דו?

וואכסט אויס יאסעפיץ, מע ווייסט ניט פון וואנען, שנייצט אויס די נאז מיט צוויי פינגער און ווישט זיך אפ מיט דער פאלע.

— ס׳אז גאר נישטא וואס צו רעדען!...

נאכדעם ציהט ארויס דער גביר רב נתן קורח א ווייסען בויגען פאפיער פון בוזעם־קעשעני און דרעהט אויס דאס פנים צום בעל־היובל:

— נא דיר און בלייב דיר ביי דיין דירה מיט די צוויי גאנקעס, וואס דארף איך זיי? איך האב גענוג, חע־חע... יאסעפיץ, וואס זאגסט דו?

— ס׳איז גאר נישטא וואס צו רעדען...

און דער עולם הערט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... נאר ווער שטעהט עס הינטער׳ן גביר׳ס פלייצים און חעהעקעט איהם אונטער? עפּיס זעהר א קענטליכער פארשוין! שוין זשע איז דאס קאפּעל דער אדוואקאט? וואו איז אהינגעקומען זיין הינטיש פנים? און ער האוקעט גאר נישט, און ער חאפּט שוין ניט אזוי, און ער רעדט ווי א מענש:

— אט האט איהר אייך צוריק אייער פּראדאזשנע אטא, מיט דער וואדאוולאדעניע אטא, מיט די אלע איבעריגע שפארגאלען, נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטא־וא טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאוו גראזשדאנסקיך...

און דער עולם הערט און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... און בחורים קומען אן, און מיידלעך קו־מען אן, דעפּוטאציעס, מיט דעפּוטאציעס! ווער מיט א לארבער־קראנץ, און ווער מיט איין אדרעס, און ווער מיט א שיר, פערפאסט פון נאך גאר א יונגען משורר אין כתרילעווקע. היינט מתנות — א בארג מיט מתנות: טישטיכער און האנטיכער.

און גאַנצע שטיקער מאַטעריע, און גאַנצע קעפּלעך צוקער, און פערחתמ׳עטע פלעשלעך כרמל־וויין. און קאַסטענס מיט נעפּעס, און קעסטלעך מיט זילבער. און אַ שווערע מאַססיווע גאָלדענע פעדער האָט איהם יאָסעל דער גאָלדשמיעד, אַ איד אַ יאַדישליוועד און מיט גראָבע ליפּען, אונטערגעטראָגען און זאָגט צו איהם מיט אַ הייזעריג קול:

— זהב טהור... זעכס און פופציגסטע פּרוף... עובר לסוחר... מע קאָן זי פאַרזעצען...

און נאָכדעם הויבען אָן געהן „וויגרישנע בילעטען", און פּאַקעטען האָבען זיך געגעבען אַ שאָט, ווי פון איין אַרבעל. וואָס איז דאָס? דאָס איז געלד. מעות מזומנים!

און דער עולם שטעהט און הערט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דאַרף אַזוי צו זיין... און ער קוקט זיך אַרום, זוכט מיט די אויגען חנה׳ן. וואו איז זי ערגיץ? אָט איז זי מיט די קינדער. זי שטעהט און בעטראַכט די האַנטיכער מט די טישטיכער מיט׳ן איבערינגען בעל־הבתישקייט, און ער טראַכט זיך: „די האַנטיכער מיט די טישטיכער זענען ביי איהר טייערער פון ווייס איך וואָס... אַ פרוי בלייבט אַ פרוי"... און ער בעגעגענט זיך מיט איהרע אויגען, וואָס זענען נאָך אַלץ פול מיט ליעבשאַפט, און עס דאַכט זיך איהם, אַז זיי זענען נאַס.

— חנה, דו וויינסט? איצטער וויינסט דו?

— חלילה!... אדרבה!... מיינע טאַטע־מאַמע זאָלען איצטער אויפשטעהן...

און שטילע מילדע־טרערען קייקלען זיך אויף איהר צעקנייטשט, נאָר אַלץ נאָך שען געזיכט. נאָר דאָ קומט אָן דאָס יונגסטע, דאָס ליעבסטע און דאָס שענסטע, רייזעלע די מיזינקע, מיט איהר שפּראַך:

— העטי מעטי קאַפּעטילע אי קייפּי טיעטי פּעטעלי.

און פאָטער און מוטער צעלאַכען זיך. און אַלע קינדער לאַכען. נאָר פלוצים ווערד אַ טומעל מיט אַ פּאַטשעריי אין טיש:

— שאַ! שאַט! שטיל זאָל זיין! לאָזט הערען, וואס מע רעדט!
— ווער רעדט?
— איך רעד!

קאַפּיטעל ט.

וואס טהוט מען מיט אזוי פיעל געלד?

ווער איז דער איך? דאס איז נחמיה, איין אָרעם־בחור, אַ שטיקעל עזות־מחוצף־פּנים, האַלט אַ דרשה לכבוד דעם בעל־היובל. איין אנדערם מאָל וואָלט אזא אזא שייגעץ, אזא קבצניוק, אפילו נישט געוואגט עפענען אַ מויל פאַר קיין עין הרע אזא איין עדה מיט מענשען. נאָר איצט, אין אזא טאָג...

און נחמיה דער אָרעם־בחור, דער עזות־מחוצף־פּנים, רעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער, לעגט די נגידים אַרצה און הויבט די אָרעמע לייט העכער הייזער, און דעם יובילאַר — ביז'ן הימעל. און דער עולם הערט און שווייגט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דאַרף אזוי צו זיין... און תיכף נאָך נחמיה'ן שטעהט אויף חיים, און נאָך חיים'ען שטעהט אויף בן־ציון, אַלע יונגע לייט, און אַלע רעדען, איינער שענער פונ'ם אַנדערען, איטליכער וויל זיך אויס־פּיינען פאַר'ן עולם מיט זיין צינגעל און מיט זיינע קענטעניסען. איינער אַ בחור מיט אַ פּעטשיילע און מיט אַ שענעם חתוך־הדבור האָט זיך אוועקגעשטעלט און דערמאַנט דעם עולם, אז היינט יום־טוב'ט די וועלט, אייגענטליך, צוויי ימים טובים, צוויי יובילעען. און ער פערגלייכט דעם גראַף טאָלסטאָי צו, להבדיל, שמואל שמעל־קים: אזוי ווי דער, אזוי יענער האָט תמיד אין זינען געהאַט נור טובת־הכלל; אזוי ווי דער, אזוי יענער האָט קיינמאָל קיין הנאה ניט געהאַט פון זיינע ווערק... שטעהט אויף נאָך איינער. אַ בחור מיט גרויסע ציינער און מיט אַ שטאַרקען באַריטאָן, און ווייזט אויף

מיט זיין שכל־הישר און מיט זיין כח־הדבור, אז טאָלסטאָי דאַרף נאָך הייצען די הרובע ביי שמואל שמעלקים. ווארום דער גראַף טאָלסטאָי, אַז מיר זאָלען וועלען גוט בעטראַכטען, האָט זיין איי־גענס חאַטש אַ יאַסנע פּאָליאַנע, און ער, שמואל שמעלקים, וואָס האָט געהאַט ביז אַהער? דלות האָט ער געהאַט, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, דלות!

פּלוצים הערט זיך אַ קול פון די בעלי־בתים:

— געַנוג אייך שוין, יונגע צאַוצקעס, צו שלייפען די צינג־לעך און אַרויסווייזען אייער בריה'שאַפט! מע ווייסט, אַז איהר קאָנט רעדען, מע ווייסט! צייט מע זאָל זיך נעמען צו אַ תכלית. אידען! לאָמיר קאָרשט געבען אַ טראַכט, וואָס זאָל מען טהון מיט'ן ביסעל מזומנ'ם?

שטעהט אויף איינער אַ פיינער בעל־הבית:

— מע דאַרף איהם פאַרזאָרגען מיט פּרנסה, מיט אַ געשעפט, עפענען אַ קראָם, פון שניט און פון צעלניק און פון באַקאַליי און פון זאַליאַז...

שטעהט אויף נאָך איינער, אויך אַ פיינער בעל־בית, און טהוט זיך אַ זאָג:

— אַ קראָם טויג ניט. אַ ווײנשענק. דאָס בעסטע איז אַ וויינ־שענק.

— ניעדוויזשימאַסט! — שרייט נאָך איינער, אַ בעל־הבית מיט אַ גרילצענדיגער שטימע. — הייזער! הייזער דאַרף מען איהם קויפען, און לאָז ער זיך זיצען און שרייבען.

— אַ מאַיאָנטעק! — שרייט נאָך איינער גאַנץ הויך. — אַ מאַיאָנטעק! אַ אימעניע מיט אַ הויף און מיט אַ סאַזשעלקע און מיט אַ וואַלד, אַ סאָסנאָווע וואַלד!

— סאָסנע איז בלאָטע! — שרייט איינער נאָך העכער. — דעמב! דעמב איז געלט!

— בהמה! — ווערד איינער שיער ניט צעריסען שרייענדיג — וואָס טויג איהם געלט? געזונט — דאָס איז דער עיקר!...

און ער אליין, דער בעל-יובל, איהם פרעגט מען גארניט. ער קוקט זיך איבער מיט'ן ווייב, מיט חנה'ן. חנה שטעהט, בעטראכט די טישטיכער מיט די האנטיכער מיט'ן איבעריגען בעל-הבתישקייט, און ער טראכט זיך: „א פרוי איז דיר קיין קאטאוועס ניט! דא האנדעלט זיך וועגען א מאיאנטעק, און זי קוועלט אן פון די טישטיכער מיט די האנטיכער!“ און זייערע אויגען בעגעגענען זיך, און עס דאכט זיך איהם, אז חנה'ס אויגען, וואס זענען נאך אימער פול מיט ליעבשאפט, זענען נאס. און ער וויל זי פרעגען: „נארעלע, וואס וויינסט דו? פרעהען דארף מען זיך, ניט וויינען“... און דאס יונגסטע, דאס ליעבסטע און דאס שענסטע פון אלע, רייזעלע די מיזינקע, קאטשעט זיך צו איהם, ווי א קאטשקעלע:

— העטי מעטי קאפעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי...

קיין מאל האט דאס דאזיגע העטימעטי-לשון ניט געהאט אזא חן, ווי איצטער, אין דער מינוט, און עס גלוסט זיך איהם לאכען, ווי ער האט נאך אויף זיין לעבען קיין מאל אזוי ניט געלאכט...

קאפיטעל י.

דער סוף פון דער קאמעדיע.

שוועבענדיג אין אזעלכע ליכטיגע הימלען, שפאנט אונזער העלד, דעם גראף טאלסטאי'ס קאללעגא, מיט'ן בלאט אין דער האנד און קומט-צו אונבעמערקט אלץ נעהענטער צו זיך אהיים, און דער־זעהט פון דער וויטען ביי זיין שטוב מיט די צוויי גאנקעס איין איינגעלויף פון מענשען, אידען מיט ווייבער און קליינע קינדער... און ער וואכט אויף, ווי פון שלאף, און ער פרעגט ביי זיך: „שוין זשע איז דאס אמת, ניט קיין חלום, ניט קיין פאנטאזיע, אט דאס אלץ, וואס ער האט געזעהען ביז אהער אין דער מחשבה? שוין זשע

האבען זיך דאס טאקי צענויפגעקליבען די כתרילעווקער לייט צו פייערען זיין יובילעאום?"...

און ער קוקט זיך גוט איין, און ער דערקענט צווישען עולם קאפעל דעם אדוואקאט, שוין ווידער מיט'ן הינטישען פנים, און נאך א סך בעקאנטע פארשוינען דערקענט ער. און עס ווערד איהם קשה איין זאך: וואס זיצט עפּיס זיין ווייב חנה מיט די קינדער אין דרויסען אויף צענויפגעווארפענע בעבעכים, האלט דאס פנים אין די הענד, שאקעלט זיך און וויינט?... ער שטעלט זיך אפ און הערט זיך איין און דערהערט חנה'ס קול, ווי זי יאמערט:

— זעהט, אידישע קינדער, און נעמט אייך אראפ א מוסר, אויף וואס איך בין איבערגעקומען, רב יאסי דעם נגיד'ס טאכטער!... טאטע־מאמע זאלען איצט אויפשטעהן!...

בעלי־בתים קוקען זיך איבער, שמוצערען מיט די ליפען. וויי־בער שאקלען מיט די קעפ, ווישען זיך די אויגען מיט די פארטיכער. איינער א איד א בעל־הבית שטעהט אקעגען קאפעל דעם אדוואקאט און טענה'ט מיט הענד עפּיס זעהר געשמאק און אביסעל פערשטעלט, אויף כתרילעווקער לשון:

— אט אזוי ווי דו קוקסט מיך אן, נעם איך צווישען יא און ניין און צעפּאטש דיר פּאוואלינקע די הינטישע מארדע דיינע, דו כלב שבכלבים, דו מסור, דו יאבעדניק, דו פארקויפטע נשמה!

נעבאך א רחמנות אויף קאפּלען! וואס קאן ער ענטפערען אויף אזעלכע מאדנע דבורים? ער טרעט אפ צוריק, קוקט אויפ'ן עולם און האוקעט זיך אפ, ווי ווייט ער קאן:

— האוו־האוו־האוו! וואס וויל ער, אידישע קינדער?... אנ־געפאלען, טאמער ווייסט איהר וואס?... וואס בין איך שולדיג? מיין פרנסה, האוו־האוו... מע שיקט מיך, געה איך... דער סראק האט שוין לאנג פראסטראטשעט נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאמאי סטאטי טאמא דיעסאטאווא משאסטי פערוואי סווארא זאקאנאוו ראזשראנסקיך, האוו־האוו־האוו...

דער זייטיגער עולם מישט זיך אריין, טרעטען אן אלע אויפ'ן אדוואקאט מיט'ן הינטישען פנים: אלע רעדען, אלע שרייען, אלע פילדערען, און אלע מיט הענד, און אלע אויף קאפלען. און אונזער העלד קוקט זיך איין, און עס זעהט אויס פון דער ווייטען, ווי א טיטשקע הינט האבען בעפאלען איינעם א הונט, אלע האווקען. און קאפעל האווקעט זיך אפ... נאר פלוצים וואכסט אויס א נייער פאר־שוין, גאוורילענקא דער פריסטאוו, א בעשעפעניש מיט א גראבען בויך, ווי א קעסעל־פויק. אז ער געהט, טרייסעלט זיך דער בויך. און רעדען רעדט ער זעהר געזונד אידיש, נאר ער ווארפט אריין פון יוצא וועגען א מאל א רוסיש ווארט אויך:

— גאספאדא! גאספאדא! אין שוהל אריין! דארט וועט איהר זיך רייסען, דארט וועט איהר זיך בייסען, דארט וועט איהר רעדען גער־גער־גער, ניט א־דא. פאזשאלאיטי וואן, גאספאדא!

דער עולם ווארפט אוועק קאפלען, רינגעלט ארום דעם פריס־טאוו און מע רעדט מיט הענד און אלע אינאיינעם:

— סטייטש, וואשע בלאגאראדיע!

— אזא רציחה, פאני!

— פאני, היתכן?...

— הישמע כזאת?...

* * *

פאר גרויס טומעל האט, אפנים, קיינער ניט בעמערקט אונזער יובילאר, מחמת אז ער האט געוואלט צוגעהן נעהענטער צו זיין אומ־גליקליכער חנה'ן און צו זיינע פערגליווערטע קינדער, וואס האבען אויסגעזעהן ווי ארויסגעראטעוועטע פון א שרפה, האט ער זיך בע־דארפט רעכט דורשטופען דורכ'ן עולם. און אז ער האט זיך שוין דורכגעשטופט דורכ'ן עולם, איז ער נישט צוגעגאנגען ניט צו זיין אומגליקליכער חנה'ן, ניט צו זיינע פערגליווערטע קינדער. ער האט נאר געזוכט מיט די אויגען איין ארט, וואו אוועקצוזעצען זיך, — אזוי מיעד האט ער זיך געפיהלט, אזוי אפהענדיג און אזוי

אויסגעמוטשעט איז ער געווען פון'ם דאזיגען וואונדערליכען פריה־מארגען.

גרויסארטיג, מאיעסטעטיש און ווי מיט א איראניש שמייכעלע קוקט אראפ פון'ם קיהלען הימעל די סוף־זומערדיגע זונן, אויף דער שטאדט כתרילעווקע מיט איהר בלאטע מיט איהרע קליינע מענשעלעך, וואס טיאפקען זיך אין דער דאזיגער בלאטע, און אויפ'ן ארויסגעווארפענעם געזינדעל, וואס וואלגערט זיך מיט די בעבעכים אין דרויסען, און אויף אלע, וואס דרעהען זיך דא ארום, היצען זיך, אמפערען זיך, שעלטען זיך און זענען גרייט דורם זיין, איינשלינגען איינס דאס אנדערע איבער'ן גראשען. איבער'ן גראשען, איבער'ן גראשען!...

גאנץ אליין, ווי א ווילד פרעמדען, זעהען מיר זיצען אויף איין ארויסגעשליידערט בענקעל דעם העלד פון דער דאזיגער קאמעדיע. נישט מיר זעהען, ער זאל ווייגען, נישט מיר הערען, ער זאל בעקלאגען זיך אויף עמיצען. נאר זיינע טיעף־טרויעריגע איבערגעצויגענע אויגען קוקען אויפ'ן עולם מיט א פרעגענדיגען בליק, גלייך ווי ער וואלט וועלען וויסען, אויב ס'איז ניט קיין חלום אט דאס אלעס, וואס ער זעהט אט־דא און וואס ער הערט אט־דא?...

— זאגט נור, גוטע, ליעבע מענשען, איז דאס נישט קיין חלום?...

ניין. ס'איז ניט קיין חלום...

לוידער איז דאס ניט קיין חלום!...

און ער ווישט זיך מיט דער קאפאטע די גרויסע קאלטע טראפענס שוויים, וואס קייקלען זיך פון זיין שטארק געקנייטשטען שטערן.

וועלוועל גאמבעטא

געשריבען אין יאהר 1903

וועלוועל גאַמבעטאַ

א.

גאַמבעטאַ איז געווען אַ איד, וועלוועל איז געווען אַ איד; גאַמבעטאַ איז געווען אַ בלינדער אויף איין אויג, וועלוועל איז געווען אַ בלינדער אויף איין אויג; גאַמבעטאַ איז געווען איין אַדוואָקאַט, וועלוועל איז געווען איין אַדוואָקאַט. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס יענער גאַמבעטאַ איז געזעסען אין פּאַריז, און דער גאַמבעטאַ — אין כתרילעווקע. און אפשר איז דאָס גאָר אַ מעלה, ניט קיין חסרון? ווארום לאָמיר זיך ניט נאַרען, וואָס וואָלט געטהאָן, למשל, דער פּאַריזער גאַמבעטאַ אין כתרילעווקע? און וואָס וואָלט געטהאָן דער כתרילעווקער גאַמבעטאַ אין פּאַריז? אַ סך גלייבער, וואָס דער פּאַריזער גאַמבעטאַ איז געבליבען זיצען אין פּאַריז, און דער כתרילעווקער גאַמבעטאַ איז געבליבען זיצען אין כתרילעווקע און זיצט דאָרטען אפשר עד היום הזה.

ערשטענס, האָט ער ביי אונז אַ נאָמען פון דעם גרעסטען קאָפּמענש: ער זאָל ניט זיין קיין איד, וואָלט ער געווען, זאָגט מען, אַ מיניסטער; און מיר דאַכט זיך, אַז ס'איז אַ סך געזינטער, אַז מע זאָגט אויף אַ מענשען, אַז ער וואָלט געקאָנט זיין, איידער אַז ער איז שוין, ווארום אַז יענער איז שוין, איז ער שוין, און דער וואָס איז נאָך ניט, קאָן נאָך זיין; ער האָט ביד, הייסט עס... והשנית, האָט ער ביי אונז גאַנץ שען פּרנסה און דוקא בכבוד. דאָס הייסט, ניט אַלע מאָל בכבוד, ווארום אַ מאָל מאַכט זיך, מע האָט בזיונות אויך, נאָר מיט וועמען מאַכט זיך ניט קיין בזיונות? ווער קאָן זיך דאָס בעריהמען, אַז ער האָט אויף זיין לעבען נישט געהאַט קיין אומכבוד? וואו איז דאָס דער חכם און דער בריה, וואָס קאָן מאַכען אַזוי, אַז ער זאָל קיינמאָל פון קיינעם קיין בזיון נישט האָבען? איך רעד שוין ניט פון פּעטש; קיין מענש אויף דער וועלט איז ניט בעוואָהרענט פון איין אומגעריכטען פּאַטש... פאַר וואָס איז מיר

גראד געקומען אויף די געדאנקען פעטש? ווייל די דאזיגע מעשה הויבט זיך אן מיט פעטש, און ווען ניט קיין פעטש, וואלט וועלוועל ניט געווען בלינד אויף איין אויג, און וואלט נישט געווען קיין אדוואקאט, און וואלט ניט געהייסען „וועלוועל גאמבעטא“, און איך וואלט ניט געהאט וואס צו שרייבען, דער דרוקער וואלט ניט געהאט וואס צו דרוקען, און איהר וואלט ניט געהאט וואס צו לייענען. אצינד, אז גאט האט געטהאן א נס און ס'איז געווען פעטש, האט מען וועלוועלען ארויסגעזעצט איין אויג, איז ער געווארען איין אדוואקאט, און מע האט איהם א נאמען געגעבען „גאמבעטא“, און איך האב, ברוך השם, וואס צו שרייבען, און דער דרוקער האט וואס צו דרוקען, און איהר האט וואס צו לייענען. — געלויבט זאל זיין דער נאמען פון דעם, וואס לעבט אייביג און אויף אלע מאל. אמן.

ב.

איך ווייס, וויבאלד איהר הערט, מע רעדט פון פעטש, פון אידישע פעטש, אזוי קומט אייך אויפ'ן זינען א שוהל, גבאים, אתה הראית... ווארום וואו דען קאנען אידען שלאגען זיך, אז ניט אין קיין מקום קדוש? ווען דען קאנען אידען פאטשען זיך, אז ניט שמחת־תורה צו די הקפות? עס קאן זיין, אז איהר זענט אפשר גערעכט, נאר איצטיגעס מאל האט איהר דוקא ניט געטראפען (ניט אלע מאל טרעפט איהר!). ס'איז געווען ניט אין שוהל, נאר אין פאליש, ניט אום שמחת־תורה, נאר חול־המועד־פסח, און ניט פאר אתה הראית, נאר פאר איין ווארט „אבאנענט“...

פארהאן א ווארט „אבאנענט“ און פארהאן א ווארט „אבאנעמענט“: אבאנענט הייסט א פערשריבענער (אויף א בוך, א צייטונג, א בילעט, וכדומה), און „אבאנעמענט“ איז די טייטש „דאס זיין פערשריבען“. האט זיך בעדארפט טרעפען אזוי, אז עפים איינער א בחור'על (דאכט זיך, אז אפרים־יוסעל־משה־בערס) האט זיך

חול־המועד־פסח איז שוהל פאַר זיינע חברים בעריהמט, אז ער האט זיך פערשריבען אין דער ביבליאָטעקע אויף לייענען ביכער, איז איהם אויסגעקומען צו זאגען בזה הלשון:

— איך קאן אייך אנזאגען אַ בשורה, קינדער, אז איך בין שוין איין אבאנעמענט.

האט זיך אנגערופען איינער פון די איבעריגע בחורים:

— וואס הייסט דו ביזט איין „אבאנעמענט“?

מאכט ער:

— איך האב מיך פארשריבען אין דער שטאָדט־ביבליאָטעקע.

מאכט צו איהם יענער:

— הייסט דאך דאס, אז דו ביזט איין „אבאנענט“, ניט „אבאַנעמענט“.

מאכט ער:

— למאי נפקא מינה? „אבאנענט“, צי „אבאנעמענט“?!

מאכט צו איהם יענער:

— ס'איז אַ גרויסע נפקא מינה; ס'איז אזא חילוק, ווי, למשל, פון בניך ביז בוניך, אדער ווי פון יכבה ביז יבבה; אבאנענט הייסט אבאנענט, און אבאנעמענט הייסט אבאנעמענט.

און דערביי האט יענער בעוויזען מיט דער האנד, וועלכס הייסט „אבאנענט“ און וועלכס הייסט „אבאנעמענט“; דאס הייסט, אייגענטליך, האט ער מיט דער האנד גארנישט אויסגעוויזען, נאר געמאכט האט ער מיט איהר, אזוי ווי מע מאכט, למשל, דעמאָלט, ווען מע וויל געבען עמיצען גוט צו פערשטעהן, וועלכס הייסט „מאסיוו“; דערביי טהוט מען אַ רעכטען קוועטש מיט דער האנד און מע זאגט, אז מאסיוו ווערד אנגערופען אַ זאך, וואס איז מאַסיוו... און אזוי ווי יענער בחור האט פון די הענד ניט פערשטאַנען דעם חילוק צווישען „אבאנענט“ ביז „אבאנעמענט“, האט ער איבערגע'חזר'ט נאך אַ מאל דאס אייגענע:

— אצינד הער איך אייך אלעמען פאַר דריי פיטאקעס, ווארום איך בין מיר אליין איין אבאנעמענט.

— אבאנענט! — פערריכט איהם יענער ווידער א מאל.
— למאי נפקה מינה?
— ווידער א מאל למאי נפקא מינה?
— ווער בעט דיך, זאלסט מיך פאררינכטען?
— אז דו זאגסט שלעכט, פאררינכט איך דיר.
— פון וואנען ווייסט דו, אז איך זאג שלעכט? טאמער פאר־פעהרט?
— ווארום איך וויים.
— זאג איך, אז דו ווייסט נימ.
— זאג איך, אז דו ביסט איין עם־הארץ.
— זאג איך, אז דו ביסט איין עזות־פנים.
— זאג איך, אז דו ביסט א פארכוטש און האסט א טאטען א שמארעוואז און א פעטער א גנב!
— זאג איך, אז א ר...

מעהר האט מען נישט געקאנט האפען, וואס האט דער גע־זאגט און וואס האט יענער געזאגט, מחמת עם זענען געפלוי־גען פעטש פוןביידע צדדים; מענשען זאלען זיך נים געווען אריינ־לעגען, וואלטען זיי זיך אפגעביסען איינס דאס אנדערע די נעזער; נאר מחמת מענשען האבען זיך אריינגעלעגט, האט יענער דעם אפ־געריסען נאר א האלבע קאפאטע, און דער יענעם האט אומגערן דערלאנגט מיט׳ן עלענבויגען אין אויג אריין, האט יענער געגעבען א מארדנעם געשריי און איז געפאלען חלשות. האט מען איהם גע־נומען מינטערען, און אז מע האט דערזעהן, אז ס׳איז אויפגעלאפען איין אויג, איז געווארען א גרויסער גוואלד און מע האט געבראכט דעם דאקטאר. האט דער דאקטאר געזאגט, אז ס׳איז פארפאלען דאס אויג, איז דער גוואלד געווארען נאך גרעסער. סטייטש, איין אויג! ארויסגעזעצט איין אויג! אויג הייגט, אויג מארגען — יענער איז געבליבען אהן איין אויג. און דער דאזיגער „יענער" דאס איז געווען וועלוועל.

ג.

פון דער דאזיגער מעשה מיט'ן אויג פערשטעהט איהר, אז דאס איז געווען אין דער צייט, ווען די השכלה אין כתרילעווקע האט שוין געגרייכט אזוי ווייט, אז מע האט שוין געקאנט רעדען פון אזעלכע ענינים בפרהסיה. אייז עך — אויס בוידעם, אויס קעלער, אויס אונטער'ן־אויווען, אויס בעהאלטען זיך אין פערבארגענע ערטער און זינדיגען דארטען שטילערהייד מיט יצחק בער לעווינזאהן, מיט מאפו און מיט סמאלענסקין. אפענטליך, אידישע קינדער! בפרהסיא, כתרילעווקער בחורים'לעך, פרעהט זיך! מע האט אייך ארויסגעלאזט אויף גאט'ס וועלט! מזל טוב אייך, טהיר און טהויער זענען פאר אייך אפען! לויפט, ווייסע־חברה'ניקעס, גיכער, פערחאפט ערטער, נאר שאנעוועט אייך, זייט וואוילע קינדער, ווארום אט־אט רוקט זיך אן א חמארע, אט פערמאכט מען די „חדרים" סאמע אונטער אייער נאז; איהר וועט קלאפען, און מע וועט אייך ניט עפענען; איהר וועט שרייען, און מע וועט אייך ניט הערען; די האר וועט איהר אויף זיך רייסען און וועט זאגען: חבל על דאבדין — געווען אמאל יאהרען, אי, יאהרען!

סאמע אין די דאזיגע יאהרען האט אונזער רב וועלוועל גענאשט פון דער ציוויליזאציע א סך ביכער און א סך פרעמדע ווערטער (ער האט געוואוסט כמעט דאס גאנצע ווערטערבוך אויף אויסוועניג), און דערביי איז ער געבליבען, און ווען עס זאל זיך איהם ניט געווען טרעפען דאס אומגליק מיט'ן אויג, וואלט ער, ווי א סך אנדערע בחורים, אפשר געפאהרען שטודירען, וואלט געענדיגט דאקטאר אדער יוריסט און ער וואלט געווען אפשר א מפורסם אין דער וועלט. נאר אזוי ווי עס האט זיך איהם געטראפען יענער אומגליק מיט'ן אויג, האט ער זיך אפגעשטעלט אויף דעם ארט, וואו ער האט געהאלטען, און מחמת ער איז געווען פארט א מענש פון ביכער און פון פרעמדע ווערטער, און א הענטעל האט ער געהאט א שענס, און א קעפעל האט ער געהאט א שארפס, האט ער זיך גענומען צו „א־

וואקאטור", דורכגעקוקט רעכט דעם נייעם „שלחן-ערוך", אויסגע־לערענט דעם גאנצען „סוואד־זאקאנאוו" אויף אויסוועניג און אויפ־געהאנגען א צעטעל ביי דער טהיר:

ПовѢренный по дѢламъ

און אויסגעמאהלט א טינטער מיט א לאנגער פען — א סימן, אז דא שרייבט מען, און דאס איז געווען הייליג, מחמת רעדען האט מען דא נישט גערעדט, נאר געשריבען און נאר געשריבען.

דאס פאפיער, וואס וועלוועל האט אנגעשריבען, איז געווען אזוי גוט, אז מע זאל אויספאהרען וועלטען, וועט מען בעסער ניט אנשרייבען; אזוי האט געזאגט וועלוועל אליין און אזוי האבען גע־זאגט ביי אונז אלע די, וואס האבען א שטיקעל ידיעה אינ'ם עניין פון שרייבען. פאר זיין שרייבען האט מען זעהר מורא געהאט, גע־ציטערט אימת מות, מחמת אז ער האט גענומען די פען אין האנד און האט אנגעהויבען שרייבען, האט זיך ביי איהם געגאסען ווי פון א פאס. ער האט מיט זיין שרייבען אנגעשפארט אומעטום, וואו איהר ווילט — צום גובערנאטאר, צום מיניסטער, און וואו ניט? דערפון קאנט איהר חלילה מיינען, אז מיין וועלוועל איז געווען א מוסר אדער א יאבעדניק? אסור! פארהאן אלערליי מוסרים מיט אלערליי יאבעדניקעס אויף דער וועלט, און מעהר ווי אומעטום זע־נען זיי, ניט אויסגערעדט זאל זיין, פארהאן ביי אונז, ביי אידען, הייסט דאס: איינער מסר'ט דעם אנדערען דערפאר, וואס יענער האט ביי איהם צוגענומען פרנסה, און איינער מסר'ט דעם אנדערען צוליעב דעם, ער זאל ביי יענעם צונעמען פרנסה... איינער מסר'ט דעם אנדערען דערפאר, וואס יענעם איז צו גוט, און איינער מסר'ט דעם אנדערען דערפאר, וואס איהם אליין איז נעבאך ניט גוט... און ווידער איז פארהאן אזעלכער, וואס שרייבט אן אויף יענעם א מסירה'לע גלאט אזוי, אהן א שום סיבה און אהן א שום טעם, פון היימליכקייט וועגען; ער איז, פערשטעהט איהר מיך, א בעלן אנקוקען, וואס וועט זיין דערפון... די דאזיגע אלע מינים מוסרים, וואס מיר האבען אויסגערעכענט, חתמנ'ען קיינמאל זייער נאמען

נים. מען קאן זיי פערגלייכען צו דעם געוויסען סארט „פערביסענע" הינד, וואס פאלען אן אויף אייך תמיד פון הינטען, טהוען אייך א חאפ ביי דער ליטקע, לאזען אייך בלוט אדער זיי רייסען אפ א פאלע, פערבויגען דעם עק — און א גוטען טאג.

ד.

גיין, גישט פון דעם מין איז געווען וועלוועל גאמבעטא.

ער איז געווען איין אדוואקאט, און זיין אדוואקאטור האט ער געפיהרט מיט זיין אייגענער סיסטעם. זיין סיסטעם איז בעשטאנען אין ציהען, אפציהען, פערציהען, אוועקציהען: און וואס מעהר געצויגען, אפגעצויגען, פערצויגען און אוועקגעצויגען — איז אלץ בעסער (פאר איהם, געוויינטליך). היינט האט ער ליעב געהאט פאפירען א סך, א פאפיער און נאך א פאפיער, א פאפיער אויף א פאפיער — אזוי פיעל פאפירען, אז איבער די פאפירען האט מען דעם עסק קיינמאל ניט ארויסגעזעהן נאר פאפירען.

— וואס הערט זיך, רב וועלוועל, מיט מיין עסק?

— וואס זאל זיך הערען? מע באדארף דערלאנגען נאך איין פאפיער, וועט שוין זיין גוט.

— פאר וואס זשע דערלאנגט איהר ניט דאס פאפיער?

— איך קאן ניט דערלאנגען דאס פאפיער, ביז איך וועל ניט ארויסנעמען א פאפיער, אז איך האב איינגעגעבען די פאפירען.

— פאר וואס זשע נעמט איהר ניט ארויס דאס פאפיער?

— אט דאס שמועסט מען דאך, אז איך באדארף איינגעבען א פאפיער, אז איך וויל ארויסנעמען א פאפיער, אז איך האב איינגעגעבען די פאפירען.

— א מעשה אהן איין עק מיט אייך, רב וועלוועל!

— לוינט אייך ניט? טא זוכט אייך איין אנדער אדוואקאט, א בעסערען פון מיר.

נאר ס׳איז בלאטע. יענער וועט זיך ניט זוכען קיין אנדער אדוואקאט. און וועלוועל וועט ברענגען פאפיערען, און ציהען וויפיעל עס וועט זיך לאזען. ווארום ער איז פארט דער בעסטער פון אלע אדוואקאטען אין כתרילעווקע. יאסעל דער אדוואקאט האט נאר א צינגעל א שארפס, אי דאס — ביי זיך אין דער היים; דארטען — גארנישט... מענדעל קראפאון — דאס איז דאך איין עס־הארץ, א ביזי־בזיון פאר׳ן סודיא; ער שמיצט איהם גאנץ אפט די פראשעניע אין פנים אריין: שטיוועל, זאגט ער, דארף ער פוצען, ניט קיין פראשעניעס שרייבען... סאלאווייטשיק איז אפילו יא א שטיקעל קענער, כלומר׳שט געענדיגט, זאגט ער, דריי קלאסען. איז ער א זשוליק, א פראסטער גנב. איין ירחמיאל איז א לייטישער מענש, איז ער אבער א גאנצער פריץ און א שוויינער; די וועלט האט פיינט א מענשען, וואס שווייגט: די וועלט האט ליעב א מענשען, וואס רעדט. בפרט איין אדוואקאט בעדארף זיך לאזען רעדען. וואס דארפט איהר איין אדוואקאט — אפילו א דאקטאר; דאכט זיך, אין פלוג, וואס געהר זיך אן א צונג מיט א דאקטאר? פון דעסטוועגען איז אויך איינגענעהמען, אז ער לאזט זיך רעדען. אט איז פארהאן ביי אונז וויפיעל דאקטוירים, האט קיינער ניט אזוי פיעל פראקטיקע, ווי דער שווארצער דאקטאר האט. ווארום דער שווארצער דאקטאר, אז ער קומט צום חולה, פרעגט ער ביי איהם אויס ניט נאר, וואס ער האט נעכטען געגעסען, נאר איטליכס בהעקעל טאפט ער ביי איהם אויס: פון וואנען ער איז, און וויפיעל ער איז אלט, און צי איז ער א בעווייבטער, און וויפיעל קינדער האט ער, יונגלעך צי מיידלעך, און וואס צאהלט ער דירה־געלד, און פארוואס ברענט די לאמפ אזוי פינסטער, און למאי האט דאס קליינע קינד אזא גרויסען פופיק, — זאגט אייך, וואס איהר ווילט, ס׳איז א מחיה! אזא דאקטאר, אז ער קומט צו געהן, ווערד ליכטיג אין שטוב און פרייליך אויפ׳ן הארצען: דער חולה אליין פיהלט זיך א סך בעסער ווי פון דעם בעסטען רעצעפט; וואס דארף ער א רעצעפט, זאגט ער, אז דער דאקטאר איז מיר אליין א רעצעפט? פונקט

דער היפך פון יענעם ד'אקטאר אין יעהופעץ, וואס איך בין געווען בײ איהם, ניט היינט געדאכט, מיט מײן ווייב זאל לעבען. מײן חיה־עטעל, דארפט איהר וויסען, איז אזוי אויך גענוג נערוועז, היינט שטעלט איך פאר, אז דער חכם הייסט זיך בעווייזען די צונג און טהוט א מאך מיט דער נאז, טהוט א טאפ דעם דופק און א מאך מיט דער נאז, זיצט די גאנצע צייט ווי א חתן — ער זאל דאס ארויסלאזען א ווארט, און פלוצים פערגלוסט זיך איהם א פרעג טהון בײ איהר:

— וואוהין רעכענט איהר פאהרען אויפ'ן זומער ?...

מײן חיה־עטעל האט מעהר נישט בעדארפט: זי איז געווארען אויס מענש און האט מיך אנגעהויבען צו טרייבען, מיר זאלען שוין פאהרען וואס גיכער קיין אויסלאנד — אין די „וואראמבעדער“, און אז איך האב זי א פרעג געטהאן, וואס איז אזוי דאס גיבקייט ? איז זי אויף מיר אנגעפאלען און געזאגט, אז זי זעהט שוין לאנג, אז איהר לעבען איז בײ מיר ווערטה א דרייער, אז איך וויל, אז זי זאל חלילה שטארבען, און נאך כרומה אזעלכע ווערטער האט זי מיר געזאגט, ווי דער שמייגער איז פון א ווייב, אז זי וויל דערגעהן דעם מאן די יאהרען — און אלץ איבער איהם, איבער'ן דאקטאר פון יעהופעץ... נאר שאט ! איך האב אנגעהויבען פון אדוואקאטען און בין ארויף אויף דאקטוירים. לאמיר זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער אדוואקאט וועלוועל גאמבעטא.

ח.

נאך איין זאך איז געווען אין וועלוועל'ס סיסטעם — עדות. צו יעדען ענין איז בײ איהם געווען עדות און עדות אויף עדות. אינ'ם שכל פון עדות האבען געשטעקט צוויי זאכען: ערשטענס, האט מען צוליעב די עדות געקאנט ציהאן, אפציהען, פערציהען און אוועקציהען וויפיעל ער האט אליין געוואלט, ווארום צווישען א סך

עדות מוז זיך מאכען, אז איינער ווערד נישט געזונד, איינער פאהרט אוועק און איינער האט גלאט פערגעסען, אז מע רופט איהם ארויס פאר איין עדות. און, צווייטענס, האט ער מיט די עדות גופא גע־פיהרט א פאליטיקע, א משונה־מאדנע פאליטיקע, וועלוועל'ס פאליטיקע.

נאר דא מוז איך אפטרעטען אויף א ווײלע פון די עדות און אויסזאגען א סוד (צווישען אונז וועט דאך עס מסתמא בלייבען?). אז אונזער וועלוועל האט צום מיינסטען געפיהרט עסקים פון ביידע צדדים, דאס הייסט, ער האט בעוויזען א קונץ, אז ער האט געקאנט זיין אין איין צייט אדוואקאט פון ביידע צדדים. סע פערשטעהט זיך, אז איינער פונ'ם אנדערען האט נישט געטארט וויסען, און איטליכער צד האט גערעכענט, אז וועלוועל — דאס איז זיין צד.

איהר ווילט וויסען, ווי אזוי ער האט דאס געטהאן? גאנץ פשוט! שטעלט אייך פאר: איהר זענט געקומען צו וועלוועלען מיט א בקשה, ער זאל איינגעבען אויף מיר א פאפיער, אז איך האב אייך דאס און דאס. האט ער קודם כל צוגעזאגט, אז ער וועט מיך גאט ווייס וואס, סיביר אליין איז א הונד קעגען דעם, וואס מיר קומט דערפאר! און בשעת־מעשה פייערט ער אויף מיר מיט סכנות נפשות: סטייטש, סטייטש, איך זאל אזעלכם טהון! ער זאל זיך, זאגט ער, זעהן מיט מיר, וואלט ער מיר געזאגט אזוי און אזוי!

— איך מוז זיך, זאגט ער, זעהען מיט איהם. איך וועל איהם, זאגט ער, אומיסטען שיקען רופען, דעם דאזיגען פארליעץ!...

אזוי זאגט אייך וועלוועל און שיקט מיך רופען און מאכט צו מיר אזוי:

— וואס זאגט איהר אויף דעם שייגעץ? (ניט איך, וועלוועל זאגט דאס). לא די ער האט אייך אזוי געזידעלט, וויל ער נאך אויף אייך איינגעבען א פאפיער! ער איז ביי מיר געוועז. האב איך איהם מסתמא געזאגט, אז איהר זענט גערעכט, ניט ער. וואס־זשע דען? איהר קענט דאך מיך, אז איך בין נישט קיין מענש פון חניפה, און

נעמען אויף זיך פיהרען אייך דעם דאזיגען עסק וועל איך אויך ניט...

שלאג איך איהם מסתמא איבער און פרעג ביי איהם:

— פאר וואס?

ענטפערט ער מיר:

— איך וויל נישט. קוים איז יענער געווען ביי מיר, פאסט מיר ניט.

הויב איך דאך איהם אן איינרעדען:

— מילא, וואס יענער איז געווען; למאי אט בין איך אויך? הקצור, אזוי לאנג אזוי ברייט, ביז איך רעד איהם איבער און ער נעמט אן דאס עסק און ווערד מיין אדוואקאט.

נאכדעם הויבט זיך אן — א חתונה מיט די עדות. ער אליין שטעלט צענויף די עדות פון ביידע צדדים און פיהרט דאס געשעפט פון איינעם צום אנדערען אזוי קונציג, אזוי בריה׳ש, אז די עדות צווישען זיך מוזען סוף־כל־סוף זיך צעקריעגען, אויסזידלען איינס דאס אנדערע גאנץ בעל־הבתיש, און פאר וואס זאל מען זיך טאקי ניט פאטשען אויך? אט דעמאלט האט ער ערשט וואס צו טהון — א פרישע פראקטיקע. די צעקריעגטע און צעפאטשטע עדות האבען דאך, געוויינטליך, זייערע עדות, וואס זענען געווען בשעת פאטשען זיך, און וויבאלד זיי קומען זיך צענויף צו וועלוועל „סוואד־זאקאן“. מוזען זיי זיך סוף־כל־סוף צעקריעגען זיך, אויסזידלען איינס דאס אנדערע און צעפאטשען זיך — ווידער א פראקטיקע פאר וועלוועלען.

ו.

איין חסרון האט געהאט וועלוועל גאמבעטא (איהר האט א מאל געזעהן א מענשען אהן א חסרון?): ער האט נישט געקאנט הויזען מיט קיין ווייב. א ווייב האט מיט איהם מעהר נישט געקאנט אפ־זיין ווי א יאהר, העכסטענס — אנדערהאלבען.

דערפון איז צו פערשטעהן, אז װעלװעל האט געהאט ניט איינע, נאר עטליכע װייבער. איהר מיינט, עטליכע מיט א מאל? חס וחלילה! אזוי װייט „קולטורנע" איז כתרילעװקע נאך ניט, אז א איד זאל זיך דארט פערגינען, װי כדומה אין לייטישע שטעדט, װאו אידען טהוען נאך אנדערע און האבען א װייב, און נאך א װייב, און נאך א װייב; כתרילעװקער אידען דאנקען גאט, אז זיי קאנען אויסהאלטען איין װייב. זיי זאגען, אז איין װייב קאן אויך מאכען גרוי און אלט, אויב זי האט א שענעם גוסט און איז בעקאנט מיט'ן שניידער און מיט דער מאדיסטקע; און װער שמועסט, אז זי מיינט, אז זי קאן א ביסעל „צימבלען אויפ'ן טאפשטאן", אויב זי האט געלייענט אויף איהר לעבען נאר איין ביכעל און געװען צװיי־דריי מאל אין טהעאטער און קאן שפּיעלען אין „סטוקעלקע" און אין „טערטעל־מערטעל", — דעמאלט איז שוין אז אך און אז װעה דעם מאן! ער מוז שוין אין זינען האבען װינטער א זשורפּיקס חאטש איין מאל אין װאך, און זומער א דאטשע, און דעם זוהי אין גימנאזיע, און דער טאכטער א סטודענט, — הקצור, ס'איז א רחמנות אויפ'ן מאן, א צער־בעלי־חיים, מיר קאנען איהם גארנישט העלפען, סיידען מיט א קרעכץ... און לאמיר זיך אקארשט אומקעהרען צוריק צו אונזער װעלװעלען מיט זיינע װייבער.

דאס ערשטע װייב זיינס איז געװען טאקי א אונזעריגע, פון כתרילעװקע, הייסט דאס, יאסי דעם לעכטציהערס א טאכטער, א מיידעל גלייך מיט אלע מיידלעך, א בעל־הבתיש קינד. מענשען האבען שטארק מקנא געװען יאסי'ן אויפ'ן שידוך: מיט אזוי װיניגער נדן נעמען א חתן א „קענער", דעם „סװאד־זאקאן" אליין! צום סוף האט זיך אויסגעלאזט, אז יאסי'ס טאכטער האט באלד נאך דער חתונה אנגעהויבען זאגען, אז זי װיל מיט איהם ניט „לאבען". פאר װאס? זי האט מורא!... װאס האט זי מורא? זי האט מורא, ער זאל ניט אויסלאדען די קלייטען. װאסערע קלייטען? װעמענס קלייטען? און װאס געהער זיך דאס אן מיט איהר? נאר געה טענה מיט א נקבה! זי האט זיך אריינגענומען אין קאַ

ארײַן „קלײַטען" — חאטש בראַק זי ווי לאַקשען, זי וויל איהם ניט קענען!

סע פערשטעהט זיך, אַז כתרילעווקע האָט זיך ניט בעגנוגענט מיט אַזאַ תירוץ; וואָס מיר קלײַטען? ווער מיר קלײַטען? דאַ קעהר זײַן אײַן אַנדער סוד, מסתמא אַזאַ מין זאַך, וואָס פּאַסט ניט אויסצוזאָגען... און עס האָבען אָנגעהויבען געהן אין שטאָדט מעשיות מיט מעשיות מיט מעשיות! און די מעשיות, וואָס מע האָט דער־צעהלט, האָט מען דערצעהלט אײנער דעם אַנדערען בסוד, אין אויער אַרײַן, און בשעת־מעשה האָט מען זיך אַרומגעקוקט, צי ס'איז נישטאָ קײַן ווײַבער דערבײַ, און מע האָט זיך געשטיקט פאַר גע־לעכטער.

— וואָס פאַר אַ געלעכטער אויף אײַך? — זאָגען די ווײַבער. — דערצעהלט אונז, לאָמיר אויך לאַכען.

די דאָזיגע ווערטער רופען אַרויס בײַ די מאַנסבילען נאָך אַ גרעסערען געלעכטער. דעמאָלט ווערען די ווײַבער שוין אַביסעל בייז און הויבען אָן מיט כעס:

— זעה־נאַר, ווי דער נאַר שטופּט זיי! זאָגט שוין אויס, וואָס איז דאָס פאַר אַ ווילדער געלעכטער אויף אײַך?

אָט דעמאָלט הויבען די מאַנסבילען ערשט אָן צו לאַכען, האַל־טען זיך בײַ די בײַכער, ממש מע קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער!

ז.

בקצור, וועלוועל גאמבעטא האָט זיך אָפּגעג'גט מיט יאָסי'ס טאָכטער (ברײַנדעל האָט זי געהייסען, זי האָט חתונה געהאַט דאָס אַנדערע מאָל און איצט איז זי אין אַמעריקע). און איז לאַנג קײַן אַלמן נישט געזעסען און האָט געבראַכט צו פיהרען אַ ווײַב פון אַ קלײַן שטעדטעל, אויך אַ מײדעל, אָפּגעלעבט מיט איהר אַקעגען אַ יאָהר און האָט זיך שטילערהײד מיט איהר אָפּגעג'גט און איז

אוועקגעפאהרען קיין בערדיטשעוו און האט געבראכט צו פיהרען פון דארטען א גאנצע „מאדאם מיט א הוט“, געמאכט מיט איהר וויזי־טען, איינגעפיהרט ביי זיך א שטוב מיט מעבעל, מיט זשורפיקסען, מיט יונגעלייט, וואס שפ׳עלען אין „סטוקעלקע“ און אין „טערטעל־מערטעל“: עס האט אבער ניט געהאלפען ניט די שטוב, ניט דאס מעבעל, ניט די „סטוקעלקע“ מיט׳ן „טערטעל־מערטעל“. — איז א שענעם פריהמארגען זענען זיי אוועקגעגאנגען צום רב און מע האט געשריבען א גט, און די „דאמע מיט דער הוט“ איז אוועק צוריק קיין בערדיטשעוו.

אז וועלוועל גאמבעטא איז נאך דער מעשה אוועקגעפאהרען חתונה האבען נאך א מאל, האבען די כתרילעווקער לצים. די וואס האבען ליעב חוזק מאכען פון דער גאנצער וועלט, איהם גע־געבען איין עצה: וואס דארף ער פאהרען חתונה האבען, ברענגען דאס ווייב און נאכדעם גט׳ען זיך? אמעהר לאז ער דארטען מאכען אויפ׳ן ארט א חתונה מיט א גט אינאיינעם.

דערויף האט זיי וועלוועל געענטפערט, אז אזעלכע חכמים ווי זיי איז טאקי זעהר ווינציג אויף דער וועלט, ס׳איז איהם נאר א חדוש, וואס זיי געהען אהן שטיוועל... און נאך כדומה אזעלכע שטעכווערטער האט ער זיי אריינגעזעצט, אז זיי האבען נישט גע־וואוסט, ווי אזוי אוועקצוגעהן פון איהם. — און אליין איז ער אוועק־געפאהרען קיין ווארשא און געבראכט פון דארטען עפּיס א מין שלאק מיט אריינגעשטעלטע צייהן און מיט א מאדנעם שלייער אויפ׳ן קאפּ און מיט א מין משונה מאדנע לשון, וואס אין כתרילעוו־קע האט מען אזעלכס נאך נישט געהערט קיינמאל. דהיינו?

ערשטענס, האט זי גערעדט גיך. שייך זאגען גיך? איידער זי האט ארויסגעלאזט דאס ערשטע ווארט, זענען שוין פינף־זעכס ווער־טער געפלויגען אויף צופריהער, איינס איבער דאס אנדערע, מורא געהאט, מע זאל חלילה ניט פערשפעטיגען, און איידער זיי זענען ארויסגעפלויגען פונ׳ם מויל, זענען שוין געשטאנען גרייט צעהן אנדערע ווערטער אויף ארויסצופליהען.

דאס איז נומער איינס. והשנית, האט זי גערעדט מיט א קוויטש און מיט א ניגון, ווי פון ,,אקדמות‘‘, אויסגעמישט מיט ,,כגוונא‘‘, און אויסגעלאזט אלע מאל מיט איין ,,אי־וויי‘‘ און מיט א לאנגען ,,ני ?‘‘ און מיט א געלעכטער! פון א פאווע, בעוויזען בשעת־מעשה די ארייגעשטעלטע ציינער און די געטרייסעלט מיט־שלייער, — האט דאס טאקי געהאט דעם זיבעטען חן. אויף חדושים איז מען געגאנגען קוקען אין כתרילעווקע אויף דער ווארשעווער „יפהפיה“ מיט די ארייגעשטעלטע ציינער און הארכען, ווי זי גראגערט און ווי זי קוויטשעט און ווי זי זינגט, און זיך האלטען ביי די זייטען פאר געלעכטער. מע דארף נישט קיין טהעאטער, האבען זיי געזאגט... איין עבירה, כלעבען, וואס זי האט זיך אין כתרילעווקע לאנג נישט געהאלטען — סוף הכל איין זומער: ווארום ס'איז געקומען ארום יום־טובים־צייט, האט ער זיך מיט איהר גע'גט, און זי איז אוועקגעפאהרען צוריק קיין ווארשא — און פון דעמאלט אן האט שוין וועלוועל גאמבעטא מעהר נישט חתונה געהאט און איז פערבליבען איין אלמן עד היום הזה.

אפשר ווייסט איהר פון זיינעטוועגען א שידוך?